اسنادی از روابط ایران و ترکیه

(۱۹۲۲-۱۹۳۷)

نظامعلی دهنوی

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی

اسنادی از

روابط ایران و ترکیه

(۱۹۳۷-۱۹۲۲)

نظامعلی دهنوی

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی
تهران- تابستان ۱۳۸۶

فهرستنویسی پیش از انتشار

سرشناسه: دهنوی، نظامعلی، گردآورنده.
عنوان و پدیدآور: اسنادی از روابط ایران و ترکیه (۱۹۳۸-۱۹۲۲) / نظامعلی دهنوی؛ [به سفارش] مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی [وزارت امور خارجه].
مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری: هفده، ۳۵۰ ص.
شابک: 978-964-361-391-4
بها: ۳۷۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.
یادداشت: نمایه.
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: ایرن ـ تاریخ ـ پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۰۴ ـ اسناد و مدارک.
موضوع: ایران ـ روابط خارجی ـ ترکیه ـ اسناد و مدارک.
موضوع: ترکیه ـ روابط خارجی ـ ایران ـ اسناد و مدارک.
شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز چاپ و انتشارات.
شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی.
رده‌بندی کنگره: ۵ الف ۹ د / ۵ / ۱۴۸۹ DSR
رده‌بندی دیویی: ۳۲۷/۵۵۰۵۶
شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۹۸۹۷۹ م

اسنادی از روابط ایران و ترکیه (۱۹۳۷-۱۹۲۲)
نظامعلی دهنوی
چاپ اوّل: تابستان ۱۳۸۶
شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
طرح روی جلد: شهرزاد تهرانی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: مینی سیتی، میدان شهید محلاتی، خیابان نخل، خیابان وزارت امور خارجه
تلفن: ۵-۲۲۴۷۲۷۳۲، دورنگار: ۲۲۴۷۲۷۳۶
فروشگاه مرکزی:
میدان انقلاب، اول کارگر شمالی، پاساژ البرز، شماره ۱۱
تلفن: ۲۹-۶۶۴۲۹۰۲۸
فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان شهید باهنر، خیابان شهید آقایی
صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۴۷۴۶، تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲
فروشگاه شماره ۳: تهران، انتهای خیابان شهید باهنر، میدان شهید باهنر، تلفن: ۷۱-۲۲۲۹۲۲۷۰

فهرست

مقدمه

جنگ جهانی اول در خاورمیانه پیامدهای سیاسی بزرگی در پی داشت که از شمار آنها می‌توان از فروپاشی امپراتوری عثمانی نام برد. ترکهای جوان به رهبری مصطفی کمال پاشا، که بعدها به آتاتورک ملقب شد، در بخشی از قلمرو این امپراتوری قدرت را به دست گرفتند. آنها با تأکید بر شعارهای ناسیونالیستی و تبلیغات گستردهٔ پان‌ترکی حکومت نوینی را بنیان گذاردند و به دگرگونیهای گسترده‌ای دست زدند.

در همین ایام، در ایران نیز قدرت قاجارها روبه افول نهاد و رضاخان به سرعت پله‌های ترقی را پیمود. رضاخان با تکیه بر بخشی از نیروهای داخلی و نیز قدرتهای خارجی ساختار سیاسی ایران را به هم زد، و به حاکمیت قاجارها پایان داد و سلسلهٔ نوینی را بنیاد نهاد. او نیز همچون مصطفی کمال به اصلاحات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دست زد.

در دوران حاکمیت رضاشاه و آتاتورک، به ویژه در دههٔ اوّل آن، اختلافات ایران و ترکیه چشمگیر بود. بیشتر این اختلافات به خاطر مسائل مرزی، کردها و مسئلهٔ فعالیتهای گسترده و مستمر آنها و نیز تبلیغات گستردهٔ پان‌ترکی به ویژه در سالهای آغازین جمهوری ترکیه بود.

دولت ترکیه در کنفرانس لوزان عهدنامه‌های منعقده بین دولت عثمانی و دولتهای دیگر را لغو کرد و دول جهان ناگزیر عهدنامه‌های جدیدی با جمهوری ترکیه منعقد کردند. مقامات ترکیه در سال ۱۳۰۳ش معتقد بودند که طبق عهدنامهٔ لوزان عهدنامه‌های منعقده بین ایران و عثمانی ملغی است و تأکید کردند که دولت ایران بایستی معاهدات جدیدی با دولت ترکیه منعقد نماید.

امّا مقامات ایرانی طی نامه‌هایی خاطرنشان ساختند که دولت ایران جزو دول محارب نبوده و در کنفرانس لوزان آن عهدنامه را امضاء نکرده است و اجرای تعهدات عهدنامهٔ مذکور برای ایران الزام‌آور نیست. مقامات ایرانی تأکید کردند که طبق قوانین بین‌الملل تغییر رژیم نمی‌تواند تأثیری بر اجرای معاهدات گذشته داشته باشد. دولت ایران برای بررسی این موضوع کمیسیونی را مأمور رسیدگی به آن کرد. این کمیسیون پس از بررسیهای لازم، امیر ارفع را مأمور کرد که با سفارت ترکیه در تهران در این زمینه مذاکراتی انجام دهد. در نتیجهٔ این مذاکرات یک عهدنامهٔ ودادیه و تأمینیه منعقد گردید. در متن عهدنامه پیش‌بینی شد که در نزدیک‌ترین وقت قراردادهای تجارتی و کنسولی و گمرکی و غیره نیز بین دو کشور بسته شود.[1]

تجاوزهای مرزی ترکیه به بخشهایی از خاک ایران و تشکیل کمیسیونهای مرزی برای رفع اختلافات ارضی طرفین از دیگر موارد اختلاف‌برانگیز بین دو کشور به شمار می‌رفت. نیروهای ترکیه در سال ۱۳۰۲ش مناطق جوزر، بلاغ‌باشی و قوری‌گل، از نقاط راهبردی خاک ایران را تصرف کردند. در پی این اقدام، دولت ایران در یادداشتی خواستار تخلیهٔ آن نقاط شد،[2] امّا دولت ترکیه به این اعتراضها توجهی نداشت و مناطقی چون جوزر تا مرداد ۱۳۱۲ همچنان در اشغال نیروهای نظامی ترکیه باقی ماند. در سال ۱۳۰۵ش نیروهای نظامی ترکیه مناطق سیرو و ساردیک را، که جزء قلمرو ایران بود، اشغال کردند[3] که این امر بر اختلافات دو کشور افزود.

اختلافات ارضی بین دو کشور مذکور باعث شد که سرانجام با توافق طرفین کمیسیون سرحدی برای حل اختلافات در سال ۱۳۰۹ش تشکیل شود. دولت ترکیه دهم فروردین ۱۳۰۹ را برای شروع کار کمیسیون سرحدی پذیرفت.[4]

از جمله مسائل دیگری که دولتهای ترکیه و ایران در زمینهٔ آن اختلاف داشتند فعالیتهای گستردهٔ کردها بود. دو دولت یکدیگر را متهم می‌کردند که از کردها به سود خود و بر ضد دیگری استفاده می‌نمایند. کردها نیز در این دوره به اقدامات وسیعی دست زدند. آنها در ترکیه قیامهای متعددی را سامان دادند و در ایران نیز اسماعیل‌آقا سمکو با جنگ و گریز خود دولت ایران را آزار می‌داد.

تشکیل جمهوری ترکیه و تأکید بر ملی‌گرایی ترک و سرکوب شدید کردها از سوی ترکها

باعث نارضایی مناطق کردنشین شد. در سال ۱۳۰۴ش کردهای ترکیه بر ضد دولت مرکزی قیام کردند. این قیام را یکی از شیوخ نقشبندی به نام شیخ سعید رهبری می‌کرد. سرانجام قیام شکست خورد و شیخ سعید همراه با شماری از همدستان خود اعدام شد.[۵] پس از سرکوب قیام، شیخ علی‌رضا، برادر شیخ سعید و یکی از رهبران قیام، نزد اسماعیل‌آقا در خاک ایران گریخت.[۶] همچنین برخی از ایلات عروس، طاکوری، و حیدران در منطقهٔ ماکو و برخی از ایلات میلان و مقری و شمیک در قطور و عده‌ای از طوایف بوتان، که تقریباً ۲۰۰ خانوار بودند، نزد اسماعیل‌آقا در چهریق ساکن شدند.[۷]

دولت ایران برای همکاری با ترکیه در سرکوب طرفداران شیخ سعید درصدد برآمد تا مانع ورود فراریان کرد به خاک ایران شود. به همین سبب وزارت جنگ ایران به لشکر شمال غرب دستور داد که از ورود کردهای شورشی جلوگیری نماید. هنگامی که یک گروه یکصد و پنجاه نفری از بقایای نیروهای شیخ سعید از منطقهٔ اواجیق، از توابع ماکو، وارد خاک ایران شدند، ارتش ایران به آنها حمله کردند و آنها پس از تلفات به خاک ترکیه بازگشتند. این اقدام نیروهای ایران موجب شد که مقامات ترکیه از دولت ایران تشکر نمایند.[۸]

در فاصلهٔ سالهای ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۹ش کردها در منطقهٔ آرارات بر ضد دولت ترکیه به پا خاستند. همکاری ایل جلالی با قیام آرارات باعث شد که بر توان قیام‌کنندگان افزوده شود. در سال ۱۳۰۶ش ممدوح شوکت‌بیگ، سفیر کبیر ترکیه در تهران، از مقامات ایرانی خواست که اقدام مشترکی بر ضد کردها در آرارات صورت گیرد. سفیر کبیر ترکیه در نامه‌ای به وزارت امور خارجهٔ ایران تأکید کرد که در ماه ایلول اقدامات نظامی بر ضد کردها از سوی نیروهای ترکیه آغاز می‌شود. او از ایران خواست از ورود کردهایی که قصد فرار به خاک ایران داشته باشند ممانعت به عمل آید و «از حالا هم اتخاذ تدابیر مؤثرهٔ نظامی را برای اقدام به تأدیبات شدیده... تأمین فرمایند».[۹]

دولت ایران در پاسخ به دعوت تشریک مساعی با ترکیه در سرکوب کردها در نامه‌ای ضمن تأکید بر تحکیم روابط ودادیه و صمیمیت کامل بین دو کشور خاطرنشان کرد که ایران کردهای خود را به شدت زیر نظر قرار داده و برای جلوگیری از اینکه از طرف آنها اقدامی بشود، ایلات

سرحدنشین را به داخلهٔ مملکت کوچانیده و به صاحب‌منصب ایران امر شده که نگذارد اشرار از سرحد به خاک ایران عبور نمایند و مأموران مزبور با فرمانده قوای ترک در ارتباط مستقیم بوده و از مساعدتهای لازمه که در حدود صلاحیت آنها است خودداری نخواهد کرد. و با این ترتیب دولت ایران کاملاً به وظایف دوستی خود عمل کرده است.[۱۰]

در سال ۱۳۰۶ش محمدعلی فروغی، که در این زمان در اروپا بود، مأموریت یافت که در زمینهٔ حل اختلاف ترکیه و ایران مذاکره نماید. اهمّ اختلافات دو طرف بر سر مسئلهٔ تعیین حدود و کردها بود.[۱۱]

در سال ۱۳۰۹ش قیام بر ضد دولت ترکیه به اوُج خود رسید. در این سال ترکها با دولت ایران به توافق رسیدند که طرفین با تشریک مساعی،کردها را در آرارات سرکوب نمایند. کمک دولت ایران به ترکیه چنین بود که ارتش ایران با هماهنگی نزدیک با فرماندهان نظامی ترکیه در موقع مقرر از پیرامون کوه آگری تا سه کیلومتر از خط سرحد عقب‌نشینی کند تا نیروهای ترکیه بتوانند کردها را به طور کامل محاصره کرده و به قیام آنها پایان دهند. حسام‌بیگ، آتاشهٔ نظامی سابق ترکیه و کاظم‌بیگ، نائب سرهنگ ایرانی مأموریت یافتند که به اتفاق هم مسئولیت هماهنگی نیروهای نظامی دو طرف را به عهده گیرند.[۱۲]

عملیات ترکها بر ضد کردها در آرارات در شهریور ۱۳۰۹ آغاز شد. آنها از سمت بازرگان و کوه آی‌بک گذر کردند[۱۳] و پس از ورود به خاک ایران کردها را از هر سو در میان گرفتند.[۱۴] ارتش ایران برای کمک به ترکیه غیر از عقب‌نشینی از سرحد و دور کردن کردهای ایران از سرحد به کردهای ایران اجازه نداد که به کردها در آرارات کمک نمایند.[۱۵] پس از سرکوب قیام، احسان نوری پاشا، رهبر قیام، و شیخ عبدالقادر به ایران پناهنده شدند و نخست در خوی ساکن و اندکی بعد به تهران روانه شدند.[۱۶]

کوه آرارات کوچک برای دولت ترکیه، جهت سرکوب کردها و نیز تسلط بر آذربایجان، اهمیت راهبردی داشت. آنها پس از عقب‌نشینی نیروهای ایرانی آرارات کوچک را اشغال کردند، امّا پس از پایان جنگ آن را تخلیه نکردند؛ و خواستار معاوضهٔ این منطقه با مناطق کوچکی در قطور شدند.[۱۷] آتاشهٔ نظامی ایران در پاریس در نامه‌ای بر اهمیت فراوان منطقهٔ آرارات کوچک

تأکید کرد و به مقامات سیاسی ایران یادآور شد که این منطقه بر درهٔ ارس و راه آهن جلفا و فلات مجاور تسلط دارد. او در مراسلهٔ خود بیان داشت که «اگر ترکها روزی نظر خوبی نسبت به ما نداشته باشند مقصودشان این خواهد بود که حائل و نوار کردنشین را که بین آذربایجان و ارض‌روم است برطرف نمایند». وی افزود: «صرفه به حال ما نیست که این حائل از بین برود و بنابراین در دست داشتن کوه آرارات حکمیت ما را در منازعات کرد بهتر تثبیت می‌نماید».[۱۸]

ترکها پس از اشغال کوه آرارات خود را در موضع برتر دیدند و بر سر معاوضهٔ این منطقه اصراری نداشتند، زیرا منطقهٔ دلخواه خود را بدون هزینه تحت کنترل داشتند. دولت ایران اصرار داشت که کمیسیون سرحدی کار خود را آغاز کند و مسئلهٔ معاوضه را هر چه زودتر انجام دهد. آتاشهٔ نظامی ایران در پاریس به مقامات وزارت خارجه تذکر داد که قبل از رضایت به هرگونه معاوضه بایستی دولت ایران اصرار نماید که ترکها خاک ایران را تخلیه کنند و سپس بر سر میز گفتگو بنشینند.[۱۹] دولت ایران بارها از مقامات ترکیه خواست مناطق اشغالی را تخلیه نمایند.[۲۰] اما ترکها با در دست داشتن این منطقهٔ راهبردی توجه چندانی به درخواستهای ایران نکردند و تا پایان معاوضه، این منطقه همچنان در اشغال نیروهای ترکیه باقی ماند.

با وجود اختلافات مرزی و اشغال بخشی از خاک ایران توسط نیروهای ترکیه، دولت ایران همچنان به همکاری با ترکیه در زمینهٔ سرکوب کردها ادامه داد. در سال ۱۳۱۰ش نیروهای نظامی ایران در جهت همکاری مستمر با ترکیه در عملیاتی باقی‌ماندهٔ کردهای آرارات را،که در مناطق مرزی ایران پناه گرفته بودند، متواری و گروهی را دستگیر و بقیه را نیز به خاک ترکیه فراری داد. وزارت جنگ ایران از وزارت امور خارجه خواست که به دولت ترکیه اطلاع داده شود که آنها آخرین نفرات کردها را درآرارات قلع و قمع نمایند و در این زمینه اقدامات جدی به عمل آورند.[۲۱]

مقامات ترکیه در سال ۱۳۱۱ش به دولت ایران خبر دادند که احسان نوری پاشا، رهبر قیام آرارات، که در ساوه تحت کنترل شدید نیروهای ایرانی بود، به خاک عراق فرار کرده است. امّا وزارت خارجهٔ ایران در نامه‌ای به سفارت ترکیه در تهران خاطرنشان ساخت که این اخبار صحت ندارد. در این نامه آمده است که دولت ایران برای کنترل بیشتر بر احسان نوری پاشا او را از ساوه

به کرمان انتقال داده است و «فعلاً در تحت نظر و مراقبت مأمورین مربوطه در آنجا متوقف است».[۲۲]

کردها بار دیگر در سال ۱۳۱۶ش در مناطق ارزنجان، موش و درسیم بر ضد دولت ترکیه قیام کردند. رهبری قیام این مرتبه بر عهدهٔ سیدرضا درسیمی بود. دولت ترکیه ژنرال عبدالله آلب دوغان، فرماندار نظامی درسیم را مأمور سرکوب قیام نمود. سرانجام دولت ترکیه کردها را سرکوب و یازده نفر از سران آنها را به اعدام محکوم کرد که سید رضا، رهبر قیام و پسرش حسین و نیز سران عشایر یوسفانلو، سیحانلی و ده منلی از جملهٔ آنها بودند.[۲۳]

در ایران نیز اسماعیل‌آقا سمکو به فعالیتهای متعددی دست زد. سمکو پیش از جنگ جهانی اول برای جلب حمایت روسیه و ایران از بی‌ثباتی اوضاع منطقهٔ مرزی بهره‌برداری‌کرد. از ۱۹۱۴ به این سو هر چند گاه در منطقه به نیابت از ایران عمل نمود. اگر چه هیچ گاه آشکارا مخالفت خود را ابراز نکرد، امّا پیدا بود که مستقل عمل می‌کند و دولت ایران نیز علاقه‌مند بود که او در محل اقتدار خود در مقابل تهدید ترکها و روسها مقاومت کند.

از ۱۹۱۸ به این سو، سمکو با استوارکردن پیوندهای خود با شیخ طه به تقویت و تحکیم وضع و موقع خود پرداخت. پیش از جنگ جهانی او با یکی ر خواهران شیخ ازدواج کرد. وی برای مقابله با تهدیدهای درون طایفه‌ای و بهره‌برداری از خلاء قدرتی که در منطقهٔ مرزی ایجاد شده بود به یک متحد خارجی نیاز داشت. سمکو و شیخ طه اتحادیه‌ای فرامرزی، در دو سوی مرز ایران و ترکیه، تشکیل دادند.[۲۴]

دولت ایران در مرداد ۱۳۱۰ نیرویی شامل بر هشت هزار تن را از مرکز تجمع خود، در شمال دریاچهٔ ارومیه، به سوی جنوب به حرکت درآورد. در نبرد بزرگی که در شمال سلماس روی داد، نیروهای سمکو شکست خوردند و قلعهٔ چهریق و ارومیه نیز به تصرف قوای دولتی درآمد و سمکو و دیگر رهبران اصلی به ترکیه گریختند.

سالهای پایانی زندگی سمکو در کوشش برای باز یافتن شکوه و اقتدار پیشین گذشت. او به عراق رفت و امیدوار بود که بتواند پشتیبانی شیخ طه و شیخ محمود برزنجی را جلب کند، امّا شیخ طه از فراز جوییهای خود در ایران دست کشیده بود و شیخ محمود هم که بی‌اعتنایی سمکو

به قیام خود را در سال ۱۹۱۹ از یاد نبرده بود، با او معامله به مثل کرد. سمکو در سال ۱۹۲۳ به ترکیه رفت،[۲۵] امّا در آنجا هم حمایتی نیافت. در سال ۱۹۲۴ رضاخان، احتمالاً با این پندار که ماندن سمکو در داخل کشور بهتر از این است که در آن سوی مرز باشد، او را بخشید.

سمکو در بهار ۱۳۰۴ به ایران بازگشت.[۲۶] او در نخستین اقدام خود درصدد برداشتن عمرخان، رقیب خود، برآمد که در غیاب او ریاست ایل را به عهده گرفته بود. در تابستان ۱۳۰۵ سمکو درصدد برآمد که قدرت روزگار گذشته را احیاء نماید. دولت ایران که نگران بود، از عمرخان حمایت کرد. در پاییز ۱۳۰۵ با بیگزاده‌های دشت «مَرگور» و «تَرگور» متحد شد و با همکاری سران ایل هرکی به دشت سلماس حمله کرد. اما نیمی از نیروهای سمکو به عمرخان پیوستند و در نتیجه وی شکست خورد. سمکو این بار به عراق گریخت و رهبری شکاکهای عبدوی را به عمرخان باز گذاشت.[۲۷]

سمکو در عراق با اشخاص همفکر خود و نیز با دولت ترکیه به مکاتبه پرداخت. به نظر می‌رسد ترکیه نیز برای سرکوب کردهای آناتولی به وی نیاز داشت. در ۱۳۰۷ش ترکها به او وعده دادند که فرماندهی یک هنگ ایلی و نیز املاکی در جوار مرز ایران به او بدهند. سمکو به ترکیه رفت و تهران نیز ظاهراً خطر او را در کنار مرزهایش احساس کرد و این بار به طور جدی تصمیم به کشتن وی گرفت. دولت ایران در ۱۳۰۸ش سمکو را عفو کرد و حکومت اشنویه را به او سپرد. اما چندی پس از بازگشت او مأموران حکومت در کمینش نشستند و او را کشتند.

این کتاب مشتمل بر ۳۲۹ سند ارزشمند است که در قالب سه فصل آورده می‌شود:

فصل اول، اسناد روابط سیاسی را دربرمی‌گیرد که از این میان ۴۸ سند به فعالیتهای اسماعیل‌آقا در سالهای ۱۳۰۲ تا ۱۳۰۹ش می‌پردازد. اسناد مربوط به قیام آرارات (آگری‌داغ) شامل ۴۶ سند است که در بررسی روابط ایران و ترکیه و مسایل مرزی از اهمیت بسیاری برخوردار هستند. ۲۱ سند دربارهٔ قیام شیخ سعید در این مجموعه گرد آمده است که از ارزش پژوهشی فراوانی برخوردارند. دربارهٔ پیوند کمیتهٔ خوی‌بون و قیام آرارات ۶ سند در این کتاب آورده شده و دربارهٔ قیام درسیم نیز ۴ سند در این مجموعه آورده شده است که از ارزش و اهمیت شایانی برخوردارند. بیشتر اسناد این فصل به مسائل ایلات و عشایر و حوادث مرزی و غیره

می‌پردازد که شمار آنها به ۱۳۱ سند می‌رسد که در تبیین و تشریح روابط سیاسی ایران و ترکیه اهمیت بسیاری دارند. ۶ سند نیز به پان‌ترکیسم و تبلیغات ناسیونالیستی ترکیه در ایران اختصاص یافته است.

فصل دوم کتاب مشتمل بر ۳۶ سند در زمینهٔ روابط اقتصادی ایران و ترکیه است. این اسناد در بررسی پیشینهٔ روابط اقتصادی دو کشور ارزشمند هستند.

فصل سوم کتاب حاوی ۲۹ سند است که اسناد روابط فرهنگی ایران و ترکیه را شامل می‌شود.

در پایان لازم می‌دانم از مدیر محترم مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی و همچنین از آقای مهدی کریمی و خانمها سمیه حسینی صنعتی و ماهرخ لطیفی از کارمندان مرکز به خاطر تلاش و همکاری بی‌شائبه‌اشان سپاسگزاری نمایم.

پی‌نوشتها

۱. سفارت کبرای ایران در اسلامبول به وزارت امور خارجه، ***اسناد وزارت امور خارجهٔ ایران***، ۱۳ مهر ۱۳۰۳ نمرهٔ ۵۸۴، سال ۱۳۰۳ش، کارتن ۴۲ پروندهٔ ۱۷؛ راپرت ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه؛ ***همان***، دلو ۱۳۰۳، بدون نمره، سال ۱۳۰۳ش، کارتن ۴۲، پروندهٔ ۱۷؛ ***همان***، بدون تاریخ، بدون نمره، سال ۱۳۰۴ش، کارتن ۴۴، پروندهٔ ۲۴.

۲. وزارت امور خارجه به سفارت کبرای ترکیه، ***همان***، ۵ دی ماه ۱۳۰۴، نمرهٔ ۱۵۶۶۱، سال ۱۳۰۴ش، کارتن ۴۲، پروندهٔ ۱۷.

۳. ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه به سفارت کبرای ترکیه، ***همان***، ۱۳۰۵/۹/۳۰، نمرهٔ ۱۴۴۵۸/۹۲۱۳، سال ۱۳۰۵ش، کارتن ۴۲، پروندهٔ ۱۶.

۴. وزارت جنگ به وزارت امور خارجه، ***همان***، ۲۴ اسفند ۱۳۰۸، نمرهٔ ۱۱۰۵۴/۷۶۶۷/د، سال ۱۳۰۸ش، کارتن ۲۰، پروندهٔ ۳۳/۳.

۵. از سفارت ترکیه در تهران به وزارت امور خارجهٔ ایران، ***همان***، ۱۸ نیسان ۱۹۲۵، نمره ۱۶۷۸/۷۳، سال ۱۳۰۴ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۲۷.

۶. از وزارت امور خارجهٔ ایران به سفارت کبرای ترکیه، ***همان***، ۲ اردیبهشت ۱۳۰۴، نمرهٔ ۷۸۹، سال ۱۳۰۴ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۲۷.

۷. از کارگزاری ارومیه به وزارت امور خارجه، ***همان***. ۱۰ آذر ۱۳۰۴، نمرهٔ ۱۲۸۷، سال ۱۳۰۵ش، کارتن ۴۹، پروندهٔ ۲۱.

۸. سفیر کبیر ترکیه در تهران به وزارت امور خارجه ایران، ***همان***، ۳۱ مارس ۱۹۲۵، بدون نمره، سال ۱۳۰۴ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۲۷.

۹. از سفیر ترکیه در تهران به کفیل وزارت امور خارجهٔ ایران، ***همان***، ۵ ایلول ۱۹۲۷، بدون نمره، سال ۱۳۰۶ش، کارتن ۴۲، پروندهٔ ۲۰.

۱۰. ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه به شارژدافر ایران در آنقره، ***همان***، چهارم مهر ۱۳۰۶، نمرهٔ ۱۳۲، سال ۱۳۰۶ش، کارتن ۴۲، پروندهٔ ۲۰.

۱۱. تلگراف رمز از سفارت ایران در آنکارا به وزارت امور خارجه، ***همان***، ۱۳۰۶/۸/۸، نمرهٔ ۷۵۱، سال

۱۳۰۶ش، کارتن ۴۲، پروندهٔ ۲۰.

۱۲. از سفارت کبرای ایران در آنکارا به وزارت امور خارجه، **همان**، ۸ شهریور ۱۳۰۹ نمرهٔ ۵۷، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۳. از وزارت امور خارجه به سفارت ایران در آنکارا، **همان**، ۱۷/۶/۹[۱۳۰]، نمرهٔ ۵۹۷، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۴. تلگراف رمز از ماکو به وزارت امور خارجه، **همان**، ۲۲ شهریور ۱۳۰۹، نمرهٔ ۶۳۹، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۵. از وزارت امور خارجه به سفارت ایران در آنکارا، **همان**، بدون تاریخ، بدون نمره، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۶. از وزارت امور خارجه به سفیر کبیر ترکیه در تهران، **همان**، ۱۳۰۹/۷/۲۴، نمرهٔ ۷۱۰۱۳۱۵/۱۱۵، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۷. برای آگاهی بیشتر، نک: از وزارت امور خارجه به ریاست کمیسیون تحدید ایران و ترکیه، **همان**، ۲۶ آبان ۱۳۰۹، نمرهٔ ۸۰۰، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۸. سواد مراسلهٔ آتاشهٔ نظامی ایران در پاریس به وزارت امور خارجه، **همان**، بدون تاریخ، بدون نمره، سال ۱۳۱۰ش، کارتن ۱۹، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۱۹. **همان**.

۲۰. از وزارت امور خارجهٔ ایران به سفیر کبیر ترکیه در تهران، **همان**، تاریخ ۱۳۰۹/۱۲/۹ نمرهٔ ۷۱۰۱۳۱۵/۲۱۳۸، سال ۱۳۰۹ش، کارتن ۱۷، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۲۱. از وزارت جنگ به وزارت امور خارجه، **همان**، ۱۳۱۰/۹/۲۵، نمرهٔ ۹۶۷۲، سال ۱۳۱۰ش، کارتن ۱۹، پروندهٔ ۳۲/۳۸۶.

۲۲. از وزارت امور خارجهٔ ایران به سفیر کبیر ترکیه در تهران، **همان**، ۱۳۱۱/۷/۳، نمرهٔ ۲۱۸۳۶، سال ۱۳۱۱ش، کارتن ۱۱، پروندهٔ ۱۶/۱۴۶.

۲۳. قونسولگری ایران در طرابوزان به وزارت امور خارجه، **همان**، نمرهٔ ۱۳۴، سال ۱۳۱۶ش، کارتن ۱۲، پروندهٔ ۵۵.

۲۴. دیوید مک‌داول، ***تاریخ معاصر کرد***، ترجمهٔ ابراهیم یونسی، تهران: انتشارات پانیذ، ۱۳۸۰، صص ۴ـ۳۷۳.

۲۵. ***همان***، ص ۳۸۰.

۲۶. از کارگزاری ارومیه به وزارت امور خارجه، ***همان***، ۲۹ اردیبهشت ۱۳۰۴، نمرهٔ ۳۰۴، سال ۱۳۰۴ش، کارتن ۴۷، پروندهٔ ۳۴.

۲۷. سواد راپرت کارگزاری ارومیه به وزارت امور خارجه، ***همان***، ۱۲ مهر ۱۳۰۵، نمرهٔ ۷۹۲، سال ۱۳۰۵ش، کارتن ۴۷، پروندهٔ ۳.

فصل اول

روابط سیاسی

الف: عهدنامه‌ها و قراردادها، ایلات و عشایر، مسائل مرزی، اتباع و...

سند شماره: ۱

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳ مهر ۱۳۰۳

نمره: ۵۸۴

موضوع: عقد قراردادهای جدید با ترکیه.

اطلاعاً معروض می‌دارد مطابق تحقیقات واصله، حکومت ترکیه وزیر مختارها و سفرای سایر دول راکه برای ارائهٔ اعتبارنامهٔ خود به آنقوره می‌روند به این سمت نپذیرفته و از قبول اعتبارنامهٔ آنها خودداری می‌نماید و اظهار می‌دارد که برای تحکیم امر لازمست ابتدا عقد مقاوله و عهدنامهٔ دوستی و قونسولی و تجارتی شده تا بعد بتوانیم شما را به سمتی بشناسیم. چه حالیه حکومت ترکیه در حکم دولت تازه و جدیدی است که باید سایر دول هر یک که مایل باشند ابتدا میل خود را در ابراز دوستی به وسیلهٔ عقد عهدنامه‌ها اظهار نمایند تا موافق آن حقوق سفارتخانه یا سفارت کبری و یا قونسولهای آن دولت معین گردد.

دول معظمه و محارب چون بعد از اختتام جنگ عقد عهدنامهٔ لوزان را نموده‌اند دیگر محتاج به تجدید نیستند ولی دول بی‌طرف ابتدا عقد عهدنامه کرده و بعد نماینده آن اعتبارنامهٔ خود را می‌دهد. در باب ایران و نظریات ترکها نسبت به سفیر کبیر آن به واسطهٔ نداشتن نماینده در آنقوره نتوانست چیزی کشف نماید و چنانچه بعدها تحصیل اطلاع شود البته به اطلاع آن وزارت جلیله خواهد رساند. بصیرالسلطنه [امضاء]

دایرهٔ دویم

به عرض برسانید

]حاشیه]: ملاحظه شد به ادارهٔ مربوطه فرستاده شود.

[بالای سند]: تهران.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۷ کارتن ۴۲ سال۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۲

از: ادارهٔ دویم سیاسی وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۸ برج دلو ۱۳۰۳

نمره: ندارد

موضوع: لغو قراردادهای ایران و عثمانی با استقرار دولت ترکیه.

راپورت

چنان که خاطر مبارک مستحضر است دولت فعلی ترکیه به عنوان اینکه در کنفرانس لوزان عهود سابقهٔ موجوده بین دولت عثمانی و سایر دول لغو شده است عهدنامه‌های منعقده بین ایران و عثمانی را هم ملغی دانسته و این نکته را هم در ضمن مراسلات خود خاطر نشان کرده است. ولی دولت ایران به این اظهارات قانع نشده و جواباً تذکر داده است که چون دولت ایران جزو دول محارب نبوده و در کنفرانس لوزان هم شرکت نداشته لهذا تصمیمات کنفرانس مزبور برای او الزام‌آور نخواهد بود. به علاوه مطابق اصل حقوق بین‌الملل، تغییر وضع حکومت مملکتی باعث الغاء معاهدات نشده و تنها چیزی که می‌تواند عهدنامه‌های موجود را لغو نماید رضایت طرفین خواهد بود.

راست است که دولت ترکیه به این دلایل قانونی دولت ایران جوابی نداده، ولی عملاً عهود را ملغی فرض کرده و در اغلب قضایا از قبیل استرداد و غیره‌ها که مراجعه می‌شود توجهی

نمی‌نمایند و چون در نتیجهٔ این حالت بلاتکلیفی و سکوت بالاخره ضرر متوجه دولت ایران خواهد گردید، لهذا مراتب را به عرض رساند که اگر تصویب فرمایند مقرر شود مقدمات عقد عهدنامهٔ جدیدی که حاوی و رافع کلیهٔ احتیاجات باشد فراهم شده و ضمناً در موقع مذاکره با سفارت کبری این نکته شرط شود که دولت ایران در صورتی رضایت به این مسئله خواهند داد که تا عهدنامه‌های جدیدی که قویاً به آن اشاره شده است از طرف مقامات قانونی مملکت به تصویب نرسیده باشد و جانشین عهدنامه‌های موجوده بگردد شروع مذاکرات خللی بر اعتراضاتی که از طرف دولت ایران نسبت به اظهار نقض عهود موجوده که از طرف دولت جمهوری ترکیه شده است وارد نخواهد ساخت.

[امضا و مهر]

[حاشیه]: آنچه در نظر دارم سابقاً چه کتباً و چه شفاهاً بر ترکها اظهار شده است که دولت ایران برای عقد مقاولات جدید حاضر است مشروط بر اینکه زمینهٔ همان عهدنامهٔ ارضروم و معامله به مثل باشد. ۴ حوت

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۷　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۳

وزارت امور خارجه

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

چنان‌که قارئین محترم استحضار دارند در نتیجهٔ جنگ بین‌الملل و تغییرات ناشیه از آن و تبدیل دولت عثمانی به دولت جمهوری ترکیه، اوضاع سیاسی و اجتماعی دولت مزبور به قسمی تغییر یافت که مستلزم تجدید نظری در عهود سابقه گردید. دولت جدید جمهوری به اقتضای وقت اصول جدیدی را در روابط خارجی خود اختیار نموده و بدین نظر در کنفرانس لوزان کلیهٔ عهودی راکه دولت سابق عثمانی با سایر دول داشت ملغی نموده و عهود جدیدی از

نو منعقد کرد. جای تردید نبود که مناسبات عدیدهٔ موجوده فیمابین دولتین ایران و ترک و منافع مشترکه، که به واسطهٔ همجواری و سایر مناسبات در بین است، ایجاب می‌نمود که این دو دولت هم اساس روابط خود را بر اصول جدیدی برقرار کرده و تجدید نظری در عهود سابقهٔ خود بنمایند و چیزی که بیشتر این فکر را تقویت کرد هماناکهنه شدن عهدنامه‌های سابقه بود. چه از آن تاریخ تا به حال طرز حکومت دولتین و زندگانی اجتماعی و احتیاجات طرفین به قسمی تغییر یافته که عهود سابقه امروز دیگر مورد استفاده نبوده و نمی‌توانست آن طور که باید از عهدهٔ احتیاجات جدید برآید. با این مقدمات اولیاء دولتین از دیر زمانی به فکر تجدید نظر در عهود سابقه و عقد قرارداد جدیدی افتاده و مذاکراتی هم در همین زمینه جریان داشت ولی مابین اولیای دولتین اختلاف‌نظرهایی موجود بود که مانع حصول مقصود در عقد قراردادهای جدیدی می‌گردید. بالاخره برای اینکه هرگونه سوءتفاهم و شبهات مرتفع شود و دولتین به حسن روابط فیمابین و صمیمیت طرفین مطمئن گردند، چنین به نظر رسید که قبل از انعقاد قراردادهای تجارتی و غیره طرح یک شالودهٔ محکمی برای استقرار روابط دوستانه به واسطهٔ عقد یک عهدنامهٔ ودادیه و تأمینه ریخته شود. نظر به اینکه در این زمینه کاملاً دارای حسن‌نیت و صمیمیت بودند به زودی موافقت حاصل شده و عهدنامه‌ای که عین آن به نظر خوانندگان رسیده است، منعقد گردید.

شک نیست که امضاء این عهدنامه مرحلهٔ جدیدی در تاریخ روابط ودادیهٔ ایران و ترک بوده و این دو ملّت دوست همجوار را بیش از پیش به یکدیگر نزدیک خواهد نمود، و نیز موجب خوش‌وقتی است که در این عهدنامه و پروتکلی که مقدمهٔ آن است اساس الغای کاپیتولاسیون و مساوات حقوق در موقع عقد قراردادهایی که در نظر است محرز شده و مشکلاتی که تاکنون مانع عقد قراردادهای مزبور بوده، مرتفع گردیده است.

بنابراین به طوری که در متن عهدنامه پیش‌بینی شده است جای امیدواری است که در اسرع اوقات قراردادهای تجارتی و قونسولی و گمرکی و غیره، که برای حسن جریان امور بین مملکتین ضروری است به طوری که توافق با احتیاجات دولتین باشد، انعقاد یابد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۴ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۴

از: سواد مراسلهٔ کفیل شهبندری ترکیه در ارومیه

به: کارگزاری ارومیه

تاریخ: ۱۶ ذی‌الحجهٔ ۱۳۴۳

نمره: ۵۱۱/۷۶

موضوع: اعتراض شهبندری ترکیه در ارومیه نسبت به اسکان ایل هرکی.

بعدالعنوان

اطلاعاً خاطر محترم را قرین استحضار می‌دارد از هرکیهای جمهوریت ترکیه که در یغمای شمزینان اشتراک داشته‌اند خورشیدآقا و احمد نامان با معیت یکصد و پنجاه خانوار عونهٔ خود در اشنویه در موقع «کلدز» قبول اسکان آنها موثوقاً اطلاع داده شده. با وجود مناسبات حسنه و مراتب دوستی و مودت بین دولت علّیهٔ ایران و جمهوریت ترکیه این مسئله را غیر قابل تألیف دانسته اسکان و حسن قبول آنها از طرف حکومت ایران معافی که داده می‌شود حمایت آنان از طرف حکومت ایران است. بناء علیه نظر به معاهدهٔ منعقده بین دو دولت اجرای معامله را در حق مشارٌالیهم توقیراً تمناً و بدین وسیله احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. کفیل باش‌شهبندر دولت جمهوری ترکیه در ارومی، علی‌رضابیک.

سواد مطابق اصل است.[امضا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۹　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۵

از: سواد مراسلهٔ کفیل شهبندری ترکیه در ارومیه

به: کارگزاری ارومیه

تاریخ: ۱۷ ذی‌الحجهٔ ۱۳۴۳

نمره: ۵۱۵/۷۷

موضوع: درخواست شهبندری ترکیه در ارومیه از ایران مبنی بر ممانعت از ورود ایل هرکی به خاک ایران.

بعدالعنوان

در تعقیب مراسلهٔ نمرهٔ ۵۱۱ خود محض مزید اطلاع خاطر جنابعالی به مقام زحمت می‌آید در واقعهٔ شمزینان از اتباع جمهوری ترکیه خورشید و احمدآقا نامان با معیت آدمان خودشان و علاوه از هرکیهای عشیرت کُردی بالعموم در آن قضیه شرکت نموده‌اند که موافق خبر واصله معلوم گردیده. نظر به تضییقاتی که در حق آنها به عمل خواهد آمد و دخالت آنها به ایران بدیهی است، لهذا در عدم قبول هرکیهای مزبور از دخول خاک ایران استکمال تدابیر و موجبات لازمه آن را از آن جناب اجل دوستان استظهاری توقیراً تمناً و بدین وسیله احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. کفیل باش‌شهبندر دولت جمهوری ترکیه در ارومی. علی‌رضابیک. سواد مطابق اصل است. [امضا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۹ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره:۶

از: کارگزاری ماکو

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ خرداد ۱۳۰۴

نمره: ۱۱۵۲

موضوع: کشته شدن شیخ عبدالقادر و واکنش کردهای ترکیه.

از قراری که خبر رسیده یکصد و پنجاه نفر اکراد ترکیه به علت نزاع با ترکها فراراً به عنوان پناهنده به دهات اواجیق آمدند. کفالت حکومت نظامی غرّه امروز قبلاً و بعداً هم خودش به

اواجیق عزیمت نموده نتیجه را به عرض می‌رساند. نمره ۱۲۵. مصباح‌الملک
ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۷ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۷

از: سواد مراسلهٔ باش‌شهبندری ترکیه در تبریز

به: کارگزاری کل آذربایجان

تاریخ: ۲۲ خرداد ۱۳۰۴

نمره: ۶۹

موضوع: ادعای باش‌شهبندری ترکیه مبنی بر تصرف اراضی در بوغاز وزنه.

با تقدیم [ناخوانا] خاطر مبارک را مستحضر می‌دارد به موجب تلگرافی که استخباراً از وکالت خارجهٔ علّیه رسیده، حکومت ایران تقریباً ۱۸کیلومتر در داخل بوغاز وزنه تخطی و بنای گمرکی تأسیس کرده. بناء تحقیقات صحت آن را تقاضا می‌نمایند. و لهذا با کمال احترام خواهشمند است که با تحقیقات کامله مراتب فوق اینجانب را قرین استحضار فرمایید و بدین وسیله احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. شهبندر دولت جمهوری ترکیه

سواد مطابق اصل است. زین‌العابدینی [امضا]

[مهر] کارگزاری مرکزی مهام امور خارجهٔ آذربایجان.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۸

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۴۶۴

موضوع: تحولات ترکیه و وضعیت کردها.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است در موقع انقلابات شدیده در کردستان ترکیه قشون زیادی به نقاط مزبور سوق و در نتیجه دولت ترکیه با موفقیت فتنه و فساد را برطرف و عده‌ای از مشایخ را مأمورین نظامی که دارای اختیارات تامه بودند در محل وقوع انقلاب مصلوب و اکراد را کاملاً به وظایف خود آشنا نمودند، ولی چون ایلات کرد اساساً همگی خیلی متعصب و نسبت به مشایخ و حقیقه مرشدین خود را خیلی معزز و محترم می‌شمارند واضح است که از این عملیات قشون دولت ترکیه بی‌اندازه دلتنگ و به طور کلی نسبت به ترکها نظریات خوبی ندارند و در موقع فرصت باز یک انقلابات بزرگ‌تری را تولید خواهند نمود. به همین لحاظ، باز در این موقع که قلع فساد شده بود و نزدیکی وان کردها به انقلابات کوچک پرداخته و از قراری که اطلاعات رسیده در بین وان و حدود ایران یک فقره پست دولتی ترکیه را سرقت می‌نمایند. دولت ترکیه در تحت ریاست مین‌باشی «احمد صبری‌بیک» یک آلای قشون به شمزینان و گور و نقاط دیگر مجاور سرحد اعزام کاملاً عملیات اکراد را تحت نظر گرفته و به قدری در این باب سخت‌گیری نمودند که تقریباً راه عبور و مرور مسدود و مسافرین با زحمات زیاد داخل و خارج می‌شوند. پس از چندی نسبت به شیخ عبدالله فرزند شیخ عبدالقادر، نوادهٔ شیخ عبیدالله معروف، مظنون و والی جولامرگ او را احضار و به واسطهٔ واهمهٔ زیاد از قبول آن خودداری و به وسایلی با مأمورین ترکیه متوسل می‌شود که او را عفو نموده بگذارند در نوچه، که دارای املاک و علاقه هستند، به کسب و کار خود مشغول باشد. گویا این تقاضا پذیرفته نشده در احضار او اصرار و با شیخ مصلح‌الدین، فرزند مرحوم شیخ صدیق نوادهٔ شیخ عبیدالله، هم همین معامله را معمول و بالاخره بر طبق اطلاعاتی که اخیراً

رسیده آنها باکلیهٔ اقوام و اقربای خود فرار اختیارکرده و در یک کوهی، که نزدیک رواندوز محل اقامت سید طه، اقامت و باب مکاتبات با سید طه مفتوح و مأمورین دولت ترکیه، مقیم شمزینان، را تهدید می‌نمایند. از قرار معلوم سید طه، هم که از طرفداران انگلیسها و در رواندوز (جزو موصل) مأموریت دارد و به آنها امیدواری کامل داده که در هر موقع کمکهای مادّی و معنوی را خواهند نمود. یقین است عاقبت آنها هم به سید طه ملحق و با تحریکات انگلیسها تولید فتنه و فسادی خواهند نمود. گرچه جسارت است ولی ایلات کُرد اعم از ترکی [ترکیه‌ای] و ایرانی که غالباً به واسطهٔ تعقیب هم‌کیش و مسائل دیگری نهایت با مأمورین ترکیه موافق و همیشهٔ اوقات هم مأمورین سابق عثمانی فقط از این سیاست استفاده‌های کلی می‌نمودند. حالیه به قسمی کردها از ترکها مأیوس شده‌اند که تصور نمی‌رود دیگر مأمورین ترکیه بتوانند نسبت به کردهای ایران هم همان رویهٔ دیرینه را تعقیب و به دستیاری عُمال اکراد پیشرفتی حاصل نمایند. و به عکس، به قدری کردها به دولت علّیهٔ ایران نیک‌بین و امیدواری دارند که پس از چندی عنوان فراری به آنها اطلاق نشود و تدریجاً از خاک ترکیه علاقه نموده به خاک ایران مهاجرت خواهند نمود، و به همین جهات دیگر آن خیالات فاسد که در مغز کردها جایگیر شده بود از بین رفته با قطع امید از ترکها بیش از پیش در مقابل اوامر دولت علّیه مطیع شده‌اند. بنابراین به عقیدهٔ فدوی تحریکات ترکها در بین اکراد بی‌نتیجه و با این حال از بدو شروع انقلاب در آن نقاط نهایت مراقبت داشته و دارد که ترکها هیچ‌گونه موفقیتی در پیش بردن خود حاصل ننمایند. ولی از طرف دیگر، ممکن است در این موقع سیاست انگلیسیها نسبت به اکراد و ایلات ترکی پیشرفت نموده و با عنوان استقلال کردستان کردها را متوجه به خودشان بنمایند. حالیه سعناً آخرین امید کردهای ترکیه به انگلیسها است که در هر وقت از آنها تقویت بنمایید مخصوصاً شیخ عبدالله و شیخ مصلح‌الدین که اکنون متوسل به سید طه شده‌اند و از مرشدین قسمتی از اکراد محسوب می‌شوند، و این قضیه را تأیید خواهد نمود. در خاتمه عرضه می‌دارد چند روز است عبدالرزاق نام، گماشتهٔ شیخ عبدالله مذکور، به ارومیه آمده باکفیل شهبندر چند مرتبه ملاقات هنوز نتیجهٔ مذاکرات غیر معلوم ولی آنچه فدوی تصور می‌نماید گویا عبدالرزاق از طرف شیخ عبدالله آمده که کفیل شهبندری را واسطهٔ اصلاح قرار دهد. به هر حال، پس از تکمیل تحقیقات نتیجه را ثانیاً

عرض می‌نماید. نصرالله بهنام [امضا و مهر]

[حاشیه]: به عرض می‌رسد ۴/۱۶

[حاشیه]: به ادارۀ دویم سیاسی فرستاده شود ۱۳۰۴/۴/۱۸[۱]

[حاشیه]: آقای انتظام سواد به وزارت جنگ بفرستید ۲۲ تیر

اسناد قدیمۀ وزارت امور خارجه پروندۀ ۲۷ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۹

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: وزیر امور خارجۀ ایران

تاریخ: ۲۱ تموز ۱۹۲۵

نمره: ندارد

موضوع: شرکت کردهای ایران در غارت شمزینان و درخواست برای اعادۀ آنها.

فدایت شوم مسئلۀ اشتراک اسفناک اکراد ایران در تاراج شمزینان و آوردن اشیاء به ارومیه و اطراف آن قضیه‌ای‌ست که هم باش‌شهبندری جمهوریت ترکیه در ارومیه و هم کارگزاری آنجا مستحضراند و چون بس واضح است که آن جناب مستطاب اجل نیز مایل‌اند که اشیاء مغصوبه به فوریت به صاحبان آنها اعاده شود؛ لهذا دوستدار با انتظار به نتیجۀ اوامر مؤثرۀ عادلانۀ آن جناب مستطاب اجل به کارگزاری ارومیه در اعادۀ اشیاء مذکوره به مأمورین دولت متبوعۀ دوستدار موقع را غنیمت شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

سفیر کبیر [اسم ناخوانا]

اسناد قدیمۀ وزارت امور خارجه پروندۀ ۲۷ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۰

از: کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۳۰۵

موضوع: حرکت کردهای ترکیه بر ضد دولت ترکیه پس از کشته شدن شیخ عبدالقادر.

شیخ عبدالله و شیخ مصلح، توادهٔ شیخ عبیدالله، بر علیه دولت ترکیه طغیان، با سید طه اتحاد، به شمزینان حمله عساکر را مغلوب، ناظم‌بیک قائم مقام و غالب مأمورین را اسیر. دیروز سه نفر از مأمورین ترکی فراراً به خاک ایران وارد، تفصیل با پست عرض شده و می‌شود. نمرهٔ ۴۷۱. نصرالله بهنام.

تقاضای جناب سفیر کبیر ترکیه راجع به جلوگیری از ورود شیخ قادر (از اعوان شیخ سعید) از طرف شمزینان به خاک ایران بوده که مراتب به مقام ریاست وزراء عظام عرض شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۷   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۱

از: سواد فرمانده لشکر شمال غرب

به: ریاست کل قوا

تاریخ: ۲۰ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ندارد

موضوع: تجاوز نیروهای ترکیه به یورت اکگان و راههای مقابله با آنها.

متجاسراً به عرض مبارک می‌رساند طبق راپورت ایلخانی ماکو ۲۰ نفر عسکر ترک به یرت «اکگان»، که معروف به یرت طاهرخانی می‌باشد و در جزو حدود ایران است، آمده و به اکراد آنجا حکم داده‌اند که حتماً از آنجا کوچ نمایند. نظر به اینکه یرت مزبور خاک ایران است به

فرمانده نظامی قراعینی ایلخانی ماکو دستور داده است که به حدود رفته به عساکر مزبور حدود سرحدی را ارائه و آنها را با خوشی عودت دهد. و اگر عساکر متقاعد نشوند محرمانه به اکراد بگوید که مشارٌالیهم را به هر ترتیبی است با خوشی طرد نماید. فدوی دستور دادم اگر ترکها به حدود ایران بیایند باید طرد گردند. ضمناً مراتب به کارگزار ایالتی نوشته شد که به باش‌شهبندری اشعار نماید به اتباع و عساکر خود قدغن کنند به کشمکشهای سرحدی خاتمه داده و اگر داخل خاک ایران بشوند مطابق قوانین بین‌المللی طرد خواهند شد. راپورتاً به عرض مبارک رسید. فرمانده قوای آذربایجان

سرتیپ محمدحسن.

سواد مطابق اصل است. [مهر]: ادارهٔ ارکان حرب کل قشون.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　پروندهٔ ۱۴　کارتن ۴۲　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۲

از: رمز از کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۱ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۳۶۷

موضوع: درخواست ترکیه از ایران به منظور ممانعت از ورود ایل هرکی به خاک ایران.

تعقیب رمز نمرهٔ ۴۸۴ ایل هرکی که هر ساله از خاک موصل به ییلاقات ایران می‌آیند در این موقع که مصادف با ورود آنها است کنفیل شهبندری رسماً اشعار می‌دارد ایل مذکور عموماً در انقلاب شمزینان شرکت و از دخول به خاک ایران ممانعت شود، هر طور دستورالعمل مرحمت فرمایند رفتار نماید.

نمرهٔ ۵۴۲، نصرالله بهنام.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　پروندهٔ ۲۹　کارتن ۴۷　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۳

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۷ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۲۰۹۹

موضوع: تجاوز نیروهای ترکیه به یورت اکگان.

رمزاً تلگرافی از لشکر غرب دائر به تجاوز ۲۰ نفر عساکر ترکیه به خاک ایران رسیده که سواد آن را تلواً ملاحظه و مقرر خواهد فرمود در جلوگیری از تجاوزات آنهامذاکرات لازمه با سفارت کبرای ترکیه به عمل آورند. متمنّی است از نتیجهٔ اقدامات مبذوله وزارت جنگ را نیز مستحضر فرمایند. رئیس ارکان حرب کل قشون [امضاء]

به عرض می‌رسد.

آقای سهیلی تلگراف رمز به سفارت اسلامبول مخابره شود یادداشتی هم به سفارت ترکیه بفرستید. ۲۸ تیر

اقدام شده است یا خیر

[حاشیه]: ادارهٔ دوم

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۴ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۴

از: سواد جوابیهٔ فرماندهی قوای ارومیه

به: کارگزاری ارومیه

تاریخ: ۲۸ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۳۲۴۳

موضوع: سکونت ایل هرکی در مرز ایران و ترکیه.

بعدالعنوان

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۵۳۶ مورخهٔ ۱۸ تیرماه مراتب از فرماندهی قوای اشنویه استیضاح، اینک بر طبق راپورت جوابیهٔ فرماندهمزبور احمدآقا و خورشیدبیک با پنجاه خانوار خود در رأس‌الحدود ساکن و داخل خاک ایران نشده‌اند. فرمانده‌قوای ارومی، سرهنگ محمد علی‌خانی.

سواد مطابق اصل است[امضا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۹ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۵

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت ترکیه در تهران

تاریخ: ۳۰ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۴۲۳۹

موضوع: تجاوز نیروهای ترکیه به یورت اکگان.

یادداشت

وزارت امور خارجه باکمال احترام به استحضار خاطر محترم آن سفارت کبری می‌رساند بر طبق راپورت واصله به وزارت جنگ بیست نفر عسکر ترک به یرت «اکگان»، که معروف به یرت طاهرخانی می‌باشد و در جزو حدود ایران آمده و به اکراد آنجا اظهار داشته‌اند که حتماً کوچ نمایند.

با ذکر مراتب فوق احتراماً خواهشمند است اقدامات لازم در رجعت عساکر مزبوره به

عمل آورده و از نتیجه وزارت امور خارجه را مستحضر دارند.

[حاشیه]: ملاحظه شد. د. مفتاح

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۴   کارتن ۴۲   سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۶

از: رمز از ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲ مرداد ۱۳۰۴

نمره: ۱۴۲۰

موضوع: ورود قشون ترکیه به منطقهٔ شمزینان.

تعقیب رمز نمرهٔ ۴۸۴، از قرار اخباری که رسیده قشون ترک بالغ بر پنج هزار به شمزینان وارد، شورشیان پس از زد و خورد به مرگ میر، خاک سرحدی، فرار کرده‌اند. نمرهٔ ۵۹۹. نصرالله بهنام.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۷   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۷

از: کارگزاری ارومیه

به: کفیل شهبندری ترکیه در ارومیه

تاریخ: ۳ مرداد ۱۳۰۴

نمره: ۵۳۵

موضوع: پاسخ کارگزاری ارومیه به شهبندری ترکیه مبنی بر عدم اسکان ایلی هرکی در خاک ایران.

بعدالعنوان

محترم مراسلهٔ مورخ ۱۶ شهر حال نمرهٔ ۵۱۱/۷۶ واصل آبادی احترام گردیده، جواباً با کمال توقیر زحمت اظهار می‌دارد بر طبق شرحی که مقامات مربوطه پس از تحقیقات کافیه دوستدار اشعار می‌دارند خورشید و احمدآقا نامان با همراهان خود، که از هرکیهای خارجه محسوب می‌شوند، داخل خاک ایران نشده و در موقع کلدوز هم سکونت ندارند. با ذکر مراتب فوق تصدیق خواهند فرمود اطلاعاتی که در این باب به آن جناب رسیده حاکی از سوءتفاهمات حاصله و یقین است با اتحادکامل موجوده و مراقبتهای تامّه،که همواره از ناحیهٔ مأمورین دولت علّیهٔ متبوعهٔ دوستدار به عمل آمده و می‌آید، البته در این معدود هم بر خلاف مواد عهود منعقده بین دولتین معظمتین معاملاتی صورت خارجی نخواهد نمود؛ و در خاتمه رجاء واثق دارد که در این موقع احترامات فایقه و خالصانهٔ دوستدار را قبول فرمایید. نصرالله بهنام.

[امضاء] سواد مطابق اصل است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۹　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۸

از: کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۵ مردادماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۴۳۳

موضوع: مسئلهٔ شرکت کردهای ایران در حرکت کردهای ترکیه بر ضد دولت.

نمرهٔ ۲۸۳ عقبهٔ مذاکرات در راپرت نمرهٔ ۴۹۱ وکفیل شهبندری اظهار داشته کریم‌خان هرکی، تبعهٔ ایران، در غارت شمزینان شرکت، فرمانده مشاڑالیه را برای تحقیقات توقیف و بعد شهبندری کتباً حاج‌آقا و نوری‌بیک را هم داخل نمود. فرمانده پس از رسیدگی می‌نویسد

مشارکت کریم‌خان و سایرین به کلی بی‌اساس، فقط زرو نام کرد که مدتها از ایران فراری است شرکت داشته، لهذا به طور مقتضی جواب شهبندری را اشعار، تفصیل با پست عرض شده است. نمرهٔ ۶۱۲. نصرالله بهنام.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۷　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۹

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: آقای میرزا عبدالرزاق‌خان سرتیپ مهندس

تاریخ: ۷ شهریور ۱۳۰۴

نمره: ۱۶۴۷۸

موضوع: درخواست اطلاعاتی راجع به تعلق وزنه به ایران.

آقای میرزا عبدالرزاق‌خان سرتیپ مهندس

خواهشمند است کلیهٔ اطلاعاتی که راجع به تعلق وزنه به ایران دارید مشروحاً به وزارت امور خارجه مرقوم دارید. د. مفتاح [امضا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۶　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲۰

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۰ شهریور ۱۳۰۴

نمره: ۷۴۱

موضوع: سلیم‌آقای هرکی و واکنش دولت ایران در قبال اقدامهای وی.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۲۷ مردادماه هذه‌السنه نمرهٔ ۶۸۴ راجع به ایلات هرکی که همه ساله از خاک موصل به ییلاقات ایران می‌آیند جسارت به عرض می‌ورزد مجدداً کفیل شهبندری ضمن مراسلهٔ نمرهٔ ۵۵۵/۸۳ اشاره داشت که سلیم‌آقا، هرکیهای مندان خارجه که در قضیهٔ شمزینان اشتراک نموده و در محال مرگور ۳۹۶۸ (خاک ایران) اراضی موسوم به «دوله تُرشینه» اقامت نموده. لذا مراتب طی مشروحهٔ نمرهٔ ۶۴۵ به فرماندهی قوای ارومی اشعار جواباً نمرهٔ ۶۸۳۹ مرقوم می‌دارند که سلیم‌آقای هرکی از خاک ایران خارج شد. از چگونگی کفیل شهبندر را مطلع و برطبق تحقیقاتی که به عمل آورده، معلوم شد که سلیم‌بیک مذکور قریب به ۲۷ بار گندم خریداری و به طبق قاچاق می‌خواسته است از خاک ایران خارج نماید که مأمورین سرحدی از تفصیل مسبوق و ادارهٔ گمرک مطابق قانون گمرکات عین آن را ضبط و جرائم قانونی را هم از مشارٌالیه مأخوذ داشت. حالیه سلیم‌بیک مذکور در شمزینان مقیم و به سلیمان صبری‌بیک، والی وان و فرمانده کل قشون ترکیه در شمزینان، پناهنده و از تقصیرات او صرف نظر نموده‌اند. اطلاعاً عرض شد. نصرالله نسیمی [امضا]

[مهر]:کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

ادارهٔ اوّل

ادارهٔ دوّم

آقای انتظام رجوع به سابقه نماید. [مهر]:

ضبط شود

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۹ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲۱

از: راپرت لشکر شمال غرب (سواد)

به: ریاست ارکان حرب کل قشون

تاریخ: ۱۶ آذر ماه ۱۳۰۴

نمره: ۶۱۴۱

موضوع: تجاوز نیروهای ترکیه به مرتع کردهای جیکانلو.

قبل از تصدی بنده به فرماندهی این لشکر، ترکها در حدود بلاغباشی روبه روی بلاغباشی ایران به احداث قراولخانه اقدام و از عساکر ترک پست گذارده و ضمناً به مرتع قره‌حسن نیز متعلق به ایران، سالهای متمادی است که مرتع اکراد جیکانلو بوده تجاوز و ادعای مالکیت می‌نمایند؛ و هذه‌السنه نیز درصدد بردن علف مرتع مزبور بودند که جلوگیری و ممانعت به عمل آمده است. ولی چون مأمورین ترکیه همه روزه در این موضوع با عناوینی مزاحم اکراد جیکانلو می‌گردند متمنّی است مراتب را به عرض خاکپای مبارک رسانیده. اوامر مطاع شرف صدور هر کمیسیونی تعیین، و در حدود، محل مزبور را بازدید نموده مراتب را به عرض خاکپای مبارک برساند و یا اینکه اجازه مرحمت شود پستی که ترکها در حدود ایران احداث نموده‌اند با ترتیبی منهدم شود. منوط به امر مبارک است. فرمانده لشکر شمال غرب محمدحسین [امضاء]

سواد مطابق اصل است. [امضاء]

[حاشیه]: ضمیمه مراسلهٔ نمرهٔ ۵۳۲۰ وزارت جنگ که در تاریخ ۲۳ آذر به وزارت جلیلهٔ امور خارجه فرستاده شده است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۷ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲۲

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت کبرای ترکیه

تاریخ: ۵ دی ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۵۶۶۱

موضوع: موانع ترکیه بر سر راه ایل جیکانلو در مراتع متعلق به ایران و ادعاهای ارضی ترکیه.

یادداشت

وزارت امور خارجه با کمال احترام به استحضار سفارت کبرای ترکیه می‌رساند که با وجود و عده‌ای که جناب مستطاب اجل آقای محی‌الدین پاشا، سفیر کبیر سابق در طی مراسلهٔ نمرهٔ $\frac{۱۵۰}{۳۶}$ خود داده بودند هنوز جواب دولت جمهوری به مراسلهٔ مورخهٔ ۴ دلو ۱۳۰۳ نمرهٔ ۱۲۴۴۴ نرسیده است. در صورتی که دلایلی که در ضمن مراسلهٔ فوق اقامه شده به قدری روشن و قاطع است که دیگر جای هیچ گونه اشکال و تردیدی باقی نمی‌ماند. مع هذا معلوم نیست به چه نظر اولیاء دولت جمهوری بولاغباشی و جوزر و قوری‌گل را، که خاک مسلم ایران است، هنوز تخلیه ننموده و این اشکال را، که تنها خار راه دوستی بین‌الدولتین است، مرتفع نمی‌سازند. گذشته از این امر، به موجب راپورت واصلهٔ مأمورین دولت ترکیه مرتعی راکه از قدیم‌الایام متعلق به اکراد جیکانلو بوده است، تصاحب و احشام اکراد مزبور را از چرای در آن نقطه منع و می‌خواسته‌اند اغنامی که به آنجا رفته بوده است توقیف نمایند. پس از مذاکره که فرمانده محل در این خصوص با سلیم‌بیک کماندان گرجی‌بلاغی به عمل آورده، مشارٌالیه اظهار می‌دارد که دستور دارد این اراضی را تا پل سنگی ضبط نماید.

وزارت امور خارجه با ذکر مراتب فوق توجه اولیاء آن سفارت کبری را به این نکته جلب می‌نماید که مبادرت به این تجاوزات و عملیات به کلی برخلاف انتظارات دولت ایران بوده و جز تیرگی روابط حسنه، که اولیاء دولتین همیشه از آن احتراز داشته‌اند، نتیجهٔ دیگری نخواهد داشت. بنابراین از آن سفارت کبری، که همیشه با حسن‌نیت مخصوص در رفع موانع و مشکلات ابراز مساعدت فرموده‌اند، خواهشمند است در این باب اقدام عاجلی به عمل آورده و وسائل تخلیهٔ نقاط مزبوره را فراهم فرماید. [امضاء]

[حاشیه]: قبل از پاک نویس به نظر حضرت اشرف وزارت پناهی برسد.

[حاشیه]: نوشته شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۷   کارتن ۴۲   سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲۳

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجهٔ ایران

تاریخ: ۸ نیسان ۱۹۲۵

نمره: ۱۶۶۶/۹۶

موضوع: درخصوص معاهدهٔ مجرمین.

یادداشت

سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه مندرجات یادداشت محترمهٔ مورخهٔ ۷ عقرب ۱۳۰۳ و نمرهٔ ۱۲۵۳۶ آن وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران را به وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ حکومت متبوعهٔ خود عرض نموده بود. اینک جواب واصله از وزارت جلیلهٔ مشارّالیها را عیناً درج می‌نماید: «چون معاهدهٔ قدیم اعادهٔ مجرمین منعقده بین ترکیه و ایران مثل کاپیتولاسیونها بوده بدین جهت مفتوح شمرده شده، دولت متبوعه طرفدار آن است که تا زمان عقد معاهده در آن خصوص مجرمین متقابلاً اعاده شوند.

وزارت داخله عطفاً به اشعار ولایت وان اطلاع می‌دهد که اشخاصی را که اعادهٔ آنها را دولت علّیهٔ ایران تقاضا نموده بود به اراضی ترکیه عبور ننموده‌اند و معلوم نیست که در اراضی ترکیه مجرمینی از اتباع ایران یافت بشود. مجرمینی که دولت علّیهٔ ایران مطالبه می‌نماید لازم است که درخصوص آنها و جرائمی را که ارتکاب نموده‌اند اطلاعات و تفصیلات اعطا فرمایند».

[مهر]: وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران.

۳۰ فروردین سابقه به بنده رسیده است.

[حاشیه]: به عرض می‌رسد. ۱/۲۲

[حاشیه]: به ادارهٔ دوّیم سیاسی فرستاده شود. ۲۴ حمل ۱۳۰۴[۱]

[حاشیه]: آقای سهیلی

با رجوع به سابقه اقدام نمایند. ۲۵ فروردین

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۴　　کارتن ۴۴　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲۴

از: سواد جوابیهٔ کارگزاری ارومیه به باش‌شهبندری ترکیه

تاریخ: ۲۹ خرداد ماه ۱۳۰۵

نمره: ۳۵۸

بعدالعنوان

گرامی مراسلهٔ مورخ ۲۹ خرداد ماه هذه‌السنه نمرهٔ ۳۷۱/۳۰ زیب وصول داده جواباً با کمال احترام زحمت‌افزا می‌شود مراتب فوراً به مقامات مربوطه اشعار و تعلیمات لازمه به مأمورین سرحدی صادر گردید که موافق مدلول عهدنامهٔ ودادیه و تأمینه منعقده بین دولتین معظمین نسبت به این قبیل اشخاص معامله ولی نظر به اینکه اسامی آدمهای مخصوص را در مراسلهٔ شریفه قید نفرموده‌اند، متمنّی است اسامی آن اشخاص را جواباً تعیین و مرقوم فرمایند که به واسطهٔ شناسایی سهولت سرانجام آن امر فراهم گردد.

احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. نصرالله بهنام. سواد مطابق اصل است.

[امضاء]

نمرهٔ ۵ ک ۴۵ د ۱۹

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۵

تاریخ: تیرماه ۱۳۰۵

موضوع: عهدنامهٔ ودادیه و تأمینه بین ایران و ترکیه

معاهده‌نامهٔ ودادیه و تأمینیه مابین دولت علّیهٔ ایران و جمهوریت ترکیه.

تلواً، نسخه[ای] از معاهدهٔ ودادیه و تأمینیه مابین دولت علّیهٔ ایران و جمهوری ترکیه ارسال می‌شود. مقتضی است مفاد آن را محض اطلاع به اعضای حوزهٔ خودتان اطلاع دهید.

رئیس مالیه	از طرف وزیر مالیه
ا. س. میلسپو	محمد نصر

مقدمه

دولت ایران از یک طرف و دولت ترکیه از طرف دیگر، احتیاجات و وظایفی را که عصر حاضر برای ملتین ایجاد و ایجاب می‌نماید در نظر گرفته و چون معتقد و جازم می‌باشند که تحکیم رشتهٔ دوستی و برادری موجود بین ایشان واجب است، لهذا مصمم شدند که شرایط مادّی روابط صمیمی خود را روشن نمایند و برای نیل به این مقصود انعقاد معاهدهٔ ودادیه و تأمینه را لازم شمرده و برای این منظور طرفین توافق کردند که مذاکرات راجعه به این امر در شهر تهران به عمل آید و اختیارداران خود را به شرح ذیل معین کردند:

از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران:

جناب اشرف آقای میرزا محمدعلی‌خان فروغی، رئیس‌الوزرا و جناب آقای میرزا داوودخان مفتاح، کفیل وزارت امور خارجه.

از طرف رئیس جمهوریت ترکیه:

ممدوح شوکت‌بیگ، ایلچی فوق‌العاده و سفیر کبیر ترکیه.

و اختیارداران مزبور پس از ارائهٔ اختیارنامه‌های خود، که معتبر شناخته شد، در باب مقررات ذیل توافق‌نظر حاصل نمودند:

فصل اوّل ـ صلح خلل‌ناپذیر و دوستی صمیمی دائمی مابین مملکت شاهنشاهی ایران و جمهوریت ترکیه و همچنین مابین اتباع آنها برقرار خواهد بود.

فصل دوّم ـ در صورت وقوع عملیات نظامی از طرف یک یا چند دولت ثالث نسبت به یکی از دولتین معظمتین معاهدتین طرف متعاهد دیگر متعهد است که بی‌طرفی خود را نسبت به معاهدهٔ خود محفوظ ندارد.

فصل سوم ـ هر یک از متعاهدین تقبل می‌نمایند که از جمله نسبت به تعاهد دیگر خودداری کرده و در هیچ نوع اتحاد به ائتلاف سیاسی و اقتصادی و یا مالی که از طرف یک یا

چند دولت ثالث بر ضد طرف متعاهد یا بر ضد امنیت نظامی و مجری آن منعقد شده باشد شرکت نجویند. همچنین هر یک از متعاهدین تقبل می‌نمایند که در هیچ نوع عملیات خصمانه که از طرف یک یا چند دولت ثالث بر ضد طرف متعاهد دیگر وقوع یابد مشارکت ننمایند.

فصل چهارم ـ در صورتی که یک یا چند دولت ثالث در موقع جنگ با یکی از متعاهدین معظمین بی‌طرفی متعاهد دیگر را نقض کرده و از خاک آن مملکت قشون و اسلحه و مهمات جنگی عبور دهد و یا بخواهد آذوقه و چهارپایان و کلیهٔ هر چیزی که برای جنگ لازم باشد در آن مملکت تهیه نماید و یا قشون خود را که عقب نشینی می‌نمایند از آنجا عبور دهد و یا سکنهٔ مملکت بی‌طرف را برای مقاصد نظامی خود تشویق و وادار به قیام بکند و یا در خاک مملکت بی‌طرف استکشافات نظامی به عمل آورد، متعاهد بی‌طرف ملزم است که با قوای مسلحهٔ خود از عملیات مذکوره جلوگیری کرده و بی‌طرفی خود را حفظ نماید.

فصل پنجم ـ طرفین معظمین متعاهدین تعهد می‌نمایند که تشکیل و توقف تأسیسات و دستجاتی را که قصد آنها بر هم زدن صلح و امنیت مملکت متعاهد و یا تغییر حکومت آن باشد در خاک خود اجازه نداده و همچنین اشخاص و یا دستجاتی را که به وسیلهٔ تبلیغات یا سایر وسایل درصدد مبارزه با مملکت متعاهد دیگر باشند ممنوع از توقف در خاک خود بگذارند.

فصل ششم ـ نظر به تأمین آسایش و امنیت سکنهٔ مناطق سرحدی طرفین متعاهدین هر نوع اقدامات لازمه خواهند نمود که خلاف‌کاریها و عملیاتی که از طوایف ساکن نواحی مجاور سرحدات ناشی می‌شود و ممکن است به آسایش مملکت سکته وارد نماید خاتمه دهند. اقدامات مزبوره را دولتین جداگانه و یا در صورتی که لازم بدانند مشترکاً به عمل خواهند آورد.

فصل هفتم ـ طرفین معظمین متعاهدین موافقت می‌نمایند که اختیارداران خود را در ظرف مدتی که بیش از شش ماه از تاریخ امضای این معاهده نباشد در تهران مجتمع کرده و قراردادهای تجارتی و قونسولی و گمرکی و پستی و تلگرافی و همچنین قرارداد اقامت و اعادهٔ مجرمین را منعقد بنمایند.

فصل هشتم ـ طرفین متعاهدین توافق نمودند که برای تسویهٔ اختلافاتی که ممکن است فیمابین بروز کند و به طریق عادی دیپلوماتیک حل نشود از طریق قاضی معین نمایند.

فصل نهم ـ محتاج به توضیح نیست که خارج از حدود تقبلات متقابله ـ که در این عهدنامه معین شده است ـ هر یک از طرفین معظمین متعاهدین در روابط خود با دول آزادی مطلق خواهند داشت.

فصل دهم ـ این عهدنامه به زبان فارسی و ترکی و فرانسه نوشته شده و در صورت بروز اختلاف متن فرانسه معتبر خواهد بود.

فصل یازدهم ـ عهدنامهٔ حاضر در اسرع اوقات به تصویب مجالس مملکتین خواهد رسید و نسخ صحّه شده در تهران مبادله خواهد گردید.

عهدنامهٔ حاضر از تاریخ امضاء دارای اعتبار بوده و برای مدت پنج سال منعقد می‌شود. در صورتی که یکی از طرفین متعاهدین شش ماه قبل از انقضای مدت فوق راجع به خاتمه دادن این عهدنامه تصمیم خود را به دیگری اخطار نکند یک سال دیگر به مدت آن به خودی افزوده شده و از طرفین به رسمیت شناخته خواهد شد و در صورت اخطار تصمیم به خاتمه دادن عهدنامه قبل از انقضاء شش ماه مؤثر نخواهد بود. برای تصدیق مراتب مذکوره در این عهدنامه اختیارداران طرفین آزاد در دو نسخه در تهران نوشته و امضاء و مهر نمودند.

به تاریخ اول اردیبهشت ماه ۱۳۰۵ شمسی هجری مطابق ۲۲ آوریل ۱۹۲۶ میلادی.

محل امضاء	محل امضاء	محل امضاء
ممدوح شوکت	د. مفتاح	محمد علی فروغی
محل مهر	محل مهر	محل مهر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۱۰۵ کارتن ۱۰ سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۲۶

از: کارگزاری رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۵ مهر ماه ۱۳۰۵

نمره: ۷۷۵

موضوع: نگرانی ترکیه از ورود آشوریها به ارومیه.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ اول شهریور ماه هذه‌السنه نمرهٔ ۶۴۱ در باب ورود مسیحیان به رضائیه به عرض می‌رساند راجع به جلوگیری از ورود آشوریها به خاک ایران و سکونت در اطراف این شهر مراسلهٔ نمرهٔ ۳۴۲ باقید فوریت از فرماندهی به کارگزاری وصول داده و ضمیمهٔ آن حاکی است اخیراً عده[ای] از آشوریها که بر حسب تصمیم هیئت معظم دولت علّیه از ورود به ایران ممنوع‌اند در اطراف رضائیه سکنی و از این اداره نسبت به صحت و سقم آن استفسار نموده‌اند که سواد آن به انضمام جوابی که به نمرهٔ ۷۵۲ داده شده لفاً از لحاظ مبارک خواهد گذشت. حسام‌الدین‌بیگ، آتاشهٔ نظامی سفارت ترک، در موقع توقف خود همیشه این موضوع را تکرار و به طوری که در طی راپورتهای سابقه به عرض رسانده فدوی اظهارات او را تکذیب و مخصوصاً خاطرنشان نمود اسامی اشخاصی که پس از امر مطاع صادره دائر به جلوگیری از ورود این جماعت به رضائیه وارد شده‌اند تعیین که حقیقت قضایا کشف گردد. بعداً معلوم شد مقصود مشارٌالیه راجع به آشوریهایی هم که قبل از ممانعت در همدان و کرمانشاهان و تبریز سکونت و متدرجاً به این صفحات وارد می‌شوند، می‌باشد. در هر صورت، مأمورین ترکیه در این نقطه نسبت به این قضیه مواظب و در این باب مرتباً راپورتهایی به مقامات عالیهٔ خودشان می‌دهند. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

ریاست ادارهٔ دوّم، ادارهٔ سوم ۳/۱۸

به استحضار ادارهٔ محترمهٔ سوم نیز برسد. ۱۳۰۵/۷/۲۰[۱]

ادارهٔ محترمهٔ دوّم سیاسی ظاهراً آقای کارگزاری می‌خواهند راپورتی داده باشند و به نظر می‌آید این امر اقدامی لازم نداشته باشد. ۱۳۰]۵/۷/۲۹] ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۷

از: رمز از کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ مهر ۱۳۰۵

نمره: ۷۵۳

موضوع: اقدامات ترکیه در سرحدات ایران.

تعقیب رمز نمرهٔ ۸۲۸ به موجب اطلاعات واصله ترکها بر عدهٔ قوای نظامی سرحدی خود اضافه، حتی حسن تلوکُرد از اقدام اسماعیل‌آقا را با عده[ای] به قریهٔ سرو[و]ساردیک، که متعلق به ایران است، روانه و با اینکه نظر به شرارت اکراد راه عبور و مرور مسدود شده قاصدهای مأمورین ترکیه و باش‌شهبندری وارد و خارج می‌شوند، باش‌شهبندری حاج‌حسن ساوجبلاغی تبعهٔ ایران که سابقاً شهبندری ساوجبلاغ را داشته، به ارومیه احضار و پس از سه روز توقف و مذاکرات محرمانه او را با اتومبیل به شهبندری ساوجبلاغ مراجعت دادند. نمرهٔ ۸۲۹، نصرالله بهنام.

سواد برای ارکان حرب کل قشون فرستاده شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۸

از: رمز از کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ مهر ۱۳۰۵

نمره: ۷۵۴

موضوع: حمایت مأمورین سرحدی ترکیه از حاج‌آقا هرکی و دیگر رؤسای ایل هرکی به

منظور جلب نظر آنها.

تعقیب رمز نمرهٔ ۷۷۸ مأمورین سرحدی ترکیه به حاجی‌آقا، رئیس یک قسمت ایل هرکی که با اسماعیل‌آقا متحد و مصدر شرارت است، به بهانهٔ اینکه از اتباع ترک می‌باشد اطمینان داده‌اند که از هر جهت مصون و بیرق ترکی هم داده می‌شود و به اینکه واسطه نوری‌بیگ رئیس‌بیگ‌زادگان دشت و پیروت‌آقا رئیس قسمت دیگر هرکی هم که کلیتاً از اتباع دولت ایران هستند با مشارٌالیه متفق و حشم خودشان را به خاک ترکی روانه و خودشان هم در انتهای حدود اقامت نموده‌اند. چون اساس مرام مأمورین ترکیه جلب توجه اکراد به دولت مزبور می‌باشد از موقع استفاده و به موجب اطلاعات واصله درصدد برآمده‌اند که اسماعیل‌آقا و سایر اکراد را هم با خیالات خود موافق نمایند. نمرهٔ ۸۲۸.

نصرالله بهنام.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۹

از: رمز از کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷ آبان ۱۳۰۵

نمره: ۷۸۹

موضوع: ورود حاج‌آقا هرکی و نوری‌بیگ به ایران و دیدگاه سوء دولت ترکیه نسبت به بخشهایی از خاک ایران.

تعقیب رمز نمرهٔ ۸۵۲، حاج‌آقا هرکی و نوری‌بیگ وارد ارومیه. حاج‌آقا دایر به تابعیت ایران شرحی اشعار که با پست تقدیم می‌شود. امیر لشکر با قوای کافی به محالات کردنشین ارومی و سلماس حرکت کردند. آتاشهٔ نظامی سفارت ترکیه هنوز در اینجا متوقف، اقامت او با نظریات سوء ترکها نسبت به این صفحات خالی از اهمیت نیست. نمرهٔ ۸۷۵. نصرالله بهنام.

سواد به وزارت جنگ فرستاده شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۰

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷ آبان ماه ۱۳۰۵

نمره: ۲۵۵۲

موضوع: تصرف قریه‌های سیرو و ساردیک توسط نیروهای ترکیه و واکنش ایران.

در اوایل ماه گذشته راپرتی از لشکر شمال غرب راجع به تجاوز عساکر ترکیه به قریهٔ سیرو من محال برادوست واصل و در همان موقع به وسیلهٔ آقای تیمورتاش، وزیر دربار پهلوی، با سفارت کبرای ترکیه در این باب مذاکراتی به عمل آمده وعده کردند تلگرافاً برای اعادهٔ وضعیت سرحدی به حال اولیهٔ خود اقداماتی به عمل آورده و در صورتی که حرفی راجع به قریهٔ مزبور داشته باشند در تهران از مجاری مربوطه داخل مذاکره شوند. اینک مطابق راپرت مجددی که رسیده از چندی به این طرف عساکر ترکیه قریهٔ مزبوره را به انضمام قریهٔ سرتیک که بر وفق نقشه‌جات موجوده و تشخیص کمیسیون سرحدی سال ۱۹۱۲ قطعاً به ملکیت ایران شناخته می‌شود تصرف و پست نظامی در آنجا برقرار داشته‌اند. لذا متمنّی است مقرر فرمایید اقدامات فوری به عمل آورند که هر چه زودتر قریهٔ سیرو از طرف عساکر ترکیه تخلیه و به تجاوزات غیرقانونی آنها خاتمه داده شود. نتیجهٔ اقدامات مبذوله را نیز سریعاً به وزارت جنگ مرقوم دارند. از طرف وزیر جنگ: کفیل ارکان حرب کل قشون سرتیپ حبیب‌الله شیبانی.

[امضاء]

[حاشیه]: به عرض می‌رسد. ۸/۷

[بالای سند]: خیلی فوری است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۱

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: ۸ آبان‌ماه ۱۳۰۵

نمره: ندارد

موضوع: تصرف روستاهای سیرو و ساردیک توسط قشون ترکیه.

در جواب مرقومهٔ مورخهٔ ۷ ماه جاری نمرهٔ ۲۵۵۲ صادره از ادارهٔ ارکان حرب کل مرموزات راجع به تجاوز قشون ترکیه به سیرو و ساردیک زحمت‌افزا می‌شود که در ضمن مراسله مراتب به سفارت کبرای ترکیه اشعار و بر این تجاوز اعتراض، تخلیهٔ این دو نقطه و سایر نقاط از قبیل بولاغ‌باشی و غیره جداً تقاضا شد. به سفارت کبرای اسلامبول هم رمزاً تعلیمات لازمه صادر گردیده از هر نتیجه که به دست آید به اطلاع آن وزارت جلیله خواهد رسانید. [حاشیه]

به عرض حضرت اشرف وزارت پناهی رسید، فرمودند چند روز تأمل شود. [۱]۳۰۵/۸/۸

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۲

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

تاریخ: ۲۹ آبان ۱۳۰۵

نمره: ۴۶

موضوع: تقاضای ایران از دولت ترکیه نسبت به تخلیهٔ روستاهای ماکو و اواجیق.

از تجاوزات ترکها در بلاغ باشی و نقاط دیگر اطلاع دارید،اخیراً قراء سیرو[و]ساردیک را هم که مطابق پرتکل نمرهٔ ۹۴ مال ایران است، اشغال نموده‌اند. بر طبق مراسلهٔ وزارت جنگ، مراسلهٔ سختی نوشته تخلیهٔ بلاغ باشی، جوزر، نفتو، مزرعهٔ قلندری، بلد سور، شیخ سیلوی علیا، غسو قولیک علیا و سفلی واقعات در حدود ماکو ـ اواجیق جداً تقاضا شد. هنوز جواب مراسلهٔ مفصلی که سوادش ضمن نمرهٔ ۲۱۱۸۴ مورخ ۵ حوت ۱۳۰۳ به آن سفارت کبری ارسال شده، نداده‌اند. فوراً اقدام نمایید با روابط موجوده اشغال سرحدهای ایران تأثیر بسیار سوئی در محافل و افکار عامه دارد. نتیجه را مخابره فرمایید. عبدالرحیم

رمز شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۳

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت کبرای ترکیه

تاریخ: ۱۳۰۵/۹/۲

نمره: ۱۴۴۹۹/۲۴۵۴

موضوع: اعتراض دولت نسبت به تجاوزات ارضی نیروهای ترکیه به خاک ایران و تصرف بخشی از خاک ایران.

دوستدار با نهایت احترام به استحضار شما می‌رساند که در دو ماه قبل راپرتی از لشکر

شمال غرب راجع به تجاوز عساکر دولت جمهوری ترکیه به قریهٔ سیرو، من محال برادوست، به وزارت جلیلهٔ جنگ واصل گردید که در همان موقع از طرف وزارت معزیٌالیها به وسیلهٔ آقای تیمورتاش، وزیر دربار پهلوی با اولیاء آن سفارت کبری مذاکراتی به عمل آمده و وعده داده می‌شود تلگرافاً برای اعادهٔ وضعیت سرحدی به حال اولیهٔ خود اقدامات لازم به عمل آورند. هنوز نتیجهٔ اقدامات اولیاء آن سفارت معلوم نشده و خاک دولت علّیه تخلیه نگردیده که راپرت دیگری دایر به توسعهٔ حدود تجاوزات عساکر ترکیه به وزارت جلیلهٔ جنگ رسیده است و مطابق آن معلوم می‌شود که قریهٔ سرتیک را نیز قوای نظامی دولت جمهوری ترکیه اشغال و پست نظامی در آنجا برقرار نموده‌اند. در صورتی که هر دو قریهٔ مذکوره در فوق در داخلهٔ خاک ایران واقع و خط سرحدی در مقابل مصبّ میلی که به توسط علامت ۱۴۹ به فاصلهٔ یک میل و ربع در بالای قریهٔ سرتیک تعیین شده است از رودخانهٔ بازرگان عبور می‌نماید و نیز خط سرحدی از میل مذکوره در فوق تا منتهای آن بالا رفته از آنجا به خط مستقیم به علامت نمرهٔ ۱۵۱ که در شمال سرتیک روی تپهٔ کوتاهی که بین چم کارزان و هسیل واقع است، می‌رسد. دوستدار بر این تجاوزات حق‌شکنانه شدیداً اعتراض نموده اکیداً تمنّی دارد در تخلیهٔ فوری اراضی ایران اقدامات سریعه مبذول فرمایید. در این موقع از اظهار حیرت و تعجب از رویهٔ اولیای دولت جمهوری ترکیه نسبت به نقاط سرحدی ایران نمی‌تواند خودداری نماید که با وجود مناسبات حسنهٔ دوستی و عوالم یک‌جهتی مابین دولتین از چند سال به این طرف قوای دولت جمهوری ترکیه متناوباً به حدود ایران تجاوز کرده و نقاط بلاغباشی، جوزر، نفتو، مزرعهٔ قلندری، بلد سور، شیخ سیلوی علیا، غسو قولیک علیا و سفلی را اشغال و با وجود مکاتبات طولانی و اعتراضات دولت متبوعهٔ دوستدار به تجاوزات مزبوره خاتمه داده نشده است و مخصوصاً جواب مراسلهٔ جوابیهٔ مفصل سلف دوستدار در باب تجاوزات مأمورین دولت جمهوری به بلاغباشی و نقاط دیگر و اثبات مالکیت دولت علّیه در آن نقاط که در تاریخ ۴ دلو ۱۳۰۳ به نمرهٔ ۱۲۴۴۴ به آن سفارت کبری اشعار شده تاکنون نرسیده است. اینک دوستدار مراتب را به استحضار شما رسانیده اکیداً و مصراً خواهشمند است فوراً اقدامات تلگرافی*

* [illegible]

[حاشیه]: فوری است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۴

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: سفارت کبرای ترکیه

تاریخ: ۱۳۰۵/۹/۳۰

نمره: ۱۴۴۵۸/۲۹۱۳

موضوع: تأکید دولت ایران بر خروج نیروهای ترکیه از اراضی اشغالی.

دوستدار در جواب مراسلهٔ مورخهٔ ۲۳ تشرین ثانی ۱۹۲۶ نمرهٔ ۵۸۱/۸۸ شارژدافر دولت جمهوری ترکیه با کمال احترام توجه آن جناب مستطاب اجل را به مراسلات خود در مورخهٔ ۸ آبان ۳۰۵[۱] نمرهٔ ۱۴۴۹۹/۲۴۵۴ و مورخهٔ ۹/۲۷ نمرهٔ ۲۰۴۱۳/۲۸۱۰ راجع به تجاوزات عساکر دولت جمهوری ترکیه به خاک ایران معطوف داشته اظهار می‌دارد که سیرو قطعاً جزو خاک دولت ایران می‌باشد. متمنّی است از نتیجهٔ اقدامات حسنه[ای] که بر اثر مراسلات مزبور در تخلیهٔ اراضی ایران و تنبیه متجاوزین از طرف آن جناب مستطاب اجل مبذول شده است سریعاً دوستدار را مستحضر فرمایند. احترامات فائقه را تجدید می‌نماید. عبدالرحیم

[حاشیه]: بر طبق دستور تهیه شده است. ۳۰۵/۹/۲۶[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۵

از: کارگزاری کل آذربایجان

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۸ دی ماه ۱۳۰۵

نمره: ۱۷۲۹

موضوع: تجاوز ترکیه به قراء ایرانی و تصرف مناطقی از ایران و اهمیت راهبردی این مناطق.

چنان که خاطر مبارک مستحضر است از اواخر سرطان ۱۳۰۲ عساکر ترکیه تخطی حدود کرده، قسمتی از حدود آذربایجان که قراء بلاغ‌باشی و جوزر و قازلی‌گل هم جزو آنها و در خاک ایران واقع است اشغال و هنوز تخلیه ننموده‌اند و چون تا حال از این تجاوزات حق‌شکنانهٔ عساکر ترکیه جلوگیری نشده، در موقع عصیان اخیر اسماعیل آقاسمیتکو عساکر ترک به تجاوزات خود افزوده و جسارت به اشغال قراء سرو[و]ساردیک کرده. نظر بر اینکه قراء فوق‌الذکر از نقطه‌نظر استراتژیک برای حدود آذربایجان بی‌اندازه قابل اهمیت و سابق هم فی‌الواقع در اثر این قبیل تجاوزات بوده که کمیسیون مختلط تحدید حدود در تاریخ ۱۳۳۲ تشکیل یافته بوده، لذا متمنّی است امر و مقرر فرمایند که اقدامات سریع مقتضی مؤثر فرموده از جریان و نتیجهٔ آن کارگزاری کل را نیز مستحضر فرمایید. کارگزاری کل [امضاء و مهر]

[حاشیه]: ریاست ادارهٔ دوم ۱۰/۱۵

[حاشیه]: آقای صفی‌نیا به سابقه ضمیمه شود ۱۰/۱۵/[۱]۳۰۵

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۶　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۶

از: وزارت جنگ (رکن ۲)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۵/۱۰/۲۱

نمره: ۱۷۶۲/۶۶۷۶/د

موضوع: تبعید برخی از ایلات سرحدی.

مرقومهٔ نمرهٔ ۲۰۸۸۷ به ضمیمهٔ سواد راپرت کارگزاری رضائیه صادره از ادارهٔ دویم سیاسی مشعر بر تقاضای باش‌شهبندری ترکیه راجع به تبعید عده[ای] از ایلات غاصبین ترکیه به نقاط دور از سرحد زیب وصول داد. نظر به اینکه مرقوم فرموده‌اند اسامی و محل اقامت متمردین ایرانی که در خاک ترکیه و در نزدیکی حدود سرحدی ایران سکونت دارند از روی تحقیق تعیین و به آن وزارت جلیله اعلام گردد تا در صورت اقتضا تبعید متمردین مزبور متقابلاً به نقاط دور از سرحد تقاضا بشود. لزوماً خاطر محترم را مستحضر می‌دارد که از متمردین ایران فعلاً کسی در مجاورت با حدود سرحدی سکونت ندارد و اگر هم سکونت داشته‌اند به واسطهٔ فصل زمستان به قشلاقات رفته و تعیین محل اقامت آنها عجالتاً مقدور نیست. ولی چون که فوق‌العاده مهم و جالب توجه می‌باشد تجاوزات صاحب‌منصبان و نظامیان ترکیه و طرز رفتار آنها است که مراتب نیز سابقاً به آن وزارت جلیله اشعار شده است. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ.

[حاشیه]: ادارهٔ دوم ۱۰/۲۳

[ذیل سند]: آقای صفی‌نیا ملاحظه نمایند. ۲۵ دی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۴۴   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۷

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: ۸ اسفند ماه ۱۳۰۵

نمره: ندارد

موضوع: تجاوزات ترکها به خاک ایران و لزوم استقرار پستهای نظامی در سرحد ترکیه.

از کارگزاری ارومیه دو فقره راپرت راجع به تجاوزات ترکها رسیده که سواد آنها را تلواً برای استحضار اولیای آن وزارت جلیله ارسال می‌دارد. به عقیدهٔ وزارت امور خارجه با رویه[ای] که ترکها پیش گرفته‌اند جز ایجاد و استقرار پستهای نظامی در حدود و مواظبت نقاط سرحدی راه عملی دیگری برای جلوگیری از تخطیات متوالیهٔ آنها وجود ندارد. بدیهی است در صورتی که اولیای آن وزارت جلیله هم با این نظر موافقت نمایند اوامر لازمه را سریعاً صادر و این وزارتخانه را هم مستحضر خواهد فرمود. عبدالرحیم [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۸

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۲ کانون ثانی ۱۹۲۷

نمره: ۳۳/۵

موضوع: در باب مسئلهٔ تصرف سیر[و]ساردیک

یادداشت

سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه خاطر اولیای محترم آن وزارت جلیلهٔ امور خارجه دولت علّیهٔ ایران را قرین استحضار می‌دارد:

باش‌شهبندری جمهوریت ترکیه مقیم ارومیه در ضمن مشروحهٔ خود مورخ چهارم کانون ثانی ۱۹۲۷ اطلاع می‌دهد که از طرف کارگزاری ارومیه به ادعای اینکه قریهٔ سیرو واقع در روی سرحد متعلق به دولت علّیهٔ ایران می‌باشد تخلیهٔ آن را تقاضا می‌نماید.

چنانچه خاطر آن اولیای محترم مسبوق است این قبیل وقایع سرحدی از طرف مأمورین کوچکی احداث می‌گردد که مناسبات حسنهٔ بین دو دولت و دوستی سیاسی را تقدیر می‌نمایند و از آنجایی هم که سفارت کبری و آن وزارت جلیلهٔ امور خارجه الیوم در تهران در بین خود مشغول حل این مسائل سرحدی می‌باشند، علیهذا سفارت کبری خواهشمند است اجازه فرمایند که مأمورین محلهای حوالی سرحد بار دیگر به این مسائل مداخله ننموده و این قبیل مسائل در [مهر] تهران بین سفارت کبری و وزارت جلیلهٔ امور خارجه حل بشود.

[مهر]: وزارت جلیلهٔ امور خارجه دولت علّیهٔ ایران.

[بالای سند]: ریاست ادارهٔ دوم، از کارگزاری ارومیه بر طبق چه دستور با باش‌شهبندر داخل این مذاکره شده است.

[حاشیه]: آقای صفی شرح لازم به کارگزاری ارومیه تهیه، علت این اقدام را توضیح بخواهند. ۴ بهمن

[حاشیه]: اقدام شد.

[حاشیه]: به عرض می‌رسد. ۱۱/۲

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۳۹

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: ۱۳۰۵/۱۲/۱۲

نمره: ۴۱۴۸/۲۳۶۰۰

موضوع: سیرو[و] ساردیک.

آقای سفیر کبیر

دوستدار با نهایت توقیر و احترام به استحضار آن جناب مستطاب اجل می‌رساند که مطابق راپورت واصل به وزارت جلیلهٔ جنگ قوای دولت جمهوری ترکیه که چندی قبل به خاک ایران تجاوز و سیرو و ساردیک را اشغال کرده و به یک قلعهٔ مخروبه واقعه در یک کیلومتری جنوب غربی سیرو، واقعه خاک ایران رفته و توقف کرده‌اند. دوستدار در ضمن اظهار امتنان از اقدامات اولیای دولت جمهوری ترکیه برای تخلیهٔ سیرو از آن جناب مستطاب اجل؛ احتراماً خواهشمند است در تأیید و تکمیل نیات خیرخواهانه و دوستانهٔ خود اقدامات جمیله مبذول فرمایند تا نقاط اشغالی کاملاً تخلیه و به این وسیله اثر هرگونه سوءتفاهمات در روابط حسن همجواری دو دولت دوست مرتفع گردد. در انتظار نتیجهٔ اقدامات حسنهٔ شریفهٔ آن جناب مستطاب اجل احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

جناب مستطاب اجل آقای ممدوح شوکت‌بیک، سفیر کبیر دولت جمهوری ترکیه.

[بالای سند]: به جای مینوت

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۶   کارتن ۴۲   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۴۰

از: سواد مراسلهٔ وزارت جنگ

به: ریاست وزراء

تاریخ: ۲۲ اسفند ماه ۵[۱۳۰]

نمره: ۱۳۹۸۸/۶۹۰۴

موضوع: کنترل عشایر ترکیه هنگام ورود به خاک ایران.

بر طبق تقاضای وزارت امور خارجه از طرف وزارت جنگ مطالعاتی راجع به عبور و مرور عشایر ترکیه که برای تعلیف احشام و اغنام خود به خاک ایران تردد می‌نمایند به عمل آمده که در نتیجه برای جلوگیری از بروز هرگونه مشکلاتی متمنّی است مقرر فرمایید با مذاکره با

مقامات مربوطه ترتیبی اتخاذ نمایند که از ورود اشخاص مسلح جلوگیری به عمل آمده و هر کدام می‌خواهند به خاک ایران عبور نمایند اسلحهٔ خود را در سرحد تحویل دهند.

ضمناً آنها را با یک اسلوب صحیح تابع تفتیشات گمرکی قرار دهند که هنگام ورود و خروج نتوانند برگذراندن قاچاق از قبیل اغنام و احشام و غیره که از طرف دولت ممنوع است مبادرت نمایند؛ و به طورکلی، نظم و ترتیبی برای ورود و خروج عشایر خارجه، که برای تعلیف به خاک ایران می‌آیند، در نظر گرفته شود. بدیهی است نتیجهٔ تصمیمات متخذه را با تعلیماتی که مقتضی می‌دانند به وزارت جنگ صادر خواهند فرمود. سواد مطابق اصل است. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۲ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۴۱

از: کارگزاری رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۵ فروردین ماه ۱۳۰۶

نمره: ۴۳

موضوع: در باب تخلیهٔ روستاهای سرو و ساردیک.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است با وجود اقداماتی که نسبت به تخلیهٔ قراء سرو و ساردیک که عساکر متجاوز ترکیه در تحت اشغال خود قرار داده‌اند به عمل آمده تا حال نتایجی مترتب نگردیده و به عقیدهٔ فدوی چون این نقاط از هر حیث حائز اهمیت و مخصوصاً به واسطهٔ موقعیت نظامی و مقاصد سوئی که مأمورین ترکیه نسبت به این صفحات دارند با این سهولت به تخلیهٔ آن رضایت نداده و بلکه اگر چندی بدین منوال بگذرد به قراء مجاور آن هم تجاوز خواهند نمود، در هر حال، عرض این قبیل مطالب از فدوی مزید بر جسارت است ولی ترکها چون هنوز هم تصور می‌نمایند هرگونه معاملات بی‌رویه را بنمایند

پیشرفت خواهد نمود، بدین جهت موافق سیاست دیرینه به امرار وقت می‌گذرانند تا مقاصد اصلی را صورت دهند و به اضافه ترکها همیشه معتقدند هر موضوعی را که انجام آن برای پیشرفت سیاست مفید باشد ولو اینکه با مواد عهود منعقده و یا قوانین بین‌المللی هم مطابقت ننماید باید فوراً به موقع اجرا و بعداً اگر اعترافاتی هم بشود اهمیت نداده و به دفع‌الوقت و اشعار باره جوابهای بی‌مورد مبادرت و بدین ترتیب رفته رفته هرقسم عملیاتی را که مفید بدانند می‌نمایند. چنانچه معاملات آنها از ابتدا و حتی از بدو تشکیل دولت جدید هم کاملاً مسلم گردیده. بنابراین به طوری که عملاً در این مدت به فدوی ثابت شده به هیچ وجه در مقابل این قبیل عملیات بی‌رویه ترکها ملایمت فایده ندارد و بلکه بیشتر اسباب تجرّی آنها را فراهم و زمینه را برای حرکات بی‌قاعدهٔ دیگر تهیه می‌نماید والا با این رویه که ترکها اتخاذ و نقاط سرحدی ماکو و رضائیه را اشغال نموده‌اند در آتیه نقاط دیگر را هم متصرف و لذا اگر رأی مبارک اقتضا فرماید امر و مقرر فرمایند بعضی از قراء خاک ترکیه را هم که حالیه خالی از سکنه و حتی قوای نظامی ترکها وجود ندارد مأمورین نظامی و سرحدی دولت علّیه اشغال نمایند، به فوریت دولت ترکیه از روی واقع برای تسویهٔ امور مزبور حاضر و نقاط اشغالیه را تخلیه خواهند نمود. البته انجام پیشنهاد مزبور در صورتی که موانع سیاسی نداشته باشد خیلی به موقع و متضمن علاج قطعی برای جلوگیری از این قبیل معاملات ترکها است. امر امر مبارک است. نصرالله بهنام.

[امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

ادارهٔ دویم سیاسی. ۶/۱/۲۰[۱۳۰]

[حاشیه]: آقای نبیی محرمانه سواد به وزارت جنگ ارسال دارید. ۳ اردیبهشت.

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۲   کارتن ۴۲   سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴۲

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۱/۱۶

نمره: ۲۷

موضوع: تصرف مجدد سیرو توسط قشون ترکیه.

در جواب مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۲۴۱۲۵/۴۳۴۳ زحمت‌افزا می‌شود به طوری که اخیراً راپرت رسیده و خاطر محترم نیز مستحضر شده است سیرو مجدداً به وسیلهٔ عساکر ترکیه اشغال شده ولی در هر صورت به عقیدهٔ وزارت جنگ استقرار پست گمرکی در داخله همان طور هم که آن وزارت جلیله اشعار داشته‌اند مناسب نخواهد بود. از طرف وزارت جنگ: کفیل ارکان حرب کل قشون سرتیپ حبیب‌الله شیبانی. [امضاء]

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی. ۶/۱/۶

[حاشیه]: به سابقه ضمیمه شود. ۳۰۶/۱/۲۰[۱]

[حاشیه]: فرمودند فعلاً ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۴۳

از: وزارت مالیه (ادارهٔ خالصه‌جات مملکتی)

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۲/۱۱

نمره: ۴۱۷۵۷

موضوع: در باب مسئلهٔ اسکان اکراد بروکی در خمسه و گروس.

در تعقیب مراسلهٔ جوابیهٔ نمرهٔ ۳۲۲۹۸ مورخهٔ ۱۸/۱۰/۵ راجع به اکراد مهاجر زحمت می‌دهد ادارهٔ مالیهٔ خمسه و گروس با سکونت اکراد در خاک خمسه در صورتی که زارع و تبعه دولت علّیه باشند، موافقت دارد و حتی عموم مالکین املاک اربابی خمسه حاضرند که آنها را در دهات خودشان سکنا داده و همه گونه مساعدت دربارهٔ آنها نمایند، ولی اگر زارع نباشند راضی نخواهند شد و با شرط اشتغال به زراعت ممکن است تا پانصد خانوار از آنها را در خاک خمسه جا داده و با آنها مساعدت شود. متمنّی است مقرر فرمایید وضعیت فعلی آنها را و اینکه آیا آنها زارع تبعهٔ ایران هستند و وسایل زراعتی از قبیل گاو و الاغ و گوسفند چه اندازه دارند به این وزارتخانه اطلاع دهند. [امضاء]

[مهر]: وزارت مالیه

به ادارهٔ مربوطه ارجاع شود.

آقای امین‌زاده. ۱۴/۲/۱۳۰۶[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴۱ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۴۴

از: کارگزاری مهام خارجهٔ رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۲ اردیبهشت ۱۳۰۶

نمره: ۲۳۴

موضوع: معاودت پیروت آقا از ترکیه به ایران و دیدگاه وی در باب چشمداشتهای ترکیه به آذربایجان ایران.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۵ اردیبهشت هذه‌السنه نمرهٔ ۱۷۳ در باب معاودت پیروت آقا، رئیس یک قسمت ایل هرکی، به خاک ایران، جسارت به عرض می‌ورزد آقای

فرمانده از او تحقیقات لازمه به عمل آورده و به فدوی اظهار داشتند پیروت‌آقا می‌گوید که ترکها او را در یکی از قراء گور سکونت داده و هر چه از آنها تقاضای مساعدت برای مراجعت به خاک ایران را نموده موافقتی ننمودند و چون در قریهٔ مزبور هیچ یک از مأمورین ترکیه وجود نداشت و به علاوه رعایای آن نقطه هم بیش از هشت نفر نبودند مجبور گردید شبانه کلیهٔ دستهای رعایای مزبور را بسته (که نتوانند به ترکها اطلاع دهند) با اهل و عیال و مال و مواشی به ایران معاودت و با این حال مقداری از اشیاء هنوز در خاک ترکیه باقی مانده و بالاخره پیروت‌آقا بیان نموده بود در مدت توقف در خاک ترکیه به خوبی معلوم شد که ترکها به هیچ وجه مناسبات حسنه با ایران ندارند و فرماندهان نظامی آنها متواتراً می‌گفتند که آذربایجان تا قافلان کوه به دولت ترکیه تعلق دارد و در هر موقع که فرصت حاصل شود نقاط مزبور را تصرف خواهیم نمود و اگر تصرف کلیهٔ آذربایجان ممکن نشود به طور قطع تا دریاچهٔ ارومیه (ماکو، سلماس، ارومیه، اشنویه)، که عبارت از ولایات شرقیه است، دولت ترکیه به تحت تصرف خود درمی‌آورد و ضمناً گفته بود علی غالب، فرمانده کل قشون ترکیه در کردستان، موقعی که می‌خواست از طریق گور به خاک ایران وارد و از عزیمت او ممانعت شد یک قطعه نقشهٔ بزرگی را که می‌گفتند نقشهٔ درویش پاشا است همراه داشته و معاریف اکراد مهاجر ایران را خواسته و از آنها ترتیب زندگانی عشایر اکراد ایران و عدهٔ مال و مواشی و اسلحهٔ آنها را سؤال و یادداشت می‌نمود و بالاخره می‌گفت کلیهٔ اکراد ساکن در خاک ترکیه از رفتار و معاملات مأمورین ترکیه ناراضی و اگر دولت قشون زیادی در آن صفحات نداشت اکثر آنها به خاک ایران مهاجرت می‌نمودند. چون فدوی به واسطهٔ طول مدت مأموریت در این صفحات از کلیهٔ خیالات مأمورین ترکیه و معاملات آنها نسبت به ایران مسبوق است می‌تواند عرض نماید که اظهارات پیروت‌آقا در این باب تا اندازه[ای] برخلاف واقع نمی‌باشد. نصرالله بهنام [امضاء] [مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

آقای نبیی ملاحظه نمایند. ۱۱ خرداد

[حاشیه]: ادارهٔ دوم سیاسی. ۱۳۰۶/۳/۲[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴۵

از: آنقره

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۷/۳

نمره: ۶۳۳

موضوع: مذاکرات سرتیپ حسن‌خان و مأموریت وی.

قویاً اعتراض ترکیه داده شد. صدور تعلیمات را تقاضا. مأموریت و مذاکرات سرتیپ حسن‌خان در سرحد خیلی حسن اثر بخشیده. نمرهٔ ۱۲۵، ساعد.

[بالای سند]: تلگرافات از آنقره مغلوط می‌رسد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۰   کارتن ۴۲   سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴۶

از: آنقوره (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶ مهر ۱۳۰۶

نمره: ۶۷۴

موضوع: مذاکرهٔ ساعد با مقامات ترکیه در باب حل قضیهٔ حملهٔ کردهای جلالی به سپاهیان ترکیه و خسارات ناشی از آن.

نمرهٔ ۵۸۸ دوازدهم مهر زیارت در ملاقات مفصلاً مراتب را شفاهاً و کتباً به توفیق رشدی‌بیک اشعار، حسن تلقی کرده وعده داده است هشتم تشرین اول در هیئت وزراء در قبولی نظریات دولت ایران مساعدت و نتیجه را رسماً اطلاع بدهد. ضمناً خواهش دارد با اقدام جدی در استخلاص اسراء از چنگ اکراد و اعادهٔ آنها نظامیان ایران دوستی فیمابین دولتین را تأیید

نمایند، انتهی نظر به هیجان افکار عامه مسئلهٔ اسراء خیلی اهمیت پیداکرده، ترکها منتظر هستند که در صورت عدم موفقیت در پیداکردن اسراء از طرف دولت ایران تدابیر مؤثری اتخاذ که آنها را مطمئن نماید در سایر مسائل ترضیه جبران خسارات و غیره امروز مذاکره تماماً قابل ردّ است. اصرار زیادی درین باب نخواهند داشت. فردا هر طور قرارکار داده شد تلگرافاً عرض می‌شود. ۱۴ مهر، نمرهٔ ۱۳۷، ساعد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۰　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴۷

از: آنقره (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷/۱۹ سنهٔ ۱۳۰۶

نمره: ۶۹۳

موضوع: اعتراض ترکیه و ادعاهای آن دولت مبنی بر تغییر سیاست دولت ایران در قبال رسیدگی به دعاوی ترکیه.

تلگراف رمز نمرهٔ ۱۳۸ پس از وصول تلگراف شارژدافر تهران مبنی بر جواب رسمی دولت ایران، وزیر خارجه اظهار می‌نماید مدلول مراسلهٔ نمرهٔ ۴۹۵ سفارت را هیئت دولت ترکی دوستانه تلقی و برای ابلاغ جواب صمیمانهٔ ترکیه به دولت ایران شارژدافر خود را مأمور نموده...*

تهران مجدداً وضعیت را تغییر داده، مستدعی است با مراسلهٔ نمرهٔ ۴۹۵ که مطابق با تلگراف نمرهٔ ۵۸۸ نوشته شده موافقت فرمایید که روابط روشن باشد. توفیق رشدی‌بیک با تعیین فرماندهان سرحدی برای تحقیقات محلی کاملاً موافق است. نمرهٔ ۱۴۱. ساعد

[بالای سند]: تاریخ اول ۱۱ اکتبر　فوری است.

* در سند دو خط تیره کشیده شده که معمولا زمانی که تلگراف رمز مغلوط و ناخوانا

است جای کلمات را به این صورت خالی می گذارند.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴۸

از: تلگراف رمز از فروغی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۷/۲۴

نمره: ۷۰۲

موضوع: در باب مذاکره با دولت ترکیه.

تلگراف رمز آقای فروغی از آنقره

بر حسب امر اعلیحضرت اقدس همایونی و تأکید دولت بلا تأمل [به] آنقره آمدم امّا دستوری که فرستاده شده بیان مشکلات است نه تعلیمات و نیز وظیفهٔ خود را نمی‌دانم که فقط تهیهٔ زمینه است یا تهیهٔ قرارداد. اگر قسم اخیر باشد، مواد و اطلاعات کافی ندارم. اسناد تعلیمات مشروح لازم است. آمدن اینجانب باعث خوشوقتی حضرات شده و لیکن می‌بینم انتظار تسویهٔ قطعی واقعهٔ اخیر را در طهران دارند. مراسله[ای]که به سفارت داده‌اید جواب رد دانسته می‌گویند اگر به جواب آقای ساعد اکتفا شده بود قضیه ختم بود. اینجانب جواب طهران را می‌پسندم اما نخواستم داخل مذاکره شوم مبادا آنجا جواب مسکت داده باشید اینجا بخواهند از بی‌خبری من استفاده تجدید مطلع کنند. اگر چنین نیست به عقیدهٔ بنده ضمن مراسله یا مذاکرهٔ رسمی به سفارت بگویید بین مراسلهٔ ما و اظهارات ساعد اکتفا مباینت نیست، روح مطلب یکی است فقط مطالب توضیح شده. گمانم این است قضیه ختم شود. در دید [و] بازدید با وزیر خارجه مذاکره مبنی بر خصوصیت و کلیتاً نیز استنباط می‌کنم سوءنیت ندارند. سیرو و ساردیک[را] دوباره می‌دهند. سایر نقاط هم طمعی ندارند اما حدس می‌زنم بلاغ‌باشی را بخواهند، چون از آنجا

اطلاع ندارم علتش را نمی‌دانم. از توقف تأمین حدود بر تعیین سرحد و قبول پروتکل سابق جداً استنکاف دارند، اما می‌توان هر دو را با هم ختم کرد. راه اطمینان هم شاید پیدا شود که در باب سرحد مذاکره و البته در مدت قلیلی از صحت احساسات خود مطمئن نیستم، احتیاط از دست نخواهم داد. عجالتاً عنوان من این است هیچ رسمیت ندارم، یک نفر دوست هستم، برای رفع سوءتفاهمات آمده‌ام و مصلحت این است تا مطالب روشن و اطمینان حاصل نشده، همین طور باشد که هم آزادانه بتوانم حرف بزنم هم از حرفها اتخاذ سند نکنند. خواهش دارم نظریات دولت را فوری تلگراف کنید. نمرهٔ ۱، فروغی.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴۹

از: فروغی

به: رئیس الوزراء

تاریخ: ۱۳۰۶/۸/۱۸

نمره: ۷۸

موضوع: مذاکرات فروغی با کارگزاران ترکیه.

نمرهٔ ۶۸۴ دولت در باب مأموریت بنده به حضرات چه گفته نمی‌دانم اما می‌بینم تصور می‌کنند برای تسویهٔ کلیهٔ کارها آمده‌ام؛ مسائل داخلی تا حال جداً داخل مذاکره نشده‌اند اما از صحبتها استنباط می‌شود اگر خود را به کارکُرد آشنا نکنم داخل مذاکرهٔ سرحدی هم نخواهند شد، زیرا که از سیاست عنصر مایل به سوق عقیده دارند کرد را بر علیه آنها می‌خواهیم به کار ببریم. توقع هم ندارند آن را بپرسم. گویا نظرشان تقریباً در زمینهٔ مذاکرات با آقای وزیر دربار است و حاضرند هر دو عمل را یک مرتبه ختم کنند. انتظار هم دارند بنده اعتبارنامه برای مذاکرات داشته باشد. این دو روزه که جداً داخل مذاکره خواهند شد نظر قطعی آنها را عرض

خواهم کرد، ولی خواهشی دارم جواب این تلگراف را زود بدهید. نمرهٔ ۴، فروغی.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۰

از: ریاست وزراء

به: شارژدافر ترکیه (محمد ساعد)

تاریخ: ۱۳۰۶/۹/۵

نمره: ۱۴۵۰۳/۴۱۷۱

موضوع: انتخاب میرزا محمدعلی فروغی نمایندهٔ ایران در مذاکره با ترکیه در حل اختلافات طرفین.

با نهایت توقیر خاطر شریف را مستحضر می‌دارد دولت ایران جناب اشرف آقای میرزا محمدعلی‌خان فروغی راکه فعلاً در آنقره هستند به سمت اختیاردار خود معین نموده است که در حل مسایل مختلفٌ‌فیه بین دولتین ایران و ترکیه مذاکره نموده و قراردادهای لازم را پس از تصویب دولت به نام دولت ایران امضا بفرمایند. متمنّی است مراتب را به اطلاع دولت جمهوری ترکیه برسانید. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید. مهدی‌قلی. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۱

از: سواد تلگراف وزارت امور خارجه

به: آقای فروغی در آنقوره

تاریخ: ۱۳۰۶/۹/۵

نمره: ۱۶۹۵۰/۴۱۷۲

موضوع: تعیین فروغی به عنوان نمایندهٔ ایران در مذاکرات حل اختلاف با دولت ترکیه.

جناب اشرف آقای فروغی، دولت ایران جناب اشرف عالی را به سمت نماینده و اختیاردار خود معین می‌نماید که در حدود دستورالعملی که از طرف دولت ایران دارید در حل مسائل مختلفٌ‌فیه بین دولتین ایران و ترکیه مذاکره نموده و قراردادهای لازمه را پس از تصویب دولت به نام ایران امضاء بفرمایید. محل امضاء و مهر ریاست وزراء عظام.

سواد مطابق اصل است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۲

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: فروغی

تاریخ: نهم آذر ۱۳۰۶

نمره: ۱۷۴

موضوع: مأموریت فروغی.

با وجود اینکه اختیارنامهٔ جناب اشرف عالی به آنقوره مخابره شده و در اینجا هم به سفارت ترکیه ابلاغ گردیده الساعه از آقای ساعد اطلاع رسید که به اسلامبول تشریف برده‌اید. حسب‌الامر مطاع مبارک همایونی ابلاغ می‌شود فوراً خودتان و ساعد به آنقوره مراجعت و بر طبق دستورالعمل داخل مذاکره شوید.

رمز شود

پاکروان

مطابق با مینوتی است که به ادارهٔ محترمهٔ رمز فرستاده می‌شود.

[امضاء]

[حاشیه]: برای ضبط در ادارهٔ دوم سیاسی است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۲　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۳

از: رمز از وزیر امور خارجه

به: پاکروان، کفیل وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۹/۹

نمره: ۸۶۱

موضوع: اطلاع وزیر امور خارجه از دیدگاه مقامات ترکیه و فروغی در باب مسائل طرفین.

کمیسارپای خارجه اظهار می‌نماید برطبق اطلاعی که از آنقره رسیده گویا جناب اشرف آقای فروغی خیال دارند از آنقره حرکت کنند و می‌گویند حرکت ایشان بدون اینکه نتیجه گرفته شده باشد ممکن است دوباره مشکلاتی تولید کند. آقای فروغی می‌خواهند اوّل مسئلهٔ اکراد حل شود و ترکیه به عکس، ممکن است اوّل پروتکلی امضاء شود که هر دو مسئله مربوط به یکدیگر است که بعد در هر کدام مشکلاتی روی ندهد. خوبست بنده را از جریان امر مسبوق فرمایید. نمرهٔ ۱۱۵. علی‌قلی.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۰　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۴

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزیر امور خارجه (رمز به مسکو)

تاریخ: ۱۱آذر ماه ۱۳۰۶

نمره: ۱۷۵

موضوع: اعتبارنامهٔ فروغی.

نمرهٔ ۱۱۵ خبر حرکت آقای فروغی به اسلامبول به وزارت خارجه هم رسید. فوراً دستور داده شد به آنقره مراجعت نمایند. اعتبارنامهٔ لازم هم تلگرافاً مخابره شده است. راجع به اساس کار و مسائل مختلف قید مراتب به قراری است که ضمن تلگراف نمرهٔ ۷۵۷ خاطر مبارک را مستحضر داشته است.

رمز شود پاکروان

[حاشیه]: مطابق مینوتی است که به ادارهٔ محترمهٔ رمز فرستاده می‌شود. علی مالک

[امضاء]

[حاشیه]: برای ضبط در ادارهٔ دوم سیاسی است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۰   کارتن ۴۲   سال۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۵

از: اسلامبول (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴ آذر ۱۳۰۶

نمره: ۸۸۶

موضوع: مذاکرات فروغی با مقامات ترکیه راجع به حل اختلافات طرفین.

نمرهٔ ۸۰۰ اسلامبول قبل از رسیدن اختیارنامه و بنا به مصلحت بود. چون مذاکرات مفصل با وزیر خارجه کرده حاضر برای قبول سرحد مطابق نظریات خودمان ندیدم. تفصیل کتباً توسط اخوی فرستادم. از اینجا با حضرات مشغول گفتگو هستم. بدون اجازهٔ اعلیحضرت همایونی از ترکیه نخواهم رفت، امّا تا وقتی که حضرات تغییر رأی ندهند یا دولت پس از اطلاع از مطالب دستور جدید ندهد رفتن آنقوره بی‌حاصل بلا تردید خسارت و وهن خواهد بود...* وجوه اقامت اسلامبول وآنقوره رفتن خودم بگذارید اگر امیدواری از حضرات پیدا کردم خواهم رفت و در هر صورت مطالب را اطلاع خواهم داد. نمرهٔ ۸. فروغی.

* یک کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۵۶

از: وزارت امور خارجه

به: فروغی

تاریخ: ۱۳۰۷/۲/۲

نمره: ۶۲۹۶/۵۰۰

موضوع: در باب مأموریت محمدعلی فروغی در ترکیه.

اختیارنامه

دولت ایران جناب اشرف آقای میرزا محمدعلی‌خان فروغی را اختیار تام می‌دهد که قراردادها و پروتکلهای مربوط به مسائل مختلفٌ‌فیه سرحدی و امنیت حدودی را که مأمور مذاکرات راجعه به آنها با دولت جمهوری ترکیه بوده به نام دولت ایران امضاء نماید. مهدی‌قلی

[امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۵۷

از: وزارت دربار پهلوی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۴ تیر ۱۳۰۷

نمره: ۱۳۵۹

موضوع: لزوم ارائهٔ اطلاعات در باب حدود قطور و پروتکل سرحدی.

اولاً با مراجعه به سوابق به فوریت معین فرمایید که آیا در حدود قطور قرائی که مطابق پروتکل ۱۹۱۳ باید متعلق به ایران باشد و از آن تاریخ تا به حال در تصرف ترکها باقی مانده باشد موجود می‌باشد یا خیر؟ ثانیاً مطابق پروتکل خط سرحدی و نقاط مشخصهٔ آن را اطلاع دهید.

وزیر دربار پهلوی تیمورتاش

[امضاء]

[مهر]: وزارت دربار پهلوی

در ۷ تیر به طور خصوصی جواب داده شد.

[بالای سند]: خیلی فوری و محرمانه.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۵۸

از: آنقوره (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۴ تیرماه ۱۳۰۷

نمره: ۴۵۶

موضوع: درخواست تحقیق در باب مالکیت ایران بر حدود قطور.

پیشنهاد در باب سرحد وزنه مبهم و بی‌فایده بود. بنده به وسیلهٔ نقشه و صور مجالس کمیسیون سرحدی را معین، پیشنهاد کردم همه جا موافقت کردند جز بلاغ‌باشی، در قطور هم شش دهکده را گفتند تصرف داریم نمی‌دهیم مگر اینکه کمیسیون پس از معاینهٔ محلّی تصدیق کند برحسب مناسبات جغرافیایی مال ایران است. مباحثه نتیجه ندارد. روشن شد تصمیم دارند استراتژی را تثبیت کنند. احتمال می‌رود قضیهٔ بلاغ‌باشی همچنان کـه جلوه مـی‌دهند جـزئی نباشد، فوراً تحقیق فرمایید. جنوب آغری‌داغ آبادیهای اطراف کوه ایوب‌بیک و یارم تصرف ما هست یا خیر. امروز به وزیر خارجه می گویم. از دولت اجازهٔ رفتن خواستم و حقیقتاً کسب تکلیف می‌کنم زیرا می‌بینم افسون بردار نیستند. نمرهٔ ۲۰، فروغی.

[حاشیه]: فرمودند اقدامات لازمه شده فعلاً ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۵　　کارتن ۴۴　　سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۵۹

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶ بهمن ماه ۱۳۰۷

نمره: ۵۰۴۲/۶۴۶۳/د

موضوع: در باب مالکیت ایران بر حدود قطور.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۴۳۹۲ ادارهٔ دویم سیاسی در موضوع قراء یارم قایه و غیره زحمت اشعار می‌دهد یارم قایهٔ سفلی و علیا و همچنین قراء قوزلو و سیلاب که در مغرب کوه ایوب‌بیک واقع است در تصرف دولت علّیه می‌باشد. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

ادارهٔ دوّم سیاسی، نمرهٔ ۴۵۳۶

ادارهٔ دویم سیاسی، ۷/۱۱/۱۶

آقای مالک، ۷/۱۱/۱۷

به سفارت کبرای ایران در ترکیه تلگراف شد. ۱۳۰۷/۱۱/۱۷، علی مالک.

[بالای سند]: محرمانه و فوری

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۵　　کارتن ۴۴　　سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۶۰

از: کمیسیون سرحدی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۸/۶/۶

نمره: ۸۷۰

موضوع: موافقت دولتهای ایران و ترکیه در باب شروع کار کمیسیون تحدید حدود طرفین از رودخانهٔ ارس.

امروز یکشنبه از مأمورین ترک مراسله[ای] رسیده است که دولتین موافقت حاصل کرده‌اند که کار از ارس شروع شود. اگر این طور است فوراً امر صادر فرمایید که وقت بیهوده تلف نشود. شب ۲۵ شهریور، نمرهٔ ۳۷، ن خلعتبری.

شرقیه کشف جواب بدهید. ۳۷

فوراً مشغول شوید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۳　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۱

از: وزارت امور خارجه (ادارهٔ سرحد)

به: ریاست کمیسیون سرحدی

تاریخ: ۱۳۰۸/۶/۲۶

نمره: ۷۵۲۴

موضوع: دستور وزارت امور خارجه به کمیسیون تحدید حدود در باب شروع به کار.

نمرهٔ ۳۷ فوراً مشغول شوید. [امضاء اسم ناخوانا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۳　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۲

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷ مهرماه ۱۳۰۸

نمره: ۹۲۴

موضوع: تعیین فرخ‌بیگ به جای مشفق‌بیگ در کمیسیون سرحدی.

مشفق‌بیگ از کمیسیون سرحدی منفصل فرخ‌بیگ مستشار سفارت کبرای مسکو به جای او تعیین شده است. ۲۶ سپتامبر نمرهٔ ۱۴۶ (ساعد)

شرقیه به دربار اطلاع داده شد به کمیسیون اطلاع دهید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۳　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۳

از: تشکیلات کل نظمیهٔ مملکتی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴ مهر ماه ۱۳۰۸

نمره: ۱۰۴۴/۱۸۱

موضوع: زوجهٔ مصطفی‌پاشا.

عطف به مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۵۰۵۷/۶۶ منضم سواد راپورت ژنرال قونسولگری ایران مقیم بغداد صادره از ممالک شرقیه راجع به مسافرت صبیهٔ مصطفی پاشای کرد به استحضار آن وزارت جلیله می‌رساند بر طبق راپورت شعبهٔ مربوطه مشارٌالیه زوجهٔ مسیو نولمیر، مستشار فنی ادارهٔ صحیهٔ کل مملکتی در اوّل فروردین ماه هذه‌السنه از طریق کرمانشاهان با تذکرهٔ نمرهٔ ۲۱۵۶۶ به طهران آمده و در منزل زوج خود واقعه در خیابان جمشید اقامت نموده است و به طوری که مرقوم کرمانشاهان به وسیلهٔ تلگراف رمز راپورت می‌دهند که مصطفی‌پاشا پدر مشارٌالیها که از عمال قوی استقلال کرد سابق و از اقوام سعید پاشا، وزیر امور خارجهٔ سابق عثمانی است با پاسپورت نمرهٔ ۱۳۶۷ که ویزای آن به نمرهٔ ۱۴۸۲ می‌باشد از بغداد به آنجا وارد و به طرف طهران عزیمت نموده و ساعت ۱۲ لیلهٔ قبل وارد طهران و به منزل مسیو نولمر، داماد خود، رفته است؛ و دستور داده شده که خیلی محرمانه با احتیاط لازمه بدون اینکه منتقل گردد به وسیلهٔ مأمورین مخصوص مراقب احوال مشارٌالیه باشد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۶۴

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳ آبان ماه ۱۳۰۸

نمره: ۱۰۷۰

موضوع: درخواست سفیر کبیر ایران در آنکارا مبتی بر ارسال اطلاعاتی از اقدامات کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه برای وی.

از عملیات کمیسیون تحدید حدود بنده را مطلع بفرمایید. نمرهٔ ۱۵۸، ۳ نوامبر، فروغی. شرقیه

۱۵ آبان جواب داده شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۳ کارتن ۲۰ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۵

از: کمیسیون سرحدی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۲۲ آبان ۱۳۰۸

نمره: ۱۰۸

موضوع: تعیین خط سرحدی بخشی از حدود ایران و ترکیه.

به طوری که در ضمن تلگراف نمرهٔ ۵۶ به عرض رسیده نقشه‌برداری و ترسیم نقشهٔ سرحد از مصب قره‌سو به ارس الی علامت نمرهٔ ۳۷ خاتمه یافته و به واسطهٔ عدم امکان نقشه‌برداری در قره‌سو به واسطهٔ باطلاق و نی زیادی که در طرفین قره‌سو موجود است بالاخره دو کمیسیون موافقت حاصل کردند که نقشهٔ روسی به مقیاس $\frac{۱}{۸۴۰۰۰}$ را تبدیل به مقیاس $\frac{۱}{۵۰۰۰۰}$ نمایند و از سرچشمهٔ قره‌سو الی قلهٔ آغری‌داغ کوچک با مساعی مهندسین دو کمیسیون نقشه‌برداری گردید و از قلهٔ آغری‌داغ الی علامت نمرهٔ ۳۷ که در گردنهٔ دو آغری واقع است باز از دو نقشهٔ روسی استفاده شده و به مقیاس $\frac{۱}{۵۰/۰۰۰}$ تبدیل گردید و از مجموع آنها دو

نسخه نقشه تهیه گردید و به امضای مأمورین فنی دو کمیسیون رسید که یک نسخهٔ آن در دفتر کمیسیون مضبوط است و ضمناً سوادی هم از نقشه[ای] که روسها راجع به اراضی واگذاری خودشان به ترکها داده‌اند سواد مصدّقی گرفته شده که بتوان مطالعات کاملی در اطراف آن به عمل آورد. ن خلعتبری [امضاء]

سیاسی ۳ آذر ۱۳۰۸

سواد به وزارت جلیلهٔ دربار فرستاده شود. پنجم آذر ۱۳۰۸

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۳ کارتن ۲۰ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۶

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت دربار پهلوی

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: درباب تعیین ریاست کمیسیون تأمین حدود سرحدی.

وزارت جلیلهٔ جنگ مرقوم داشته‌اند که برای ریاست کمیسیون تأمین حدود سرحدی یک نفر از اعضای وزارت امور خارجه انتخاب و معرفی شود. لکن نظر به آنکه شخصی که ریاست این کمیسیون را عهده‌دار می‌شود باید کاملاً از وضعیت و کیفیت حدودی آگاه و بصیر باشد. لهذا عقیدهٔ وزارت امور خارجه این است حاکم رضائیه که در نزدیکی سرحد واقع و از کماکیف حدودی بصیرت تامّه دارد، برای این کار مناسب‌تر است. چنانچه از طرف ترکها هم حاکم وان مأمور این کار است. در صورتی که موافقت می‌فرمایند به ایالت آذربایجان دستوری صادر شود که در انتخاب حکومت آنجا رعایت نکات لازمه را مبذول و این مأموریت را به ایشان محول فرمایند.

ادارهٔ کل امور سیاسی متمنّی است صحبت کنیم. فرزین، ۳ بهمن‌ماه.

[حاشیه]: نظر حضرت اشرف آقای وزیر دربار اینست که برای این کار به معاون ایالت آذربایجان رجوع شود و با وزارت داخله هم مذاکره فرموده‌اند.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۸۰ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۷

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: وزیر امور خارجه ایران

تاریخ: ۲۸ تشرین ثانی / نوامبر ۱۹۲۹

نمره: ۲۰۹-۷۶

موضوع: درخواست دولت ترکیه از ایران مبنی بر تعطیل کردن کار کمیسیون سرحدی در فصل زمستان.

آقای وزیر

با کمال توقیر به استحضار خاطر محترم می‌رساند بر طبق تلگرافی که از وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت متبوعه به دوستدار رسیده است از آنجایی که به جهت حلول زمستان زیستن و کار کردن در روی سرحد بی‌نهایت دشوار گردیده است، لهذا تقاضا می‌شود که کمیسیون سرحدی ترکیه، به شرطی که در نیسان (آوریل) ۱۹۳۰ دوباره منعقد شده و به کار خود ادامه دهد در فصل زمستان تعطیل نمایند.

دوستدار احتراماً خواهشمند است چنانچه مناسب دیده شود اعضای کمیسیون سرحدی ایران و سفارت کبری را مستحضر فرمایند. در خاتمه موقع را غنیمت شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

سفیر کبیر [اسم ناخوانا]

جناب مستطاب اجل آقای میرزا محمدعلی‌خان فرزین، وزیر امور خارجهٔ دولت متبوعهٔ ایران.

شرقیه

جواب نوشته شود که کمیسیون احضار شد.

دهم آذر ۱۳۰۸

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۳ کارتن ۲۰ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۸

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ اسفند ماه ۱۳۰۸

نمره: د/۱۱۰۵۴/۷۶۶۷

موضوع: شروع کار کمیسیون سرحدی ایران و ترکیه.

به طوری که اطلاع دارند دولت ترکیه اوّل آوریل (دهم فروردین ۱۳۰۹) را برای شروع به کار کمیسیون سرحدی قبول نموده، متمنّی مقرر فرمایید اعلام دارند در موضوع تعیین رئیس کمیسیون و تاریخ اعزام هیئت مأمورین و ترتیب حل قضایای معوقهٔ سرحدی چه تصمیمی اتخاذ فرموده‌اند. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

سیاسی ۸/۱۲/۲۴

شرقیه به عرض برسانند.

سواد به وزارت دربار فرستاده شود. ۲۵ اسد ۱۳۰۸

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۳ کارتن ۲۰ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۶۹

از: سفارت ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۱ تیرماه ۱۳۰۹

نمره: ۳۸۶

موضوع: حمایت ایران از قیام کردهای ترکیه.

جرائد محلی به تحریک دولت حملات اکراد را به دولت علّیه نسبت می‌دهد، همه روزه مقالات تشدیدآمیز و اشکال استهزاءآمیز بر علیه ایران مندرج، احساسات عموم را نسبت به ایران متنفر می‌سازد. تفصیل پست نمرهٔ ۶۵۰، بهنام.

شرقیه ۲۱/۴/[۱۳۰]۹

به اسلامبول بنویسد تکذیب کند. ۲۱ تیرماه ۱۳۰۹

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۸۹ کارتن ۱۱ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۷۰

از: سفارت ایران در اسلامبول (تلگراف رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ تیرماه ۱۳۰۹

نمره: ۹۷

موضوع: چشمداشتهای ترکیه به ماکو.

چنان‌که انتشار می‌دهند جراید هم تقریباً این معنی را می‌رسانند دولت ترکیه به بهانهٔ اینکه ماکو خان‌نشین مستقل و مربوط به ایران نبوده مرکز اشرار اکراد است به قصد تجزیهٔ آن می‌باشد. نمرهٔ ۶۶۱ بهنام شرقیه ۲۴/۴/

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۸۹ کارتن ۱۱ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۷۱

از: وزارت امور خارجه
به: سفارت کبرای ایران در آنکارا
تاریخ: ۱۳۰۹/۵/۶
نمره: ۴۳۴
موضوع: مبادلهٔ معاهدهٔ ودادیهٔ ایران و ترکیه و پروتکل همراه آن.

معاهدهٔ ودادیهٔ ایران و ترکیه و پرتکل منضمه پنجم مرداد مبادله گردید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۱۰۵ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۷۲

از: ماکو
به: وزارت امور خارجه
تاریخ: ۹ مهر ماه ۱۳۰۹
نمره: ۷۰۵
موضوع: تخلیهٔ مناطق ایران توسط قوای ترکیه و مسئلهٔ تشکیل کمیسیونهای حل اختلاف مرزی.

وزارت جلیلهٔ دربار پهلوی تعقیب نمرهٔ ۲۱ خاطر مبارک را مستحضر می‌دارد که با وجود علاقه‌مندی ترکها به حفظ نقاط استراتژی سرحد بالاخره در نتیجهٔ مذاکرات و اقدامات سرهنگ کاظم‌خان نقاط مزبوره را تخلیه و به خاک خود رفته ملاقات کمیسیونها هم نزدیک و قریب‌الوقوع است. ۷ مهر نمرهٔ ۲۳ مظفر

شرقیه. ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۷۳

از: سواد تلگراف رمز وزارت امور خارجه

به: سفارت ایران در آنکارا

نمره : ۷۴۳

تاریخ: ۹/۸/۶[۱۳۰]

موضوع: تصرف بخشی از خاک ایران توسط قوای ترکیه و واکنش تند فروغی وزیر خارجهٔ ایران.

عساکر ترک از نقاطی که اشغال کرده بودند نرفته سهل است ناحیهٔ اشغالی را وسعت می‌دهند. اخیراً ارتفاعات آئی‌بیک راکه محل اختلاف هم نیست، پشت سر پستهای ایران اشغال کرده‌اند، تهیهٔ اقامت زمستانی هم می‌کنند. بنابراین وزیر خارجه نه تنها سر می‌پیچاند، بلکه شما را دست انداخته است و عجب است که چگونه مردمان با شرافت این قسم رفتار می‌کنند، عملیات ناشایسته می‌کنند و منکر می‌شوند، وعده و قول می‌دهند و وفا نمی‌کنند. با این تفصیل اساس روابط ما بر چیست؟ اگر مقصود این است اراضی راکه طالبند به زور از ما بگیرند پس چرا عنوان دوستی می‌کنند؟ چرا نمی‌فهمند که با این رویه به کلی سلب اطمینان می‌شود؟ خلاصه باز مذاکرهٔ جدی کرده بفهمانید که جایز نیست این اندازه دولت ایران را به واسطهٔ رفتار توهین‌آمیز برنجانند و برای پیشرفت مقصود خودشان هم مصلحت این است که قبل از ورود در مذاکرهٔ مبادلهٔ اراضی اسطاطوکو را اعاده کنند. فروغی.

خیلی فوری

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۷۴

از: وزارت جنگ

به: وزارت جلیله امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۳/۱۳

نمره: ۷۸۱۹/د/۳۲۴۳ / ۱۴۷۸۲

موضوع: تعیین تعدادی از مأمورین تحدید حدود توسط وزارت جنگ.

بنابر مذاکرات تلفونی برای عضویت کمیسیونی که روز پنج شنبه ۱۳ جاری با حضور آتاشهٔ نظامی و نمایندهٔ سفارت کبرای ترکیه در آن وزارت جلیله راجع به سرحد ایران و ترکیه تشکیل خواهد شد، صاحب منصبان مفصلهٔ ذیل معرفی می‌شود: سرتیپ عبدالرضاخان افخمی، سرهنگ عبدالجوادخان قریب، نایب سرهنگ حسن‌خان ارفع. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

شرقیه: ۱۰/۳/۱۳[۱۳]

ضبط شود. در ادارهٔ سرحد ملاحظه شد. ۱۲ خرداد.

[بالای سند]: خیلی فوری

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۷۵

از: وزارت عدلیه

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۹/۶

نمره: ۲۵۸۶۲

موضوع: وضعیت تابعیت اتباع ایران در خاک ترکیه.

با استحضار از مرقومهٔ محترمهٔ جوابیهٔ نمرهٔ ۲۷۰۵۳/۲۱۰۱۳۱۰۰ مورخهٔ ۱۳۱۰/۸/۲۶[۱] زحمت می‌دهد در صورتی که قرارداد اقامت بین دولتین ایران و ترکیه منعقد نشده است بایستی معلوم گردد دولت ترکیه نسبت به اتباع ایران در خاک خود چه معامله می‌کند. اتباع ایران را راجع به احوال شخصیه تابع قوانین ایران می‌داند یا تابع قوانین ترکیه. متمنّی است مقرر فرمایند در این باب تحقیقات و نتیجه اعلام شود. [امضاء]

[مهر]:وزارت عدلیه

مربوط به اداره محترمهٔ شرقیه است.

ریاست محترم ادارهٔ شوروی با اطلاع زیادی که از وضعیت ایرانیان در ترکیه دارند نظر محترمشان چیست؟ ۱۰/۹/۱۴[۱۳]

از این تاریخ برای اقدام به اداره محترمهٔ شرقیه ارسال می‌شود. ۱۱/۵/۳

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه	پروندهٔ ۱۵/۴۶	کارتن ۱۲	سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۷۶

از: سواد راپورت لشکر اول شمال غرب

به: وزارت جنگ

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: شروع تعیین حدود ایران و ترکیه از منطقهٔ باژرگه.

بعدالعنوان

نظریهٔ خود را استحضاراً به عرض می‌رسانم، در موقع تعیین حدود و نصب علائم سرحدی دستور داده شود اوّل تعیین حدود خط سرحدی را از نقطه[ای] شروع نمایند که ترکها به ما واگذار کرده‌اند؛ زیرا به عقیدهٔ بنده چون ترکها علاقه‌مند به آغری کوچک هستند اگر قبلاً خط سرحدی از طرف آغری تثبیت شود که منظور آنها تأمین شود آن وقت ممکن است راجع به واگذاری محل اراضی باژرگه و غیره اختلافاتی بین مأمورین تولید گردد. فرمانده لشکر اوّل شمال غرب

سواد مطابق اصل اسم. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه	پروندهٔ ۳۳/۱	کارتن ۲۰	سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۷۷

از: سفارت ایران در پاریس (سواد مراسلهٔ آتاشهٔ نظامی ایران در پاریس)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: در باب تحدید حدود ایران و ترکیه.

سفارت محترم شاهنشاهی ایران

با اعادهٔ عین دوسیه راجع به گفتگوی معاوضهٔ آغری‌داغ خاطر محترم را مستحضر می‌دارد که تا به حال دو راپورت راجع به اهمیت موقعیت نظامی این کوه به ارکان حرب کل قشون معروض و تسلط این نقطه را به درهٔ ارس و راه آهن جلفا و فلات مجاور یادآوری نموده است، لیکن نکته[ای] راکه مجدداً معروض می‌دارد اینست که اگر ترکها روزی نظر خوبی نسبت به ما نداشته باشند مقصودشان این خواهد بود که حائل و نوار کردنشین راکه بین آذربایجان و ارض‌روم است برطرف نمایند و از نقطه‌نظر سیاسی مهم می‌باشد (اگرچه اینجانب اطلاعات مهمی در امور سیاست ندارد). صرفه به حال ما نیست که این حائل از بین برود و بنابراین در دست داشتن کوه آرارات حکمیت ما را در منازعات کرد بهتر تثبیت می‌نماید، در صورتی که اگر این کوه را از دست بدهیم نه فقط نقطهٔ استراتژی مهمی را از دست داده‌ایم بلکه کردها نیز از ما سرخورده، متوجه دیگران خواهند شد.

نکتهٔ دیگر که در این مکاتبات جالب توجه است اینست که ترکها کوه آرارات را من غیر حق اشغال نموده و حالیه در معاوضه چانه می‌زنند و صرفهٔ آنها در این است که ما را آن‌قدر معطل بکنند که به کم بلکه به هیچ راضی شویم. در صورتی که وزارت جلیلهٔ خارجه قبل از رضایت به هر گونه تعویض، می‌بایست پافشاری فرمایند ترکها خاک ایران را تخلیه کنند و بعد داخل گفتگو شویم و اگر باز ترکها زورگویی کنند در این موقع که خود ترکیه مایل است وارد جامعهٔ ملل شود و گفتگوی امنیت عالم و لزوم خلع سلاح گوش فلک راکر کرده است یقین است

ترکها به هیچ وجه نمی‌توانند به ما زور بگویند و تهدید دخالت جامعهٔ ملل آنها را خارج خواهد کرد، ولی شرط اصلی آنست که عوض گفتگو و تقاضای جواب ضرب‌الاجلی به آنها بدهیم که اگر وضعیت سرحدی را به حال سابق بر نگردانند ناگزیر خواهیم بود به مقامات بین‌المللی مراجعه کنیم والا نه فقط معاوضه به ما نخواهد داد بلکه تمام گفتگوهای قدیم سرحدی پس از تثبیت موقعیت آنان در آرارات به حال سابق خود باقی خواهد ماند.

در خاتمه معروض می‌دارد که اگر از روی مسالمت احیاناً تصمیم اولیای دولت علّیه به تسلیم آرارات تعلق گیرد باید اولاً شرط شود در آتیه استحکامات نظامی به هیچ وجه از آن کوه بنا نکنند که آن نقطه روزی بنای عملیات تهاجمی بر علیه آذربایجان نشود و برای این کار وثایق بین‌الملل نیز بی فائده نخواهد بود.

آتاشهٔ نظامی ایران

سرهنگ ریاضی

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۷۸

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۱۱/۱/۱۷

نمره: ۲۴

موضوع: قرارداد تعیین حدود و حکمیت بین ایران و ترکیه.

سواد قرارداد تعیین حدود و حکمیت اوّل و دوّم اسفند ارسال گردیده.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۴۲ کارتن ۱۲ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۷۹

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: ۱۸/۲/۱۱[۱۳]

نمره: ۴۱۰۱۳۷۸/۵۹

موضوع: تعیین نمایندگان کمیسیون تحدید حدود از طرف ایران.

با عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۸۹۷/۲۲۵۱ / ۱۰۶۹۰ راجع به اقدام در عملی شدن قرار مربوط به تعیین خط سرحدی بین ایران و ترکیه زحمت‌افزا می‌گردد به طوری که خاطر اولیای آن وزارت جلیله مستحضر است در مادهٔ ۲ قرار مزبور تصریح شده می‌بایست کمیسیون مزبور که مرکب از دو نفر نماینده از طرف دولت ایران و دو نفر از طرف دولت ترکیه باشد در ظرف ماه ژوئن ۱۹۳۲ تشکیل گردد.

وزارت امور خارجه به ملاحظهٔ رعایت اقتصاد تصور می‌نماید که یک نفر از نمایندگان آقای میرزا عبدالرزاق‌خان مهندس انتخاب و یک نفر دیگر هم از طرف آن وزارت جلیله تعیین گردد. علیهذا متمنّی است در صورتی که با این نظر موافقت می‌فرماید نمایندهٔ دویمی را هم معین فرموده و به این وزارت‌خانه مرقوم دارند که در تهیهٔ مقدمات انجام امر و تشکیل کمیسیون مزبور اقدام گردد. نصرالله نسیمی [امضاء]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۱　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۰

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت عدلیه

تاریخ: ۱۳۱۱/۲/۱۹

نمره: ۶۱۱۳/۲۱۰۱۳۱۰

موضوع: وضعیت تابعیت ایرانیان در ترکیه.

عطف به مرقومات نمرهٔ ۲۵۸۶۲ مورخهٔ ۱۰/۹/۶[۱۳] و نمرهٔ ۳۳۴۹۲ مورخهٔ ۱۰/۱۲/۱۲[۱۳] راجع به وضعیت احوال شخصیهٔ اتباع ایران در ترکیه لفاً سواد راپرتی که در این خصوص از سفارت کبرای شاهنشاهی در آنکارا واصل شده است برای اطلاع آن وزارت جلیله ارسال می‌شود. نصرالله نسیمی [امضاء]

ح. زنجانی [امضاء]

[حاشیه]: در ادارهٔ محترمهٔ شرقیه ملاحظه شد. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴۶/۱۵ کارتن ۱۲ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۱

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۱/۲/۳۱

نمره: $\frac{\text{د/۲۳۳۷}}{\text{۱۳۸۱۲}}$/۱۰۸۵

موضوع: در باب لحاظ نمودن دیدگاه فرمانده لشکر شمال غرب در باب نحوهٔ تعیین حدود ایران و ترکیه.

در تعقیب مراسلهٔ نمرهٔ $\frac{\text{۸۹۷/۲۲۵۱}}{\text{۱۰۶۹۰}}$ موضوع تعیین حدود دولتین ایران و ترکیه سواد راپرت لشکر اول شمال غرب تلواً برای مزید اطلاع آن وزارت جلیله ارسال می‌گردد که در موقع اعزام کمیسیون نظریات آن وزارت جلیله در زمینهٔ پیشنهاد لشکر مزبور به کمیسیون تذکر داده شود. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

[بالای سند]: خیلی فوری محرمانه

[ذیل سند]: شرقیه ۱۱/۳/۱[۱۳]

به عرض رسید.

اولاً جواب بخواهید که در تعیین نماینده هر نظری دارند مرقوم دارند و البته پس از تعیین نماینده در موقع اعزام کمیسیون دستور لازم درین باب داده خواهد شد. ۳ خرداد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۱　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۲

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۱/۳/۵

نمره: ۱۳۹۹/د/۳۲۴۸ / ۱۴۹۳۵

موضوع: در باب نمایندگان ایرانی در کمیسیون تعیین حدود ایران و ترکیه.

مدلول مرقومهٔ نمرهٔ ۵۹۰۰/۴۱۰۱۳۷۸ صادره از ادارهٔ شرقیه موضوع تعیین خط سرحدی بین ایران و ترکیه از شرف عرض خاکپای همایونی ارواحنا فداه گذشت. مقرر فرمودند اگر ترکها دو نفر غیرنظامی می‌فرستند ما هم باید دو نفر غیر نظامی بفرستیم. (اگر از طرف ترکها یک نفر نظامی و یک نفر غیر نظامی فرستاده می‌شود البته ما هم یک نظامی و یک غیرنظامی مأمور خواهیم کرد). متمنّی است مقرر فرمایید با تحقیق مراتب از مقامات مربوطه نتیجه را به این وزارت‌خانه اعلام دارند تا تصمیم مقتضی اتخاذ شود. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ.

[بالای سند]: فوری محرمانه

]حاشیه]: شرقیه ۱۱/۳/۵[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۱　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۳

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۱۱/۳/۱۶

نمره: ۱۶۹

موضوع: قرارداد سرحدی ایران و ترکیه.

قرارداد سرحدی در مجلس تصویب، نسخه[ای] برای مبادله با پست ارسال می‌شود. تکلیف کمیسیونی که به سرحد باید برود معلوم فرمایید.

رمز شود فروغی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۵/۴۲　　کارتن ۱۲　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۴

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۱۱/۴/۲۵

نمره: ۲۵۶

موضوع: مشخص کردن سمت مأمورین تحدید حدود ترکیه.

مراتب مأمورین سرحدی ترکیه را با تعیین اینکه از مستخدمین کشوری و یا لشکری هستند فوراً تلگراف فرمایید.

رمز شود. غفاری

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۱　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۵

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا (تلگراف رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۵ تیر ۱۳۱۱

نمره: ۲۸۱

موضوع: تاریخ ورود مأمورین کمیسیون تحدید حدود به سرحد.

مأمورین کمیسیون بیست و پنجم ژوئیه سرحد خواهند بود. صادق

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۲۰ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۶

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۴ مرداد ۱۳۱۱

نمره: ۵۴۶

موضوع: تاریخ اعزام نمایندگان کمیسیون تحدید حدود به مناطق سرحدی.

نمایندگان ما برای شرکت در کمیسیون دو سه روز دیگر حرکت، مأمورین ترکیه در چه تاریخ عازم و در کدام نقطهٔ سرحدی حاضر خواهند شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۲۰ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۷

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۱/۵/۹

نمره: ۱۸۷

موضوع: در باب مبادلهٔ یادداشت موقت در باب استرداد مجرمین میان ترکیه و ایران.

مرقومهٔ مورخهٔ ۱۱/۱/۲۹ نمرهٔ ۳۴۳۶/۲۱۰۱۳۵۸۰ صادره از ادارهٔ عهود و جامعه راجع به مبادلهٔ یادداشت موقتی با دولت ترکیه در باب استرداد مجرمین و متهمین به جرم زیارت گردید. قبلاً وزیر امور خارجه را ملاقات نموده سواد طرحی را که وزارت جلیله فرستاده بود به ایشان ارائه و خاطرنشان کردم که چون این طرح با طرح پیشنهادی سفارت ترکیه مقیم طهران تغییرات مختصری دارد که مناسب وضعیات فعلی است بهتر است بدون هیچ تغییری آن را بپذیرید تا بدون مراجعهٔ ثانوی به طهران یادداشتها را مبادله نماییم. وعده دادند که سعی خواهد نمود حتی‌الامکان تغییراتی به عمل نیاید، ولی به طوری که خاطر محترم مسبوق است این قبیل نوشتجات تا در مجلس مشاورین حقوق وزارت خارجه به موقع مطالعه و تدقیق نیابد پذیرفته و امضا نمی‌شود. به علاوه این مسئله چون حائز جنبهٔ حقوقی است ملاحظه و مطالعهٔ مشاورین حقوق عدلیه را هم مستلزم گردیده بالاخره تغییراتی در طرح مزبور داده‌اند. چون تصریح شده بود که بدون هیچ تغییری مبادله شود و با مساعی مکررهٔ بنده وزارت امور خارجهٔ ترکیه نتوانست از تغییراتی که مشاورین حقوق تنسیب نموده‌اند صرف نظر نماید، لهذا سواد طرح پیشنهادی آنها لفاً تقدیم شده تا تکلیف آن در وزارت جلیله معین شود. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۷۱ کارتن ۱۲ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۸۸

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۱۱/۶/۶

نمره: ۳۴۴

موضوع: ارسال اعتبارنامهٔ راشدبیک.

اقدام فوری در ارسال اعتبارنامهٔ رئیس کمیسیون تحدید حدود ترکیه فرموده نتیجه را تگراف نمایید. رمز شود. فروغی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۱　　کارتن ۱۸　　سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۸۹

از: کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ مهرماه ۱۳۱۱

نمره: ۵۱

موضوع: اعتبارنامهٔ راشدبیک رئیس کمیسیون تحدید حدود ترکیه.

در جواب مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۲۲۱۴۲/۱۰۱۳۵۲ مورخهٔ ۲۱ شهریورماه گذشته که در دویم ماه جاری شرف وصول داد، معروض می‌دارد اعتبارنامهٔ آقای راشدبیک، رئیس کمیسیون ترکیه و سه نفر دیگر اعضای کمیسیون مزبور به آقای راشدبیک رسیده و مشارٌالیه در جلسهٔ دو روز قبل ارائه دادند. [امضاء]

شرقیه ۱۱/۷/۱۷[۱۳]

ضبط شود. ۱۸ مهر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۳/۱　　کارتن ۱۸　　سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۹۰

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۱/۷/۱۸

نمره: $\frac{۱۰۹۰۱/د}{۴۹۲۱۱}$/۵۱۱۹

موضوع: تعیین مدت علامت‌گذاری حدود ایران و ترکیه

متمنّی است مقرر فرمایید اعلام دارند که کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه تا چه تاریخ مشغول علامت‌گذاری خواهد شد و بالاخره مأموریت کمیسیون مزبور تا چند مدت طول خواهد کشید. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

[بالای سند]: شرقیه ۱۱/۷/۱۹[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۸ سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۹۱

از: ماکو

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۰ مهر ماه ۱۳۱۱

نمره: ۵۴۶

موضوع: تعیین خطوط مرزی در آی‌بیک.

مطابق پروتکل و نقشه قلل جبال آی‌بیک خط سرحدی تعیین شده است و خطوط یک نظامیه و دو برج ساخلو حدود از ما و یک نظامیه و دو برج از ترکها ساخته شده است که خط سرحدی از وسط آنها عبور می‌کند. چون راه‌حلی عجالتاً به نظر نمی‌آید با مذاکره با رشیدبیک

تصمیم گرفته حالیه علامات وصل به محلهای مذکور ساخته شود و نظامیان طرفین کماکان در آنجاها باشند تا بعد قرار مقتضی از طرف مقامات مربوطهٔ دولتین در این باب داده شود. نمرهٔ ۸ مظفر اعلم. [مهر]

به وزارت جلیلهٔ دربار و وزارت جنگ و سفارت آنکارا اطلاع داده شد.

[بالای سند]: تصحیح تلگراف دیروز.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۸ سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۹۲

از: ماکو

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۱/۷/۲۰

نمره: ۳۱

موضوع: اتمام علامت گذاری بین بوجیک و کوههای آی‌بیک.

وزارت جلیلهٔ خارجه علامت‌گذاری مابین بوجیک و کوههای آی‌بیک به اتمام رسید. دیروز کمیسیونها از شوریک به قوزلو انتقال یافت. عملیات ادامه دارد. نمرهٔ ۶۴ مظفر اعلم. [مهر]

[بالای سند]: شرقیه ۱۱/۷/۲۰[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۸ سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۹۳

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: ۱۳۱۱/۷/۲۶

نمره: ۱۰۳۵۲ص/۲۶۲۰۵

موضوع: در باب زمان اتمام عملیات کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۵۱۱۹/۱۰۹۰۱ / ۴۹۲۱۱ راجع به تعیین مدت عملیات کمیسیون تحدید حدود با ترکیه تصدیع‌افزا می‌گردد مطابق سوابق امر کمیسیون مزبور تا اوقاتی که هوا مساعد باشد به عملیات خود ادامه خواهند داد و تصور می‌رود در هذه‌السنه که تا اواخر آذرماه کمیسیون می‌توانند در نقاط سرحدی توقف نموده و به نصب علائم می‌پردازند. با این حال، از ریاست کمیسیون توضیحات لازمه درین باب خواسته شده و نتیجه را به استحضار آن وزارت جلیله خواهد رسانید. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳۳/۱   کارتن ۱۸   سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۹۴

از: وزارت امور خارجه

به: مظفر اعلم

تاریخ: [۱۳]۱۲/۲/۲۱

نمره: ۱۵۴

موضوع: مأمورین ترکیه در کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه.

دولت ترکیه مین‌باشی راشدبیک را به سمت ریاست کمیسیون تحدید حدود و یوزباشی راجی‌بیک و مین‌باشی سعیدبیک و یوزباشی ابراهیم‌بیک را به عضویت معرفی نموده‌اند. یک نفر را هم از وزارت خارجه خود به سمت عضویت تعیین خواهند نمود. (رمز شود فروغی)

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳۳/۱   کارتن ۱۸   سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۹۵

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۲/۲/۲۴

نمره: ۲۸۸

موضوع: راجع به نمایندگان تحدید حدود ایران و ترکیه.

چنان که تلگرافاً عرض شده مدلول تلگراف آن مقام منیع راجع به معرفی نمایندگان تحدید حدود به وزارت خارجهٔ ترکیه خاطرنشان و تأکید شد که کمیسیون مذکور در پانزدهم ماه ژوئن در بازرگان حاضر شده با نمایندگان دولت شاهنشاهی ملاقات و جلسات خود را تشکیل و اقدام به‌کار نمایند. اسامی اشخاصی که از طرف ریاست ارکان حرب به کمیسیون تحدید حدود تعیین شده‌اند به قرار ذیل است:

۱. ارکان حرب بیک‌باشی راشدبیک رئیس

۲. یوزباشی پیاده راجی افندی عضو

۳. بیک‌باشی سعیدبیک نقشه‌کش

۴. یوزباشی ابراهیم ادهم‌بیک نقشه‌کش

یک نفر مأمور هم از وزارت خارجهٔ ترکیه تعیین خواهد شد.

مستشارالدوله [امضاء]

[حاشیه]: سواد به وزارت جنگ بفرستد به سفارت آنکارا اطلاع بدهد. نهم خرداد

[بالای سند]: شرقیه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۲.

سند شماره: ۹۶

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۱۲/۴/۱۹

نمره: ۳۵۶

موضوع: عدم تخلیهٔ جوزر توسط ترکیه و اعتراض مقامات وزارت امور خارجهٔ ایران.

کمیسیون سرحدی ایران اطلاع داده در نتیجهٔ تحدید حدود جوزر در خاک ایران واقع شده، مع‌هذا مأمورین ترکیه آنجا را هنوز تخلیه نکرده و عذر می‌آورند که هنوز دستوری از مرکز به آنها نرسیده، اهالی از این بابت در زحمت و بلاتکلیف هستند. اولاً اقدام عاجل در تخلیهٔ اینجا بفرمایید. ثانیاً دستور کلی صادر کنید که پس از تصمیم کمیسیون منتظر صدور دستور مجدد نشوند. (رمز شود فروغی)

(غ نورزاد)

اسناد قدیمهٔ وزات امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۹۷

از: ماکو (تلگراف رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۸ مرداد ۱۳۱۲

نمره: ۴۷۸

موضوع: تخلیهٔ جوزر از قوای ترکیه.

تعقیب نمرهٔ ۷ رمز مأمورین ترکیه جوزر را تخلیه نموده در موقع خروج اغنام و احشام اهالی را به عنوان طلب مالیاتی می‌برند. فوراً شرحی به راشدبیک نوشتم که این اقدام مخالف نزاکت و قوانین است. اگر طلب مالیاتی باشد ممکن است با مراجعه به کمیسیون تصفیه شود، لهذا اغنام را مسترد دارد. خود اینجانب شخصاً به جوزر رفته قراری در این باب خواهم داد. الان بنده با رئیس گمرک عازم آنجا هستم. نتیجه را بعد عرض می‌کنم. ۲ مرداد، نمرهٔ ۱۰، اعلم.

[بالای سند]: شرقیه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۹۸

از: وزارت امور خارجه (تلگراف رمز)

به: ریاست کمیسیون تحدید حدود

تاریخ: ۳۰ مرداد ۱۳۱۲

نمره: ۴۶۶

موضوع: تحدید حدود ایران و ترکیه.

تأخیر در نصب علائم به هیچ وجه اقتضا ندارد و ممکن است ترکها در قسمت تحدید قطور و بازرگه به بهانهٔ عدم تحدید در قلندر مشکلاتی را تولید نمایند. لهذا در منطقهٔ قلندر بر طبق نقشه آبریز را خط سرحد تعیین و علامت‌گذاری در منطقهٔ مزبور و سنگ تماشا را خاتمه داده به عملیات ما بعد تماشا ادامه دهید. در باب جبران خسارات وارده به سکنهٔ قراء ثلاثه با دولت ترکیه مذاکرات در جریان، جدیت می‌شود نتیجهٔ مطلوبی حاصل شود. فروغی.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۹۹

از: دفتر مخصوص شاهنشاهی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۲/۹/۲۳[۱۳]

نمره: ۷۶۴۸

موضوع: ایل خیلکانلو و مسئلهٔ معاودت آنها از ترکیه به ایران.

ایل خیلکانلو از اسلامبول عریضه[ای] به خاکپای مبارک ملوکانه ارواحنا فداه تقدیم داشته است که سفارت شاهنشاهی به آنها اظهار نموده که ذات مقدس ملوکانه آنها را عفو فرموده و باید به ایران مراجعت کنند. آنها هم اموال و مواشی و احشام خود را فروخته و حاضر برای

مراجعت شده‌اند ولی حالا سفارت می‌گوید باید مجدداً مذاکره و کسب اجازه شود. حسب‌الامر مبارک ملوکانه ارواحنا فداه استعلام می‌شود علت این اظهار سفارت و وعده دادن به ایل مزبور چه بوده است؟ ایل مزبور نباید به خاک ایران مراجعت نمایند و اجازهٔ مذاکره هم داده نشده بود. شرحی که لازم است به سفارت مرقوم و مذاکرات لازمه بنمایند و نتیجه را مرقوم فرمایید.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی [امضاء]

ادارهٔ شرقیه فوراً به سفارت آنکارا تلگراف کنید. ۱۲/۹/۲۵

تلگرافاً از آنکارا استعلام گردید. ۱۲/۹/۲۷

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۹/۲۸۷ کارتن ۳۴ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۱۰۰

از: دفتر مخصوص شاهنشاهی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۲/۱۰/۳[۱۳]

نمره: ۷۹۰۱

موضوع: معاودت ایل خیلکانلو از ترکیه به ایران.

رقیمهٔ نمرهٔ ۳۵۰۶۳ مورخهٔ ۱۲/۹/۳۰[۱۳] راجع به ایل خیلکانلو از شرف عرض خاکپای مبارک ملوکانه ارواحنا فداه گذشت. حسب المقرر زحمت می‌دهد معاودت ایل مزبور به ایران اجازه داده می‌شود مشروط بر اینکه محل سکونت آنها را دولت تعیین نماید و در تحت نظر و مطابق دستور مأمورین دولتی ترتیب اسکان آنها داده شود و به علاوه از روی قاعده و ترتیب منظمی مراجعت کنند، یعنی آنها را در سرحد تحویل مأمورین دولتی نمایند، بدون اینکه خودسرانه و با عدهٔ متفرق بدون اطلاع وارد شوند و هر جا خودشان می‌خواهند سکونت نمایند. در این باب قبلاً مذاکرات لازمه قدغن فرمایید بنمایند. وزارتخانه‌های مربوطه را نیز از مطلب مستحضر کنند که در موقع خود اقدامات لازمه برای محل سکونت و ورود آنها به عمل آورند.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی [امضاء]

شرقیه به طوری که امر شده اقدام نمایید. ۱۲/۱۰/۶[۱۳]

[حاشیه]: آقای بهنام ۱۲/۱۰/۷[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۸۷/۵۹ کارتن ۳۴ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۱۰۱

از: وزارت جنگ (شعبهٔ مرموزات)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۲/۱۰/۱۹

نمره: ۱۰۵۶۵

موضوع: معاودت ایل خیلکانلو از ترکیه به ایران و تبعید آنها به مناطق دور از سرحد.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۱۱۷ مورخهٔ ۱۲/۱۰/۱۷[۱۳] به طوری که مرقوم شده بود دستور لازم از ارکان حرب کل به لشکر اوّل شمال غرب راجع به مراجعت ایل خیلکانلو داده شد که اگر طایفهٔ مزبور مطابق شرایط مقرره وارد خاک ایران گردیدند آنها را به دستجات معینه تقسیم و در نقاطی که با سرحدات دولت ترکیه مسافت زیادی داشته باشد سکونت دهند.

کفیل ارکان حرب کل قشون امیر لشکر [امضاء]

شرقیه ۱۲/۱۰/۲۱[۱۳]

[بالای سند]: محرمانه

[حاشیه]: آقای بهنام ۱۰/۲۳[۱۳]

* در اصل «مسافرت» است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۹/۲۸۷ کارتن ۳۴ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۱۰۲

از: وزارت امور خارجه

به: آقای اعلم

تاریخ: ۲۹ اسفند [۱۳۱۲]

نمره: ۱۳۶۸

موضوع: انتخاب عبدالرحیم ارفع برای احداث علائم سرحدی ایران و ترکیه.

میرزا عبدالرحیم‌خان ارفع برای امر ساختمان علائم سرحدی تعیین گردیده، همین دو روزه حرکت و حوالهٔ مبلغ ده هزار تومان هم توسط مشارٌالیه ارسال می‌شود. [بهنام]

رمز شود.

کاظمی

[حاشیه]: خوی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۳/۱ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۱۰۳

از: وزارت امور خارجه

به: اعلم

تاریخ: ۱۳۱۳/۲/۲۵

نمره: ۲۵۳

موضوع: اعضای کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه که از سوی وزارت جنگ ایران تعیین شده است.

نائب سرهنگ احمدمیرزا خسروانی و نائب سرهنگ نصرت‌الله‌خان مفخمی، سلطان محمدرضاخان غفاری، میرزا رضاخان سریع‌القلم و یک نفر طبیب از لشکر اول شمال غرب از طرف وزارت جنگ به عضویت کمیسیون تحدید حدود تعیین گردیده‌اند. میرزا عبدالرزاق‌خان

بغایری عن‌قریب وارد تهران به حدود اعزام خواهد شد. [بهنام]

رمز شود

کاظمی [امضاء]

[بالای سند]: خوی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۰۴

از: وزارت جنگ (شعبهٔ مرموزات)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۳/۳/۶

نمره: ۱۸۲۳

موضوع: در باب قرارداد اقامت بین ایران و ترکیه و دیدگاه وزارت جنگ ایران.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۱۳/۳/۳۴۱۰ مقصود همین است که برای جلوگیری از مهاجرت رعایای دهات و افراد عشایر سرحدی به خاک ترکیه یک قانونی در بین باشد که رعایا و افراد عشایر نتوانند به خاک ترکیه مهاجرت نمایند. علیهذا با نظریهٔ آن وزارت جلیله که یکی دو ماه به شرحی که در قسمت اخیر موقومهٔ نمرهٔ فوق اشعار فرموده‌اند موافقت حاصل است. کفیل ارکان حرب کل قشون امیر لشکر[امضاء]

ادارهٔ شرقیه، ادارهٔ عهود و جامعهٔ ملل تعلیمات به سفارت آنکارا بدهند. ۱۳/۳/۶[۱۳]

ادارهٔ محترمهٔ عهود در ادارهٔ شرقیه ملاحظه شد. متمنّی است از هر اقدامی که به عمل خواهند آورد این اداره را مستحضر نمایند. [امضاء] ۱۳/۳/۱۹[۱۳]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۰۵

صورت قرائی که در نتیجهٔ تحدید حدود با ترکیه ضمیمهٔ خاک دولت شاهنشاهی ایران گردیده:

نمره ترتیب	اسم	محل	ملاحظات
۱	جوُزَر	اواجیق	در تحدید حدود ۱۹۱۴ جزو ایران گردیده، بعد از طرف دولت ترکیه اشغال شده بود.
۲	شیخ سلوعلیا	قراعینی	در تحدید حدود ۱۹۱۴ جزو ایران گردیده، بعد از طرف دولت ترکیه اشغال شده بود.
۳	رازی	قطور	
۴	بلجیک	قطور	
۵	سیرو	در دهنهٔ درهٔ باژرگه	در تحدید حدود ۱۹۱۴ جزو ایران گردیده، بعد از طرف دولت ترکیه اشغال شده بود.
۶	ساردیک	در دهنهٔ درهٔ باژرگه	
۷	خانیک	در مقابل محال برادوست	در تحدید حدود ۱۹۱۴ جزو ایران گردیده، بعد از طرف دولت ترکیه اشغال شده بود.
۸	آلوستان	در مقابل محال برادوست	
۹	اربیلان	در مقابل محال برادوست	
۱۰	بانه		
۱۱	قوچیک		
۱۲	بقوس		
۱۳	شردیلان		

نمره ترتیب	اسم	محل	ملاحظات
۱۴	دیر		دهاتی که در جنوب رودخانهٔ بردرش واقع‌اند جزو ترگور شوند.
۱۵	آویک		
۱۶	هلانیک		
۱۷	بردرش		
۱۸	سَنطَق		
۱۹	کَلَنَ کانی		
۲۰	چَمباز		

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۰۶

از: وزارت امور خارجه

به: اعلم

تاریخ: ۱۳۱۳/۳/۱۵

نمره: ۵۵

موضوع: هیئت کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه.

هیئت فنی ۱۴ خرداد حرکت نمودند. ورود هیئت اعزامی ترکیه را تلگراف فرمایید. [بهنام]

رمز شود

سهیلی [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۰۷

موضوع: کمیسیون تحدید حدود.

بر حسب وقتی که تعیین شده بود امروز ساعت یازده با درشکه به سفارت کبرای ترکیه رفته جناب آقای انیس‌بیک، سفیر کبیر را ملاقات و راجع به تشریک مساعی قوای‌نظامی دولت شاهنشاهی با قوای ترکیه در خلع سلاح عشایر سرحدی و لزوم تسریع امر مذاکره و خاطر نشان نمودم که برخلاف انتظار هنوز حتی ملاقات بین رؤسای‌قوای طرفین در سرحد به عمل نیامده در صورتی که می‌بایست این کار تا نیمهٔ ماه اوت خاتمه پیدا می‌کرد. ایشان جواب دادند ژنرال علی‌سعیدپاشا مأمور این کار است و سرهنگ سیف‌الدین‌بیک، رئیس کمیسیون حدود هم به عنوان رابط بین قوای دولتین تعیین شده و ممکن است شروع به‌کار کرده باشند و وعده داد امروز در این خصوص به آنکارا تلگراف کند. [امضاء] ۱۳/۵/۱۷[۱۳]

مذاکره را به وزارت جنگ بنویسد. ۱۳/۵/۱۸[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۱۰ کارتن ۳۷ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۰۸

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۳/۴/۳۰

نمره: ۳۲۲۴

موضوع: خلع سلاح عشایر سرحدی ایران و ترکیه.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۱۷۷۹۶ ادارهٔ سیاسی زحمت اشعار می‌دهد ارکان حرب کل قشون راجع به اینکه در طول سرحدات منظور از هر دو دولت برای خلع سلاح عشایر توأماً اقدامات نظامی به عمل آید مخالفت نظری ندارد و لذا به فرمانده لشکر اوّل شمال غرب دستور داده شده است به فرماندهان مربوطهٔ قوای سرحدی ترکیه برای انجام این منظور وارد مذاکره شود. متمنّی است مقرر فرمایید مراتب را به فرماندهان سرحدی قوای ترک نیز اعلام دارند.

کفیل ارکان حرب کل قشون امیرلشکر ضرغامی [امضاء]
[حاشیه]: ادارهٔ اوّل سیاسی فوراً به سفارت ترکیه جواب نوشته شود. ۱۳/۴/۳۱[۱۳]
[بالای سند]: محرمانه مستقیم

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۱۰ کارتن ۳۷ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۰۹

از: وزارت امور خارجه
به: سفیر کبیر ترکیه در تهران
تاریخ: ۱۳۱۳/۵/۱
نمره: ۱۷۹۴
موضوع: خلع سلاح عشایر سرحدی ایران و ترکیه توسط قوای دو دولت مذکور.
آقای سفیر کبیر

باکمال احترام در جواب مراسلهٔ نمرهٔ ۲۶۲۹/۱۸۰ مورخهٔ ۱۳ ژوئیهٔ ۱۹۳۴ راجع به تقاضای تشریک مساعی قوای نظامی دولت شاهنشاهی با قوای نظامی دولت جمهوری ترکیه در خلع سلاح عشایر چادرنشین ساکنین بین سرای و سرحد عراق زحمت‌افزا می‌شود که مقامات مربوطهٔ دولت شاهنشاهی با انجام این تقاضا موافقت فرموده و به فرمانده لشکر اوّل شمال غرب نیز دستور لازم داده شده است که با فرماندهان مربوطهٔ قوای سرحدی ترکیه برای انجام این منظور داخل مذاکره بشوند و علیهذا متمنّی است مراتب را به فرماندهان مربوطهٔ قوای سرحدی دولت جمهوری ترکیه اعلام فرمایند. موقع را برای تجدید احترامات فائقه مغتنم می‌شمارد.
جناب مستطاب اجل آقای محمد انیس بیگ سفیر کبیر ترکیه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۱۰ کارتن ۳۷ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۱۰

ترجمهٔ مراسلهٔ سفارت ترکیه

تاریخ: ۱۶ ژوئیهٔ ۱۹۳۴

نمره: ۲۶۲۹/۱۸۰

موضوع: خلع سلاح عشایر سرحدی.

جناب مستطاب اجل آقای کاظمی وزیر امور خارجه.

عطفاً به مذاکرات دیروز خود با کمال توقیر مراتب را به اطلاع خاطر محترم می‌رسانم: وزارتخانه‌های مربوطهٔ جمهوری ترکیه معتقد هستند که عملیات خلع سلاح عشایر چادرنشین بین سرای و سرحد عراق در صورتی که عملیات مزبوره تواماً از دو طرف سرحد به عمل آید خیلی مفید و مؤثر خواهد بود. موقع متناسب برای عملیات مذکورهٔ فوق به عقیدهٔ مقامات نظامی از ماه ژوئیه تا وسط ماه اوت است.

دولت ترکیه مایل است از تاریخ صحیح عملیات مقامات نظامی شاهنشاهی اطلاع حاصل نماید تا فرمانده قشون ترکیه که برای این مقصود تعیین گردیده است به موقع بتواند تدابیر لازمه را برای اقدام مشترک اتخاذ نماید.

موقع را برای تجدید احترامات...*

*ادامهٔ سند نیامده است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۱۰   کارتن ۳۷   سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۱۱۱

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۰ ژوئن ۱۹۳۵ [۲۰ خرداد ۱۳۱۴]

نمره: ۲۷۷۶

موضوع: قانون راجع به تصویب عهدنامهٔ امنیت و بی‌طرفی و همکاری اقتصادی بین ترکیه و ایران.

سواد ترجمهٔ قانون راجع به تصویب عهدنامهٔ امنیت و بی‌طرفی و همکاری اقتصادی بین جمهوریت ترکیه و دولت ایران:

مادّهٔ ۱ـ عهدنامهٔ راجع به امنیت و بی‌طرفی و همکاری اقتصادی که در تاریخ پنجم نوامبر ۱۹۳۲ در آنکارا بین جمهوریت ترکیه و دولت ایران منعقد گردیده قبول و تصویب می‌شود.

مادّهٔ ۲ـ این قانون از تاریخ انتشار مجری است.

مادّهٔ ۳ـ هیئت وزراء مأمور اجرای مقررات این قانون است. ترجمه مطابق اصل است. ح. د.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۲

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا (تلگراف رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۴/۳/۲۲

نمره: ۵۲۸

موضوع: تصویب عهدنامهٔ سرحدی بین ایران و ترکیه در مجلس کبیر ترکیه.

عهدنامهٔ سرحدی ایران و ترکیه دیروز در مجلس تصویب شد. نمرهٔ ۳۹ نوری، اسفندیاری

ادارهٔ چهارم سیاسی، ادارهٔ دوم سیاسی.

آقای شیبانی به اطلاع ادارهٔ محترمهٔ سیاسی برسانید. ۱۴/۳/۲۴[۱۳][امضاء]

در ادارهٔ اول سیاسی ملاحظه شد. ۱۴/۳/۲۴[۱۳] [امضاء]

فوری است

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۶ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۳

از: وزارت امور خارجه

به: ارکان حرب کل قشون

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: حل اختلاف در تعیین حدود ماربیشو.

با عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۲۱۲۴/۱۱۰۴ مورخهٔ ۱۴/۱/۲۱[۱۳] راجع به حل اختلاف در تعیین حدود ماربیشو زحمت‌افزا می‌شود آقای میرزا نصرالله‌خان بهنام مطابق تعلیمات اینجانب با جناب آقای کفیل ارکان حرب محترم در این باب مذاکرات لازمه را نموده و وزارت امور خارجه برای تعقیب قضیه منتظر نتیجهٔ تصمیمات متخذهٔ ارکان حرب محترم می‌باشد که در اطراف آن مطالعه و اقدام مقتضی را برای حل و تسویهٔ امر به عمل آورد. وزیر امور خارجه

جواب از ارکان حرب رسیده و به ادارهٔ اول سیاسی برای اقدام مراجعه شده است.

[بالای سند]: فوری است

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۶ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۴

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تارخ: ۵ تیرماه ۱۳۱۴

نمره: ۷۲۵

موضوع: در باب مسئلهٔ انعقاد قرارداد اقامت بین ایران و ترکیه.

با عطف به معروضهٔ ۲۲ فروردین نمرهٔ ۶۱ سفارت کبری اطلاعاً به عرض می‌رساند که در باب قرارداد اقامت دو سه بار چه با آقای نعمان رفعت، سکرتر ژنرال و وزارت امور خارجه و چه

با ادارهٔ مربوطهٔ وزارت امور خارجه مذاکره و خواهش تسریع اتمام این اوامر را نموده‌ام. سکرتر ژنرال بر این عقیده است که تا اختلافات مربوطه به تابعیت اتباع طرفین که مذاکرهٔ آن بین دولتین جریان دارد حل و تصفیه نگردد نمی‌توان به عقد قرارداد اقدام نمود. بنده با این نظر موافقت نداشته و به ایشان خاطر نشان ساخته‌ام که اختلاف مزبور باید بر طبق قرار خصوصی بین دولتین حل گردد و این قضیه مانع عقد این قرارداد که کیفیات و شرایط اقامت اتباع طرفین را در خاک یکدیگر بر طبق مقررات حقوق عمومی بین‌المللی معین می‌کند نمی‌تواند باشد. در مذاکرهٔ اخیر مخصوصاً این نکته را متذکر شدم که با همسایگی و روابط زیاد مملکتین فقدان این قرارداد یک نقصی است که باید در رفع آن اهتمام نمود. آنچه استنباط می‌کنم منظور وزارت امور خارجه از ربط دادن بین دو موضوع این است که مسئلهٔ تابعیت اتباع سابق ترکیه در ایران به طوری که در راپورت ۱۴ اردیبهشت نمرهٔ ۲۶۴ عرض شده بود زودتر حل و فصل گردد.

شارژدافر [امضاء]

چهارم سیاسی، سجلات ۱۴/۴/۱۵[۱۳]

[بالای سند]: آقای شیبانی به طوری که آقای شارژدافر تذکر داده‌اند ابداً مورد ندارد که موضوع قرارداد را با موضوع تابعیت اتباع سابق ترکیه ارتباط داد. از ادارهٔ محترمهٔ سجلات باید تحقیق کرد که چه اقدامی راجع به موضوع اخیر فرموده اند. [امضاء]

[۱۳]۱۴/۴/۱۶

[ذیل سند]: به ادارهٔ محترمهٔ سجلات ارسال گردد. ۱۴/۴/۱۶[۱۳] سجلات

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۷ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۵

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: [تیر ۱۳۱۴]

نمره: ۱۵۷۱

موضوع: مبادلهٔ عهدنامهٔ مودّت ایران و ترکیه.

نسخ مصدّق عهدنامهٔ مودّت ۱۹۳۲ در ۲۲ تیرماه مبادله شد. سهیلی،

نوری، اسفندیاری

رمز شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۶

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت ایران در برلن

تاریخ: ۱۳۱۴/۵/۱۵

نمره: ۲۰۳۲۷

موضوع: عهدنامهٔ ایران و ترکیه.

در جواب مراسلهٔ مورخهٔ ۲۷ تیرماه گذشته نمرهٔ ۱۲۰۰ اشعار می‌گردد عهدنامهٔ ایران و ترک از تاریخ امضاء عهدنامه که ۲۲ آوریل ۱۹۲۶ است قابل اجرا بود و مبادلهٔ اسنادمصوب آن در ۲۷ ژوئیهٔ ۱۹۳۰ به عمل آمده است. [امضاء] ۱۴/۵/۹[۱۳]

سهیلی، معاون وزارت امور خارجه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۷

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت ایران در برلن

تاریخ: ۱۳۱۴/۶/۲۲

نمره: ۲۷۵۴۳

موضوع: در باب عهدنامهٔ مودّت و امنیت ایران و ترکیه.

با عطف به مراسلهٔ ۱۲۰۰ مورخهٔ ۱۴/۴/۲۷[۱۳] آن سفارت شاهنشاهی و در تعقیب مراسلهٔ نمرهٔ ۲۰۳۲۷ مورخهٔ ۱۴/۵/۱۵[۱۳] اشعار می‌گردد که اسناد مصدّق عهدنامهٔ مودت و تأمینهٔ بین ایران و ترکیه مورخهٔ ۵ نوامبر ۱۹۳۲ و در تاریخ ۱۴ ژوئیهٔ ۱۹۳۵ مطابق ۲۲ تیر ۱۳۱۴ در تهران مبادلهٔ گریده است و عهدنامهٔ مزبور از تاریخ مبادلهٔ اسناد مصدّق قابل اجرا است. [امضاء]۱۴/۶/۱۶[۱۳]

سهیلی، معاون وزارت امور خارجه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۸

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴/۷/۸[۱۳]

نمره: ۱۴۶۳۴/۴۵۴۲۵

موضوع: تخلیهٔ روستاهای کردنشین حوالی آگری‌داغ.

تعقیب نمرهٔ ۱۳۳۹۸/۴۱۲۲۷، ۱۴/۶/۲۵[۱۳] راجع به ملاقات مستقیم فرمانده لشکر نمرهٔ ۳ شمال غرب به علی سعیدپاشا، مفتش ارتش ترکیه، متمنّی است مقرر فرمایید نسبت به تهیهٔ

وسائل ارتباط و ملاقات مستقیم فرمانده لشکر مزبور به معیت رئیس کمیسر تأمین حدود با علی سعیدپاشا برای حل و فصل قضایای سرحدی اقدامات لازمه معمول و ضمناً از دولت ترکیه تقاضا شود به علی سعیدپاشا دستور دهند ضمن ملاقات دهاتی راکه نباید در آنجا اکراد سکوت نمایند با توافق نظر یکدیگر معین نموده و در عملی نمودن آن اقدام نمایند.

کفیل ستاد ارتش سرلشکر ضرغامی [امضاء]

[بالای سند]: اول سیاسی

[۱۳]۱۴/۷/۱۹

آقای کیوانی بر طبق سابقه به سفارت کبرای آنقره دستور بدهید.

[۱۳]۱۴/۷/۱۰

محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۶ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۱۹

از: دفتر مخصوص شاهنشاهی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: [۱۳]۱۴/۷/۱۲

نمره: ۱۱۳۰

موضوع: دستور رضاشاه در باب روستاهای آگری داغ کوچک.

در تعقیب مذاکرات شفاهی راجع به پنج قریه در نواحی آغری حسب‌الامر اعلیحضرت همایون شاهنشاهی دستورات مؤکد صادر گردید مراقبت نمایند که هیچ یک از پنج قریهٔ سرحدی انمکول و قره‌بلاغ و قوم، ملاحسن، کوریک صورت آبادی به خود بگیرند و چنانچه احیاناً در قراء مزبور شروع به آبادی شده باشد ساکنین آنها را خارج نمایند. ضمناً لازم است به

سفارت ترکیه تذکر بدهید که برای سهولت امر و جلوگیری از سوءتفاهم در نظایر این موضوع هر وقت نگرانی داشته باشند مستقیماً به مأمورین سرحدی‌دولت ایران مراجعه و مذاکره نمایند با دستوری که به طور کلی دارند اقدامات مقتضیه خواهند نمود.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

حسین[امضاء]

ادارهٔ اوّل سیاسی

ضمن مذاکرات شفاهی به سفارت ترکیه گفته شد. ۱۵ مهر

آقای کیوانی ۱۴/۷/۱۵[۱۳]

سابقه ۱۴/۷/۱۵[۱۳]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۶　　کارتن ۳۳　　سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۲۰

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴/۷/۱۷[۱۳]

نمره: ۵۱۸۵۷ $\frac{\text{د/۱۵۳۱۰}}{\text{۴۷۸۰۲}}$

موضوع: تغییر ریاست کمیسیون تأمین حدود ایران در سرحد ترکیه.

سرهنگ دوم مفخمی، رئیس کمیسیون تأمین حدود ایران و ترکیه، احضار و در عوض سرهنگ علی زره‌پوش به ریاست کمیسیون تأمین حدود برقرار شده است و تا ورود سرهنگ زره‌پوش به ماکو، سرهنگ ضیاءالدین زالتاش موقتاً تصدی ریاست کمیسیون مزبور را عهده‌دار خواهد بود. متمنّی است مقرر فرمایید مراتب را ضمن معرفی‌سرهنگ زره‌پوش به دولت ترکیه

اطلاع دهند.

کفیل وزارت جنگ سرلشکر [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

اوّل سیاسی ۱۹/۷/۱۴[۱۳]

آقای معتمدی معرفی نمایند ۱۹/۷/۱۴[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۷۲ کارتن ۳۷ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۲۱

از: ترجمهٔ یادداشت سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجهٔ ترکیه

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: کمیسیون تأمین حدود ایران در سرحد ترکیه.

سفارت کبری عطفاً به یادداشت مورخهٔ ۱۳ آبان ۱۳۱۴ نمرهٔ ۱۶۴۷ خود احتراماً به استحضار وزارت امور خارجه می‌رساند که سرهنگ علی زرهپوش که به ریاست کمیسیون تأمین حدود ایران معین شده بود به جای دیگر منتقل و به جای مشارٌالیه سرهنگ ضیاءالدین زالتاش موقتاً ریاست کمیسیون مزبور را عهده‌دار شده است. سفارت کبری از وزارت امور خارجهٔ دولت جمهوری متمنّی است که مقامات مربوطهٔ سرحدی ترکیه را از انتخاب مذکور مستحضر فرمایند و احترامات خود را تجدید می‌نماید.

ترجمه مطابق اصل است. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۷۲ کارتن ۳۷ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۲۲

عهدنامهٔ عدم تجاوز

مقدمه

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران

اعلیحضرت ملک عراق و حضرت رئیس جمهوری ترکیه

نظر به تمایلی که در فراهم ساختن موجبات حفظ روابط ودادیه و حسن تفاهم بین خود با تمام وسائل موجودهٔ خود دارند و برای تأمین و استقرار صلح و امنیت در شرق نزدیک به وسیلهٔ تضمینات تکمیلیه در حدود میثاق جامعهٔ ملل و برای معاضدت به صلح عمومی و برای ایفاء به وظایفی که به موجب عهدنامهٔ تحریم جنگ مورخهٔ ۲۷ اوت ۱۹۲۸ پاریس و عهود دیگر که در آنها شرکت نموده‌اند، متقبل شده‌اند و تماماً با میثاق جامعهٔ ملل و عهدنامهٔ تحریم جنگ موافقت دارد، تصمیم نموده‌اند که این عهدنامه را منعقد نمایند و برای این منظور جناب باقر کاظمی وزیر امور خارجهٔ ایران،

جناب نوری السعید وزیر امور خارجهٔ عراق،

و جناب دکتر توفیق رشدی آراس وزیر امور خارجهٔ ترکیه را تعیین نمودند و مشارٌالیها بعد از ارائهٔ اختیارنامه‌های خود که به طور مرتب تنظیم شده بود در مقررات ذیل موافقت حاصل نمودند:

مادّهٔ ۱ـ دول متعاهد متعهد می‌شوند که سیاست عدم مداخلهٔ مطلق در امور داخلی یکدیگر را تعقیب نمایند.

مادّهٔ ۲ـ دول متعاهد متقبل می‌شوند که مصونیت حدود مشترک یکدیگر را قطعاً محترم بشمارند.

مادّهٔ ۳ـ دول متعاهد موافقت می‌نمایند که در کلیهٔ اختلافات بین‌المللی که با منافع مشترک آنها مربوط باشد با یکدیگر مشورت نمایند.

مادّهٔ ۴ـ هر یک از دول متعاهد در مقابل یکدیگر متقبل می‌شوند که در هیچ موردی خواه به تنهایی و خواه به معیت یک یا چند دولت ثالث به هیچ گونه عملیات تجاوز بر علیه یکدیگر

مبادرت ننمایند.

عملیات ذیل تجاوز محسوب می‌شوند:

۱ـ اعلان جنگ

۲ـ تهاجم به توسط قوای مسلح یک مملکت حتی بدون اعلان جنگ به خاک مملکت دیگر.

۳ـ حمله به وسیلهٔ قوای برّی و بحری یا هوایی حتی بدون اعلان جنگ به خاک، سفاین و یا هواپیماهای مملکت دیگر.

۴ـ کمک یا معاضدت مستقیم و یا غیر مستقیم به تجاوز.

عملیات ذیل تجاوز محسوب نخواهند شد:

۱ـ اجرای حق دفاع مشروع یعنی مقاومت در مقابل یک اقدام متجاوزانه به طوری که فوقاً تعریف شد.

۲ـ اقدام در اعمال مادّهٔ ۱۶ میثاق جامعهٔ ملل.

۳ـ اقدام در اثر تصمیم متخذه به توسط مجمع عمومی یا شورای جامعهٔ ملل یا برای اعمال مقررات مادّهٔ ۱۵ بند ۷ میثاق جامعهٔ ملل مشروط بر اینکه در مورد اخیر این اقدام بر ضد دولتی به عمل بیاید که مبتکراً مبادرت به حمله و تجاوز نموده باشد.

۴ـ مساعدت به دولتی که مورد حمله و تهاجم یا اعلان جنگ یکی از دول متعاهد برخلاف مقررات عهدنامهٔ تحریم جنگ مورخهٔ ۲۷ اوت ۱۹۲۸ پاریس واقع شده باشد.

مادّهٔ ۵ـ هرگاه یکی از دول متعاهد معتقد شود که مادّهٔ چهارم این عهدنامه نقض و یا در شرف نقض می‌باشد بلافاصله موضوع را در پیشگاه شورای جامعهٔ ملل مطرح خواهد ساخت.

مقررات مذکوره در فوق لطمه به حق دولت مزبور دائر به اتخاذ هرگونه تصمیمی که در این موقع لازم بداند وارد نخواهد ساخت.

مادّهٔ ۶ـ هرگاه یکی از دول متعاهد بر علیه یک دولت ثالثی مبادرت به تجاوز نماید طرف دیگر می‌تواند بدون اطلاع قبلی این عهدنامه را نسبت به متجاوز فسخ نماید.

مادّهٔ ۷ـ هر یک از دول متعاهد می‌شوند که در حدود اقتدار خود از تشکیل و یا عملیات

دستجات مسلح و از ایجاد هر گونه هیئت و یا تشکیلات دیگری برای تخریب مؤسسات موجوده و یا برای اختلال نظم و امنیت هر قسمتی از خاک متعاهد دیگر (سرحدی و یا غیر سرحدی) و یا برای واژگون ساختن طرز حکومت طرف دیگر جلوگیری نمایند.

مادّهٔ ۸ـ نظر به اینکه دول متعاهد میثاق عمومی تحریم جنگ مورخهٔ ۲۷ اوت ۱۹۲۸ را به رسمیت شناخته اند و به موجب میثاق مزبور تسویه یا حل هرگونه اختلاف یا تنازع (قطع نظر از کیفیت یا منشأ آن) که ممکن است بین آنها بروز نماید باید فقط به وسائل مسالمت‌آمیز به عمل آید، این مقررات را تأیید نموده و اعلام می‌دارند که به هر طریق مسالمت‌آمیزی که برای این منظور فعلاً موجود و یا در آتیه موجود شود متوسل خواهند شد.

مادّهٔ ۹ـ هیچ یک از مواد این عهدنامه نمی‌تواند به هیچ وجه تعهداتی را که دول متعاهد به موجب میثاق جامعهٔ ملل متقبل شده‌اند ضعیف سازد.

مادّهٔ ۱۰ـ این عهدنامه که به زبان فرانسه تحریر و در سه نسخه به امضاء رسیده و هر یک از دول متعاهد دریافت یک نسخهٔ آن را اعتراف می‌نمایند برای مدت پنج سال منعقد می‌گردد. در انقضاء این مدت عهدنامهٔ مزبور به جز در موردی که یکی از دول متعاهد با اطلاع قبلی شش ماه فسخ آن را اعلام نماید برای پنج سال دیگر به خودی خود تجدید خواهد شد و این عمل مرتباً تکرار می‌شود تا آنکه یک یا چند دولت متعاهد فسخ آن را با اطلاع قبلی شش ماهه اعلام دارند. این عهدنامه در صورتی هم که به توسط یکی از دول متعاهد فسخ شود بین دول متعاهد دیگر معتبر خواهد بود.

این عهدنامه به توسط هر یک از دول متعاهد بر طبق مقررات قانون اساسی آن مملکت به تصویب خواهد رسید و در جامعهٔ ملل به توسط دارالانشاء ثبت خواهد شد و از رئیس دارالانشاء تقاضا خواهد شد که آن را به اطلاع سایر دول عضو جامعه برساند. اسناد مصدّق آن به توسط هر یک از دول متعاهد به دولت ایران تسلیم خواهد گردید.

به محض اینکه اسناد مصدّق از طرف دو دولت متعاهد تسلیم شد این عهدنامه بین آن دو دولت به موقع اجراگذارده خواهد شد و راجع به دولت ثالث وقتی به موقع اجراگذارده می‌شود که دولت مزبور اسناد مصدّق آن را تسلیم نماید.

به محض تسلیم هر یک از اسناد مصدّق مراتب به فوریت به توسط دولت ایران به تمام امضاء کنندگان این عهدنامه اشعار خواهد شد. در ژنو ۲ اکتبر ۱۹۳۵

اسناد قدیمهٔ وزارت اه‌ور خارجه   پروندهٔ ۷۴   کارتن ۱۵   سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۱۲۳

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۵/۸/۳[۱۳]

نمره: ۲۰۳۰۹/۵۹۲۲۳/د

موضوع: طرح قرارداد کمیسرهای سرحدی بین ترکیه و ایران.

عطفاً به نمرهٔ ۳۳۲۵۶/۲۰۶۹ راجع به طرح قرارداد کمیسرهای سرحدی بین دولتین ایران و ترکیه که در نظر است به جای قرارداد تأمین حدود مورخهٔ ۹ آوریل ۱۹۲۹ منعقد گردد اشعار زحمت می‌دهد در صورتی که آن وزارتخانه موافقت دارند که طرح قرارداد کمیسرهای سرحدی با افغانستان برای عقد قرارداد مزبور با ترکیه در نظر گرفته شود ستاد ارتش نیز مخالفتی ندارد، ولی عمده تعداد و مناطق کمیسرهای سرحدی ایران با ترکیه است که مراتب طی نمرهٔ ۳۸ و ۳۵۷۹/۱۳ مورخهٔ ۱۳/۳/۵[۱۳] به آن وزارتخانه اعلام گردیده است.

کفیل ستاد ارتش، سرلشکر ضرغامی[امضاء]

ادارهٔ حقوق و جامعهٔ ملل ملاحظه نمایند. ۸/۴

ادارهٔ یکم سیاسی ۱۵/۸/۴[۱۳]

[بالای سند]: فوری

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۶۷   کارتن ۱۵   سال ۱۳۱۵ش.

سند شماره: ۱۲۴

از: ادارهٔ کل عهود و جامعهٔ ملل وزارت امور خارجه

به: ادارهٔ تشریفات وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۵/۱۱/۴[۱۳]

نمره: ۲۵۳۵

موضوع: اختیارنامه جهت امضاء قرارداد اقامت و قرارداد امنیت سرحدی بین ایران و ترکیه.

حسب‌الامر و فرمان (اختیارنامه) جهت اجازهٔ امضاء قرارداد اقامت و قرارداد راجع به امنیت منطقهٔ سرحدی و تصفیهٔ حوادث و اختلافاتی که در منطقهٔ مزبور به ظهور می‌رسد، منعقد بین دولت شاهنشاهی و دولت جمهوری ترکیه به عنوان جناب آقای عنایت‌الله سمیعی، وزیر امور خارجه، هر چه زودتر صادر و به صحهٔ همایونی موشح فرموده به این اداره بفرستید. مفخم [امضاء]

[بالای سند]: خیلی فوری است.

[بالای سند]: آقای میرفندرسکی هر چه زودتر اقدام فرمایند. [امضاء]

۱۵/۱۱/۱۴[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۶۷   کارتن ۱۵   سال ۱۳۱۵ش.

سند شماره: ۱۲۵

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۹ آبان ۱۳۱۶

نمره: ندارد

موضوع: در باب معاودت اتباع بی‌بضاعت ایرانی از ترکیه.

راجع به اتباع بی‌بضاعت که باید به ایران روانه شوند مکرر شرح آن به وزارت امور خارجه

گزارش شده است که اغلب آنها از طرف پلیسهای محلی مورد تعقیب هستند و بعضی از ناچاری تبعیت ترک قبول می‌کنند. قونسولها هم از این بابت در زحمت هستند. از یک سال پیش همیشه وعدهٔ اعتبار جدید داده می‌شود ولی تاکنون وجهی نرسیده است. چون هر روز قونسولها از این بابت کسب تکلیف می‌نمایند بنده ناچار از بقیهٔ اعتبار سابق عده‌ای را که در اسلامبول و ازمیر و طرابوزان جمع بودند روانه کردم. مستدعی‌است تا وقتی هنوز راهها بسته نشده است توجهی فرمایند که این اشخاص روانهٔ میهن شوند.

سابقه ضمیمه شود.

پروندهٔ ارسال اعتبار برای اعادهٔ اتباع بی‌بضاعت مقیم ترکیه را ضمیمه نماید. ۱۶/۱۱/۱۴

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۵۹ سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۱۲۶

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ آبان ۱۳۱۶

نمره: ۱۷۵۷

موضوع: در باب ایرانیان مهاجر در ترکیه.

بخشنامهٔ شمارهٔ ۱۲۸۳۴-۳۱۲۹۶ مورخهٔ ۱۶/۷/۲۲[۱۳] و رونوشت تصویب‌نامهٔ شمارهٔ ۷۸۶۱ هیئت وزراء واصل گردیده. بنده تصور نمی‌کنم تصویب‌نامهٔ پیوست تسهیلاتی برای سرمایهٔ نقدی اتباع مهاجر ایران فراهم کرده باشد، چه سرمایهٔ آنها به پول محلی است نه به ریال که بتوان میزان و حدّی برای آن قائل شد. چنان‌که مکرر به عرض رسانده‌ام اینجا عده‌ای از ایرانیان هستند که لیرهٔ ترک دارند و قانون منع صدور پول محلی و ارز اجازهٔ صدور نمی‌دهد. بانک ملی هم این معامله را نمی‌کند که در آنجا ریال داده اینجا لیرهٔ ترک بگیرد، در نتیجه این

اشخاص مقدار مختصر پول خود را در نزدیکیهای سرحد با کارگر یا مکاریها یا سکنهٔ قراء سرحدی به ریال تبدیل می‌کنند و ممکن است از حدّی که در تصویب‌نامه معین شده تجاوز نموده و دچار تضییق و سرگردانی شوند، راهی و دستی هم به جایی ندارند و معلوم نیست بعد از مدتها چه تصمیمی نسبت به آنها اتخاذ می‌شود. بنابر آنچه عرض شد البته با در نظر گرفتن این مراحل تصمیمی اتخاذ خواهند فرمود که حقیقتاً مهاجرین بتوانند سرمایهٔ نقدی خود را به ایران بیاورند نه اینکه مجبور شوند به انواع وسایل متشبث شده و آخرالامر موجودی خود را به نرخ ارزان بفروشند یا اینکه پول را تبدیل به اشیاء و اسبابهای مختلف بی‌مصرف نمایند. سفیر کبیر.
[امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳   کارتن ۵۹   سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۱۲۷

از: وزارت مالیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۶/۱۱/۱۹

نمره: ۴۵۹۴۸

موضوع: در هماهنگی میان وزارتخانه‌های ایران به منظور اجرای قراردادهای منعقده بین ایران و ترکیه.

عطف به نامهٔ شمارهٔ ۴۵۸۳۳/۸۰۲۶ به تاریخ ۲۵ ماه ۱۳۱۶ راجع به فراهم نمودن موجبات اجرای قراردادهای منعقده با ترکیه، به طوری که با جناب آقای محسن رئیس، مدیرکل آن وزارتخانه مذاکره، متمنّی است مقرر فرمایند کمیسیونی از نمایندگان وزارتخانه‌های مربوطه فعلاً برای یک مرتبه تشکیل شود که نسبت به اقداماتی که تاکنون در این خصوص به عمل آمده و کارهایی که در دست اقدام است و آنچه معوق مانده مذاکره و صورت مجلسی تنظیم نمایند.

وزیر مالیه. [امضاء]

جواب داده شده است. ۱۲/۱۴

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۵۹ سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۱۲۸

از: وزارت امور خارجه

به: ریاست وزراء

تاریخ: [۱۳]۱۶/۱۱/۲۱

نمره: ۴۹۸۶۹

موضوع: در باب معاودت اتباع ایران و ترکیه.

با تقدیم رونوشت شرح واصله از سفارت کبرای شاهنشاهی در آنکارا راجع به لزوم معاودت اتباع بی بضاعت که مشمول قانون منع مشاغل ترکیه شده‌اند و ضمن نامهٔ مورخهٔ ۱۳۱۶/۷/۲۷ شمارهٔ ۳۲۲۳۳ تقاضای اعتبار لازم برای تأمین هزینهٔ معاودت آنها شده است، مستدعی است مقرر فرمایند از هر تصمیمی که اتخاذ شده وزارت خارجه را مستحضر فرمایند. وزیر امور خارجه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۵۹ سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۱۲۹

از: ادارهٔ کل امور کشور دایرهٔ سیاسی وزارت داخله

به: غلامعلی صمصامی

تاریخ: ۱۳۱۶/۱۲/۲۹

نمره: ۴۷۲۷

آقای غلامعلی صمصامی، مدیر دایرهٔ احوال شخصیهٔ وزارت امور خارجه

کمیسیون مربوط به عدم سکونت خارجیها در نقاط چهارگانهٔ مهاباد، بوکان، سلدوز،اشنویه روز دوشنبه ۸ فروردین ماه ۱۳۱۷ در وزارت داخله تشکیل خواهد گردید. خواهشمند است موقع مقرر در کمیسیون حضور به هم رسانیده و در مذاکرات شرکت نمایند.

کفیل ادارهٔ سیاسی. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۳۵　　کارتن ۵۹　　سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۱۳۰

موضوع: قراردادهای منعقده بین ایران و ترکیه

ابلاغیه

مذاکراتی که از چندی پیش بین دولت شاهنشاهی ایران از یک طرف و هیئت نمایندگی ترکیه از طرف دیگر جریان داشت با موفقیت خاتمه یافته و منتهی به امضای قراردادهای ذیل گردید:

۱ـ قرارداد اقامت.

۲ـ قرارداد امنیت منطقهٔ سرحدی و تسویهٔ حوادث و اختلافاتی که در منطقهٔ مزبور به ظهور می‌رسید.

۳ـ قرارداد تعاون قضایی در مسائل حقوقی و تجارتی.

۴ـ عهدنامهٔ استرداد مقصرین و تعاون قضایی در امور جزایی. ۵ـ موافقت‌نامه برای تنظیم طرز عمل ادارهٔ گمرکات ایران و ترکیه که در سرحد دایر خواهد شد.

۶ـ موافقت‌نامهٔ مخصوص راجع به دائر نمودن پاره‌ای خطوط تلگرافی و تلفونی بین دولتین.

۷ـ قرارداد هواپیمایی.

۸ـ موافقت‌نامهٔ مربوط به تسهیل و ازدیاد ترانزیت و حمل و نقل مال‌التجاره و مسافر از

طریق طرابوزان، تبریز، تهران و بالعکس.

۹ـ قرارداد دام‌پزشکی.

۱۰ـ عهدنامهٔ تجارت و دریانوردی.

علاوه بر امضای قراردادهای مذکور موافقتهایی نیز در مسائل مختلفی که مربوط به منافع مشترک در کشور و اسباب مزید همکاری بین آنها است حاصل گردید.

در تمام جریان مذاکرات یک محیط صدق و صفا که حاکی از روح مودّت و الفت فیمابین است حکم‌فرما بود و نمایندگان طرفین با ایمان به لزوم تشیید علائق برادری دو ملّت ایران و ترک تعاطی نظر می‌نمودند. یقین است که با عقد قراردادهای جدید مناسبات دوستی و یگانگی ایران و ترکیه که نتیجهٔ رأی دوربین و ارادهٔ توانای دو قائد عظیم‌الشأن دو ملت برادر است، براساس تزلزل‌ناپذیری استوار و معاضدت و همکاری ایران و ترک از هر جهت بیش از پیش فراهم خواهد گردید.

رئیس هیئت نمایندگی ترکیه، جمال حسنی تارای. [امضاء]

وزیر امور خارجه سهیلی. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۲   کارتن ۱۵   سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۱۳۱

از: ریاست وزراء

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: قرارداد اقامت بین ایران و ترکیه.

قرارداد اقامت بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت جمهوری ترکیه

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران از یک طرف.

حضرت رئیس جمهور ترکیه از طرف دیگر.

نظر به اینکه مایل‌اند شرایط اقامت اتباع ایران را در ترکیه و اتباع ترکیه را در ایران تنظیم نمایند تصمیم به انعقاد قراردادی در این باب نموده و اختیارداران خود را به قرار ذیل تعیین نمودند:

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران:

جناب آقای عنایت‌الله سمیعی، وزیر امور خارجه.

حضرت رئیس جمهور ترکیه:

جناب آقای جمال حسنو تارای، وزیر سابق و نماینده در مجلس کبیر ترکیه و نمایندهٔ سابق دائم ترکیه در جامعهٔ ملل و جناب آقای کمال کپرولو، وزیر مختار.

مشارٌالیهم بعد از مبادلهٔ اختیارنامه‌های خود، که در کمال صحت و اعتبار بود، در مقررات ذیل موافقت حاصل نمودند:

مادّهٔ ۱ـ اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خارج طرف متعاهد دیگر پذیرفته شده و به خود آنها و اموالشان بر طبق حقوق عمومی بین‌المللی رفتار خواهد شد. اتباع مزبوره از حمایت دائم قوانین و مصادر امور مملکتی نسبت به خود و اموال و حقوق و منافعشان بهره‌مند خواهند گردید. مشارٌالیهم حق خواهند داشت بر طبق قوانین و نظامات جاریهٔ مملکتی در آنجا اقامت و توقف نموده و به آنجا داخل و از آن خارج شده و آزادانه در آن مسافرت نمایند. طرفین متعاهدین در تمام این موارد معاملهٔ دولت کاملةالوداد را برای یکدیگر تضمین می‌نمایند. ولی هر یک از طرفین متعاهدین هر گونه آزادی را برای خود در مورد پذیرفتن مهاجرین محفوظ می‌دارد.

مادّهٔ ۲ـ هر یک از طرفین متعاهدین به وسیلهٔ تصمیمات متخذه حق اخراج انفرادی اتباع طرف دیگر در نتیجهٔ حکم محکمه خواه بر طبق قوانین و نظامات پلیس و همچنین ازلحاظ امنیت داخلی و یا خارجی مملکت، که خود یگانه قضیه است، برای خویش محفوظ می‌دارد.

اخراج به ترتیباتی که مطابق اصول بهداشت و انسانیت باشد صورت خواهد گرفت. مصارف اعزام اشخاص تبعید شده تا سرحد یا بندر خروجی طرفی که حکم تبعید را صادرمی‌کند بر عهدهٔ طرف مزبور خواهد بود. هرگاه اشخاص تبعید شده قادر به پرداخت مصارف مزبور باشند شخصاً از عهدهٔ آن برخواهند آمد.

مادّهٔ ۳ـ اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر راجع به حق استملاک و تحصیل و انتقال و اجارهٔ کلیهٔ اموال منقوله و غیرمنقوله و هرگونه متصرفات مالکانه در آنها با متابعت از قوانین و نظامات مملکتی از معاملهٔ دولت کاملةالوداد بهره‌مند خواهند شد.

اتباع مزبوره را نمی‌توان در مورد مذکوره در فقرهٔ فوق به تأدیهٔ مالیاتها و عوارض یا تحصیلات دیگری زیادتر یا غیر از آنچه به اتباع داخلی تعلق گرفته و یا خواهد گرفت، ملزم نمود؛ و نیز اتباع مزبوره با متابعت از قوانین و نظامات مملکتی مجاز خواهند بود که آزادانه اموال خود را به خارج ببرند و در این مورد به هیچ قسم تحدید و حقوق دیگری زیادتر یا غیر از آنچه در موارد متشابه به اتباع مملکت کاملةالوداد تحصیل شده و یا از آن بابت باید بپردازند ملزم نخواهند بود.

مادّهٔ ۴ـ اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر به همان شرایطی که برای اتباع داخله مقرر است، حق خواهند داشت به همه گونه صنعت و تجارت و هر قسم حرفه و شغل به استثنای آنچه موافق قوانین و نظامات محلی فقط به اتباع داخله تخصیص داده شده و یا داده خواهد شد و یا اینکه مشمول انحصار دولتی و یا امتیاز اعطایی از طرف دولت بوده و یا خواهد بود اشتغال ورزند.

مادّهٔ ۵ـ اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر برای شخص و اموال خود و همچنین برای اشتغال به هرگونه تجارت و صنعت و شغل و حرفه هیچ مالیات و عوارض یا تحصیلات دیگری، از هر قبیل که باشد، زیادتر از آنچه اتباع داخله می‌پردازند نخواهند پرداخت.

مقررات این قرارداد مانع از اخذ عوارض مربوط به توقف خارجیها و مراسم ثبت اسم، در صورتی که مورد پیدا کند نمی‌شود. در این مورد مطابق معاملهٔ دولت کاملةالوداد رفتار خواهد شد.

مادّهٔ ۶ـ اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر در موقع صلح و جنگ به هیچ گونه خدمت نظامی مستحفظی و یا چریک ملّی و همچنین به هیچ گونه مالیات و تحصیل و تعهد اعم از نقدی و جنس که به جای خدمت نظامی شخص وضع شده باشد ملزم نخواهند شد.

اتباع و شرکتهای طرفین متعاهدین را چه در موقع صلح و چه در موقع جنگ نمی‌توان به مصادرات و بیگاری و الزامات مالی دیگری جز در همان حدود و شرایطی که برای اتباع داخلی

مقرر است ملزم نمود. استرداد اموال و لدی‌الاقتضاء جبران خسارت بر طبق قوانین محلی صورت می‌گیرد. اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر از کلیهٔ قرضه‌های اجباری معاف خواهند بود.

در صورت بروز آفت طبیعی می‌توان اتباع یکی از طرفین متعاهدین را در خاک طرف متعاهد دیگر به کار واداشت.

از اتباع و شرکتهای یکی از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر نمی‌توان سلب مالکیت کرده و یا آنها را حتی به طور موقت از استفاده از دارایی خود محروم نمود، مگر برای یک امر عام‌المنفعه به موجب مقررات قانون و یا پرداخت یک غرامت عادلانه بر طبق اصولی که قوانین مملکتی مقرر داشته است.

مادهٔ ۷ـ اتباع و شرکتهای هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر بدون هیچ تضمینات و تحدیدات یا عوارضی، جز آنچه به اتباع داخله تحصیل می‌شود برای اقامهٔ دعوا و دفاع از حقوق خود آزادانه به محاکم دسترسی داشته و مثل اتباع داخله در تمام دعاوی از آزادی انتخاب وکلای مدافع و آدم و عمال از بین اشخاص، که برای اشتغال به این حرف بر طبق قوانین کشور مجاز می‌باشند، بهره‌مند خواهند بود.

اتباع هر یک از طرفین متعاهدین در خاک طرف متعاهد دیگر به شرط معاملهٔ متقابله از ارفاق قضایی و معافیت از حق‌الضمانهٔ قضایی بهره‌مند خواهند بود.

مادهٔ ۸ـ هر شرکت تجارتی که شامل شرکتهای صنعتی و مالی و بیمه و حمل و نقل نیز می‌باشد و مرکز اصل آن در خاک یکی از طرفین متعاهدین بوده و به طور منظم بر طبق قوانین طرف مزبور در آنجا وجود داشته و قانوناً به تابعیت آن شناخته شده باشد، هیئت حقوقی‌اشان در خاک طرف متعاهد دیگر نیز شناخته خواهد شد.

شرکتهای مزبور می‌توانند در خاک طرف متعاهد دیگر مستقر شده و در آنجا شعبات و شرکتهای فرعی (Tiliales) یا نمایندگیهای خود را با متابعت از قوانین و نظاماتی که فعلاً مجزا بوده و یا در آتیه مجزا خواهد شد، بعد از تحصیل اجازهٔ دولت، در صورتی که اجازهٔ مزبوره به موجب قوانین و نظامات داخلی ضروری باشد، تأسیس نمایند.

عملیات شرکتهای مزبور تا حدودی که در طرف متعاهد دیگر صورت می‌گیرد تابع قوانین و نظامات طرف متعاهد مزبور خواهد بود. از حیث حمایت قانونی و قضایی شرکتهای مزبور، در کشوری که مستقر شده‌اند، از همان رفتاری که نسبت به شرکتهای ملّی می‌شود بهره‌مند خواهند بود.

شرکتهای هر یک از طرفین متعاهدین، همچنین شعبات و دوائر تابعه یا نمایندگان آنها در خاک طرف متعاهد دیگر از حیث حقوق و عوارض و مالیاتها به تحصیل مال زیادتر یا غیر از آنچه به شرکتهای ملّی از همان قبیل تحصیل می‌شود ملزم نخواهند بود، ولی از حیث مالیاتهایی که از روی سرمایه حساب می‌شود و مالیات درآمد و مالیات ارقام معاملات و مالیات بر سود هر یک از طرفین متعاهدین این حق را برای خود محفوظ می‌دارد که به شرکتهای طرف متعاهد دیگر بر طبق کیفیت مالیاتها و به قسمتی از سرمایه‌ها که در خاک آن به کار انداخته شده و به عایداتی که در آنجا حاصل می‌شود و به اموالی که در آنجا دارند و به معاملاتی که در آنجا می‌کنند مالیات ببندد.

از طرف دیگر شرکتهای یکی از طرفین متعاهدین با متابعت از قوانین و نظامات کشور می‌توانند در خاک طرف متعاهد دیگر هر گونه اموال منقول و غیر منقول، که برای کارهای شرکت لازم باشد، تحصیل نمایند، ولی شرکتهایی که مقصود از تأسیس آنها صرفاً تحصیل اموال غیرمنقول می‌باشد از این حق نمی‌توانند استفاده کنند. بدیهی‌است نمی‌توان به استناد مقررات این قرارداد مزایای خاصی را، که طرفین به شرکتهایی امضاء نموده‌اند که شرایط عملیاتشان به موجب امتیازات مخصوص تنظیم گردیده است، تقاضا نمود.

از طرف دیگر شرکتهای یکی از طرفین متعاهدین، که شرایط عملیاتشان در خاک طرف دیگر به موجب امتیازات مخصوصی تنظیم گردیده است حق نخواهند داشت در مورد مسائلی که در امتیازنامه پیش‌بینی گردیده، مزایایی را که به موجب عهود و قراردادهای جاریه اعطا می‌شود و یا از ترتیب معاملهٔ دولت کاملة‌الوداد ناشی می‌گردد دعوی نمایند.

مادّهٔ ۹ـ این قرارداد تصویب و مراتب به وسیلهٔ یادداشتی به طرف متعاهد دیگر ابلاغ خواهد گردید. قرارداد مزبور پانزده روز بعد از تسلیم آخرین یادداشت به موقع اجرا گذارده شده و برای مدت سه سال بیشتر خواهد بود. بعد از انقضای مدت مزبور قرارداد، تا وقتی که یکی از طرفین

آن را فسخ نکرده است، به اعتبار خود باقی خواهد ماند و فسخ قرارداد فقط شش ماه بعد از تاریخ اعلام آن مؤثر خواهد شد. مبادلهٔ اسناد مصوبه در اسرع اوقات ممکنه در آنکارا به عمل خواهد آمد. بنابراین اختیارداران طرفین این قرارداد را امضاء نمودند.

در دو نسخه به زبان فرانسه در طهران نگاشته شد. چهاردهم مارس ۱۳۱۶/۱۹۳۷

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵   کارتن ۱۵   سال ۱۳۱۶ش.

ب ـ پان ترکیسم

سند شماره: ۱

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۷ دلو [بهمن] ۱۳۰۲

نمره: ۱۱۹۷

موضوع: تبلیغات دولت ترکیه در ایران.

شرحی جریدهٔ اقدام منطبعه در نهم ژانویه در تحت عنوان «ترکیه و خراسان» درج نموده که چون قابل توجه بود عین کوپور آن را به ضمیمهٔ ترجمهٔ آن لفاً ارسال می‌دارد. به طوری که از مضمون آن ملاحظه می‌فرمایند ترکها در ایران مشغول پروپاگاندها شده و عنواناتی می‌کنند که مضر به حال ایران است و چنانچه اولیای دولت هم بهتر می‌دانند باید از عملیات آنها جلوگیری و به وسیلهٔ جراید مقاله‌هایی منتشر نمود که عملیات و اقدامات آنها را خنثی نماید. والا... یحتمل چندی بعد عده‌ای را با خیالات خود مساعد و همراه نموده و اسباب زحمت اولیای امور را فراهم نمایند. اسحاق مفخم [امضاء]

ریاست ادارهٔ دوم

به عرض برسانید و در زمینه[ای] که مذاکره شد اقدام فرمایید. ۷ حمل

[حاشیه]:یکشنبه ۱۰ حمل چهار ساعت بعد از ظهر از کابینه رسیده است. ۱۳۰۳/۱/۱۰[۱]

[حاشیه]: امروز به اداره داده‌اند. ۱/۱۷

جناب اشرف آقای وزیر ملاحظه فرمودند ضبط شود. ۱/۲۷

[بالای سند]:طهران

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۷ کارتن ۱ سال۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۲

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: طباطبایی سفیر ایران در اسلامبول

تاریخ: ۹ جوزا[خرداد] ۱۳۰۳

نمره: ۷۴۱۸

موضوع: مقابله با تحریکات محمدامین رسول‌زاده و عباس قلی‌زاده.

آقای طباطبایی

سواد راپورت کمیسر تأمینات تبریز را محض استحضار جناب مستطاب عالی تلواً ایفاد می‌دارد که پس از رسیدن به محل مأموریت خود اقدامات لازمه در جلوگیری از تحریکات محمدامین و عباس قلی‌زاده مقیمین اسلامبول به عمل آورده نتیجه را نیز به وزارت امور خارجه اشعار دارید. بدیهی است به مقامات مربوطه در جلوگیری از عملیات اشخاصی که با مشارٌالیهما رابطه داشته و در ایران اقامت دارند اوامر لازمه صادر شده است. اسحاق رهبر. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۷ کارتن ۱ سال ۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۳

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ، داخله و معارف

تاریخ: ۱ سنبلهٔ [شهریور] ۱۳۰۳

نمره: ندارد

موضوع: تبلیغات پان ترکیسم توسط ترکیه.

متحدالمآل

چنانچه خاطر اولیاء آن وزارت جلیله مستحضر است، اولیاء دولت ترکیه پس از وقایع اخیرهٔ بین‌المللی که از تصرفات سابقهٔ خود در اروپا محروم شدند، نظر خویش را به سمت آسیا معطوف داشته و سیاست خود را بر این قرار دادند که کلیهٔ دول و مللی که به یکی از جهات زبان و نژاد و اخلاق ممکن است جزو ملت ترک محسوب شده و فعلاً در تبعیت دول دیگری هستند[به] مملکت خود منضم نمایند و برای پیشرفت این سیاست (پان تورکیسم) از هیچ گونه مخارج و تبلیغات فروگذار نکرده و در قسمت مربوط به ایران هم همّ خود را مصروف قطعهٔ آذربایجان و اکراد کردستان نموده‌اند و مقالاتی هم در جراید ترک انتشار داده و می‌خواهند به ای نحو کان اهالی آذربایجان را ترک جلوه داده و وسایل انفکاک آنان را از ایران و الحاق به دولت ترک را فراهم نمایند.

با ذکر مراتب فوق زحمت‌افزا می‌شود که عدم اقدام از طرف اولیاء دولت ایران مساعدت ضمنی به اقدامات مأمورین ترک خواهد بود. لهذا متمنّی است که با مطالعه و توجه دقیق به این نکتهٔ مهم اقدامات اساسی از طرف اولیاء آن وزارت جلیله در خنثی نمودن عملیات مذاکرهٔ فوق به عمل آید. در قسمت وزارت معارف علاوه شود: و معلوم است که یکی از این وسایل مؤثرهٔ آن تشویق و تعمیم معارف و ازدیاد مدارس و تأیید زبان فارسی در آن نقطه و بالاخص اعزام معلمین فاضل زبردست خواهد بود.

خیلی به عجله نوشته شده و قلم خورده، هیچ دیده نمی‌شود. تجدید نظر شود یا ضبط نمایید. ۶/۲

[حاشیه]: ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۷　　کارتن ۱　　سال ۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۴

از: کارگزاری ارومیه و ساوجبلاغ مکری

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۰ حوت [اسفند] ۱۳۰۳

موضوع: پان ترکیسم در ارومیه.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر و فدوی هم در تمام مدت مأموریت این صفحات به عرض رسانده یک عده از طبقات مختلفهٔ اهالی که در موقع تجاوز قشون اجانب به واسطهٔ پاره[ای] دسایس استفادهٔ کلی نموده و در واقع طرفدار پیشرفت سیاست بعضی از دول خارجه هستند دائماً برای اینکه خودشان دارای نفوذ کاملی بشوند و به عبارت آخری با این ترتیبات و با تحریکات خارجیها هر روزه اسباب زحمت فراهم آورند از تشکیل اتحاد ترک هر موقع با یک بهانه جدیت می‌ورزند. البته نظر به جدیت کامل فرماندهان وقت قوای ارومیه این پیشامدها جلوگیری و نتوانسته‌اند به مقصود اصلی خود نایل شوند. بالاخره چندی است در تحت عنوان تشکیل هیئت ملاکین و فلاحین که مؤسس و مسبب همان چند نفراند مجالس مهمانی را ترتیب و حتی رسمیت هیئت فلاحین و ملاکین را هم گوشزد نموده بودند. گرچه آقای حکمران به آنها فهمانده بود که این قبیل تأسیسات در ارومیه مقتضی نیست با این حال به مناسبت نزدیک شدن ایام عید نوروز مشغول تهیهٔ یک مقاله بودند که به طبع رسانند. فدوی قبلاً مطلع و فوراً آقای فرمانده را از تصمیم آنها مستحضر نمود، تا اینکه عاقبت صورت خارجی حاصل نموده، مقالهٔ مزبور را که مشتی تاریخ مختصری از ایل افشار و شرح صدمات وارده به اهالی در مدت جنگ بین‌المللی و وقایع گذشتهٔ ارومیه و غیره را قید و در آخر آن از مراسم دید و بازدید در گردش عید معذرت خواسته بودند. در شب یکشنبه ۱۸ برج جاری که مقالهٔ مزبور را عده[ای] امضاء و مهر نموده بودند، در حکومت جلیله مطرح، مذاکره، آقایان حکمران و فرمانده قرار گذاشتند عین آن را به دست آورده مانع از طبع شوند. فوراً فردای آن روز این امر در نتیجهٔ اقدامات آقای فرمانده صورت اختتام پذیرفت و بدیهی است با این تفصیل آقایان مزبور به نتایج وخیمهٔ نظریات خود متوجه و نظر به اینکه عملیات آنها در تحت نظر است موفقیت حاصل

نخواهند نمود. اطلاعاً عرض شد. عین‌السلطنه. [امضاء و مهر]
[حاشیه]: به ادارهٔ دویم سیاسی فرستاده شود. ۱۳ حمل ۱۳۰۴[۱]
به عرض می‌رسد. ۱/۱۰
[حاشیه]: به کارگزاری جواب داده شود که از این قبیل عملیات سوء همیشه باید با اقدامات مقتضی جلوگیری شود. ۱۵ خرداد

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۷　　کارتن ۱　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۵

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی
به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه
تاریخ: ۲۲ اردیبهشت ۱۳۰۴
نمره: ۲۵۹
موضوع: فعالیت پان تورکیسمی در ارومیه و نقش کارگزاران دولت ترکیه.

برای مزید استحضار خاطر مبارک جسارت به عرض می‌ورزد علی‌رضابیک، کفیل شهبندری ترکیه، در روز عید فطر مراسم پذیرایی معمول و اتباع مسلم و مدعیان تابعیت ترکیه را برای ادای تبریکات به شهبندری دعوت نموده بودند و ضمناً چند نفر از اهالی که احوال آنها معلوم است با فدوی مذاکره داشتند. چون علی‌رضابیک در عید نوروز از اهالی دیدن نموده و تاکنون مراسم بازدید به عمل نیامده در صورت تصویب ملاقاتی بشود، یقین است فدوی نمی‌تواند به آن اشخاص با سابقه که در دست دارد منع از ملاقات را تکلیف نماید، زیراکه فوراً عین قضیه را به آنها اطلاع می‌دهند. لذا ناچاراً به آنها اظهار داشت که عید فطر راجع به عموم مسلمین و امروز زیارت آقایان علماء واجب و روز دیگر خوب است چند نفری جمع شده یک مرتبه بازدید بنمایند، و مقصود از اجتماع آنها این بود که اگر مذاکراتی جریان یابد بتوان مسبوق و به اضافه به واسطهٔ عدم اطمینان از اشخاص خارج از رویه مطالبی گفته نشود. به همین ترتیب آقایان به

شهبندری رفته و پس از یک ساعت توقف مراجعت نمودند، ولی در همان روز (دو روز بعد از عید) مقارن غروب که فدوی به شهبندری رفته بود دو اتاق مفروش را ملاحظه نمود که تماماً دیوارهای آن را با پارچه‌های قرمز زینت داده و در روی آنها عبارات مربوط به اتحاد ملّت ترک را نقش و مخصوصاً در یکی از آنها نوشته شده بود: «ای تورک متحد شوید تا آنچه را که به شما وعده شده بلکه امروز یا فردا یا آتیهٔ نزدیک انجام پذیرد». وقتی که فدوی آن را مطالعه می‌نمود علی‌رضابیک اظهار داشت مقصود ترک همان ملّت حالیهٔ دولت جمهوری ترکیه است. گویا در نظر دارند که پارچه‌ها را دائماً در اتاقهای خود باقی گذارند.

البته معلوم است که این نقش و نگارها تماماً برای تبلیغات است که می‌خواهند با این دسایس آن سیاست سوءسابقه را به عقیدهٔ خود عملی نمایند. عده‌ای از اهالی اینجا هم که باطناً از طرفداران آنها هستند، البته از این تحریکات خوشوقت هستند. منتها منتظر، نظر به ملاحظاتی که دارند از ملاقات با نمایندگان دولت ترکیه خودداری ولی مرتضی‌خان، مترجم باش‌شهبندری، فرزند آقای معظم‌السلطنه که پدر و پسر از طرفداران متعصب آنها هستند، تصور می‌نمایند محرمانه با آقایان و اهالی مذاکراتی اعم از اینکه منتج نتیجه بشود می‌نمایند. چون تاکنون آنچه مأمورین ترکیه که مهم‌ترین آنها سامی‌بیگ بوده نتوانستند هیچ نوع موفقیتی حاصل کنند، یقین است تصورات مأمورین ترکیه به کلی بی‌فایده و ممکن نیست با امنیت موجوده و مواظبتهایی که به عمل می‌آید غیر از چند نفری فریب خورده و خود را دچار زحمات کلی بنمایند. البته کما فی‌السابق عملیات آنها در تحت نظر و راپورت آن را مرتباً به عرض مبارک می‌رساند.

عین‌السلطنه. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

ریاست ادارهٔ دوم ۳/۳

آقای انتظام اقدام مقتضی را به عمل خواهیم آورد. ۴ خرداد

اقدامی نمی‌توان درین باب نمود، در دوسیهٔ پان تورکیسم ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۷　　کارتن ۱　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۶

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۰ آذر ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۲۸۵

موضوع: تبلیغات تفکر پان ترکیسم دولت ترکیه در ارومیه و لزوم گسترش معارف و ساخت مدارس.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۱۲ آبان ماه هذه‌السنه نمرهٔ ۱۱۸۰ دائر به جشن جمهوریت دولت ترکیه در عمارت باش‌شهبندری به عرض می‌رساند به فاصلهٔ چهار روز باش‌شهبندر بدواً از مأمورین دولتی و قونسول دولت شوروی مراسم بازدید را معمول و سپس از اعضای مسیون روحانی آمریکایی و هیئت لازاریست کاتولیک بازدید نموده و همین که از بازدید اشخاص فوق فراغت حاصل کرده به بازدید آقایان اعیان و تجار ارومی شروع، بدون ملاحظهٔ مقام و درجهٔ شئونات مرتباً از همگی وقت ملاقات خواسته، به اتفاق علی‌رضابیک، کفیل سابق شهبندری، و ابراهیم‌بیک، دفتردار و مرتضی‌خان ارومیه مترجم از عدهٔ مزبور بازدید، چون عملیات و مذاکرات آنها در تحت نظر دقت قرار داده بود باش‌شهبندر با اهالی با نهایت رأفت و مهربانی معامله و مخصوصاً برای اینکه آنها را محسوب ملت و دولت ترکیه قلمداد نماید در ضمن مذاکرات به کرّات بیان نموده در ارومیه قضیهٔ غربت برای ملّت ترکیه ابداً موضوعی ندارد؛ تمام اهالی با زبان ملی ملت ترکیه متکلم و اخلاق و عادات هم کاملاً متجانس و بالاخره وحدت ملّی موجود است. بعضی از آقایان اهالی هم با فکر او موافقت و ضمناً علاوه کرده بودند با اینکه همیشه نسبت به دولت و ملت ترکیه نظریات خوبی نشان و در موقع وقوع جنگ بین‌المللی قسمت عمدهٔ اهالی این صفات قربانی افکار و خیالات دولت سابق ترکیه گردیده‌اند. معهذا سامی‌بیگ، باش‌شهبندری سابق، به اتباع ترک اکیداً قدغن نموده که از پرداخت پوطی یک عباسی مال‌التجاره وارده و صادره که به مصرف دارالایتام می‌رسد خودداری شود و فوراً باش‌شهبندر جواباً اظهار نموده بود که اقدام به این امر فقط ناشی از نتیجهٔ فکر شخصی سامی‌بیگ بوده و دولت ترکیه از این قضایا بی‌اطلاع، حالیه به کلیهٔ اتباع دستور داده می‌شود که

برای کمک دارالتربیه مبلغ معینه را کارسازی و فردای آن روز هم شخصاً یک رأس گوسفند برای دارالتربیهٔ مذکور فرستاده و به اتباع هم همین طور قدغن کرده است که بدون معطلی این وجوه را در آتیه تأدیه نمایند.

خاطر مبارک کاملاً از نظریات سوء مأمورین ترکیه مستحضر و چون در این باب به تفصیل راپورتهای متوالیه را عرضه داشته، تکرار مزید بر جسارت و واضح است که مأمورین دولت ترکیه برای پیشرفت مقاصد خود دائر به وحدت ملت که لسان ترکی اهالی این صفات را مدرک انجام یک سلسله خیالات دور بی‌فایده قرار می‌دهند از هیچ گونه اعمال نظریه خودداری ندارند؛و مخصوصاً این همه محبت و مهربانی و موافقتهایی که باش‌شهبندر جدید در این باب به کار می‌برد خالی از اهمیت نمی باشد که می‌خواهد با این ترتیبات اهالی ترک زبان را نسبت به دولت ترکیه متمایل و بالعکس به اشکال ممکنه این طبقه اتباع ایران را در مقابل مراحم متوالیهٔ دولت علّیه مأیوس و بدین وسیله به مقصود نایل گردند. گرچه ترکها خیالاتی که در این زمینه می‌نمایند تماماً بی‌حاصل و جز اتلاف وقت و فکر نتیجه‌ای برای آنها حاصل نخواهد گردید، ولی البته این عدم موفقیت فقط در مقابل یک عدهٔ قلیلی است که از طبقات تحصیل کرده و عالم این صفحات می‌باشد و البته چون اکثریت با طبقهٔ عوام و جهال است در تحت پاره‌ای عناوین و لفاظی و صرف اوقات و با مختصر مساعدتهای معنوی نسبت به عوام پیشرفت خواهند نمود و حالیه اگر مأمورین ترکیه قدری با تأنی و ملایمت رفتار و اقدامات می‌کنند به طوری که سابقاً عرض نمود شاید به واسطهٔ عدم تسویهٔ قضیهٔ موصول[موصل] و مسائل دیگر است و همین که از حل امور مزبور فراغت حاصل نمودند این سیاست را در صفحات مذکور به کار خواهند برد. بنابراین به عقیدهٔ فدوی چنانچه به کرّات جسارت به عرض ورزید عدم موفقیت و پیشرفت ترکها که وحدت زبان را دلیل بر انجام مقاصد خود قرار می‌دهند فقط موکول به توسعهٔ بسط معارف در این صفحات است که در این مدت به کرّات عرض و وزارت جلیلهٔ معارف جواباً عدم کفایت بودجه را خاطر نشان نموده‌اند. در صورتی که امروزه وضعیات ارومیه چون مطمح نظر خارجیان می‌باشد از هر حیث قابل توجه و به اضافه چون آمریکاییها و هیئت روحانی لازاریست هم در شهر و دهات دارای مکاتب و مدارس هستند و دائماً برای فساد اخلاق اهالی اعمال نظریهٔ سیاسی کار می‌کنند، محققاً بر سایر نقاط مقدم و به عقل ناقص فدوی نظر به

اهمیت موقع این صفحات به جهات معروضه حتی اقتضا دارد که برای توسعهٔ معارف و تأسیس و تشکیل چند باب مدارس ذکور و اناث در نقاط مذکوره از بودجهٔ معارفی سایر ولایات کاسته و برای معارف اینجا تخصیص دهند که رفته رفته زبان فارسی معمول تا به طورکلی مقاصد سوء ترکها و دیگران کاملاً جلوگیری شود. والا با این ترتیب که حتی در ادارات دولتی هم مجبوراً با لسان ترکی مذاکرات در جریان و ترکها هم خیال دارند قریباً مدرسه در ارومیه، که معلمین آن از اهالی ترکیه باشند، تشکیل و وزارت جلیله نمی‌فرمایند. عاقبت اولیای اطفال کلیهٔ اولاد خود را، چنانچه حالیه در جریان است به واسطهٔ عدم وسعت مدارس ناچاراً به مدارس آمریکایی و فرانسوی و وقتی مدرسهٔ ترکها تشکیل یافت به آنجا خواهند فرستاد و یقین است در نتیجه مضرات و مشکلات عمده برای دولت علّیه فراهم می‌آورد که دیگر در آن ایام جلوگیری آن به طوری که حالیه زمینه حاضر است موافق دلخواه انجام نمی‌گیرد و بر حسب تکلیف وظیفه جسارت به عرض ورزید. نصرالله نسیمی.

[امضاء و مهر]

به عرض می‌رسد ۹/۲۲ به ادارهٔ دوم داده شود.

آقای انتظام مراتب را به وزارتین جنگ و معارف نوشته سواد این راپورت را بفرستید. اطلاعاتی که چند نفر از وکلای آذربایجان که برای مجلس مؤسسان آمده بودند می‌دادند در همین زمینه بود و باید جداً تدابیری برای جلوگیری از این نیات سوء اتخاذ شود. ۲ دی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۷ کارتن ۱ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۷

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۶ بهمن ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۵۱۹

موضوع: پان ترکیسم و لزوم گسترش مدارس برای مقابله با آن.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مستحضر و فدوی هم در طی راپورتهای معروضهٔ متوالیه جسارت به عرض ورزید ترویج زبان فارسی مخصوصاً در این صفحات از نقطه نظر سیاسی خیلی مهم و علاج آن به عقیدهٔ فدوی فقط مختصر به توسعهٔ بسط معارف می‌باشد تا بدین وسیله موفقیت کامل حاصل گردد. گویا برای پیشرفت همین نظریه در تبریز کمیسیونی تشکیل و به حکومت جلیله شرحی مرقوم رفته بود که از طرف اهالی ارومیه هم یک نفر نماینده معرفی شود که در آن کمیسیون حاضر شده ترتیبی اتخاذ شود و بدین واسطه حکومت هم در روز شنبه ۳ بهمن‌ماه جاری وجوه اهالی و معاریف شهر را در عمارت حکومتی دعوت و در نتیجه آقای میرزا احمدخان امین (امین اعظم) که اصلاً اصفهانی و در تبریز اقامت دارد اهالی به نمایندگی انتخاب نمودند. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

ادارهٔ دوم ۱۱/۲۱

آقای انتظام ۲۴ بهمن

ضبط شود

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۷ کارتن ۱ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۸

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۳۰ بهمن ۱۳۰۴

نمره: ۸۵۴۱/۳۰۰۳

موضوع: افزایش بودجهٔ ادارهٔ معارف آذربایجان به منظور مقابله با پان‌ترکیسم.

مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۲۱۱۰۶ به ضمیمهٔ سواد راپورت کارگزار ارومیه زیب وصول بخشید. جواباً خاطر محترم را مستحضر می‌دارد که چون وزارت معارف از اوضاع آذربایجان مخصوصاً ارومیه و از تبلیغاتی که در آنجا می‌شود کاملاً استحضار دارد، لذا همیشه ساعی بوده است که معارف آنجا را حتی‌المقدور توسعه بدهد. در نتیجهٔ سعی و اهتمامی که اخیراً به عمل آمده است قریب چهل و هفت هزار تومان سالیانه برای سال ۱۳۰۵ بر بودجهٔ معارف آذربایجان افزوده شده است و عن‌قریب رئیس معارف و معلمین شایسته به آنجا اعزام و شروع به تأسیس و تکمیل مدارس خواهد شد. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه.

ادارهٔ دوم ۱۳۰۴/۱۲/۴

آقای انتظام ۵ اسفند

اسناد قدیمهٔ امور خارجه　　پروندهٔ ۱۷　　کارتن ۱　　سال ۱۳۰۴ش.

ج - قیام شیخ سعید

سند شماره: ۱

از: کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۷ حوت [اسفند] ۱۳۰۳

نمره: ۱۶۸۲

موضوع: حرکت شیخ سعید و واکنش دولت ترکیه و ایران.

در تعقیب تلگراف رمز معروضهٔ مورخ ۲۷ برج حوت هذه‌السنه نمرهٔ ۱۶۴۶ برای مزید استحضار مبارک جسارت به عرض می ورزد قبل از زیارت دستخط مطاع تلگرافی رمز نمرهٔ ۱۰۸ دائر به انقلابات کردستان ترکیه اخباری به کارگزاری رسیده بود، ولی چون محل وقوع قیام شیخ سعید تا نقاط سرحدیه دولت علّیه بی‌اندازه فاصله دارد و قطع نظر از اینکه این موضوع به هیچ وجه شهرت نداشت و صحت و سقم این قبیل اخبار در آن موقع هم به خوبی کشف نشده و حقیقت امر مستور بود؛ با این حال، از همان وقت در حدود تحصیل اطلاعات صحیحه برآمده از قراری که معلوم می‌شود شیخ سعید ملقب به بدیع‌الزمان محل اقامتش در کنج جزو ولایت دیاربکر می‌باشد و سنّ او هم حالیه قریب به هفتاد سال است. در ابتدای مشروطیت ترکیه زمان صدارت انور پاشا، مشارٌالیه را در اسلامبول خیلی سخت در تحت فشار آورده به طوری که از آنجا فرار و چند نفر مستخدمین صدیق او را مقتول که از آن تاریخ دائماً بر علیه ترکیه اقدامات نموده و حتی در موقعی که قشون خارجی یک قسمت کردستان را اشغال نموده بودند با آنها هم مساعدت فوق‌العاده کرده و پس از تشکیل دولت جمهوری ترکیه مأمورین آن صفحات درصدد

بوده‌اند که اختیارات و نفوذ او را در بین طوایف ایلات خود و مجاور نقصان دهند که نتواند باز معاملات بی‌رویهٔ خود را تکرار کند. رفتار خارج از ترتیب همان مأمورین، شیخ سعید بدیع‌الزمان و اتباعش را وادار نمود که به تشبثات بپردازند منتها منتظر موقع بودند. در همین حال به قراری که می‌گویند با یک نفر از فرزندان سلطان عبدالحمید به وسایل خارجی رابطه پیدا کرده و به بهانهٔ اینکه دولت ترکیه مخالف قوانین شرع مطهر دائماً قوانین وضع می‌کند با ایلات تابعهٔ خود و سایرین را هم با تقسیم وجه حاصله از منابع خارجی با خود همدست نموده علم طغیان را بلند (بدیهی است چون دیاربکر به سرحد موصل و غیره چندان فاصله ندارد وصول همه قسم تعلیمات و حوایج ضروریه خیلی سهل و آسان می‌باشد) و مشغول اقدامات می‌شود که فرزند سلطان عبدالحمید را برای سلطنت ترکیه انتخاب کند. مقارن همین حال در بتلیس (واقعه در پشت دریاچهٔ وان) ایلات معروف به جیزان هم با او هم‌آواز شده شروع به شرارت می‌نمایند. چون قشون دولت ترکیه اوّل وهله در آن صفحات قلیل بود از عهدهٔ جلوگیری برنیامده و هر روز انقلابات توسعه می‌یافت ولی به محض اینکه عدهٔ قوای دولتی افزوده شد حکومت نظامی در کلیهٔ آن نقاط بر طبق نقشه[ای] که لفاً از لحاظ مبارک می‌گذرد اعلان و کاملاً از پیشرفت آنها جلوگیری لازم به عمل آمده ولی ایلات نواحی بتلیس پس از قلع و قمع متواری و گویا چند نفری هم به اسماعیل‌آقای سمیتکو پناهنده، مأمورین ترکیه اسماعیل‌آقا را متذکر می‌شوند اگر از اشرار حمایت کند اسباب زحمت می گردد. به همین لحاظ جز چند نفری دیگر، اسماعیل‌آقا قول داده است از مساعدت با دیگران خودداری کند. ولی هنوز پس از تفصیل فوق، خبر قطعی خبر قطعی صحیحی در باب شیخ سعید تحصیل نشده که عاقبت امر به کجا منتهی گردیده است.

گرچه نقطهٔ وقوع قضیهٔ سوء اتفاقیه در دیاربکر با حدود ایران خیلی مسافت دارد و با وجود این، نظر به اینکه عده[ای] فراراً به اسماعیل‌آقا پناهنده و محل اقامت او هم با حدود ایران فاصلهٔ کمی دارد آقای فرمانده‌قوای ارومی را از چگونگی قضیه مطلع و دستور لازم هم به مأمورین جزء سرحدی صادر نمودند که در این موقع بیش از سابق کمال مواظبت را به عمل آورند که در سرحدات اغتشاش رخ نداده و اشرار ترکیه به خاک ایران تجاوز ننمایند، ولی به مناسبت اینکه

طول حدود تماماً کوهستان و طرق مختلفه برای عبور و مرور فراهم و از طرف دیگر چون در نقاط سرحدیه قراولخانه هم وجود ندارد نظامیان نمی‌توانند در کوهستان مقاومت و ناچاراً در دهات مجاور سرحدی اقامت نموده و حتی‌المقدور جدیت در انجام وظایف مأموریتی می‌نمایند، ولی یقین است با این ترتیب ایفای وظیفهٔ مأمورین سرحدی خیلی مشکل و در صورتی که خیالات سوئی اشرار داشته باشند ورود آنها از طریق غیر مجاز کوهستانی آسان است. معهذا مأمورین نظامی سرحدی فوق‌العاده در حفظ طرق کوشش نموده و خواهند نمود و در خاتمه به قسمی فدوی استنباط می‌نماید در این موقع که قضیهٔ تسویهٔ موصل بین است تصور می‌نماید مجدداً انگلیسها شروع به تحریکات نموده و همان سیاست چند سال قبل راجع به استقلال ملت کرد را گوشزد رؤسای اکراد کرده و البته ملت مزبور هم که اجرای این مقصود از آمال اولیهٔ آنها است بالاخره در کردستان عثمانی موضوع مزبور را برای پیشرفت مقاصد خودشان صورت خارجی خواهند داد و اگر این نظریه پیشرفت نماید محققاً برای کردستان ایران هم مضرات عمده داشته و چون در بین اکراد موصل در کردستان ترکیه غالب اشخاص از جمله سید طه و شیخ محمدآقا، رئیس ایل بالک*... که اخیراً هم به بغداد عزیمت نموده بود و بابکر سلیم‌آقا و سایرین هم کاملاً با انگلیسها موافقت دارند، مشکلات کلی را فراهم خواهند نمود. حسب‌الامر مطاع مرتباً وقایع اتفاقیه را به عرض مبارک می‌رساند. عین‌السلطنه. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

[حاشیه]: محرمانه است سواد به وزارت جنگ فرستاده شود. ۲۳ فروردین

[حاشیه]: به ادارهٔ دویم سیاسی فرستاده شود. ۲۲ حمل ۱۳۰۴[۱]

به عرض می‌رسد. ۱۳۰]۴/۱/۱۶]

* یک کلمه ناخواناست.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۷　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲

از: سفارت ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجهٔ ایران

تاریخ: ۱۸ نیسان ۱۹۲۵

نمره: ۱۶۷۸/۷۳

موضوع: سرکوب حرکت شیخ سعید و دستگیری وی.

آقای وزیر

خاطر محترم آن جناب مستطاب اجل را با کمال احترام مستحضر می‌سازد که حکومت متبوعهٔ دوستدار رسماً اطلاع می‌دهد اغتشاشی که در کنج و حوالی آن ظهور نموده بود به کلی از ریشه قطع گردیده است و رئیس اغتشاشیون شیخ سعید با رؤسای اعوان خود اسیر شده‌اند. مراتب فوق را به استحضار خاطر محترم آن جناب مستطاب اجل رسانیده و بدین وسیله نیز احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

سفیر کبیر [امضاء]

به عرض می‌رسد ۱/۲۹

آقای انتظام جواب لازم تهیه شود. ۳۰ فروردین

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی جوابی مبنی بر اظهار خوشوقتی صادر نمایند. ۳۰ حمل ۱[۳۰۴]

جناب مستطاب اجل آقای مشارالملک وزیر امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۷ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۳

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجهٔ ایران

تاریخ: ۳۱ مارس ۱۹۲۵[۱۱ فروردین ۱۳۰۴]

نمره: ندارد

موضوع: همکاری ایران و ترکیه برای جلوگیری از ورود طرفداران شیخ سعید به ایران و تشکر سفیر کبیر ترکیه.

فدایت شوم، امروز جناب آقای ارفع محض استحضار دوستدار به وسیلهٔ تلفون به زکی‌بیک اظهار داشته‌اند که یکصد و پنجاه نفر کورد* مسلح از بقایای شیخ سعید که در اواجق از سرحد گذشته بودند از طرف نظامیان دولت علّیهٔ ایران محاصره، پس از دادن تلفات بقیه دوباره به خاک ترکیه فرار به جهت این اثر دوستی بسیار شایان تقدیر که ایران به برادران ترک خود نشان می‌دهد، تشکرات صمیمانهٔ خود را به آن جناب مستطاب اجل تقدیم می‌دارد و در خاتمه خاطر شریف را مستحضر می‌دارد که قضیه را فوراً به وسیلهٔ تلگراف به دولت متبوعهٔ خود عرض نموده، موقع را برای تجدید احترامات فایقه غنیمت می‌شمارد. سفیر کبیر

[حاشیه]: به ادارهٔ دویم سیاسی فرستاده شود.

[حاشیه]: ضبط شود. ۱۲ خرداد

* همان کرد است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۷　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۴

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت کبرای ترکیه در تهران

تاریخ: ۲ اردیبهشت ۱۳۰۴

نمره: ۷۸۹

موضوع: پیام تبریک ایران به دولت ترکیه به خاطر سرکوب شیخ سعید.

مراسلهٔ محترمهٔ مورخهٔ ۱۸ نیسان ۱۹۲۵ نمرهٔ ۱۶۷۸/۷۳ آن جناب مستطاب اجل زیب وصول ارزانی داشت. دوستدار که همواره به ترقی و تعالی دولت و ملت جمهوری ترکیه

علاقه‌مند بوده از استحضار خبر سرکوبی انقلابیون کنج فوق‌العاده خورسند گردیده و مراتب خوشوقتی خود را به وسیلهٔ این مراسله به آن جناب مستطاب اجل ابلاغ می‌نماید. مشارالملک.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۷　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۵

از: وزارت امورخارجه

به: رئیس الوزاره

تاریخ: ۴ تیرماه ۱۳۰۴

نمره: ۲۴۴

موضوع: واکنش ایران از ورود طرفداران شیخ سعید به خاک ایران.

دیروز در موقع پذیرایی آقای سفیر کبیر ترکیه اظهار می‌داشته مطابق تلگراف واصله از آنقره شیخ قادر که یکی از رؤسای اکراد ترکیه و از اعوان شیخ سعید است از طرف شمیدنان* به خاک ایران وارد شده یا خیال ورود دارد و به نام دولت متبوعهٔ خود تقاضا می‌نمود که از دخول او ممانعت و در صورتی که آمده باشد توقیف و تسلیم گردد، و می‌گفت راجع به رؤسای اکراد روز حرکت حضرت اشرف هم مذاکره کرده است. با عرض مراتب البته هر گاه شیخ قادر هنوز داخل خاک ایران نشده مقرر خواهند فرمود جلوگیری شود. در صورتی که داخل شده باشد در اینکه او را باید مسترد داشت و یا با فراریان ایرانی معاوضه نمود** نظریات مبارک است. فتح‌الله.

رمز شود. مشارالملک.

* همان شمدینان است.

** یک کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۷　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۶

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۳۰ تیر ۱۳۰۴

نمره: ۵۸۷

موضوع: مسئلهٔ سرقت پست دولتی ترکیه توسط گماشتگان اسماعیل‌آقا و ادعای ورود تعدادی از حامیان شیخ سعید به نزد اسماعیل‌آقا و واکنش کارگزاران ایران در قبال آن.

برای مزید استحضار خاطر مبارک جسارت به عرض می‌ورزد فتحی‌بیک، مفتش کل شمزینان، که به واسطهٔ انقلاب آن نقطه فراراً وارد خاک ایران و شرح حالات مشارٌالیه را ضمن راپورت معروضهٔ مورخ ۹ تیرماه جاری نمرهٔ ۴۹۱ عرضه داشت، در ضمن ملاقات اظهار داشت که چندی قبل یک فقره پست دولتی ترکیه، که این کارگزاری هم در طی راپورت ۲ تیرماه هذه‌السنه نمرهٔ ۴۶۴ سرقت آن را عرض نموده‌ام، در بین وان حدود ایران از طرف گماشتگان اسماعیل‌آقا سرقت و ممکن است هنوز هم بستهٔ امانتها در منزل او باقی باشد. فدوی چون می‌دانست که ترکها به مناسبت عزیمت اسماعیل‌آقا به خاک ایران با او روابطی ندارند، وقوع این قضیه را تکذیب و به اضافه بیان نمود که عبدالباقی و خالدبیک از عشیرت حسنان ترکیه که در طغیان شیخ سعید شرکت دارند به خاک ایران وارد و حالیه در نزد اسماعیل‌آقا اقامت دارند که محافظت آنها در خاک ایران مغایر عهود منعقده است، لذا به مشارٌالیه اطمینان داد که به وسایل مقتضیه در این باب تحقیقات لازمه را معمول و نتیجه را به کفیل شهبندر اطلاع می‌دهد. با این حال گویا به علی‌رضابیک، کفیل شهبندر دستور داده که کتباً این قضیه را به کارگزاری اطلاع دهد. پس از عزیمت فتحی‌بیک از شهبندری مراسلهٔ نمرهٔ ۴۸۱/۷۲ رسید که نظر به اخبار موثقه عبدالباقی و خالد که در اخلال کردستان شرکت داشته‌اند در نزد اسماعیل‌آقا می‌باشند، سواد آن لفاً تقدیم و همان موقع بر حسب وظیفه مراتب را طی مشروحهٔ مورخ ۱۳ تیرماه جاری نمرهٔ ۴۹۹ به فرماندهی قوای ارومیه اشعار داشت که تاکنون فرمانده از ایراد جواب خودداری و بالاخره از ایشان علت تأخیر صدور جواب را استعلام نموده اظهار می‌دارند که در این مسئله چگونگی به امارت لشکر شمال غربی عرض و منتظر وصول دستورالعمل است تا از همان قرار

جواب کارگزاری نوشته شود. از قراین معلوم می‌شود که اشخاص مزبور در نزد اسماعیل‌آقا باقی و به او پناهنده شده‌اند، ولی شرکت این اشخاص در قضیهٔ اختلال کردستان ترکیه برای فدوی محقق نیست و ممکن است به واسطهٔ ضدیت با اسماعیل‌آقا ورود آنها را به خاک ایران این قسم جلوه می‌دهند. به هر صورت نتیجه را ثانیاً به عرض می‌رساند. نصرالله نسیمی. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

[حاشیه]: ریاست ادارهٔ دوم ۱۶ مرداد

[حاشیه]: ضبط شود ۲۰ امرداد

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۷   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۴

سند شماره: ۷

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶ شهریور ۱۳۰۴

نمره: ۳۲۶۴

موضوع: ممانعت از ورود کردهای فراری به خاک ایران.

عطف به مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۴۷۳۳ زحمت‌افزا می‌شود به لشکر شمال غرب دستور داده شد از ورود اکرادی که مورد تعقیب ترکها هستند به خاک ایران جلوگیری و اگر احیاناً از سرحد عبور نمایند آنها را به نقاط دور از حدود اعزام دارند. رئیس ارکان حرب کل قشون. [امضاء]

ریاست ادارهٔ دوم

آقای انتظام، رجوع به سابقه نمایید. ۱۷ شهریور

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۷   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۸

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۰ آذر ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۲۸۷

موضوع: شکست قیام شیخ سعید و فرار طرفداران او.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است در موقع اختلال کردستان ترکیه، که به دستیاری شیخ سعید بدیع‌الزمان به عمل آمده،چون دولت ترکیه در قلع و قمع آنها اقدامات نمود پس از شکست شیخ سعید مذکور شیخ علی‌رضا فرزند او به اتفاق عده[ای] از طرف اواچیق (جزو حوزهٔ ماکو) مسلحاً خواستند وارد خاک ایران شوند که نظامیان سرحدی ناچاراً دفاع و در نتیجه شیخ علی‌رضا و چند نفر دیگر را دستگیر و بالاخره شیخ علی‌رضا که مأمورین ترکیه او را هم مسبب انقلاب می‌دانستند نزد اسماعیل‌آقا سیمتکو آمده و به قراری که می‌گویند پس از یک ماه توقف نزد مشارٌالیه به عنوان اینکه عیال او از طریق دیاربکر وارد خاک موصل شده فراراً به رواندوز (خاک موصل) نزد سید طه رفته است. مأمورین ترکیه نسبت به این شخص خیلی بدبین و از اینکه در حدود نزد اسماعیل‌آقا اقامت داشت بی‌اندازه دلتنگ و به همین جهات سلیمان صبری‌بیک، والی وان و کمیسر حدود، هم تصور می‌نمود که مخصوصاً مأمورین دولت علّیه او را در حدود نگاهداری نموده‌اند، ولی همین که خبر فرار او رسید در ضمن ملاقات به آنها فهمانید که ابداً مأمورین نظریهٔ سوئی نداشتند و بلکه چون این شخص با نظامیان زد و خورد و در واقع یاغی دولت علّیه محسوب می‌شود درصدد دستگیری او بودند که غفلتاً فرار نمود. به هر صورت با مذاکرات مقتضیه خیالات بی‌رویهٔ مأمورین ترکیه را در این موضوع مرتفع نموده است. اطلاعاً عرض شد. نصرالله نسیمی. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

[حاشیه]: ادارهٔ دوم ۹/۲۲

آقای انتظام سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۲۸ آذر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۷　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۹

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۲۷ بهمن ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۵۹۵

موضوع: سرکوب کردها توسط ترکیه و فرار شیوخ کرد از ترکیه.

برای مزید استحضار خاطر مبارک جسارت به عرض می‌ورزد از قرار اطلاعات واصله پس از اینکه دولت ترکیه در شمزینان موفقیت کامل حاصل، در نتیجه باعث فرار شیخ عبدالله فرزند شیخ عبدالقادر (که در دیاربکر از طرف ترکها مصلوب گردید) و شیخ مصلح‌الدین و شمس‌الدین فرزندان مرحوم شیخ صدیق نوادهٔ شیخ عبیدالله معروف بـه خـاک مـوصل گـردید، از طـرف مأمورین دولت انگلیس قریهٔ امه کویان (یک فرسخی رواندوز) برای محل اقامت شیخ عبدالله و قریهٔ باطاس (یک فرسخ و نیم رواندوز) برای سکونت شیخ مصلح و شمس‌الدین تعیین و هر ماهه از طرف دولت انگلیس هم مبلغ معتنابه حقوق برای آنها مقرر و تأدیه و دائماً بر علیه ترکها مشغول تبلیغات و تحریکات و حتی می‌گویند چون در نماز جماعت اکراد موافق قوانین مذهبی باید خطبه به نام خلیفهٔ اسلام قرائت نمایند حالیه به واسطهٔ اینکه دیگر ترکها خلافت اسلامی را از بین برده‌اند خطبهٔ مزبور را به نام مبارک اعلیحضرت قدر قدرت قوی شوکت شاهنشاه پهلوی ارواحنا فداه شروع و نظر به مهمات عدیده که توالیاً به عرض رسانده کلیهٔ اکراد نسبت به ترکها سلب عقیده و حتی اکراد خارجه هم اعلیحضرت شاهنشاه ایران ارواحنا فداه را خـلیفهٔ اسـلام خطاب و دائماً به دعاگویی اشتغال دارند.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است تاکنون احمد افندی قائم مـقام اربیل و سید طه نوادهٔ شیخ عبیدالله (برادر شیخ مصلح) قائم مقام رواندوز، ولی حالیه به قرار اطلاعات واصله مأمورین انگلیس احمد افندی را به سمت والی کل ایالت موصل انتخاب و به همین مناسبت سید طه هم به بغداد عزیمت نموده که با اجرای ترتیباتی به قـائم مـقام اربـیل منصوب و گویا تاکنون از بغداد مراجعت ننموده است و به اضافه راپورتهای واصله حاکی است

شیخ محمود سلیمانیه که مدتها است بر علیه انگلیسها مشغول اقدامات و خود را طرفدار ترکها معرفی نموده از طرف مأمورین انگلیس به او تکلیف شده بود که دیگر از معاملات سابقهٔ خود صرف نظر نموده به بغداد عزیمت که با مأمورین مربوطهٔ آن نقطه ملاقات و با تعهداتی حکومت سلیمانیه به او واگذار شود. شیخ محمود تقاضای انگلیسیها را قبول نکرده و کمافی‌السابق در بین سلیمانیه و اورامان اقامت دارد. نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

[حاشیه]: ریاست ادارهٔ دوم. ۱۲/۱۶

[حاشیه]: آقای انتظام سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۱۸ اسفند.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۱   کارتن ۴۹   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۰

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۵

نمره: ۱۳۸

موضوع: قیام شیخ سعید و دستگیری رؤسای کردها توسط مقامات ترک.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۱۳ اردیبهشت جاری نمرهٔ ۱۳۳ راجع به طغیان اکراد در کردستان ترکیه و مقاومت ملاسعید رئیس ایل هرتوشی باش‌قلعه در مقابل قشون ترکیه، جسارت به عرض می‌ورزد از قرار اطلاعات واصله در موقعی که عساکر ترکیه برای دستگیری رؤسای ایلات اقدام و در نتیجه شش نفر که اسامی آنها در ضمن راپورت معروضهٔ نمرهٔ ۱۳۳ عرضه داشت توقیف و به طرف آنقره روانه نمودند، قریب به سیصد نفر از اکراد کردستان ترکیه از طریق ماکو فراراً وارد خاک ایران و یقین است تا حال کارگزاری ماکو تفصیل جزئیات قضیه و

اسامی آنها را به عرض مبارک رسانده‌اند. اطلاعاً عرض شد.

نصرالله بهنام [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

[حاشیه]: ادارهٔ دوم، ۲/۲۵

[حاشیه]: آقای انتظام ۳۰ اردیبهشت

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۱

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۵

نمره: ۱۱۳

موضوع: سرکوب مشایخ کرد توسط دولت ترکیه و رنجش کردها از سیاست ترکیه.

در تعقیب عریضهٔ تلگرافی رمز مورخ ۲ اردیبهشت جاری نمرهٔ ۹۸ در باب انقلابات اخیر واقعه در کردستان ترکیه، جسارت به عرض می‌ورزد به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است به مناسبت معاملاتی که دولت ترکیه به اکراد نموده و مشایخ آنها را مصلوب و به عبارت آخری به‌کلی سلب اطمینان از طرفین گردیده، دولت ترکیه همیشهٔ اوقات در کردستان دچار حوادث و اکراد هم در تحت این عنوان که ملت ترک از جامعهٔ اسلامیت خارج و قوانین موضوعهٔ آنها مخالف اصول شرع مطهر و روحانیون را از ادای وظایف شرعیه محروم و مخصوصاً پیشوایان مذهبی اهل سنت را مقتول نموده تا قوه دارند از حصول انتقام مضایقه ندارند. از طرف دیگر، ترکها به همین مناسبات از اکراد مطمئن نبوده و حالیه که مقدرات قطعی موصل تعیین نشده و تصور می‌نمایند شاید حل موصل منجر به کشمکش و چون کلیهٔ اکراد در

قرب جوار موصل ساکن‌اند برای جلوگیری از پاره[ای] پیش‌آمدها چندی است درصدد برآمدند که به وسیلهٔ تحبیب، اکراد را به خود متوجه و به قتل رساندن مشایخ را به علت تعقیب سیاست انگلیس در انظار اکراد جلوه [دهند]. با این حال چون این سیاست هم مؤثر واقع نشده، درصدد برآمدند رؤسای ایلات اکراد را تا ختم قضیهٔ موصل به آنقره اعزام دارند که در این مدت در آنجا اقامت نمایند. در این موقع که مأمورین ترکیه مشغول انجام این امر گردیدند اکراد از نیات مأمورین ترکیه مسبوق و تا قوه داشتند جدیت و سعی نمودند که ترکها موفقیت حاصل ننمایند. ولی رؤسای ایلات مغلوب و از قرار اطلاعات واصله مأمورین ترکیه عاقبت درویش‌بیک، رئیس ایل مرزیک و محمدصدیق رئیس طایفهٔ مقری و حسین‌بیگ رئیس طایفهٔ طاکولی و مصطفی‌بیگ رئیس طایفهٔ حیدری و حسین پاشا، رئیس ۲۰ هزار خانوار را دستگیر و تحت‌الحفظ به طرف آنقره حرکت دادند. ولی ملاسعید، رئیس ایل هرتوشی ساکن در قراء کورلان و آخولان من محال باش‌قلعه مقاومت نموده ایل مزبور به واسطه عدهٔ زیاد نفوسش با قشون ترکیه در جنگ و به طوری که می‌گویند عده[ای] از عساکر را اسیر و مقداری مهمات هم به تصرف او درآمده و پس از این اقدام کلیهٔ اکراد را به جهاد بر علیه دولت ترکیه دعوت و ایلات گیلاوی و شیدان و عُمَری هم به او ملحق و هنوز ترکها در مقابل ایلات مزبور موفقیتی حاصل نکرده و مصادف با این وضعیت معلوم نیست ترکها از چه نقطه نظر ملاسعید مشهور (مقیم وان) که یکی از علمای بزرگ اکراد و نسبت به او خیلی معتقد و دارای مقام بزرگی است دستگیر و بدین ترتیب بیش از پیش اکراد را به ادامهٔ جنگ وادار و یقین است پس از این اتفاق غالب اکراد کردستان ترکیه به شورشیان ملحق و اسباب زحمت اولیای امور ترکیه را فراهم خواهند آورد.

از قراین چنین استنباط می‌شود در صورتی که ملاسعید، رئیس ایل هرتوشی، در مقابل قشون ترکیه مغلوب گردد از طریق جولامرگ و عمادیه به خاک موصل فرار خواهند نمود.

انتشار این اخبار در بین اکراد ایران اثرات خوبی نبخشیده و بالمرّه اکراد ایران هم نسبت به ترکها با نظر بغض و عداوتی نگریسته و چون محمدصدیق رئیس طایفهٔ مقری همشیره‌اش مسماه به معتبر خانم عیال اسماعیل‌آقا و عیال درویش‌بیگ، گلزارخانم همشیرهٔ بحری‌بیگ (عموزادهٔ اسماعیل‌آقا) و این دو نفر هم به طوری که در فوق عرض شد از طرف ترکها دستگیر و

به آنقره فرستاده‌اند. بیش از پیش اسماعیل‌آقا از ترکها مأیوس است. به این ترتیب و اتفاقات مزبور اکراد ایران متوجه دولت ترکیه نشده و بلکه حالیه که آنها را مرتد می‌دانند اقدامات بر علیه ترکها را از واجبات مذهبی تصور و بدین مناسبات پیشرفت سیاست ترکها در این نواحی یکی از مسائل مشکله و حتی محال به نظر می‌آید. بنابراین یقین است کلیهٔ اکراد ایران و ترکیه به مراحم دولت علّیه امیدوار و قطعاً به قسمی که حالیه متواتراً از خاک ترکیه مهاجرت می‌نمایند تدریجاً همگی ایران را محل سکونت خود قرار و البته اگر نسبت به مراحم دولت علّیه هم مأیوس حاصل نمایند به انگلیسیها متوجه و ناچاراً تعقیب سیاست دولت انگلیس را در کردستان منتها راه نجات خود دانسته و از صرف اوقات و جدیت در پیشرفت این مقصود ذره[ای] خودداری نخواهند نمود. در خاتمه جسارتاً معروض می‌دارد گلزار، عیال درویش‌بیگ، چون همشیرهٔ بحری‌بیگ، تبعهٔ دولت علّیه است فراراً وارد خاک ایران و در خانهٔ برادرش ساکن و مخصوصاً فدوی آقای فرمانده را مسبوق و مستحضر نمود، اگر اکرادی که مورد تعقیب ترکها هستند بخواهند وارد خاک ایران شوند از ورود آنها جلوگیری کند، زمینهٔ بهانه‌جویی برای ترکها فراهم نشود. نتیجه را ثانیاً به عرض می‌رساند.

نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

[حاشیه]: ادارهٔ دوم. ۲/۲۵

[حاشیه]: آقای انتظام سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۳۰ اردیبهشت

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۱   کارتن ۴۹   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۲

از: کارگزاری خارجهٔ رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۷ اردیبهشت ۱۳۰۵

نمره: ۲۱۹

موضوع: سرکوب کردها توسط نیروهای ترکیه و فرار آنها به ایران.

در تعقیب راپورتهای معروضهٔ مورخ ۱۳ اردیبهشت جاری نمرهٔ ۱۳۳ و نمرهٔ ۱۳۸ و عریضهٔ تلگرافی رمز مورخ ۲۲ اردیبهشت نمرهٔ ۱۹۰ در باب انقلابات اخیر واقعه در کردستان ترکیه، جسارت به عرض می‌ورزد ملاسعید، رئیس ایل هرتوش و سایر ایلات متحده با مشارٌالیه با کمال جدیت با قشون ترکیه جنگ و بالاخره جولامرگ را اکراد متصرف و موفقیت کامل از هر حیث نصیب اکراد و چون قشون دولت ترکیه در آن نواحی به قدرکافی نبود جولامرگ در تصرف اکراد باقی ماند تا اینکه عساکر ترک برای اینکه اکراد پس از شکست و مغلوب شدن نتوانند به خاک موصل فرار نمایند مطابق قوانین نظامی جنوب جولامرگ و سرحدات موصل را مستحکم نموده و به جولامرگ که قوای اکراد آنجا را متصرف بود حمله نموده به فاصله از تصرف اکراد خارج و چون کردها جولامرگ را از دست دادند به‌کلی محصور و قشون ترک که از طرف شمال و جنوب آنها را در تحت فشار قرار و چون راه جنوب که با موصل سرحد است قشون ترک مسدود نمودند وضعیات کردها دچار مشکلات عمده گردیده با این حال عدهٔ کثیری از قشون ترک را مقتول اگر چه موافقت با قشون ترکیه است ولی با این حال اکراد هم هنوز قوای کافی برای مدافعه دارند. مقارن این احوال نظر به اینکه راه فرار برای اکراد غیر از خاک ایران باقی نمانده بود مخصوصاً عده[ای] از اکراد که مسالمت‌طلب و از قراری که می‌گویند داخل در جنگ و این کشمکشها نبوده‌اند به طرف خاک ایران حرکت و از قرار راپورتهایی که به فدوی رسیده عده[ای] از ایلات عروس و طاکوری و حیدران در صفحات ماکو و عده[ای] از ایل میلان و مقری و شمیک در قطور و عده[ای] از طوایف بوتان که تقریباً ۲۰۰ خانوار تخمین می‌زنند به طرف اسماعیل‌آقا آمده‌اند که مشارٌالیه هم آنها را در چهریق و شپیران سکونت داده و بدیهی است در صورتی که جنگ بین اکراد و ترکها مدتی به طول انجامد اکثر آنها وارد خاک ایران خواهند شد. و در خاتمه به عرض می‌رساند به طوری که می‌گویند عده[ای] از اکرادی که به خاک ایران وارد شده‌اند از اهالی این صفحات هستند که در مواقع انقلابات به خاک ترکیه مهاجرت و حالیه معاودت نموده‌اند. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

[حاشیه]: ادارهٔ دوم. ۱۳۰۵/۳/۸

[حاشیه]: آقای انتظام سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۸ خرداد

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۳

از: سواد مراسلهٔ باش‌شهبندری به کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۹ خرداد ۱۳۰۵

نمره: ۳۷۱/۳۰

موضوع: تقاضای باش‌شهبندری ترکیه از دولت ایران برای مقابله با تحریکات کردها در اشنویه.

بعدالعنوان

توقیراً به مقام زحمت می‌آید از قرار اخبار واصلهٔ باش‌شهبندری از مرتکبین و عاصین قضیهٔ شمزینان به طرف عراق فرار نموده‌اند. سیدها و شیخهای فراری آدمهای مخصوص از کردها به طرف اشنویه آمده و بر علیه حکومت جمهوری ترکیه اجرای تحریکات و پروپاغاند می‌نمایند.

نظر به مفاد مندرجات معاهده‌نامهٔ ودادیه و تأمینه بین دولتین علّیتین بـه منع ایـن قـبیل تحریکات از طرف مأمورین محترم ایران قانع بـوده و لزوماً بـاش‌شهبندری مـتمنّی است بـه مأمورین محترم آن صفحات هم تعلیمات لازمه صادر که در منع تحریکات آنها که بر ضد هر دو حکومت به عمل می‌آید و تبعید آنها از حدود اقدامات لازمـهٔ خـودشان را تکـمیل نـمایند. احترامات فایقه را تجدید می‌نماید، بـاش‌شـهبندر دولت جـمهوری تـرکیه در رضـائیه. عـلی رفیق‌بیک، سواد مطابق اصل است. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۴

از: کارگزاری رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۳۱ خرداد ۱۳۰۵

نمره: ۵۴

موضوع: سرکوب قیام شیخ سعید و فرار کردها به خاک ایران.

دستخط مطاع تلگرافی رمز جوابیهٔ نمرهٔ ۴۴ در باب منازعهٔ اکراد با قشون ترکیه زیارت، جواباً برای مزید استحضار خاطر مبارک به عرض می‌رساند فدوی مرتباً وقایع نزاع بین اکراد و قوای ترکیه را ضمن راپورتهای معروضهٔ مورخ ۱۳ اردیبهشت هذه‌السنه نمرهٔ ۱۳۳ و نمرهٔ ۱۳۸ و ۲۷ اردیبهشت نمرهٔ ۲۱۹ و عریضهٔ تلگرافی رمز ۱۹۰ و حتی‌عدهٔ مهاجرین اکراد را به خاک ایران، که عبارت از ایلات عروس و طاکوری و حیدران در صفحات ماکو و عده[ای] از ایلات میلان و مقری و شمیک در قطور و طوایف بوتان و غیره که به اسماعیل‌آقا پناهنده و آنها را در چهریق و شپیران جای داده، به تفصیل عرض و پس از آن نظر به اینکه در شمزینان خاک ترکیه بیش از سی نفر از قشون ترک موجود نبود، شیخ مصلح‌الدین برادر سید طه با عده[ای] قریب به ۵۰۰ نفر اکراد مسلح که از موصل به طرف شمزینان حمله در خمارلو (یکی از قراء شمزینان) با سی نفر قشون ترک مصادف و شیخ مصلح‌الدین عده[ای] از آنها را خلع سلاح و بدون اینکه مزاحمتی به آنها برساند همگی را مرخص و به فاصلهٔ چند روز مجدداً قشون ترک از طرف گور به شیخ مصلح‌الدین حمله و اجباراً شیخ مصلح شمزینان را تخلیه و نظر به اینکه عده[ای] از ایلات شیخ بارزان (جزو موصل) خیال مهاجرت از آن نقطه را داشته و سید طه هم مالیات معینه را مطالبه و کسان شیخ هم از ادای آن مضایقه داشتند در این موقع که شیخ مصلح به واسطهٔ موقعیت قشون ترک مجبور به تخلیهٔ شمزینان گردید با آدمهای شیخ بارزان مصادف و پس از وقوع جنگ بین آنها چند نفر از طرفین مقتول و بالاخره شیخ مصلح‌الدین فراراً وارد رواندوز می‌شود و به اضافه قشون دولت ترکیه در اطراف باش‌قلعه به ایلات هرتوش و گیلاوی و عمری و شیدان هم که طغیان نموده بودند موفقیت حاصل و به شکست اکراد منتهی و عده[ای] انقلابیون اکراد به کوههای اطراف باش‌قلعه فراری و پس از خلع سلاح از اکراد او را به قدری

امکان شروع و عده[ای] از اکراد راکه محل وثوق خود می‌دانند و در این جنگها هم به آنها کمک نموده‌اند خلع سلاح نکرده و به همان ترتیب سابق باقی و بلکه همه روزه نسبت به آنها محبت و رعایای کُرد را هم که به واسطهٔ متابعت امر رؤسای خود به این اقدامات مبادرت نمودند عفو و مخصوصاً دولت ترکیه موضوع تحبیب نسبت به اکراد را تعقیب و بدین وسیله مشغول است کلیهٔ مهاجرین اکراد را مجدداً به خاک ترکیه مراجعت دهند. در خاتمه عرضه می‌دارد منازعهٔ اکراد با ترکها با موفقیت دولت ترکیه ختم ولی مادامی که دولت ترکیه کلیهٔ شورشیان راکه اکنون در کوهها قرارگرفته‌اند قلع و قمع ننموده و موفق به خلع سلاح کلیهٔ اکراد نشده‌اند نمی‌توان به امنیت کامل صفحات کردستان ترکیه امیدوار[شد]. در باب اطلاع از جزئیات امور هم مشغول تحقیقات کامل و ثانیاً نتیجه را به عرض می‌رساند. نصرالله بهنام [مهر و امضاء]

ادارهٔ دوم ۱۶/۴/۵[۱۳۰]

[حاشیه]: به عرض می‌رسد ۱۲/۴/

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی سواد این لایحه برای ریاست وزراء بفرستید. ۱۲ تیرماه

[حاشیه]: آقای انتظام اقدام خواهند فرمود. ۱۵/۴/۳۰۵[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۵

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: وزیر مختار انگلیس در تهران

تاریخ: ۷ تیر ۱۳۰۵

نمره: ۴۱۲

موضوع: نظر باش‌شهبندری ترکیه در باب اقدامات شیوخ کرد بر ضد دولت ترکیه از طریق منطقهٔ اشنویه.

برای مزید استحضار خاطر مبارک جسارت به عرض می‌ورزد باش‌شهبندری دولت ترکیه ضمن مراسلهٔ مورخ ۲۹ خرداد ماه هذه‌السنه نمرهٔ ۳۷۱/۳۰ اشعار می‌دارد از سیدها و شیخهای فراری به طرف عراق (مقصود سید عبدالله پسر شیخ عبدالقادر و شیخ مصلح‌الدین و شمس‌الدین نوادهٔ شیخ عبیدالله معروف و غیره است.) آدمهای مخصوص از کردها به طرف اشنویه آمده بر علیه حکومت جمهوری ترکیه اجرای تحریکات می‌نمایند، لذا در همان موقع با اینکه اسامی آن اشخاص را باش‌شهبندر قید ننموده بود تحت نمرهٔ ۳۶۱ از چگونگی آقای فرمانده را مسبوق و فوراً دستور تلگرافی به فرمانده منطقهٔ اشنویه صادر نمود که در این باب تحقیق، در صورت صحت آنها را توقیف نموده اطلاع دهد و جواباً نمرهٔ ۳۵۸ مراتب را به باش‌شهبندری اطلاع و خاطرنشان نمود اسامی آن اشخاص را تعیین نمایند. تاکنون باش‌شهبندر از معین نمودن اسامی آنها خودداری و ضمن ملاقات اظهار داشت که اسامی اشخاص مزبور در باش‌شهبندری موجود نیست، و البته پس از اجرای تحقیقات از طرف فرمانده اشنویه حقیقت امر واضح و علاوه نمود که قریباً قضیهٔ موصل تسویه و قرارداد منعقده بین دولتین ترکیه و عراق امضاء و به این قبیل مسائل به‌کلی خاتمه داده خواهد شد. در خاتمه سواد مراسلهٔ باش‌شهبندری و جوابی که از کارگزاری داده شده لفاً از لحاظ مبارک خواهد گذشت. نصرالله بهنام [امضاء و مهر]

ادارهٔ دوم سیاسی ۱۳۰۵/۴/۲۲[۱]

آقای انتظام ۲۵ تیر

ضبط شود

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۶

از: کارگزاری رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۵ شهریور ماه ۱۳۰۵

نمره: ۶۸۵

موضوع: وضعیت برادر و پسران شیخ سعید پس از قتل وی.

در تعقیب عریضهٔ جوابیه رمز مورخ سوم شهریورماه هذه‌السنه نمرهٔ ۶۵۶ در باب شیخ سعید، رئیس ایل هرتوش ترکیه،که پس از موفقیت ترکها در قلع و قمع این دسته علی‌رضا پسرش به خاک ایران فرار و نزد اسماعیل‌آقا سمیتکو بوده و بعداً به عنوان آوردن خانواده‌اش به طرف موصل عزیمت و راپورت آن در همان ایام به عرض رسیده، جسارت به عرض می‌ورزد به محض زیادت امر مطاع تلگرافی نمرهٔ ۹۲ به وسایل مقتضیه و حتی آقای فرمانده هم از سلماس و اشنویه و ساوجبلاغ [مهاباد کنونی] در این باب تحقیق، مناطق سلماس و ساوجبلاغ این قضیه را تکذیب ولی از اشنویه در ییلاق مرگ‌میر (خاک موصل سه فرسخی حدود ایران) ساکن و اطلاع دادند با تذکره[ای] که برادر و دو پسر شیخ سعید اکنون که از قونسول دولت علّیه در موصل گرفته‌اند خیال عزیمت به خاک ایران را دارند. و از همان موقع مجدداً این قضیه را تعقیب و درصدد تحصیل اطلاعات جامعه برآمده و مخصوصاً آقای فرمانده هم این موضوع را مورد دقت قرار و از همه طرف مواظبت تامه به عمل می‌آید که صحت و سقم قضیه مکشوف گردد. با این حال چند هنوز هم اخباری راجع به ورود پسر شیخ سعید به خاک ایران وصول نداده و بالاخره چند روز قبل یک نفر از تجار موصل که کلیهٔ معاملاتش با ایلات موصل و برای وصول مطالبات خود به اتفاق پدرش به خاک ایران برای مطالبهٔ مطالبات از ایلات هرکی خارجه (موقف موصل) که در ییلاقات ایران سکونت دارند به رضاییه آمده و یک شخص با اطلاعی می‌باشد، فدوی از کلیهٔ اوضاع و من جمله در باب پسر شیخ سعید تحقیقاتی نمود. مشارٌالیه اظهار می‌دارد پس از آنکه ایلات هرتوش از قشون ترک شکست خوردند با مقداری اغنام و احشام خود به خاک موصل فرار، مأمورین دولت انگلیس و سید طه آنها را به حمام علی (چشمه است) چهار فرسخی موصل که دارای اراضی وسیعه و نزدیک شط است روانه، عموم افراد و رؤسای ایل هرتوش مزبور را در آنجا سکونت داده و چون موقع تابستان کلیهٔ ایلات موصل برای ییلاق مطابق معمول سنواتی به خاک ایران می‌آیند ایلات هرتوش هم بدین صدد برآمده که به

اتفاق ایلات هرکی به خاک ایران آمده تابستان را در ییلاقات ایران بگذرانند، و بدین واسطه سی خانوار از همان ایل هم خود را تابع سلیم بیگ هرکی مندان قرار و اکنون هم درکوههای مرگور و کلاس و بنار (خاک ایران) ساکن ولی برای بقیهٔ برادر و دو پسر شیخ سعید به موصل آمده اجازهٔ تحصیل و بعداً نزد سید طه که در مرگ‌میر (سه فرسخی حدود ییلاق است) اقامت دارد می‌آیند که او هم موافقت کرده ایل هرتوش را حرکت دهند. چون سید طه به خوبی مسبوق[بود] که مراتع واقعه در ییلاقات ایران از قدیم‌الایام بین ایلات هرکی و دیگران که از خاک موصل می‌آیند تقسیم و هر یک طایفه مرتع معینی را به خود اختصاص داده و دیگر محلی برای ایلات هرتوش، که به تازگی به موصل مهاجرت نموده، موجود نمی‌باشد، و می‌دانست اگر با این ترتیب ایلات هرتوش، به عنوان ییلاق به خاک ایران حرکت می‌نمایند به محض ورود موضوع محلِ مرتع بین ایلات هرکی و دیگران نزاع و گفت‌وگوی کلی تولید و در نتیجه عده‌ای مقتول و اسباب عداوت بین آنها فراهم می‌شود، مشارٌالیه عزیمت ایل هرتوش را به خاک ایران تصویب نکرده و بدین مناسبت برادر و دو پسر شیخ سعید هم مأیوس و از حرکت بـه طـرف خـاک ایـران مـنصرف گردیدند.

نظر به اینکه تاکنون خبری از ورود پسر شیخ به خاک ایران نرسیده فدوی تصور می‌نماید اظهارات تاجر مزبور، که شخص با اطلاعی به نظر می‌آید، بی‌مأخذ نبوده و به اضافه در هـر موقع این قبیل اشخاصی کـه مـورد تـعقیب مأمـورین تـرکیه‌انـد وارد خـاک ایـران مـی‌شوند باش‌شهبندری بدون فوت وقت مراتب را به کارگزاری خاطر نشان ولی در باب ورود پسر شیخ سعید ابداً مذاکره هم نکرده و حتی ضمن ملاقاتها که در باب غالب این اشخاص مذاکراتی جریان یافت آقای باش‌شهبندر محل اقامت پسر شیخ سعید را در موصل دانسته و اعضاء باش‌شهبندری هم که همیشه در کسب این قبیل اخبار اوقات صرف می‌نمایند می‌گویند مشارٌالیه در موصل اقامت دارد، با این حال موضوع تحت تعقیب، نتیجه را قریباً عرضه می‌دارد. نصرالله بهنام.

[امضاء]

[حاشیه]:آقای انتظام

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

[بالای سند]: به سفارت کبرای ترکیه در قسمتهای مقتضی اطلاع بدهند. رمزاً تلگراف بر حسب تقاضای سفارت مخابره شده بود. ۲۱ شهریور ضبط شود.
یادداشت شد که به سفارت کبرای اطلاع داده شود. ۱۱ مهر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۸ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۷

از: کنسولگری ایران در موصل

به: ژنرال کنسولگری ایران در بین‌النهرین (بغداد)

تاریخ: ۲۲ شهریور ماه ۱۳۰۵

نمره: ۱۱۶

موضوع: ورود پسران و برادر شیخ سعید به رواندوز پس از قتل وی.

مراسلهٔ شریفهٔ نمرهٔ ۱۲۳ مورخهٔ ۱۸ شهریور ماه شرف صدور ارزانی داشت. اینکه درخصوص پسران و برادر شیخ سعید مرقوم و استفسار فرموده بودند که حرکت ایشان به ایران و همچنین شغل و هویت ایشان را مشروحاً این قونسولگری تهیه و ارسال می‌دارد، اینک اطلاعات مختصری در این باب تحصیل نموده به مقام محترم آن جنرال قونسولگری ارسال می‌دارد، بعد از اعدام شیخ سعید مزبور در ترکیه، برادرش شیخ مهدی و پسرش شیخ علی‌رضا با چهل نفر سواره فراراً از آناطولی به خاک عراق آمده بودند. بعد از مدتی توقف، برادر مشارٌالیه از راه رواندوز به اربیل و سنجار عازم سوریه شده است. شیخ علی‌رضا بعد از رفتن شیخ مهدی از قراری که شنیدم به بغداد رفته بود و حالیه می‌گویند پیش شیخ طه است و اغلب اوقات مشارٌالیه را شیخ طه که در رواندوز سکنا و رئیس عموم اکراد ترکیه و عراق و ایران می‌باشد به ایران می‌فرستند، ولی عمده که بیشتر برای آتیهٔ ایران خطرناک است شیخ طه است، انگلیسیها به مشارٌالیه همه گونه همراهی و مساعدت می‌نمایند. حتی در رواندوز مطبعه و مدرسه و روزنامه

و مقدار پنج و شش هزار نفر قشون در تحت ریاست شیخ طه مزبور می‌باشد و فهمی نامی که منشی و همه‌کارهٔ مشارٌالیه و آدم خیلی سیّاسی است، از طرف شیخ طه گاه گاهی به ایران می‌رود. نمرات تاریخ تذاکر ایشان به این قونسولگری معلوم نیست، ولی اشکال ایشان را تحصیل نموده و در ورقیهٔ علاحدّه تقدیم می‌دارد.

سواد مطابق اصل است. قونسول غفار

[حاشیه]: به عرض می‌رسد ۷/۷

[حاشیه]: سابقه‌اش کجا بوده است باید به وزارت جنگ اطلاع بدهید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۸ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۸

از: کارگزاری رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶ اسفند ۱۳۰۵

نمره: ۱۶۱۶

موضوع: اسکان ۲۲ خانوار از ایل هرتوش به رهبری بابکر آقا در صومای برادوست پس از قیام بر ضد دولت ترکیه.

برای مزید استحضار خاطر مبارک معروض می‌دارد در مواقعی که ایلات: هرتوش ساکن در خاک ترکیه بر علیه دولت ترکیه قیام و بالاخره دولت مزبور در قلع و قمع آنها موفقیت حاصل و پس از آن کلیهٔ رؤسای اکراد را از محل سکونت خود که ادعای ریاست ایلات را می‌نمودند به نقاط دیگر تبعید نمودند، یک عده از طوایف هرتوش مرکب از ۲۲ خانوار که رئیس آنها بابکر آقا است به خاک ایران وارد و در محال صومای برادوست ساکن گردیده و به اضافه طاهر و شمس‌الدین و مستو هرتوشی و سلیمان نوری بیگ و خورشیدبیگ هم به خاک ایران آمده و در دهات صومای برادوست سکونت اختیار و چون با مسالمت رفتار می‌نمایند مورد توجه

مقامات لشکری واقع و حقیقتاً مانند سایر ایلات اکراد ایران با صداقت معامله و بدین مناسبات اخیراً سلیمان نوری‌بیگ و خورشیدبیگ که اصلاً کرد و مدتی در نظام ترکیه خدمت نموده‌اند به تبریز احضار و گویا در نظر دارند از وجود آنها استفاده‌هایی بنمایند، و با وجود این جریانات تاکنون از طرف باش‌شهبندری اظهاری نشده و چنین معلوم می‌شود که دولت ترکیه آنها را از اشرار ندانسته و یا اینکه در مجاور حدود ترکیه ساکن هستند تقاضای اخراج آنها را از نقاط مزبور و سکونت دادن در سایر نقاط ایران را نمی نمایند، و در خاتمه معروض می‌دارد ایلات هرتوش ملبس به لباس اعراب و عدهٔ مزبور هم که به خاک ایران آمده لباس مزبور را دارا هستند. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

کابینه ج ادارهٔ دوم سیاسی

به عرض برسانند. ۱۳۰۵/۱۲/۲۸[۱]

آقای نبیی از مضمون راپورت وزارت جنگ را مستحضر نمایند. ۱۷ فروردین

اسناد قدیمهٔ وزارت امورخارجه پروندهٔ ۱۸ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۹

از: شیخ مهدی برادر شیخ سعید

به: ژنرال قونسولگری ایران در بین‌النهرین

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: درخواست شیخ مهدی برای دیدار با رضاشاه.

خلاصهٔ مشروحهٔ شیخ مهدی پسر شیخ محمود پالوی نوادهٔ شیخعلی*... پالوی و برادر شیخ سعید از رؤسای اکراد در کردستان وسطی (دیاربکر). وقتی ترکها ظلم و تعدی را به منتهی درجه رسانیده و از حدود شرع تجاوز نمودند، اکراد از شدت فشاری که به آنها آمده مجبور به هیجان

شده و شیخ سعید که رئیس آنها بود عازم ایران شده و ما را با بعضی از حوادث خود نیز همراه خود برد، ولی مشارٌالیه اسیر ترکها شده و بنده با برادرزاده‌ها و سی نفر از رفقا و یکصد و بیست نفر از سواران ما به دولت علّیه پناهنده شدیم. در موقع ورود به کلبه‌کند که نقطهٔ سرحدی و از ملحقات ماکو است مأمورین سرحدی به ما اخطار کردند که اسلحهٔ خودمان را تسلیم کنیم، ما که خانوادهٔ شیخ سعید بودیم اسلحهٔ خود را فوراً تسلیم نمودیم. دیگران به تصور اینکه اسلحهٔ خود را بدهند آنها را تسلیم ترکها خواهند کرد از تسلیم اسلحهٔ خود خودداری نمودند. بالاخره مأمورین حکومت عجله نموده با اکراد در مقام زدوخورد بر آمده در این بین بیست و پنج نفر از اکراد ما مقتول شدند. به هر حال، سلطان عبدالله‌خان طهماسبی، امیر لشکر، خیلی به ما محبت و...* نموده و اشخاص مسبب را توبیخ و سرزنش نمودند و در نتیجه عریضه‌ای که به خاکپای همایونی تقدیم نمودیم ما را با ۴۰ نفر از اکراد که توقیف شده بودند مرخص و اجازه دادند که در هر نقطه که می‌خواهیم اقامت کنیم. ما هم شدیم و مقصود ما از اقامت در آنجا این بود که هر کس از طرف وطن ما می‌آید وضعیت آن صفحات را از او سؤال و تحقیق کنیم؛ بعد که وضعیت بی‌حسی و تمرد سمیتقو را دیدیم از او دوری نموده و به عراق آمدیم و بنده در ماه تموز گذشته با تذکره که در دست دارم به سوریه رفته از بستگان خود که در دیاربکر...** هستند سراغ و احوال گرفته به بغداد مراجعت نمودم و حالا می‌خواهم با همین تذکره به طهران بروم، شاید بتوانم در آنجا به زیارت اعلیحضرت اقدس همایونی مشرف و مورد توجه همایونی واقع شده خدمتی به هر دو ملّت بنمایم. لذا مستدعی است مراتب را به مقامات مربوطه اشعار و وسایل آن را به هر نوعی که می‌دانید فراهم فرمایید.

محل امضاء

شیخ مهدی ولد شیخ محمود پالوی نوادهٔ شیخ علی...* پالوی برادر شیخ سعید از رؤسای اکراد در کردستان وسطی (دیاربکر)

*یک کلمه ناخوانا است.

** دو کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۷۸　　کارتن ۲۹　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۰

از: ژنرال کنسولگری در بغداد (ادارهٔ تذکره)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۲ اردیبهشت ۱۳۰۶

نمره: ۱۳۵

موضوع: دربارهٔ امین بروسک کاتب شیخ سعید که تقاضای ورود به ایران کرده بود.

امین بروسک پسر ملا یوسف تولد شدهٔ ارضروم تبعهٔ ترک از اکرادی با شیخ سعید معروف همدست و کاتب او بوده است، پس از شکست شیخ سعید و اعدام او فراراً به آذربایجان ایران رفته و از آنجا از طریق رواندوز به اربیل می‌آید، در این موقع حکومت عراق مومیٔ‌الیه را به بغداد احضار و به او اخطار می‌کند که در صورتی که مایل به اقامت در بین‌النهرین باشد فقط باید در بغداد باقی مانده و متعهد شود از شهر بغداد خارج نشود، ولی اگر مایل به رفتن سایر ممالک باشد اجازه داشته و می‌تواند برود. مشارّالیه پس از مدتی اقامت در بغداد اخیراً از حکومت عراق جواز مرور برای مسافرت به ایران گرفته و به جنرال قونسولگری برای ویزا آورده بود. فدوی پس از تحقیقات لازمه به امر آقای جنرال قونسول تذکرهٔ او را ویزا و همین دو روزه به ایران برای کسب معاش حرکت خواهم نمود. هر چند که تصور می‌رود اظهارات او تحقیقات لازمه نموده و به صحت اقوالش مطمئن می‌باشد، معهذا فدوی به عرض و تقدیم راپورت جسارت ورزید تا در صورت اقتضای رأی مبارک مقرر فرمایند عملیات مشارّالیه تحت نظر دقت ادارهٔ جلیلهٔ نظمیه دایره قصر شود.

[امضاء]

[حاشیه]: ادارهٔ محاسبات تذکره ۱۳۰۶/۳/۲[۱]

به ادارهٔ محترمهٔ دوم سیاسی ارسال شود که اقدام مقتضی به عمل آورند.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۰　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲۱

از:وزارت امورخارجه

به: ژنرال کنسولگری ایران در بغداد

تاریخ: ۱۳۰۶/۴/۲۹

نمره: ۴۷۳۱/۱۸۲۴

موضوع: لزوم تحقیق در باب بروسک افندی.

با ارسال راپورت محرمانهٔ وزارت داخله راجع به بروسک افندی نام لازم است راجع به این شخص تحقیقات دقیق به عمل آورد و هر چه زودتر از نتیجه وزارت خارجه را مستحضر نمایید.

میرزا عبدالرحیم [امضاء]

[حاشیه]: فوری محرمانه است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۰ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۶ش.

د ـ اسماعیل‌آقا سمکو

سند شماره: ۱

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

نمره: ۱۷۳

تاریخ: ۱۰ مارس ۱۳۴۱

موضوع: مراجعت اسماعیل‌آقا سمکو از ترکیه به ایران.

راجع به مسئلهٔ مراجعت اسماعیل آقای سمیتقو به ایران که وطن مشارٌالیه است مدتی است از طرف دولت ایران اقدامات و مذاکره می‌شود و معهذا تاکنون نتیجهٔ قطعی حاصل نشده و به موجب مراسلات و تعلیماتی که اخیراً از حکومت متبوعهٔ اینجانب به سفارت کبری رسیده معلوم می‌شود پس از مراجعت اخیر مشارٌالیه به خاک ایران با اینکه بر طبق هیچ قانونی و اصولی زن و بچه مورد تعرض و تضییقات و مزاحمت واقع نمی‌شود مأمورین دولت ترکیه انواع خشونت و سوءرفتار را نسبت به خانوادهٔ مشارٌالیه نموده‌اند تا حدی که بر خلاف میل و مصلحت خود مجبور به مراجعت ثانوی به خاک تورکیه[ترکیه] گردیده و واضح شده است که مشارٌالیه برخلاف میل و منظور خود به قهر و اجبار در خاک تورکیه محبوس است. دولت ایران چه از نقطه‌نظر قوانین بین‌المللی و چه به مقتضای عهود بین دولتین و چه از نظر روابط همسایگی و دوستی و اخلاقی این رفتار مأمورین تورکیه را هم نقض صریح حقوق خود دانسته هم منافی مصالح حدودیه می‌داند، لذا منتظر است که برای حفظ روابط صمیمانه و تشیید مبانی دوستانه بین مملکتین خاتمهٔ قطعی به این امر داده شده و به مأمورین امر شود مشارٌالیه را آزاد

بگذارند که با زن و بچهٔ خود به وطن خویش عودت کند. اینجانب نیز به اقتضای مسلک ثابتی که در حفظ مناسبات و استحکام روابط و ایجاد یگانگی عملی بین دو مملکت دارم امیدوارم به استعطاف و جلب توجه اولیای دولت جمهوری به اهمیت این قبیل مسائل و تأثیرات آن موفق شده به لزوم خاتمه و انجام آن متوجه سازم که به زودی امر قطعی در این موضوع صادر فرمایند تا زمینه و وضعی که برای اتحاد و صمیمیت بین دو مملکت لازم و مقتضی منافع هر دو مملکت است روز به روز مهیاتر شده و مسائل پیشرفت مرام حقیقی و یگانگی عملی فراهم گردد.

سواد مطابق اصل است. [اسم ناخوانا امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۴ کارتن ۴۷ سال۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۲

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۲ ثور [اردیبهشت] ۱۳۰۴

نمره: ۱۳۳

موضوع: ورود اسماعیل‌آقا سمکو به ایران و واکنش دولت ترکیه.

در تعقیب راپورت مورخ ۹ جدی ۱۳۰۳ نمرهٔ ۱۴۱۲ راجع به اسماعیل‌آقای سمیتکو جسارت به عرض می‌ورزد پس از اینکه مأمورین ترکیه از مراجعت مشارٌالیه به خاک ایران مسبوق و این معامله را مخالف با پیشرفت مقاصد سوء تصور نمودند فوراً اهل و عیال او را دچار تضییق و ناچاراً اسماعیل‌آقا به خاک ترکیه عودت نمود؛ در همان وقت بدواً نهایت مساعدت را نسبت به او مرعی و حتی وعده داده بودند وجوهاتی که در موتع فرار از او غارت شده تدریجاً تأدیه می‌شود و به اضافه برای اینکه از حرکت او به ایران ممانعت شود چند نفر از مأمورین ترکیه را در اطراف او در تحت عناوین مختلفه محافظ قرار دادند و پس از چندی

تدریجاً قریب به چهار هزار لیره کاغذ و مقداری‌حبوبات هم برای مخارج او تأدیه کردند. اکنون بر طبق اخبار متواترهٔ واصله اسماعیل‌آقا را در محال الباق قریهٔ ماسیروکندی که با شپیران خاک ایران تقریباً چهار فرسخ دارد سکونت داده‌اند. مشارٌالیه در یک خانهٔ رعیتی کـه دارای دو اتـاق است زندگانی و با ترتیباتی یک بالاخانه هم برای بیرونی خود ساخته، دارای نه نفر عیال است، یکی از آنها که از اهل خوی بوده به مناسبت اصراری[که] در مراجعت به وطن خود داشته اخیراً شخصاً او را به قتل رسانده و بقیه را جمعاً در یک اتاق نگاهداری می‌نماید. وضع معیشت او خیلی سخت، از ایلات کرد خاک ترکیه و ایران در تمام مواقع آذوقهٔ مشارٌالیه را تأمین ولی از جهت وجه که در هر دفعه از پنج تنگی و غالباً از ایلات ایران و ترک هم تقاضای وجه می‌نماید که در هر دفعه پنج الی ده لیره برای او می‌فرستد. قبل از اینکه درصدد مراجعت به خاک ایران بیاید همه نوع از طرف مأمورین ترکیه با او مساعدت و فوق‌العاده احترامات می‌کردند و حتی غالباً قائم مقام و سایر مأمورین آن نقاط از او دعوت و به خانه‌اش آمد و رفت داشتند. اکنون به کلی آن معاملات را مقطوع ساخته و همیشه مواظبت دارند که نتواند به ایران معاودت نماید. به قراری که مـی‌گویند اسماعیل‌آقا به کرّات در آن نقاط گفته است پس از ملاقات با آقای امیر لشکر شمال غربی اطمینان کامل از هر حیث حاصل نموده تاکنون فقط منتظر موقع بوده که طرق حدود که به واسطهٔ زیادی برف مسدود شده باز و به هر شکل است قریباً خود را از این مذلت و پریشانی نجات داده و به وطن اصلی خود ایران مراجعت خواهد نمود. نتیجه را ثانیاً به عرض می‌رساند. ۲/۲۵

[حاشیه]

[اسم ناخوانا مهر و امضاء]

به عرض می‌رسد

[حاشیه]: به ادارهٔ دویم سیاسی فرستاده شود. ۱۳۰۴/۲/۱۷[۱]

[حاشیه]: آقای فضل‌الله‌خان سواد به وزارت امور جنگ بفرستید. ۱۹ اردیبهشت.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۴ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۳

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی
به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه
تاریخ: ۲۹ اردیبهشت ۱۳۰۴
نمره: ۳۰۴
موضوع: ورود اسماعیل‌آقا سمکو از ترکیه به ایران.

در تعقیب عریضهٔ تلگرافی رمز مورخ ۱۵ اردیبهشت جاری نمرهٔ ۲۱۳ دائر به مراجعت اسماعیل‌آقا با متعلقان خود به خاک ایران جسارت به عرض می‌ورزد به طوری که در ضمن راپورت مورخ ۹ جدی سنهٔ ماضیه نمرهٔ ۱۴۱۲ عرض شد اسماعیل‌آقا به مناسبت تأمینات حاصله از آقای امیر لشکر شمال غربی از همان موقع میل مراجعت به ایران داشته به قسمی که خودش قریب به هفده روز در خاک ایران متوقف و همین که برادرش را با وسائل نقلیه به خاک ترکیه برای عودت خانواده‌اش روانه می‌دارد از طرف مأمورین ترکیه ممانعت می‌شود. بالاخره چون دیگر سختی نسبت به او از حد گذشته بود تماماً مترصد موقع بوده تا اینکه تیمورآقا و دیگران نزد او رفته با اجرای ترتیباتی یک دفعه با خانواده و تقریباً یکصد و پنجاه نفر سواران شکاک که بدواً با او مهاجرت کرده بودند وارد خاک ایران می‌شود. در این وقت آقای امیرلشکر هم مشارٌالیه را ملاقات و پس از محبتهای زیاد و امیدواریهای فوق‌العاده در بین قریهٔ هوسین و جونی من محال صومای با متعلقان خود ساکن و از قرار اطلاعاتی که رسیده قریب به یکصد نفر هم از سواران ایل حسنی کُرد ترکیه در معیت او به ایران مهاجرت نموده‌اند. به مناسبت اینکه اسماعیل‌آقا آنچه دارایی که از شرارت خود در این صفحات به دست آورده بود ترکها در اول وهله از او مأخوذ و حالیه به‌کلی از هستی ساقط شده است، آقایان اکراد و حتی رعایای آنها به واسطهٔ تعصب ملیت و مخصوصاً که حالیه مشارٌالیه مورد همه‌گونه مراحم آقای امیرلشکر واقع شده کمکهای مادّی می‌نمایند که بتواند امور زندگانی خودش را مرتب نماید و به اضافه دائماً از مشارٌالیه دیدن و مراسم احترامات را به جای می‌آورند. حالیه در چهریق، که محل اقامت سابق او بوده ساختمان عمارت را شروع نموده‌اند که گویا می‌خواهد مجدداً در آنجا سکونت اختیار کند. می‌گویند یکی از مواد شرایط این است مجدداً کلیهٔ املاک او راکه از طرف دولت علّیه خالصه شده به او واگذار و دویمی احراز مقام اولی یعنی ریاست کل ایلات شکاک می‌باشد که

عجالتاً فدوی در قبول آن از ناحیهٔ امارت لشکر شمال غربی بی‌اطلاع ولی آنچه استنباط می‌نماید چون اسماعیل‌آقا در تمام مدت مهاجرت به خاک ترکیه با وجود تشبثات گوناگون با نهایت سختی امرار وقت و ترکها هم آنچه به او وعده دادند وفا نکردند، و از طرف دیگر هم موقع شورش در کردستان عثمانی اولیای امور دولت ترکیه سیاست خوبی را نسبت به اکراد اتخاذ نکرده و تقریباً سلب اطمینان از ایلات کردیه کرده و خیال دارند که در آتیهٔ نزدیکی در آن صفحات هم تغییراتی در اوضاع اکراد بدهند، بدین جهات دیگر به‌کلی قطع امید او از ترکها شده و تصور می‌شود باکمال صداقت در ایران زندگانی و به امور رعیتی اشتغال ورزد.

به واسطهٔ حدوث این قضیه که اسماعیل‌آقا به خاک ایران آمده است مأمورین دولت ترکیه نظر به ملاحظات سوئی که نسبت به این حدود دارند و همیشه می‌خواهند این قبیل اشخاص را وسیله و محرک قرار دهند خیلی دلتنگ و مخصوصاً در اینجا از وضعیات و رفتار علی‌رضابیک به خوبی این موضوع مشاهده می‌شود، و به همین ملاحظات جنبهٔ بهانه‌جویی را وسعت داده گرچه مواظبت و مراقبت از هر حیث به عمل آمده و می‌آید، با این حال ممکن است در آتیه مأمورین دولت ترکیه به تلافی این امر در حدود به تحریکات دیگری مبادرت ورزند، و به اضافه برای مزید استحضار خاطر مبارک عرضه می‌دارد سابقاً که سامی‌بیگ، باش‌شهبندر در اینجا اقامت داشت و اسماعیل‌آقا به ایران مراجعت نمود و حالیه که این موضوع صورت قطعی حاصل نمود مأمورین ترکیه می‌گویند در تمام این مدت تجاوزاتی که در حدود ایران واقع شده مرتکب و مسبب آن اسماعیل‌آقا بوده اکنون که خودش به ایران آمده است مأمورین دولت علّیه خسارت وارده را از او مطالبه نمایند. به عقیدهٔ فدوی این اظهارات به طور ساده نیست و شاید اولیای امور دولت ترکیه هم دارای همین نظریه باشند. بر حسب تکلیف جسارت به عرض ورزید. نتیجه هم ثانیاً عرض می‌شود. عین‌السلطنه [امضاء و مهر]

[حاشیه]: به عرض می‌رسد. ۳/۱۰

[حاشیه]: به ادارهٔ دویم سیاسی فرستاده شود. ۱۳۰۴/۳/۱۳[۱]

[حاشیه]: ضبط شود ۱۷ خرداد

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۴　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۴

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی (سواد مراسلهٔ کفیل شهبندری ترکیه در ارومیه)
به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه
تاریخ: ۹ تیرماه [۱۳۰۴]
نمره: ۴۸۱/۷۳
موضوع: فرار خالد و عبدالباقی به نزد اسماعیل‌آقا و درخواست ترکیه برای استرداد آنها.

بعدالعنوان، محض استحضار خاطر مودّت ذخایر رحمت اظهار می‌دهد نظر به اخبار موثقه خالد و عبدالباقی نامان از عشیرت حسنان که در اختلال کردستان ترکیه مدخل‌دار هستند الیوم در نزد اسماعیل‌آقا (سمیتقو) می‌باشند. اینک توقیراً متمنّی است با اجرای اقدامات کافیه مقرر شود موجبات دستگیری مشارٌالیهما را فراهم و به حکومت متبوع مفخم دوستدار تسلیم بدارند. زیاده بدین وسیله احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. کفیل باش‌شهبندر دولت جمهوری ترکیه در ارومی. علی‌رضابیک
سواد مطابق اصل است [امضا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۷ کارتن ۱۷ سال۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۵

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی
به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه
تاریخ: ۲۶ آبان ماه ۱۳۰۴
نمره: ۱۲۴۴
موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و نحوهٔ رابطه‌اش با ترکیه.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۲۱ مهرماه هذه‌السنه نمرهٔ ۹۳۸ مربوط به شرارت اسماعیل‌آقا سمیتکو جسارتاً به عرض می‌رساند مشارٌالیه هر روزه به تجاوزات خود ادامه و چون رؤسای عشایر اکراد به خوبی فهمیده‌اند که با قوای کافی امروزهٔ دولت این معاملات

بی‌رویهٔ او نتایج حسنه نخواهد داد، عمرخان رئیس ایل کاردار، که به طور اجبار با او سازش نموده بود، به وخامت این امر متوجه از اطاعت سمیتکو خودداری، حتی یکی دو مرتبه هم دعوت او را اجابت نکرده، بالاخره اسماعیل‌آقا چون همیشه اوقات به مناسبت شرارت و خسارت رساندن رؤسای عشایر را با خود همدست نموده با تحریکات لازمه یک عده را مأمور نموده بود قریهٔ علیکان و ممکان متعلق به حسین‌آقا، برادر عمرخان مذکور، را غارت نمایند. نظامیان و سواران عمرخان آن عده سارقین را تعقیب، عاقبت دو نفر آنها را دستگیر و آنچه را هم سرقت کرده بودند مجدداً استرداد نمودند و پس از چند روزی کلیهٔ علوفه که در زین‌دشت عمرخان برای مواشی خود در زمستان تهیه نموده بود با اجرای ترتیباتی سوزاند. با این حال عمرخان نسبت به دولت کاملاً مطیع و همه قسم برای پیشرفت مقاصد دولت اظهار اطاعت می‌نماید و سپس از قرار اطلاعات واصله باز عدهٔ سواران اسماعیل‌آقا به قریهٔ معروف به خرابه که در سه فرسخی شهر واقع است هجوم آورده که اهالی در نهایت تشویش خاطر گرچه ظاهراً اظهاراتی نمی‌نمایند ولی باطناً همگی وحشتناک و به مناسبت اینکه دفعات سابق صدمات کلی از شرارت اسماعیل‌آقا متوجه آنها شده عموماً در حالت اضطراب‌اند.

نظر به اینکه اسماعیل‌آقا مانند ایام سابقه همیشه یک موضوعی را بهانه و به اقدامات بی‌رویه مبادرت می‌ورزد، این دفعه هم به بهانهٔ عدم ایفای وعده‌هایی که آقای امیرلشکر طهماسبی فرمانده سابق قوای آذربایجان برای مراجعت او به خاک ایران داده شده و املاک و علاقجات او هم جزو خالصهٔ دولتی گردیده دورهٔ خودسری خود را تجدید، گویا برای اینکه در این موقع مشارٌالیه به مراحم دولت علّیه امیدوار شود بدواً محصول یک قسمت از همان املاک را به خودش تخصیص دادند و چون باز کفایت مخارج او را نکرده و می‌خواهد مانند ازمنهٔ سابقه عدهٔ زیادی از سواران مسلح را دور خود جمع و حاضر داشته باشد به غارت دهات و غیره می‌پرداخت. اخیراً کلیهٔ املاک را در تحت اختیار خودش گذاردند تا از محصول آن اعاشه و رفع بهانه‌جوییها بشود. با این حال به مناسبت اینکه مشارٌالیه به حمایت مقامات خارجی اطمینان دارد با قدرت کامل هر روز یک نوع تقاضایی را می‌نماید و چون می‌داند که عجالتاً دولت علّیه به ملاحظاتی با او به مسالمت رفتار می‌نمایند سوء استفاده نموده و مخصوصاً اخیراً که ملا محمد قاضی کرد را وکیل نموده بود عمل اجارهٔ یک خانهٔ متعلقه به فخری خانم، صبیهٔ مرحوم

اقبال‌الملک را که در دورهٔ شرارت مشارٌالیه به حبالهٔ نکاح خود در آورده در شهر ارومیه خاتمه دهد. قطع نظر از مذاکرات بی‌رویهٔ وکیل مزبور اسماعیل‌آقا در ضمن وکالتی که به او داده بود قید کرده در صورتی که موضوع تعصب در بین است ابداً اقدام نکرده مراجعت نمایید. بدیهی است اگر او در خودش یک قدرت کامل نبیند نمی‌تواند به این قبیل حرکات دنباله دهد. البته خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است به واسطهٔ اینکه مقدرات موصل قطعاً تعیین نشده ترکها و انگلیسها برای پیشرفت نظریهٔ خود هر یک قسم سیاسی را تعقیب و اسماعیل‌آقا که همیشه محل استفادهٔ اجانب بوده است از طرفی با انگلیسها روابط خود را محکم و هزار قسم وعده‌هایی برای موفقیت به آنها می‌دهد و از طرف دیگر هم گرچه نسبت به ترکها نظریهٔ خوبی ندارد و در نتیجهٔ عملیاتی که ترکها به اکراد نموده‌اند بی‌اندازه از آنها مأیوس و حتی اطمینانی هم به اقوال آنها ندارند، با وجود این برای اجرای مقاصد سوء خود در این موقع که دولت ترکیه به طوری که ضمن راپورت معروضهٔ مورخ ۵ آبان ماه جاری نمرهٔ ۱۱۳۲ جسارت به عرض ورزید از معاملات خود با اکراد پشیمان و تصوراتی را که می‌کردند در موقع خلع سلاح اکراد ترکیه دولت علّیه هم به همین قسم رفتار و بر طبق میل و مرام آنها اقدامات می‌نمایند مبدل به تأسیس کامل گردیده است، سلیمان صبری‌بیک، والی وان و کمیسر حدود را هم که دائماً در مقام تحریکات بین اکراد ایران است با خود همراه و اطمینان داده با خیالات ترکها مساعدت نمایند و به همین مناسبات بعد از اینکه سلیمان صبری‌بیک، آجودان خود را برای مذاکره با اسماعیل‌آقا اعزام داشت از قراری که حالیه شهرت دارد عثمان آقا از عشایر ترکیه را با اسماعیل هم قرابت دارد با مهمات در قرب جوار حدود نزدیک به محل سکونت اسماعیل‌آقا جای داده‌اند که به واسطهٔ خویشاوندی با عثمان آقا مطمئن شده و در موقع هم از اسماعیل‌آقا حمایتهای لازمه را بنماید. با وجود اینکه اسماعیل‌آقا با ترکها هم به صداقت رفتار نمی‌کند، ولی سلیمان صبری‌بیک، دقیقه‌ای از تحریکات خودداری نداشته و اسماعیل‌آقا برای حفظ مقام خود و محل توجه واقع شدن در نظر اولیای دولت علّیه این نوع تشبثات را کرده که هر چه تقاضا می‌کند قبول و بالاخره اولیای دولت علّیه بر وفق میل و مرام او رفتار و به مناسبت اینکه تصور می‌نماید امروزه دول اجنبی به وجود او محتاج و ناچاراً دولت علّیه هم مطابق دلخواه با او معامله خواهد کرد، طرز

میانه‌روی را اتخاذ نموده تا در موقع معین طریق مشی سیاست خود را علنی سازد. بدیهی است در این اوقات که دولت ترکیه هر روزه قشون خود را [در] نقاط مجاور خاک ایران و موصل زیاد می‌نماید و انگلیسها هم به همین ترتیب مشغول اقدامات‌اند، به عقیدهٔ فدوی در صورتی که به هر ترتیب که رأی مبارک اقتضاء فرماید به حرکات ناشایسته و معاملات بی‌رویهٔ او خاتمه داده نشود برای دولت علّیه زحمات کلی تولید خواهد نمود. امر امر مبارک است نصرالله بهنام. [مهر و امضاء]

[حاشیه]: به عرض می‌رسد ۹/۱۵

[بالای سند]: محرمانه

در تعقیب راپورتهای سابق سواد به وزارت جنگ بفرستید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۴ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۶

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۸ دی ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۳۹۷

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و مسئلهٔ فراریان ترکیه در نزد او.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۲۶ آبان ماه هذه‌السنه نمرهٔ ۱۲۴۴ راجع به شرارت اسماعیل‌آقا سمیتکو جسارتاً به عرض می‌رساند عمرخان رئیس ایل کاردار که خود را مطیع اوامر دولت علّیه معرفی می‌نماید، بالاخره موضوع کدورت ایشان با اسماعیل‌آقا به صورت علنی مبدل و در نتیجه هر یک از طرفین عدهٔ سواران مسلح خود را حاضر و مشغول جمع‌آوری عده شدند که شروع به زدوخورد نمایند. در این موقع عده[ای] از سواران اسماعیل‌آقا به امید

اینکه مأمورین محلی با نظریهٔ عمرخان موافقت دارند از همراهی با او مضایقه و فراراً خود را به عدهٔ عمرخان ملحق ساختند که مشارٌالیه آنها را در دهات محال انزل سکونت و عمرخان هم مال و مواشی خود را از مجاورت با املاک اسماعیل‌آقا حرکت داده در همان دهات انزل جای داد که در موقع مصادمه دارایی او از بین نرود. اسماعیل‌آقا که خود را رئیس کلیهٔ ایلات شکاک می‌داند و همیشه درصدد است تمامی ایل مطیع او باشند، این جسارت فوق‌العادهٔ عمرخان اسباب نکث قدرت او در بین طوایف اکراد گردید. مصادف با این اوضاع آقای سرهنگ کلبعلی‌خان فرمانده قوای ایلات ثلاثه به تبریز احضار و پس از چند روزی به عمرخان هم اطلاع داده شده بود که باید به تبریز حرکت نماید. مشارٌالیه با دلایل غیر موجهی از عزیمت به تبریز عذر خواست که در این موقع از طرف فرمانده قوای ارومی عده[ای] از نظامیها را به محال انزل حرکت دادند تا اگر عمرخان باز در حرکت به تبریز خودداری کند با قوهٔ قهریه دستگیر و روانه شود. عمرخان هم از چگونگی امر مسبوق فراراً به اسماعیل‌آقا متوسل گردید. گویا اسماعیل‌آقا هم از اتاق یاور ناصرقلی‌خان کفیل فرماندهی قوای ولایات ثلاثه تقاضا نموده بود که دیگر عمرخان را عفو دارند. مشارٌالیه هم قبول ننموده فرستادن عمرخان را به سلماس خاطرنشان و عاقبت عمرخان را به تبریز روانه داشتند.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است نظر به وضعیات فعلی این حدود با تحریکات و سیاستهای مختلفهٔ خارجیها که مخصوصاً نسبت به اسماعیل‌آقا به کار می‌برند این قبیل اقدامات موقتاً برای تحبیب مشارٌالیه که به مراحم دولت علّیه امیدوار و از ترس به مقامات خارجی متشبث نشود به موقع است. نظر به اینکه اطمینان اسماعیل‌آقا فقط به عده[ای] از فراریان ترکیه است که قبل از اختلال کردستان ترکیه و مافیه آن فراراً به خاک ایران وارد و به اسماعیل‌آقا پناهنده شده‌اند می‌باشد. به مناسبت تقلیل یافتن قدرت و نفوذ او که در وقت خود اسباب زحمت نشود، چنانچه رأی مبارک جم اقتضا فرماید ممکن است مأمورین مربوطهٔ سلماس با تدابیر عملی که حالیه اسماعیل‌آقا اظهار خدمتگزاری به دولت علّیه می‌نماید به عنوان اینکه اقامت فراریان ترکیه در مجاورت حدود محظورات سیاسی تولید نموده عدهٔ مزبور را که باز در تحت حمایت مستقیم او باقی باشند در یکی از محالات دور دست ارومیه سکونت

دهند و بدیهی است چون اسماعیل‌آقا به سایر رؤسا و عدهٔ ایلات شکاک ایرانی که دور او جمع شده‌اند اطمینان کامل ندارد و منتها امید او به این عده از فراریان ترکیه است، در صورتی که در انجام این امر موفقیت حاصل شود در واقع قوای مادّی و معنوی او تقلیل یافته که قطع‌نظر از منافع سیاسی آن اکراد تدریجاً از اطراف او متفرق و به اضافه در موقعی که دولت علّیه هرگونه نظریه نسبت به مشارٌالیه اتخاذ فرمایند با سهولت و بدون زحمت صورت می‌گیرد. امر امر مبارک است. نصرالله بهنام [امضاء و مهر]

[حاشیه]: به ادارهٔ دوم

[حاشیه]: محرمانه است، آقای انتظام سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۲۷ دی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۴ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۷

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

تاریخ: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۵ دی ماه ۱۳۰۴

نمره: ۱۴۳۴

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و مسئلهٔ خروج فراریان ترکیه از نزد وی.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۸ جاری نمرهٔ ۱۳۹۷ مربوط به شرارت اسماعیل‌آقا سمیتکو که در نتیجهٔ احضار عمرخان رئیس ایل کاردار شکاک به تبریز گردید، جسارت به عرض می‌ورزد به طوری که ضمن راپورت مذکور فوق عرضه داشت عده‌ای از سواران اسماعیل‌آقا به عمرخان پناهنده و آنها را در دهات مختلفه سکونت داده و از جمله چند نفری از فراریان ترکیه هم در قریهٔ زیمدشت محل سکونت عمرخان اقامت نموده بودند که فدوی مشغول تحقیقات نسبت به این موضوع و به دست آوردن اسامی آنها بود که مراسله در همین باب نمرهٔ ۸۶۹/۱۱۳

از باش‌شهبندری به کارگزاری وصول داد که باش‌شهبندری طبق اظهارات خالدبیگ تبعهٔ ترکیه تقاضا مساعدت بشود فوراً مراتب را به آقای فرمانده قوای ارومی نمرهٔ ۱۴۱۳ اشعار و اضافه نمود در صورتی که سکونت آنها در قراء مجاور ارومی محظوراتی نداشته باشد موافقت به عمل آید و از طرف دیگر آقای فرمانده را هم از نظریهٔ معروضه در راپورت نمرهٔ ۱۳۹۷ در باب این عده از فراریان ترکیه مستحضر داشت که باید حتی‌المقدور و با تدابیر عملی ترتیبی‌اتخاذ نمود که تدریجاً فراریان ترکیه از مجاورت با حدود خارج شوند تا با این شکل معناً قوای مادّی و معنوی اسماعیل‌آقا کاسته شود و گویا از همین نقطه‌نظر آقای فرمانده ارومی و فرمانده سلماس هم از حرکت خالدبیگ و اقامت در قراء مجاور شهر ارومی که با محل اقامت اسماعیل‌آقا و حدود خیلی فاصله دارد و تمام حرکات آنها تحت نظر خواهد بود موافقت و جواباً نمرهٔ ۶۹۶۴ مرقوم داشتند به خالدبیگ اجازه داده شود که از زیمدشت مهاجرت و در قراء ارومی ساکن بشود، چون باش‌شهبندر در ضمن مراسلهٔ خود عدم امنیت آن حدود را متذکر شده بود لذا فدوی اظهارات خالدبیگ را تکذیب و به طبق مقتضی جوابی نمره ۱۴۱۲ به باش‌شهبندری اشعار که سواد هر دو فقره لفاً از لحاظ مبارک خواهد گذشت، و در خاتمه به عرض می‌رساند خالدبیگ مذکور را باش‌شهبندری در مراسلات قبل خود در قضیهٔ اتفاقیهٔ شمزینان مداخله‌دار معرفی و تقاضای اخراج او را نموده بود و نظر به اینکه در آن ایام این شخص در نزد اسماعیل‌آقا مقیم و حرکت دادن او از مجاورت حدود و اقامت در نقاط دور دست اشکال داشت، آقای سرهنگ کلبعلی‌خان فرمانده سابق از ایراد جواب به کارگزاری خودداری ولی اکنون که این تقاضا از طرف باش‌شهبندری به عمل آمد و در واقع تفصیل اشعارات سابقه می‌باشد جوابی برای آن مراسلات تهیه و سواد آنها را با پست آتیه تقدیم حضور مبارک می‌نماید. نصرالله بهنام [مهر و امضاء]

[حاشیه]: ادارهٔ دوم ۱۳۰۴/۱/۱

[حاشیه]: آقای انتظام ۶ بهمن

[حاشیه]: ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۴ کارتن ۳۷ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۸

از: قونسولگری ایران در موصل

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۲ فروردین ۱۳۰۵

نمره: ۱۴

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و درگیری او با ترکها.

چنانچه از وضعیت کردستان خاطر مبارک مستحضر است دولت جمهوری ترکیه اکراد و عشایر خود و آنهایی که مایل دولت ترکیه هستند از مملکت خارج می‌نماید. چند روز قبل باز عده[ای] از عشایر اکراد از حدود ترکیه به موصل وارد شدند و از قراری که شنیدم اسماعیل‌آقا سمکو با یک عده در نزدیکی سلماس با ترکها مشغول محاربه و حالیه دعوا چنانچه معلوم می‌شود دوام دارد. مهاجرین ارومیه و علی‌الخصوص آسوری و ارامنه از این مسئلهٔ نهایت دلتنگ و تشویشند. مستدعی است هر گاه این مسئله بی‌اصل باشد مرقوم فرمایند بنده در اینجا به واسطهٔ جراید موصل تکذیب نموده رعایای دولت علّیه آسوده خاطر باشند.

غفار

ادارهٔ دوم ۱۳۰۵/۲/۱۱

آقای انتظام ۱۵ اردیبهشت

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش..

سند شماره: ۹

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۲۷ اردیبهشت ماه ۱۳۰۵

نمره: ۲۲۰

موضوع: عهدنامهٔ ایران و ترکیه و مسئلهٔ نگرانی اسماعیل‌آقا سمکو.

در تعقیب راپورت محرمانهٔ معروضهٔ مورخ ۳۰ فروردین هذه‌السنه نمرهٔ ۷۶ راجع به نظریهٔ مأمورین دولتین ترکیه و شوروی نسبت به اکراد و اسماعیل‌آقا سمیتکو جسارت به عرض می‌ورزد به طوری که فدوی هم در راپورتهای معروضه به عقل ناقص خود موضوع تعقیب تحبیب نسبت به اکراد را عرضه داشته از طرف آقایان فرماندهان مناطق ارومیه و سلماس همیشه این رویه را مورد تعقیب قرار و بدین جهات اطمینان اکراد هر روزه نسبت به مراحم دولت علّیه زیاد و حسن مراتب خدمتگزاری و احتراز از تشبثات به مقامات خارجی در آنها علاوه شده و می‌شود، ولی در این اواخر که موضوع عقدنامه بین دولتین معظمتین ایران و ترکیه در این صفحات منتشر و متن آن را هم در جراید مرکزی درج و اکراد هم از فصول آنها مطلع گردیده‌اند، اکثر آنها و مخصوصاً اسماعیل‌آقا بی‌اندازه در وحشت و دائماً در فکر پیدا نمودن راه نجات برای خود و دیگران می‌باشد و از قراری که اطلاعات رسیده اسماعیل‌آقا تصور نموده که بعد از این دولتین ایران و ترکیه متفقاً برای قلع و قمع کلیهٔ اکراد بذل مساعی و بالاخره سیاست دولت ترکیه که عبارت از قطع نسل ملت کرد است پیشرفت خواهد نمود و بدین جهات فوق‌العاده مخوف و به عقیدهٔ فدوی مشارٌالیه برای حفظ جان خود قطعاً در بین اکراد تحریکاتی خواهد نمود که همگی را معناً با خود متحد و متفق نموده که درصورت بروز پاره‌ای پیش‌آمدها بدین وسیله همراهانی داشته باشد تا بتواند موفقیتی حاصل نماید. نتیجه را ثانیاً به عرض می‌رساند. نصرالله بهنام [امضاء]

[۱۳۰]۵/۳/۹

نمرهٔ ۱۴۱، ادارهٔ خصوصی

[حاشیه]: سواد را برای وزراء عظام و وزارت جنگ بفرستید، ۸ خرداد.

[حاشیه]: ادارهٔ دوم ۱۳۰۵/۳/۸

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۰

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: ۲۸ اردیبهشت ۱۳۰۵

نمره: ۲۰۴۴

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو.

قونسول ایران مقیم موصل راپورتی راجع به مهاجرت اکراد ترکیه به آنجا و شهرت منازعهٔ اسماعیل‌آقا داده است که سواد آن تلواً ایفاد می‌شود. متمنّی است نظریات خود را مرقوم فرماید که جواب قونسولگری بر طبق آن صادر شود. [امضاء]

از طرف وزیر عظمی

[حاشیه]: سواد نمرهٔ ۵۹۸۲ فرستاده شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۱

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۵/۳/۱

نمره: ۲۱۹۳/۱۳۲۴

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و تردید در نبرد او با ترکها.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۲۰۴۴ متضمن سواد راپرت قونسول ایران مقیم موصل راجع به مهاجرت اکراد ترکیه و منازعهٔ اسماعیل‌آقا سمیتقو خاطر محترم را مستحضر می‌دارد که صحت مندرجات راپرت مزبور مورد تردید و در این باب چنانچه اطلاعات کاملی به وزارت جنگ برسد مراتب را برای استحضار خاطر آن وزارت جلیله اعلام خواهد داشت.

[امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

ادارهٔ دوم ۱۳۰۵/۳/۱

آقای انتظام ۲ خرداد

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۱ کارتن ۴۹ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۲

از: کارگزاری خارجهٔ رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: اول شهریور ماه ۱۳۰۵

نمره: ۶۳۹

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و مسئلهٔ فراریان ترکیه.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است عده‌ای از عساکر دولت سابق ترکیه در موقع جنگ بین‌المللی فراراً وارد خاک ایران و غالب آنها در وقایع و انقلابات گذشتهٔ این صفحات شرکت و از هیچ گونه اقدامات مخالف اصول خودداری نکرده و مخصوصاً در ایام شرارت اسماعیل‌آقا اکثر آنها در خدمت او داخل و عملیاتی نموده‌اند که در نزد عموم معروف، وقتی که فدوی به مأموریت این نقطه مفتخر گردید متوالیاً در طی راپورتهای معروضه شرح حالات این جماعت را عرضه داشته و بالاخره باش‌شهبندری به عنوان اینکه دولت جدید ترکیه کلیهٔ فراریان را عفو نموده است به اکثر آنها تابعیت داده که اکنون هم در این صفحات مقیم ولی عده هنوز نزد اسماعیل‌آقا باقی و برای پیشرفت نظریه و مقاصد او اقدامات می‌نمایند. از جمله خالص‌افندی که در ایام شرارت اسماعیل‌آقا فرمانده توپخانه و عده[ای] از قشون سابق ایران (ژاندارم) را در ساوجبلاغ به قتل رسانده و حالیه هم به خیال خود برای موفقیت اسماعیل‌آقا مشغول اقدام که عاقبت آقای سرتیپ ابوالحسن‌خان فرمانده تیپ مختلط رضائیه در طی سه فقره

مراسلات متوالیهٔ ۲۶۳ و نمرهٔ ۲۷۷ و نمرهٔ ۱۳۱۷ اقامت او را به مناسبت اینکه عامل اسماعیل‌آقا سمیتکو و پاره[ای] حرکات مخالف قاعده از او ناشی شده مقتضی دانستند که از خاک ایران خارج شود. لذا نظر به مندرجات مرقومات مشارٌالیه با آقای باش شهبندر به طورکلی در باب فراریان مزبور مذاکره، ایشان اظهار می‌دارند که دولت ترکیه کلیهٔ آنها را عفو نموده فدوی نسبت به خالص‌افندی مذکور داخل مذاکره، بالاخره ایشان هم موافقت نمودند که مومیٌ‌الیه از خاک ایران خارج و به مأمورین سرحدی دولت ترکیه تحویل شود. با این حال شرحی طی نمرهٔ ۶۳۰ به باش‌شهبندری اشعار مراتب را هم تحت نمرهٔ ۶۲۸ جواباً به اطلاع آقای فرمانده رسانیده که سواد کلیه لفاً از لحاظ مبارک خواهد گذشت؛ و در خاتمه جسارتاً عرضه می‌دارد چون از این قبیل فراریان در این صفحات زیاد و غالباً مصدر شرارت شده و هر وقت هم که فرصت بیابند باز از هیچ گونه اقدامات خودداری نخواهند نمود، با آقای فرمانده مذاکره نمود در صورتی که هر موقع از این قبیل اشخاص معاملات مغایر انتظامات مملکتی مشاهده و اقامت آنها در این نقطه مقتضی نباشد کارگزاری را مستحضر دارند تا در حدود وظایف مقرره اقدامات لازمه را به عمل آورد. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام [مهر و امضاء]

ریاست ادارهٔ دوم ۶/۱۳

آقای انتظام ۱۷/۶/[۱]۳۰۵

ضبط شود.

اسناد وزارت قدیمهٔ امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۳

از: سواد راپورت کارگزاری ارومیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۲ مهر ۱۳۰۵

نمره: ۷۹۲

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو.

به طوری که خاطر مبارک کاملاً مسبوق و مستحضر است اسماعیل‌آقا سمیتقو چندی بود که در تحت عناوین مختلفه برای متنق کردن کلیهٔ اکراد با خیالات خود از هیچ گونه اقدامات فروگذار نکرد و هر یک از رؤسای ایلات که با او موافقت نمی‌نمود با انواع و اقسام تدابیر و حیل برای عسرت دیگران اموال او را غارت و چون اکراد هم مشاهده می‌نمودند از حرکات و شرارت اسماعیل‌آقا جلوگیری نمی‌شود نسبت به او تمکین، ولی چون عمرخان، رئیس ایل کاردار شکاک، از اطاعت به مشارٌالیه خودداری و حاضر برای هرگونه معاملات گردید، اسماعیل‌آقا با اجرای ترتیباتی عمرخان را مقصر قلمداد و تحت‌الحفظ او را روانهٔ تبریز و محبوس نمودند. پس از اینکه در این قسمت هم پیشرفت نمود دیگر اکراد قدرت مقاومت در خود ندیده همگی اطاعت از اسماعیل‌آقا را واجب و لازم دانسته، اوامر دولت را هم بدون اجازهٔ اسماعیل‌آقا به موقع اجرا نمی‌گذاشتند. با این رویه اسماعیل‌آقا اقتدار و نفوذ خود را در کلیهٔ صفحات اکرادنشین رضائیه و سلماس توسعه و حتی در این اواخر به عنوان اینکه از طرف دولت کلیهٔ امنیت سرحدات و محالات اکراد به او واگذار شده، مأمورین کشوری و لشکری دولت را مانع در اجرای وظیفه و بلکه به آنها اطلاع می‌داد که از این نقاط خارج شوند. بدین مناسبت کلیهٔ مناطق مزبور در تحت اختیار مطلق اسماعیل‌آقا قرار گرفت. در این موقع که عمرخان از حبس تبریز خارج و اجازهٔ اقامت در دهات خود زیمدشت و غیره داده شد، به محض اینکه اسماعیل‌آقا از استخلاص عمرخان مسبوق گردید شروع به تهدیدات و تقاضا داشت مادامی که به خانهٔ من نیامده و معذرت نخواهد مانع از اقامت او خواهد شد. البته چون اجرای این تقاضا مضرات عمده داشت از طرف آقای فرمانده مورد قبول واقع نشده بدین مناسبت او هم مشغول جمع‌آوری استعداد گردید که به عمرخان حمله نماید. در این وقت به عمرخان هم همه گونه مساعدت و در قره‌قشلاق دو فرسخی سلماس با قوای کافی حاضر برای دفاع گردید. پس از مشاهدهٔ این اوضاع که تاب مقاومت در خود ندیده بالاخره کتباً اطلاع داد که از تنبیه عمرخان صرف نظر و از این تاریخ دیگر مسئولیت مناطق سرحدی را عهده‌دار نبوده و شخصاً هم با عدهٔ خود به خارجه مهاجرت می‌نماید. این موضوع هم صورت خارجی حاصل ننموده و در این مدت به جمع‌آوری عدهٔ اکراد و تهیهٔ مقدمات شرارت پرداخت. رؤسای ایلات را نزد خود نگاهداشت و

به تحریکات و تبلیغات که از مقامات خارجی به او کمک می‌شود پرداخت. یک عده از همدستان خود را تقسیم نموده، در راههای خاک کردستان پشت سرگذارده عده‌های مزبور به دهات اطراف حمله و غارت را شروع و حتی تا یک فرسخی رضائیه هم آمده که در تمام مواقع از طرف نظامیان در دفع آنها اقدامات و در این ضمن یک عدهٔ اکراد مأمور محاصرهٔ اشنویه و تصرف نظامیهٔ آنجا نمود که نظامیان با رشادت فوق‌العاده آنجا را از محاصره خارج و اکراد با دادن تلفات فرار نمودند و بعداً عدهٔ دیگر را به سلماس مأمور که برای به دست آوردن اسلحه و مهمات جنگی نظامیان را متصرف شوند. بدین ملاحظات چهل نفر از اکراد به شهر سلماس وارد، در خانه اقامت و بقیه از خارج شهر درصدد حمله به نظامیه بودند که نظامیان خانهٔ مزبور را محاصره و عمرخان، رئیس ایل کاردار هم با عدهٔ خود به طرف سلماس حرکت، زد و خورد شروع عده[ای] که در خانه بودند مقتول و اشرار هم که در خارج با عمرخان جنگ می‌نمودند با دادن تلفات فراراختیارر، و نظر به اینکه اسماعیل‌آقا در هیچ یک از مصادمات موفقیت حاصل نکرده، به کلی اکراد در واهمه و خیال متفرق شدن از اطراف او را دارند، منتها مشارٌالیه غالباً اولاد آنها را نزد خود نگاهداری که رؤسای اکراد به دولت تسلیم نشوند. با وجود این، کریم‌خان، رئیس یک قسمت ایل هرکی داخله به وسیلهٔ مکاتبات از شرارت اسماعیل‌آقا که پسر او را جبراً نزد خود نگاهداشته شکایت و اظهار انقیاد نموده و بدین مناسبت دو روز قبل وارد رضائیه، مورد مرحمت واقع گردید، و از قراین چنین معلوم می‌شود رؤسای دیگر اکراد هم بدین ترتیب از اطراف او متفرق خواهند شد. اکنون قوایی که همه روزه وارد می‌شوند موجود، حضرات آقایان امیرلشکر شمال غرب و رئیس ارکان حرب کل قشون در رضائیه متوقف، با کمال جدیت مشغول انجام اوامر دولت، دستهٔ طیاره هم که در اینجا موجود است، همه روزه نمایشات خود را ادامه و به طرف کردستان عزیمت و مراجعت می‌نماید. اطلاعاً عرض شد. سواد مطابق اصل است [امضا و مهر]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۴

از: کارگزاری رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۸ آذر ماه ۱۳۰۵

نمره: ۱۱۱۱

موضوع: حمایت قاضی محمد ملا بوزی از اسماعیل‌آقا سمکو و فرار وی به ترکیه.

برای مزید استحضار خاطر مبارک جسارت به عرض می‌ورزد در موقع طغیان و شرارت اسماعیل‌آقا سمیتکو که اوامر لازمه در قلع و قمع او صادر گردید، قاضی محمد معروف به ملابوزی اهل قریهٔ قولنجی من محال رضائیه هم که قبل از این اتفاق با باش‌شهبندر محرمانه ملاقات و در نزد آنها خود را از اتباع ترکیه محسوب می‌داشت با خیالات سمیتکو متفق و حتی با ریاست یک دسته از اکراد محالات انزل و نازلوچای و غیره را که با شهر بیش از سه چهار فرسخ فاصله ندارد تهدید و اکثر غارتی که مربوط به صفحات مذکور است به دستیاری این شخص به عمل آمده و بالاخره که اسماعیل‌آقا فرار می‌نماید قاضی محمد هم به خاک ترکیه فرار و مأمورین سرحدی ترکیه هم او را در قرب جوار حدود سکونت و در این ضمن باش‌شهبندر ضمن مراسلهٔ نمرهٔ ۸۳۸/۸۵ تقاضا می‌نماید که املاک و علاقه‌جات او تا تعیین وکیلش محافظه شود. فدوی از مراتب آقای فرمانده را طی مشروحهٔ نمرهٔ ۱۰۴۴ مسبوق جوابی به نمرهٔ ۱۲۹۰۹ مرقوم داشته‌اند که سواد آن به انضمام سواد مراسلهٔ باش‌شهبندری و سواد مراسلهٔ جوابیهٔ نمرهٔ ۱۰۳۹ را لفاً تقدیم و بدیهی است همین که از حمایت ترکها یأس حاصل نمود مجدداً با اجرای ترتیباتی به دولت علّیه متوسل و استدعای عفو خواهد نمود. نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

[حاشیه]: ریاست ادارهٔ دوم. ۹/۲۳

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۶ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۵

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: وزیر مختار انگلیس در تهران

تاریخ: ۹ آذر ۱۳۰۵

نمره: ۱۴۶۰۳

موضوع: عفو اسماعیل‌آقا سمکو از سوی دولت ایران.

آقای وزیر مختار

در جواب مراسلهٔ محترمهٔ آن جناب مورخهٔ پنجم آذر نمرهٔ ۳۵۲ راجع به اسماعیل‌آقا سمیتقو و همراهان او زحمت‌افزا می‌شود دولت ایران پس از تسلیم مشارٌالیه به او اعطای عفو می‌کند و چون به تجربه رسیده است که اقامت او در نقاط سرحدی همواره موجبات انقلاب جدیدی را فراهم ساخته دولت ایران حاضر است در محلی که مناسب بداند در داخلهٔ مملکت به او سکنی بدهد در آنجا با خانوادهٔ خود زندگانی نماید. بدیهی است در این صورت به کسانی هم که فعلاً با مشارٌالیه در خاک عراق متوقف هستند عفو عمومی و اجازه داده خواهد شد به اقامتگاه خودشان معاودت نمایند.

جناب آقای مستر کلایو[سر رابرت کلایو] وزیر مختار و ایلچی مخصوص دولت فخیمهٔ انگلستان

در جلسهٔ ۸ آذر ۱۳۰۵ به تصویب هیئت وزراء عظام رسید. علی‌قلی. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۶

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۵ آذر ماه ۱۳۰۵

نمره: ۱۱۴۷

موضوع: سرکوب اسماعیل‌آقا سمکو و تلاش مأموران سرحدی ترکیه در جلب سران ایل هرکی.

به طوری که طی راپورتهای سابقه به عرض می‌رساند موقعی که اسماعیل‌آقا سمیتکو تمرد را علنی اوامر لازمه برای قلع و قمع او صادر گردید، مأمورین سرحدی ترکیه حاجی آقا هرکی و نوری‌بیگ رئیس بیگ‌زادگان دشت و پیروت آقا رئیس قسمت دیگر هرکی را تشویق نمودند که خودشان را از اتباع ترکیه محسوب و در موقع هم بیرق ترکیه را استعمال نمایند که از پاره[ای] اقدامات قشون دولت علّیهٔ ایران محفوظ و به اضافه با اجرای پاره[ای] تحریکات خواستند آنها را با ایل و طایفهٔ خود به خاک ترکیه مهاجرت دهند. ولی پس از اینکه اسماعیل‌آقا فرار نمود کلیهٔ اکراد فهمیدند مقصود و منظور دولت علّیه فقط قلع و قمع سمیتکو بوده و نسبت به دیگران مزاحمتی موجود نیست. حاجی‌آقا و نوری‌بیگ تقاضا نموده و مراجعت به ایران نمودند که در همان ایام معاودت مورد همه قسم مرحمت و رأفت آقای امیر لشکر شمال غرب واقع، ولی پیروت آقا گویا از ترس جرئت مراجعت نکرده و در خاک ترکیه اقامت، ولی اخیراً آقای فرمانده اظهار داشتند که چون ۱۴ خانوار از همراهان پیروت آقا به خاک ایران مراجعت و خود او هم درصدد معاودت بود مأمورین ترکیه از حرکت او جلوگیری و همین ترتیب هم شرحی به نمرهٔ ۱۳۱۵ به کارگزاری اشعار داشتند که فوراً مراتب را تحت نمرهٔ ۱۱۳۴ به باش‌شهبندر خاطرنشان که سواد هر دو فقره لفاً تقدیم و حتی ضمن ملاقات هم آقای باش‌شهبندر اظهار داشت که دولت ترکیه او را از متمردین دولت علّیهٔ ایران نمی‌داند و در صورتی که مایل به مراجعت به خاک ایران باشد مخالفتی نخواهد شد، و حالیه هم نظر به وصول مراسلهٔ کارگزاری چگونگی را به اطلاع مقامات مربوطهٔ سرحدی رسانده و تقاضا می‌نماید سریعاً وسایل[آمدن] او را به ایران فراهم آورند. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

[حاشیه]: ادارهٔ دوم ۹/۲۸

[حاشیه]: آقای صفی‌نیا اقدام نمایند. ۱۳۰۵/۹/۲۹[۱]

سند شماره: ۱۷

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۸ دی ماه ۱۳۰۵

نمره: ندارد

موضوع: در باب مذاکرهٔ وزیر امور خارجهٔ ایران با سفیر کبیر ترکیه.

یادداشت

مسائلی که حضرت اشرف آقای وزیر امور خارجه با آقای سفیر کبیر ترکیه مذاکره خواهند داشت:

۱ـ تجاوزی که ترکها به سیرو[و]ساردیک و ایجاد پست نظامی در آنجا تاکنون سه فقره مراسله نوشته شده و به هیچ یک جوابی نداده‌اند. در ضمن مراسلات مزبور اشاره به تجاوزات سابقهٔ ترکها در حدود ماکو از قبیل اشغال بلاغ باشی و جُوزَر و نَفتُو و مزرعه قلندری و غیره شده پس از اعتراض شدید تخلیهٔ این نقاط و سیرو[و]ساردیک تقاضا گردیده است.

۲ـ عبدالله، نظامی ایران، به سیرو خاک ایران رفته ترکها او را دستگیر و اسبش را ضبط و از معاودت خودش هم جلوگیری نموده‌اند. در ضمن یکی از مراسلات استخلاص نظامی و استرداد اسب او تقاضا شده باش‌شهبندر ارومیه این مطلب را در ضمن مراسله تکذیب و از کارگزاری جواب داده شده که مأمورین ترکیه اسب را در درهٔ دری از عبدالله گرفته و اکنون در قریهٔ رزیل من محال درهٔ دری موجود است.

۳ـ ترکها آب آسیای کنکه‌چین را قطع و حتی در ۱۴ آذر ۱۰ نفر سوار ترکیه به آنجا آمده اظهار داشته‌اند که قریهٔ کنکه‌چین و آسیا متعلق به ترکیه است.

۴ـ مأمورین ترکیه از معاودت اشخاصی که در نتیجهٔ شرارت اسماعیل‌آقا موقتاً برای حفظ جان و مال خود به خاک ترکیه رفته بودند جلوگیری نموده و نمی‌گذارند آنها با عیال و اطفال و احشام خود مجدداً به اوطانشان مراجعت نمایند، و اخیراً مصطفی نام از مالکین قریهٔ بهیک به ایران مراجعت می‌نموده در قریهٔ سوره من محال دیر عثمان نام مزر یکی اموال او را غارت کرده است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۶　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۸

از: سواد مراسلهٔ باش‌شهبندری

به: کارگزاری رضائیه

تاریخ: ۲۷ تشرین‌ثانی ۱۹۲۶

نمره: ۸۶۴/۹۱

موضوع: پاسخ باش‌شهبندری مبنی بر عدم تجاوز نیروهای ترکیه به خاک ایران و نیز بی‌توجهی مقامهای ایرانی از ورود مخالفان ترکیه به خاک ایران.

بعدالعنوان

مراسلات محترمهٔ حائز نمرات نمرهٔ ۱۰۳۷ و نمرهٔ ۸۸۹ و نمرهٔ ۵۰۸ واصل...* اعزاز گردید با حصول استحضار از مندرجات آن جواباً با نهایت توقیر به ایراد مواد ذیل مبادرت می‌نماید:

۱ـ مأمورین سرحدی دولت جمهوری ترکیه هیچ وقت مخالف مواد معاهده‌نامهٔ منعقده حرکت ننموده و تجاوزشان قطعاً واقع نبوده، در این باب اسنادات آن کارگزاری محترم را در حق مأمورین دولت متبوعهٔ خود کاملاً رد نموده و نظر دقت آن جناب را به تجاوزات متوالیه واقعه از طرف آدمان عمرخان که در ضمن اشعار قوماندانی حدود وان به باش‌شهبندری قویاً تصریح و اشعار گردیده معطوف می‌دارد.

۲ـ راجع به مراسلهٔ نمرهٔ ۴۸۹ این باش‌شهبندری که آن کارگزاری محترم وجود آنها را در خاک ایران انکار می‌نمایید متأسفانه اوقاتی که اسماعیل سمیتکو محل اعتماد دولت علّیهٔ ایران و حتی از طرف اولیای امور تلطیف می‌گردید و عاصین ترکیه که عبارت از عارف و عادل و عبدالباقی و سایرین در نزد اسماعیل‌آقا اقامت داشته، وجود آنها به موجب شهادت عموم کاملاً ثابت بود از طرف آن کارگزاری محترم در آن موقع هیچ گونه تشبثات به عمل نیامده و برعکس بعد از گذشتن مدت متمادی از وقوع قضیه و فرار عاصین مزبور در معیت اسماعیل‌آقا به ایراد جواب مبادرت می‌نمایید که از این مسئله تأسفات خودم را اظهار می‌دارم.

۳ـ در خاتمه باید تذکار مراجعات باش‌شهبندری در خصوص عاصین مزبور و عدم وقوع اقدامات لازمه از طرف مأمورین محلی در طرد آنها از جوار حدود اظهار می‌نماید که رعایت مواد

معاهده‌نامه از طرف مأمورین حدود دولت متبوع مفخم خود کاملاً به عمل آمده است. موقع را برای تجدید احترامات فایقه مغتنم می‌شمارد. کفیل ادارهٔ امورات باش‌شهبندری ارومی. باش‌شهبندری تفلیس، علی رفیق‌بیک.

سواد مطابق اصل است. [امضاء]

* یک کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۶   کارتن ۴۲   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۹

از: رکن دوم وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۱/۳۰

نمره: ۳۸۹/۳۷۳/د

موضوع: فروش یک باب منزل و یک قطعه باغچه از سوی عیال سمکو به دکتر الین آمریکایی.

با استحضار از مفاد مرقومهٔ نمرهٔ ۷۷۵ راجع به فروش یک باب خانه و یک قطعه باغچه واقعه در رضائیه از طرف عیال سمیتقو به دکتر الین آمریکایی و استعلام نظریهٔ وزارت جنگ در باب اموال مشارٌالیه و خانوادهٔ او زحمت می‌دهد به موجب تصویب‌نامهٔ نمرهٔ ۷۵۵۱ هیئت محترم وزراء عظام، املاک اسماعیل‌آقا سمیتقو در مقابل خسارت وارده به دولت به خالصه‌گی مقرر شده و املاک مزبور هم در تصرف مالیهٔ محل می‌باشد، و البته در صورتی که مدلول تصویبنامه شامل اموال متعلق به عیال مشارٌالیه می‌گردید مالیهٔ آنجا از این معامله ممانعت و جلوگیری می‌نمود. مع‌ذالک برای حصول اطمینان قطعی مقتضی است مقرر فرمایید در این باب به وزارت جلیلهٔ مالیه و سواد تصویبنامهٔ نمرهٔ ۷۵۵۱ هیئت محترم وزراء عظام مراجعه نمایند؛ از طرف وزیر جنگ، کفیل ارکان حرب کل قشون است. حبیب‌الله مفتاح [امضاء]

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی ـ ادارهٔ سیم سیاسی ۶/۱/۳۱[۱۳۰]۶

[حاشیه]: مربوط به ادارهٔ محترم سیاسی است. ۶/۲/۲[۱۳۰]۶

[حاشیه]: مربوط به ادارهٔ محترم محاسبات است. سید عبدالرحیم (امضاء) ۰۶/۲/۵[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۰

از: کارگزاری خارجهٔ رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۵ اردیبهشت ۱۳۰۶

نمره: ۱۷۴

موضوع: تلاش دولت ترکیه برای جلب توجه اسماعیل‌آقا سمکو.

به طوری که در طی راپورت معروضهٔ مورخ هشتم آذر ماه سنهٔ [۱۳۰۵] نمرهٔ ۱۱۱۱ به عرض رسانده قاضی محمد معروف به ملا بوزی، اهل قریهٔ قولنجی من محال رضائیه نظر به اینکه یکی از همدستان اسماعیل‌آقا سمیتقو است در موقع فرار مستمر و مذکور او هم به خاک ترکیه عزیمت و در مقابل اینکه ترکها از قبول این قبیل اشرار و سکونت آنها در خاک ترکیه خودداری نمایند او را در وان ساکن و به اضافه، باش‌شهبندر هم طی مراسلهٔ نمرهٔ ۸۳۸/۸۵ که تقاضای محافظهٔ املاک او را می‌نمود سواد آن به انضمام مراسلهٔ جوابیهٔ نمرهٔ ۱۰۳۹ این کارگزاری از لحاظ مبارک گذشت و پس از زیارت دست‌خط مطاع مبارک مورخ ۸ بهمن ماه ۱۳۰۵ نمرهٔ ۱۷۹۴۴/۲۸۵۵ صادره از ادارهٔ محترم دویم سیاسی هم نهایت مراقبت و مواظبت را در عدم پیشرفت ترکها به عمل آورده، قطع نظر از اینکه باش‌شهبندر به کلی از تعقیب این قضیه مأیوس گردید اطلاعاتی دیگر متواتراً واصل گردید که مأمورین ترکیه در وان بی‌اندازه نسبت به مشارٌالیه مساعدت و حتی او را وسیلهٔ اجرای مقاصد خود بین طوایف اکراد قرار و به اضافه

قریب به ۱۵ روز قبل هم اخباری رسید که ترکها قاضی محمد مذکور را نزد اسماعیل‌آقا سمیتکو که در قریهٔ سیدکان من محال رواندوز اقامت دارد اعزام داشته‌اند که متمرد مذکور را به دولت ترکیه متمایل و به خاک ترکیه حرکت دهد. با این حال فدوی به واسطهٔ عدم اطمینان از صحت امر منتظر تحقیقات دیگری گردیده تا اینکه غالب مسافرین از رواندوز وقوع این قضیه را تصدیق لذا از چگونگی آقای فرمانده را مسبوق، جواباً اظهار داشتند اخبار مزبور به فرماندهی هم رسیده است. در هر حال، به طوری که متوالیاً به عرض رسانده چون سیاست دولت ترکیه نسبت به اکراد به‌کلی تغییر و موضوع تحبیب را تعقیب می‌نمایند، از قرار معلوم ترکها مجدداً می‌خواهند اسماعیل‌آقا را به طرف خود جلب و در سرحدات ایران اقامت و مرام دیرینه را کاملاً به موقع اجرا گذارند. در هر حال، در صورتی که به فدوی اعتباری برای کسب این قبیل اخبار از موصل و خاک ترکیه و کلیهٔ مسائلی که طرف لزوم باشد مرحمت فرمایند می‌تواند مرتباً نسبت به اوضاع آن صفحات و نقشه‌هایی که راجع به نقاط سرحدی ایران و طوایف اکراد و غیره طرح می‌نمایند مستحضر و فوراً به عرض برساند. در خاتمه معروض وی دارد چون این مختصر مقرری کفایت مخارج فدوی را نمی‌نماید وجهی موجود ندارد، یقین است فقط با...* انجام آن مشکل است مگر اینکه قبلاً وجهی را حواله و پس از آن اسناد خرج لازمه تهیه و تقدیم دارد. امر امر مبارک است.

نصرالله بهنام [امضاء]

* دو کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۷ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲۱

از: کارگزاری خارجهٔ رضائیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۳ خرداد ماه ۱۳۰۶

نمره: ۴۲۰

موضوع: درخواست اسماعیل‌آقا سمکو برای معاودت به ایران و واکنش احتمالی وی در مقابل رد این درخواست.

در تعقیب عریضهٔ تلگرافی رمز مورخ ۱۱ خرداد ماه هذه‌السنه نمرهٔ ۳۶۷ راجع به اسماعیل‌آقا سمیتکو جسارت به عرض می‌ورزد به طوری که طی راپورت معروضهٔ مورخ ۹ خردادماه ۱۳۰۶ نمرهٔ ۳۵۹ عرض نمود اسماعیل‌آقا در باب قبول اظهارات ترکها و عزیمت به خاک ترکیه تا حال خودداری و قاضی محمد معروف به ملابوزی تبعهٔ ایران که واسطهٔ مذاکرات بوده از پیشرفت این مقصود مأیوس و به وان معاودت نمود. چون اسماعیل‌آقا سمیتکو منتهای آمال و آرزویش این است که مجدداً دولت علّیه اجازهٔ مراجعت به ایران را مرحمت و در نقاط اولیه سکونت نماید موافق عادات دیرینه به وسایل و ترتیباتی از دولت علّیه استدعای اجازهٔ مراجعت و در ضمن هم به تشبثات خارجی مبادرت می‌ورزد تا دولت علّیهٔ ایران نسبت به قبول استدعای او تسریع فرمایند و بدین مناسبت چون با شیخ محمود سلیمانیه اساساً روابط محکمی دارد و در دفعهٔ قبل هم شیخ محمود که خود را ملک سلیمانیه می‌نامید، رشید افندی و عارف افندی سلیمانیه را به آذربایجان روانه تا اسباب تأمین او را فراهم آورند. در این موقع مجدداً به شیخ محمود، که مقام ارجمندی در بین طوایف اکراد موصل دارد متوسل که با او کمکهای مادّی و معنوی را بنماید؛ با این حال قناعت ننموده با عده[ای] از اکراد ایل حسنانلی فراریان ترکیه و اسکندربیک و عبدالله‌بیک، رئیس بیک‌زادگان مرگور (جزو محالات ثلاثهٔ ایران که با اسماعیل‌آقا فرار نموده‌اند) و توابع خود از قریهٔ سیدکان حرکت و به مرگ‌میر که تا حدود ایران تقریباً پنج فرسخ فاصله دارد آمده و از رودخانهٔ غدیر هم‌گذشته در آنجا انتظار دارد تا از طرف اولیای معظم دولت نسبت به مستدعیات او چه تصمیمی اتخاذ خواهند فرمود. هنوز اسماعیل‌آقا از قبول استدعای خود مأیوس نشده و چون مطابق اطلاعات واصله اخیراً هم مأموری از طرف جناب آقای امیر لشکر شمال غرب با او ملاقات و مذاکراتی نموده‌اند، عجالتاً اسباب امیدواری او را فراهم و به انتظار می‌گذارند. البته چنانچه استدعای او در این باب مورد تصویب واقع نگردد و به‌کلی مأیوس شود اسباب اختلال و اغتشاش تولید و در این موقع که ایلات هرکی خارجه به

ییلاقات ایران می‌آیند و اکثر آنها هم با اسماعیل‌آقا مناسبات خوبی دارند، آنها را به پاره[ای] اقدامات تحریک و در صورتی که بدین ترتیب هم موفقیتی برای معاودت به خاک ایران حاصل ننماید تجاوزات و غارت اموال قراء سرحدی را شروع و سپس با ترکها که سابقاً هم او را به زحمت می‌شوند، به هر صورت اسماعیل‌آقا کلیهٔ مقصودش معاودت به صومای برادوست و چون همیشه مایل است به طوایف اکراد شکاک ریاست داشته و بدین ترتیب نفوذ خود را در کردستان تحکیم نماید، ابداً راضی به عزیمت تهران و یا اقامت در سایر نقاط ایران نمی‌شود. یقین است در این صورت هم پس از اینکه چندی در صومای برادوست سکونت اختیار نمود در ابتدا خود را مطیع اوامر دولت علّیه قلمداد و بعد از آن تقاضاهای غیر مشروع را شروع و در تحت عناوین مختلفه بهانه‌جوییهای بی‌مورد اسباب زحمت فراهم و به تشبثات مقامات خارجی مبادرت و بالاخره مانند دفعات سابقه به شرارت و تمرد اقدام و تولید مشکلات می‌نماید. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

ادارهٔ دویم سیاسی ۱۳۰۶/۴/۳[۱]

ادارهٔ دوّیم سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۳ تیر

آقای نبیی اقدام نمایند. ۱۲ تیر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۴　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲۲

از: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی

به: وزارت جلیلهٔ امور خارجه

تاریخ: ۱۳ تیرماه ۱۳۰۶

نمره: ۴۹۸

موضوع: اسماعیل‌آقا سمکو و وضعیت او در ترکیه.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخ ۲۳ خردادماه هذه‌السنه نمرهٔ ۴۲۰ راجع به اسماعیل‌آقا سمیتکو به عرض می‌رساند مشارٌالیه با همراهان خود هنوز در کنار رودخانهٔ غدیر، که تا حدود تقریباً چهار فرسخ فاصله دارد، ساکن و در نهایت سختی گذران و حتی برای اعاشهٔ خود مبلغی ایلات هرکیهای موصل از بین خود جمع‌آوری و به طور اعانه به او داده‌اند، و در هر حال فوق‌العاده با فلاکت می‌گذراند و در نتیجه ۱۳ خانوار ازکسان او به فرمانده قوای اشنویه تسلیم و آقای فرمانده رضائیه در نظر دارند آنها را در دهات صومای برادوست سکونت داده به امر رعیتی اشتغال ورزند و از قراری که تسلیم شدگان اظهار داشته‌اند قریباً کاپیتن چپمن انگلیسی و سید طه با اسماعیل‌آقا ملاقات خواهند نمود. اطلاعاً عرض شد. نصرالله بهنام.

[مهر]: کارگزاری مهام خارجهٔ ارومی.

ادارهٔ دوم سیاسی ـ ادارهٔ اوّل سیاسی ۱۳۰۶/۴/۲۹[۱]

آقای نبیی به نظر ریاست محترم ادارهٔ اوّل برسانند.

ضبط شود.

[حاشیه] ملاحظه شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲۳

از: آنقره

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۷/۴/۴

نمره: ۴۵۶

موضوع: نگاهداری اسماعیل‌آقا در مناطق دور از سرحد ایران و ترکیه و پاسخ ترکیه در زمینهٔ

استرداد وی به ایران.

نمرهٔ ۳۶۵ اسماعیل‌آقا را می‌گویند دور از سرحد نگاهداری خواهیم کرد خاطر جمع باشید، اما چون به جرم سیاسی است نمی‌توانیم تسلیم کنیم. اگر دلایلی بر تسلیم هست بفرمایید. نمرهٔ ۲۱ فروغی.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۴

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت ایران در اسلامبول

تاریخ: [۱۳۰]۷/۴/۱۴

نمره: ۴۲۰

موضوع: در باب به کارگیری اسماعیل‌آقا بر ضد کردهای آرارات توسط دولت ترکیه.

به موجب اطلاع به وزارت داخله ترکها اسماعیل‌آقا برای جلب و او را بر علیه اکراد آرارات به کار انداخته. اسماعیل‌آقا برای جمع‌آوری عده[ای] به ساری‌داش آمده. سایر اطلاعات واصله به وزارت خارجه این مسئله را تأیید می‌نماید. این مسئله مخالف اطمینانی است که دولت ترکیه به جناب اشرف عالی داده و حقیقتاً نمی‌دانیم چگونه این رفتار را با روح مودّت که باید حکمفرما باشد وفق بدهیم. متمنّی است اقدام جدی در این باب فرموده نتیجه را تلگراف فرمایید.

رمز شود

پاکروان

سواد مطابق مینوتی است که به ادارهٔ رمز فرستاده شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۵

از: وزارت داخله (سواد راپورت حکومت خوی)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴ تیر ۱۳۰۷

نمره: ندارد

موضوع: درخواست از اسماعیل‌آقا برای ورود به خاک ترکیه و تدابیر امنیتی ایران.

بعدالعنوان

اطلاعات حاصله در باب سمیتقو حاکی بر این است که درویش‌بیگ کرد از طرف عثمانیها با یک جلد کلام‌الله ممهور مشعر بر اطمینان و یک هزار عدد لیره به نزد مشارٌالیه رفته استمالت نموده مشارٌالیه نیز با اتباع خودش که شصت هفتاد خانوار بوده‌اند به این طرف عزیمت نموده، فعلاً در حوالی خانه‌سور فیمابین حدود ایران و عثمانی چادر زده عدهٔ جمعیت علی‌التحقیق معلوم نیست و بدیهی است از هر طرف درصدد ازدیاد جمعیت خواهد بود و می‌گویند عده[ای] نیز از ارامنه و جلو همراه داشته؛ اردوی دولتی نیز در مقابل او تشکیل و آقای سرتیپ ظفرالدوله با عده[ای] از نظامیان از ماکو به خوی وارد و دو سه روزه به طرف سلماس حرکت خواهند نمود. اطلاعاً عرض شد.

[اسم ناخوانا]

حکومت خوی

سواد مطابق اصل است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۵　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۶

از: سفارت کبرای ایران در ترکیه (ترجمهٔ مراسله)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: تموز ۱۹۳۸

نمره: ۵۴۹

موضوع: اعتراض دولت ایران به همکاری صاحب‌منصبان سرحدی دولت ترکیه با اسماعیل‌آقا سمکو.

با کمال احترام به استحضار خاطر شریف می‌رساند که چند هفته قبل اولیای دولت ایران مطلع شدند که اسماعیل‌آقا سمیتقو به خاک ترکیه آمده و تقاضا دارد در نزدیکی سرحد ایران و ترک اجازهٔ اقامت به او داده شود. به محض اطلاع از این فقره به توسط حضرت اشرف آقای فروغی با حضرتعالی در این باب مذاکره و اظهار شد دولت ایران کمال امتنان را از دولت ترکیه حاصل می‌کند که اسماعیل‌آقا را به دولت ایران تسلیم کنند.

به ملاحظهٔ یگانگی که امروز بین دولتین ما موجود است و تصمیمی که داریم که در هر کار خاصه در تأمین نواحی سرحدی همکاری داشته باشیم و حتی اینکه دولت ایران منتظر رسمیت یافتن قراردادها نشده، این تصمیم را عملاً به موقع اجراگذاشته و صمیمیت خود را در این باب ظاهر ساخته است. تقاضای ما در تسلیم سمیتقو که سوابق جنایات و فجایعش در ایران و خسارات جانی و مالی بی‌حساب که به دولت و ملت ایران وارد آورده بر همه کس معلوم است، در این موقع بیجا نبود، اما وزارت جلیله این تقاضا را از مقولهٔ استرداد مجرمین تلقی نموده منافی اصول دانسته ولیکن اطمینان قطعی دادند که دولت ترکیه او را یک شخص فاسد مضر می‌داند و با او مدارا و مساعدت نخواهد کرد بلکه تشدد خواهد نمود که خود و کسانش خلع اسلحه شدند و به داخلهٔ خاک ترکیه آمده دور از سرحد اقامت نماید واگر به این منظور دولت ترکیه موافقت نکند بر علیه او اقدام جدی نمایند.

با وجود این اطمینانی که از طرف وزارت خارجه به دولت ایران داده شد چند روز بعد اطلاع حاصل شد که بعضی از بستگان سمیتقو از حضور او در نزدیکی سرحد جری شده در شب سیم[سوم] تیرماه بنای اغتشاش‌کاری گذاشته و چند رأس احشام ایرانیها را برداشته نزد سمیتقو

رفته‌اند و صاحب‌منصبان ترک به هیچ وجه درصدد منع آنها بر نیامده‌اند.

به رسیدن این خبر مؤکداً و قطعاً اطمینان دادند که اولیای امور دولت ترکیه به هیچ وجه نسبت به سمیتقو مساعدت و اغماضی ندارند و چنان‌که وعده داده شده بر علیه او اقدامات خواهند نمود. اینک از دولت ایران خبر می‌رسد که به موجب اطلاعات واصله دولت ترکیه می‌خواهد از وجود سمیتقو بر علیه اکراد ناحیهٔ آغری‌داغ استفاده کند، مشارٌالیه در آن حدود مشغول جمع‌آوری قوا می‌باشد. حاجت نیست تصریح کنم که با وجود اطمینانهای اکید آقای وزیر امور خارجه و با وجود سیاستی که اخیراً دولتین در تأمین نواحی سرحدی خصوصاً ناحیهٔ آغری‌داغ مشترکاً در پیش گرفته‌اند این خبر چگونه اولیای امور ایران را مبهوت نموده و چه تأثیری بخشیده است. البته مایل‌اند آن را بی‌حاصل فرض کنند ولیکن قرائن و شواهدی در دست است که موجب نگرانی است.

بنا به سطورات فوق لزوماً با اعتراض به رویهٔ اغماض که متصدیان سرحدی ترکیه نسبت به کسان سمیتقو در قضیهٔ شب سوم تیرماه نشان داده‌اند و با خواهش جلوگیری از وقوع نظایر این واقعه خاطر محترم را به لزوم مرتفع ساختن نگرانی اولیای دولت ایران از ناحیهٔ اسماعیل‌آقا متوجه می‌سازد و امیدوار است اولیای دولت ترکیه نسبت به این فقره با نظر جدیتی که در خور آنست توجه کنند و به زودی رفع نگرانی بفرمایید. [امضاء] محمد ساعی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۷

از: کنسولگری ایران در بصره

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۹ مرداد ۱۳۰۷

نمره: ۸۵۶

موضوع: عفو عمومی دولت ترکیه به کردها و رفتن اسماعیل‌آقا سمکو و کردهای پناهنده به ترکیه.

به قرار مسموع پس از اعلان عفو عمومی از طرف حکومت ترکیه بسیاری از اکراد که در بین‌النهرین و سوریه پناهنده شده بودند اطمینان حاصل و به ترکیه مراجعت کرده‌اند. اسماعیل‌آقا سمیتقو نیز به ترکیه رفته است. فدوی محمدحسین بدیع. [امضاء]
سواد به دفتر مخصوص.
ادارهٔ اول سیاسی ۲۷/۵/۳۰۷[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۸

از: کنسولگری ایران در موصل
به: وزارت امور خارجه
تاریخ: ۲۲ مرداد ۱۳۰۷
نمره: ۳۱۳
موضوع: ورود اسماعیل‌آقا به خاک ترکیه.

در تعقیب راپورت نمرهٔ ۱۹۱ مورخهٔ ۲۸ خرداد ۷[۱۳۰] راجع به عزیمت اسماعیل‌آقا به خاک ترکیه استحضاراً به عرض می‌رساند:

از قرار اطلاعات حاصله اسماعیل‌آقا پس از عزیمت به خاک ترکیه و پذیرفته شدن از طرف حکومت معزیٌ‌الیها برای نزدیک بودن به سرحد ایران مخصوصاً مکان اصلی خود یعنی قلعهٔ چهریق، با جلب رعایت خاطر اولیای امور حکومت ترکیه محل اقامت خود را در بژرگاه از محال گور خاک ترکیه قرار داده که از محل مزبور تا قلعهٔ چهریق دو روزه مایل می‌روند و قریب پانصد نفر از اکراد عشیرهٔ خود را نیز جمع‌آوری نموده که در محل مزبور نزد او اقامت دارند، و نیز

می‌گویند چند نفر از اکراد ایران پس از استحضار از قضیه راپورت امر را به رؤسای قشون سرحدی آذربایجان داده از طرف ادارهٔ قشونی احتیاطاً و برای حفاظت حدود سرحدی بر عدهٔ نظامیان مستحفظین سرحد افزوده می‌گردد. در عین حال از همان اکراد به اسماعیل‌آقا نیز خبر دادند که دولت برای دستگیری مشارٌالیه عده[ای] نظامی به سرحد اعزام نموده است. لذا مشارٌالیه قضیه را به مأمورین محلی نقطهٔ اقامت خود اطلاع داده از طرف عمال حکومت ترکیه به مشارٌالیه اظهار می‌شود قضیه مربوط به او نبوده و نباید دخالتی در این امر نماید، لیکن برای تحقیق مطلب سه الی چهار نفر از عساکر سرحدی را با مقداری گندم به عنوان آرد کردن از سرحد گوَر به خاک ایران روانه می‌کنند. نظامیان سرحدی ایران از ورود آنها به خاک ایران جلوگیری نموده مانع ازین می‌شوند که گندمهای محموله را آرد کرده، ضمناً به آنها گوشزد می‌کنند چون حکومت ترکیه اسماعیل‌آقا یاغی و فراری دولت را به خاک خود پناه داده، ما هم مانع ازین خواهیم بود که شما گندم خود را در خاک ایران آرد کنید. بنابراین عساکر مزبور مراجعت کرده قضیه را به اولیای خود اطلاع داده به این جهت ترکها نیز نهری را که از رودخانهٔ نازلی‌چای منشعب و به سمت ایران جاری بوده مسدودکرده مانع ازین می‌شوند که آب نهر مزبور به خاک ایران برود و موقعی که چند نفر از اکراد سرحدی ایران برای باز کردن نهر مزبور به خاک ترک می‌روند مورد حمله و تعرض عساکر و نظامیان سرحدی ترکیه واقع شده مراجعت می‌نمایند. چون با پناهنده شدن اسماعیل‌آقا به خاک ترکیه و پذیرفته شدن مشارٌالیه از طرف حکومت معزیٌ الیها در صورت صحت اخبار واصله که فوقاً به عرض رسانده ممکن است رفته رفته قضیه اهمیت حاصل نموده مشارٌالیه با تقویت و مساعدت باطنی عمال حکومت ترکیه از اکراد ایران و اکراد ترکیه عده[ای] را دور خود جمع کرده و در سرحدات آذربایجان اسباب مزاحمت فراهم سازد. لذا مقتضی است از طرف دولت احتیاطات لازمه در حفظ و حراست سرحدات آذربایجان مخصوصاً نقاطی که نزدیک به محل اقامت[است] به عمل آمده، اکرادی را که دائماً از سرحد عبور و مرور می‌کنند مورد مراقبت قرار داد و نظر به حسن روابط موجوده بین دولت علّیه و حکومت ترکیه به وسایل متشبثه نیز در استرداد و تسلیم اسماعیل‌آقا یا اخراج مشارٌالیه از خاک ترکیه اقدام اساسی شود. به علاوه ترتیبات مقتضیه چند نفر مخبر امین و مخصوص به محل

اسماعیل‌آقا اعزام گردد که از افکار و نیات مشارٌالیه و مقاصد باطنی مأمورین و عمال حکومت ترکیه اطلاعات لازمه حاصل نموده راپورت امر را به مقامات مربوطه تقدیم دارند.

اگرچه قونسولگری حسب‌الوظیفه مراقبت دارد به هر وسیله که ممکن شود درین قضیه تحصیل اطلاع نموده، مراتب را به عرض رساند لیکن چون تحصیل اطلاعات جامع و معینه محتاج به تهیه و اعزام مخبر امین و مخصوص از اکراد این حدود به محل اقامت اسماعیل‌آقا می‌باشد و متأسفانه به واسطهٔ نداشتن محل و اعتباری برای این قبیل مخارج انجام آن غیر مقدور می‌باشد، لذا در صورتی که این نوع اقدام قونسولگری نیز مفید و مورد لزوم باشد ممکن است از محل اعتبار مخصوصی که دولت برای این قبیل مخارج تعیین فرموده قدر لزوم اعتباری به قونسولگری داده شود که بتواند با ترتیبات مقتضیه مخبر امین و مخصوص تهیه و به محل اقامت اسماعیل‌آقا اعزام دارد که اطلاعات لازمه تحصیل نموده نتیجهٔ آن را تلگرافاً یا کتباً به عرض رساند. [امضاء] [اسم ناخوانا]

سواد به دفتر مخصوص و وزارت جنگ

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۹

از: آنقوره

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۷ شهریور ۱۳۰۷

نمره: ۷۸۵

موضوع: پاسخ شفاهی وزیر خارجهٔ ترکیه مبنی بر خلع سلاح اسماعیل‌آقا و تبعید او از سرحد.

نمرهٔ ۶۸۱ اقدامات لازمه به عمل آمده و ۱۵ سپتامبر وزیر خارجه را ملاقات و جداً تقاضا نمودم اوامر لازمه برای جلوگیری از وقایع سرحدی صادر نمایند. جواب شفاهاً می‌دهد هنوز

سمیتقو تسلیم نشده، در نقاط سرحدی اقامت و دولت برای جلب او به داخله اقدام می‌نماید و فوراً امر صادر خواهد شد او را تضییق و مجبور به ترک سرحد و خلع سلاح نمایند. در صورت عدم اطاعت، تعقیب و آسایش سرحد برقرار نمایند.

نمرهٔ ۴۵ ساعد

ادارهٔ دوّم سیاسی ۲۹/۶/[۱]۳۰۷

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۰

از: کنسولگری ایران در موصل

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۸ مهر ۱۳۰۷

نمره: ۴۳۴

موضوع: وضعیت اسماعیل‌آقا در ترکیه.

در تعقیب راپورت نمرهٔ ۳۱۳ مورخهٔ ۲۲ مرداد ۷[۱۳۰] راجع به اسماعیل‌آقا استحضاراً به عرض می‌رساند مطابق تحقیقاتی که اخیراً از محمد نام اورامانی از محال ارومیه یکی از نوکرهای شخصی اسماعیل‌آقا که فعلاً نزد سید طه می‌باشد و اشخاص دیگر نموده اسماعیل‌آقا فعلاً در خاک ترکیه در درهٔ سیرو نزدیکی قریهٔ ستک که از محال باش‌قلعه است اقامت دارد که محل مزبور در نزدیکی سوما و اشنویه و طوچان نقاط سرحدی ایران واقع است.

نزد اسماعیل‌آقا سه چهار نفر از نوکرهایش بیشتر نبوده ولی از کردهای اتباع بکرآقا، یکی از رؤسای دیگر اکراد ایران است که بعد از انقلابات داخلی آذربایجان به خاک ترکیه پناهنده شده، و کردهای محلی مرتب دویست نفر نزد مشارٌالیه می‌باشند.

به طوری که اطلاع می‌دهند از طرف حکومت ترکیه به بکرآقا کمک مادّی شده حقوق و مقرری

در ماه به او داده می‌شود که با اتباعش در نقطه[ای] که جهت او تعیین شده و نزدیکی به محل اقامت فعلی اسماعیل‌آقا است اقامت و زندگی می‌نماید، ولی به اسماعیل‌آقا مساعدت مادّی نشده به این جهت از حیث معیشت و گذران در مضیقه می‌باشد. چندی قبل از سید طه حاکم رواندوز تقاضای کمک و مساعدت کرده حتی اظهار میل در عزیمت به سمت رواندوز را می‌کند، ولی سید طه نظر به مخالفت انگلیسیها در این امر و از آنجایی که خودش نیز با اسماعیل‌آقا ترک روابط کرده کمک و مساعدتی ننموده آمدن او را به رواندوز نیز مصلحت نمی‌داند. بنابراین مشارٌالیه آدمی نزد گلعذار خانم، عیال سید طه برادرزادهٔ خود که دختر جعفرآقا است روانه کرده تقاضای کمک و مساعدت می‌کند، مشارٌالیه مبلغ سیصد لیره برای او می‌فرستد.

و نیز چنین اطلاع می‌دهند اسماعیل‌آقا به ملاحظهٔ تنگدستی و با عاداتی که به غارت‌گری دارد در یک ماه و نیم قبل به سیاه چادرهای واقعه در حدود مرگور، که محلی کوهستانی است، هجوم نموده قریب یک هزار رأس گوسفند و حیوانات متعلقه به جهانگیرآقاخان، پسر حاجی آقای کرد را که در آن حدود مشغول چرا بوده، غارت کرده با چوپان و چند نفر زن به محل اقامت خود می‌برد و چون مشاهده می‌کند از هیچ طرف به او کمک و مساعدتی نشده و همه وقت با این وضعیت در زحمت می‌باشد لذا فوق‌العاده مایل است نوعی شود که به ایران و محل خود مراجعت کند ولی با عملیاتی که درین مدت نموده بی‌نهایت خائف و بیم آن دارد که جانش در معرض خطر باشد.

سید طه فعلاً حاکم و متصرف رواندوز و نقاط اطراف آن بوده و مسئولیت امور محل مزبور از هر حیث از طرف انگلیسیها و حکومت عراق به مشارٌالیه واگذار شده قریب چهار هزار نفر سوار و تفنگچی از اکراد نزد خود دارد که به هر یک از آنها در ماه ۲۰ روپیه مقرری و سالی یک خروار هم گندم می‌دهد. وجوه مزبوره از طرف انگلیسها به مشارٌالیه تأدیه می‌شود.

وضع امور و زندگانی شخصی مشارٌالیه مفصل و جنبهٔ اعیانی داشته لباس خود را نیز به طرز جدید نموده است. نظر به اهمیت و موقعیت سرحدی رواندوز و با احتیاجی که انگلیس از نقطه نظر سیاست در حفظ و حراست و نگهداری اکراد و امنیت آن حدود دارند فوق‌العاده با سید طه از هر حیث کمک و مساعدت می‌نمایند. با اهمیت به موقع سیاسی سلیمانیه و رواندوز و اربیل و کرکوک و مجاورت نقاط مزبوره با ایران ازین حیث که اکثریت اهالی نقاط مزبوره از اکراد و

مأمورین عالی انگلیس در عراق نظریهٔ سیاسی مخصوصی نسبت بـه آنـها دارنـد. چـنانچه در راپورتهای عدیده به عرض رسانده ایجاد ویس قونسولگری و اعزام مأمور رسمی به هر یک از نقاط مذکوره را فوق‌العاده لازم و ضروری می‌داند که علاوه بر سرپرستی و رسیدگی بـه امـور ایرانیان مقیمین نقاط مزبوره در وضعیت اکراد نیز مراقبت تامه داشته از افکار و نیات باطنی آنها و نظریه که مأمورین محلی و انگلیسیها نسبت به آنها دارند، همچنین روابط اکراد مزبوره با اکراد ایران و رفتار آنها اطلاعات لازمه تحصیل نمود، راپورت امر را تقدیم دارد، چه طبعاً قضایایی در نقاط مزبوره واقع می‌شود که به واسطهٔ نبودن مأمور رسمی از آنها بی‌اطلاع مانده، تحصیل اخبار لازمه از مجاری غیر مستقیم هم با فقدان وسایل مشکل بوده به نوعی که مطلوب است حاصل نمی‌شود؛ حتی به طوری که در ضمن راپورت نمرهٔ ۲۵۱ مورخهٔ ۲۴ تیرماه به عرض رسـاند، چون لازم می‌دانست سالی یکی دو نوبت نیز شخصاً مسافرتی به نقاط مزبوره نماید، لذا تقاضا نمود که با نبودن مأمور اجازه فرمایید برای سرکشی به امور ایرانیان و مطالعه در وضعیات به شهرهای مزبوره مسافرت موقتی نموده نتیجه و راپورت آن را به عرض برساند. لیکن نظر بـه مفاد مرقومهٔ مبارکه نمرهٔ ۱۵۶۹۱/۵۰۳۴ مورخهٔ ۵ شهریور ۷[۱۳۰] صادر به نمایندگی سیاسی بغداد اینکه سواد آن نیز جهت این قونسولگری ارسال و مسافرت به نقاط مزبوره را موکول به اتخاذ تصمیمی فرموده بودند انجام مقصود فعلاً به عهدهٔ تعویق مانده و یا اینکه این مسافرت را ضروری، لازم و بنده مخصوصاً در نظر داشت راجع به کمیتهٔ کردها موسوم به «خوی‌بون» که می‌گویند برای استقلال خود در حلب تشکیل داده و شعبه در این حـدود نیز دارد تـحقیقات جامعی نماید، منتظر است که پس از تصویب و وصول اجازه مسافرت به نقاط مزبوره کـرده راپورت امر و نتیجهٔ مطالعات و تحقیقات خود را مشروحاً به عرض رساند. امضاء

ادارهٔ اول سیاسی ۷/۸/۱۲[۱۳۰]

از قسمت اول سواد به دفتر مخصوص و از قسمت آخر ادارهٔ محاسبات سوادی ارسـال و تذکر داده شود که ادارهٔ اول پیشنهاد قونسول موصل برای سرکشی به نقاط جزء کاملاً موافقت بلکه لازم می‌داند.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۱

از: اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۵ مهرماه ۱۳۰۷

نمره: ۹۳۴

موضوع: عدم پاسخ مقامات ترکیه به کارگزاران ایران در ترکیه در باب دور نگه داشتن اسماعیل‌آقا از سرحد.

جواب نمرۀ ۶۸۱، ۶/۲۵ از آنقوره عرض شده است در باب قضیۀ اسماعیل‌آقا علاوه بر مذاکرات حضوری مراسلات هم نوشته‌ایم جوابی نداده‌اند. شفاهاً همان اظهارات را کرده‌اند که عرض شده است. اقدام فوری در اسلامبول نمی‌توان کرد، باید به آنقره رفت که سه روز دیگر عازم هستیم.

نمره: ۵۴ ساعد

ادارۀ دویم ۲۶ مهر

نمرۀ ۶۸۱ راجع به اسماعیل‌آقاست.

اسناد قدیمۀ وزارت امور خارجه پروندۀ ۱۵ کارتن ۴۷ سال۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۲

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۰ آذرماه ۱۳۰۷

نمره: $\frac{۱۱۲۵}{۳۴}$

موضوع: دربارۀ پاسخ وزیر خارجۀ ترکیه به خواستهای ایران در باب احتمال حملۀ اسماعیل‌آقا

به ایران و به کارگیری او در سرکوبی قیام آرارات.

در بهار گذشته که از طرف وزارت امور خارجه راجع به اسماعیل‌آقا سمیتقو اطلاعات رسید خود اینجانب در آنقره بودم و با توفیق رشدی‌بیک مذاکرات عدیده نمودم. در هر مورد اطمینان می‌داد که به سمیتقو سخت خواهیم گرفت و مجبور خواهد شد تسلیم شود یا فرار کند. راپورت مذاکرات را هم در همان مواقع داده بودم. چون اظهار نگرانی وزارت جلیله از ناحیهٔ سمیتقو مکرر شد برای اینکه به مطلب بیشتر اهمیت داده شود دستور دادم آقای ساعد به سمت شارژدافر مراسلهٔ رسمی به وزارت خارجهٔ ترکیه نوشته و سواد آن مراسله منضماً تقدیم می‌شود. پس از آنکه اینجانب ژنو رفتم در غیاب بنده هم به ملاحظهٔ تلگرافاتی که از وزارت جلیله به سفارت رسیده بود آقای ساعد دو نوبت مراسله به وزارت خارجهٔ ترکیه در این خصوص نوشته‌اند که سواد آنها نیز ضمیمه است. چون از ژنو مراجعت کرده به آنقره رفتم باز با توفیق رشدی‌بیک در آن باب گفتگو کردم و چون در احوال تفاوتی ندیدم عاقبت به او گفتم اقلاً به مراسلات ما جواب بدهید. وعده داد و وفا نکرد. چون به اسلامبول برگشتم کتباً مطالبهٔ جواب کردم، بالاخره دیروز مراسله[ای] از وزارت خارجه به امضای معاون در جواب مراسلات سفارت رسیده که ترجمهٔ آن را منضماً ملاحظه خواهید فرمود و خلاصهٔ آن را هم تلگرافاً اطلاع دادم. هر چند رسیدن این مراسله از این جهت که نوعی تعهد رسمی از طرف دولت ترکیه است که از شرارت اسماعیل‌آقا جلوگیری می‌شود و او را بر علیه اکراد سرحدی نمی‌خواهند وادارند خوبست ولیکن با مواعید و اظهارات شیرین و گرم و نرم توفیق رشدی‌بیک که آقای وزیر دربار هم در وینه مزهٔ آن را چشیده‌اند مناسبتی ندارد؛ به علاوه در آخر مراسله راجع به حمایتی که از طرف گماشتگان ایرانی نسبت به اشرار سرحدی به عمل می‌آید نیز اظهاراتی دارد و عکسی هم که جماعتی از صاحب‌منصبان ایرانی با گروهی از اکراد برداشته‌اند ضمیمهٔ مراسله بود که عیناً ارسال می‌نماید. اینجانب این اشخاص را که ترکها سرکردگان اشرار می‌خوانند نمی‌شناسم و قضیهٔ حمایت صاحب‌منصبان را از آنها اطلاع ندارم و تهیهٔ اسلحه و مهمات و ارزاق را که در بازارهای ایران می‌کنند، نمی‌دانم از چه قرار است، البته اطلاعات کافی و دستور وافی در جوابی که به این اظهارات باید داد ارسال خواهید فرمود که اقدام شود. فروغی [امضاء]

به عرض رسیده است.

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی ۷/۱۰/۲[۱۳۰]

آقای زندی، سواد به وزارت جنگ فرستاده شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵ کارتن ۴۷ سال۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۳

از: اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳ آذر ماه ۱۳۰۷

نمره: ۱۱۱۳

موضوع: پاسخ ترکیه به درخواستهای ایران در باب احتمال حملهٔ اسماعیل‌آقا به ایران و حمایت ترکیه از او برای سرکوبی قیام آگری‌داغ.

وزارت خارجه جواب مراسلات سفارت را راجع به اسماعیل‌آقا داد. خلاصه اینکه از وقتی که به خاک ترک ملتجی شده مجبور به اقامت در محلهای معین، از تجاوز به ایران منع، در این باب تدابیر لازمه اتخاذ شده، اندیشه‌های شما به اینکه ما بخواهیم او را بر علیه اشرار وادار نماییم حقیقت ندارد، آرزو داریم امنیت سرحدات مختل نشود. تهیهٔ لازم برای این مقصود به عمل آمد، اما اشرار چون از این تضییق می‌شوند به خاک ایران رفته سکونت، مهمات تدارک، صاحب‌منصبان ایران همه قسم حمایت می‌کنند. عکس علیقلی‌خان فرمانده ماکو و سرکردگان اشرار راکه با هم برداشته شده ضمیمهٔ مراسله نمودند. نمرهٔ ۷۰ فروغی.

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی ۷/۹/۱۳[۱۳۰]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵ کارتن۴۷ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۴

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول (ترجمهٔ مراسلهٔ وزارت خارجه ترکیه به سفارت کبری)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: اسماعیل‌آقا در ترکیه.

سفارت کبرای ایران

راجع به بعضی فعالیت و حرکات سمیتقو از طرف آقای محمدخان شارژدافر در تحت نمرات ۵۴۹، ۷۷۸ و ۷۷۹ مراسلاتی ارسال شده بود، جواباً با کمال احترام به عرض می‌رساند که وقتی که مشارٌالیه با آدمهای خود به خاک ترکیه ملتجی شد مطابق قوانین ترکیه قبول و مجبور گردید که در محلهای معین اقامت نماید و از آن وقت به بعد از تجاوزات به خاک ایران منع شده و در این خصوص اتخاذ تدابیر لازمه را اطلاعات رسمیه تأکید می‌کند.

استخبارات و اندیشهٔ دولت ایران راجع به اینکه می‌خواهند سمیتقو را بر علیه اشرار آغری‌طاق وادار نمایند با جریان حال عاری از حقیقت است. حکومت جمهوریه خالصانه آرزومند است که امنیت و آسایش در سرحدات مختل نشده و اختلافی رخ ندهد و برای اجرای این نظریه همه نوع لوازمات تهیه و تدابیر لازمه اتخاذ شده است. در مقابل این، حکومت جمهوریه اطلاعات موثقه دارد که اشرار آغری‌طاغ همین که از طرف قطعات ما تعقیب و تضییق می‌شوند به خاک ایران عبور کرده در بازارهای ایران ارزاق و سلاح و مهمات تدارک نموده و از طرف مأمورین و صاحب‌منصبان ایران همه نوع حمایت می‌شوند. از آن جمله عکسی است که فرمانده ماکو علی‌خان و سرکردگان اشرار مذکور فرزند و ادو عزیز در یک‌جا برداشته‌اند که کوپیهٔ آن لفاً تقدیم می‌گردد. بناءً علیه به طوری که از اول فیمابین مذاکره و قرار شده خواهش می‌شود در ضمن منع فعالیت اشرار آغری‌طاغ به حکومت متبوعهٔ خود دلالت نمایند که تدابیر لازمه را اتخاذ نموده و نتیجه را اشعار نمایند.   به نام وزیر خارجهٔ مستشار، محمد انیس.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵   کارتن ۴۷   سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۵

از: سفارت کبرای ایران در ترکیه

به: وزارت امور خارجهٔ ترکیه

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: ادعای ایران مبنی بر استمالت ترکیه از اسماعیل‌آقا سمکو و نگرانی از ورود وی به ترکیه.

ترجمهٔ مراسلهٔ سفارت کبری به وزارت خارجهٔ ترکیه

به طوری که خاطر مبارک مستحضر است فیمابین حضرت اشرف آقای فروغی و حضرتعالی قرار گذاشته شده است که در خصوص اطوار و حرکات اسماعیل‌آقا طرفین همدیگر را مطلع نمایند و به طوری که سابقاً هم شفاهاً عرض کرده‌ام به موجب تلگرافی که از وزارت متبوعه‌ام واصل گردیده دولت جمهوری ترکیه در حق اسماعیل‌آقا رویهٔ مساعدت‌کارانه اتخاذ نموده و از اخباری که به وسیلهٔ وزارت داخله واصل گردیده معلوم می‌شود که درویش‌بیگ نام کُرد را با هزار لیره نزد مشارٌالیه فرستاده اطمینان داده و استمالت کرده‌اند و اسماعیل‌آقا با هفتاد خانوار اتباع خود به طرف ایران حرکت و عجالتاً در حوالی سور مابین حدود ایران و ترکیه چادر زده، درصدد تهیهٔ جمعیت خواهد بود و می‌گویند عده[ای] از ارامنه و جلو هم همراه خواهد داشت. در این خصوص خواهشمندم به طوری که وعده فرموده‌اید تدابیر مقتضیه اتخاذ و نتیجه را به اینجانب اشعار فرمایید. امضاء محمد ساعد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵ کارتن ۴۷ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۶

تاریخ: ۸/۲/۲۲[۱۳۰]

نمره: ۱۶۶

موضوع: اعتراض به عهدنامهٔ تأمینه بین ایران و ترکیه.

اعتراض وارده راجع به عهدنامهٔ ایران و ترکیه

ادارهٔ تقنینهٔ مجلس شورای ملی

به عنوان اعتراض به پروتکل منضمه به قرارداد تأمینه بین ایران و ترکیه استدعا دارم به کمیسیون ارجاع گردد.

اولاً، مفاد مادّهٔ اوّل پروتکل با عبارت ذیل آن «تا اینکه راه حلی که موافق منافع عالیهٔ آنها و متناسب با وضعیت باشد پیدا نمایند» با فصل دوم و سوم این قرارداد مخالف و متناقض است.
ثانیاً، بعد از تصویب این قرارداد دولت جمهوری ترکیه دولت ایران را مطمئن کرده است که اسماعیل‌آقا شکاک و امثال او را تسلیم مأمورین نظامی ایران نماید یا خیر و با فرض عدم آن، تصویب این قرار چگونه اطمینان آور است. یاسایی

تاریخ طبع ۲۲ اردیبهشت ماه ۱۳۰۸

مطبعهٔ مجلس

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۴۱　　کارتن ۴۴　　سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۳۷

از: سفارت ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ندارد

نمره: ۵۵۶

موضوع: همکاری دولت ترکیه و ایران به منظور سرکوب اسماعیل‌آقا سمکو.

وزیر خارجه در ملاقات اول ژوئیه اظهار داشت به طوری که توسط ممدوح شوکت‌بیگ به اطلاع دولت ایران رسانده است با اینکه اخیراً سوءنیتهایی از سمیتقو نسبت به خودمان احساس

کرده‌ایم بنابر مذاکرات و سیاست دوستانه که با حضرت اشرف آقای فروغی در بین حاصل شده است به مأمورین تلگرافاً امر شد او را به داخلهٔ مملکت جلب، در صورت استنکاف تعقیب و دستگیر نمایند. مشارٌالیه تسلیم نشده، ۲۶ ژوئن به خاک ایران پناه و تسلیم قشون ایران شده است. نیز دولت ترکیه وظیفهٔ دوستی خود می‌داند که به دولت ایران اطمینان بدهد که زمامداران ترکیه در استقرار امنیت حدود سرحدات جدیت کامل خواهند کرد که قوای دولت علّیه با فراغت خاطر در جنوب، اشرار را قلع و قمع نمایند. دولت جمهوری برای مساعدتهای دوستانه حاضر و امیدوار است زودتر از اخبار سرکوبی اشرار توسط سفارت استحضار حاصل نماید که موجب آسودگی خیال این جمهوری بشود. نمرهٔ ۸۲، ساعد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۶/۲۷　　کارتن ۲۱　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۳۸

از: وزارت امور خارجه (رمز)

به: سفارت ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۰۸/۴/۲۸

نمره: ۵۵۰

موضوع: درگیری قوای ایران با اسماعیل‌آقا سمکو و فرار وی به ترکیه و درخواست ایران از مقامات ترکیه در باب تعقیب.

در نتیجهٔ تکلیفی که به اسماعیل‌آقا شد که اگر می‌خواهد در خاک ایران بماند باید در نقطه(ای) که دولت ایران معین می‌کند سکونت اختیار بکند و در نتیجه شاید اینکه اگر قبول نکند مورد تعقیب قوای نظامی واقع خواهد شد. بعد از دو مرتبه زد و خورد با نظامیان ایران دوباره به خاک ترکیه فرار کرده است. با اطمینانی که آقای توفیق رشدی‌بیگ در باب مساعدت دولت ترکیه با دولت ایران در قلع و قمع اسماعیل‌آقا داده بود و جنابعالی در تلگراف نمرهٔ ۸۲ خود اطلاع

داده بودید، خواهش بکنید که از طرف دولت ترکیه مشارٌالیه را تعقیب و یا دستگیر بکنند و یا لااقل از منطقهٔ سرحدی دور بکنند. تیمورتاش.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۶/۲۷ کارتن ۲۱ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۳۹

از: سفارت ایران در آنکارا (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۳۱ تیر ۱۳۰۸

نمره: ۶۳۳

موضوع: فرار اسماعیل‌آقا سمکو به ترکیه و تقاضای پناهندگی از آن‌کشور و واکنش دولت ترکیه.

وزیر خارجه می‌گوید سمتقو مجدداً می‌خواهد به خاک ترکیه التجا نماید، در صورتی که کاملاً اسلحهٔ خود را تسلیم و به اقامت در داخلهٔ مملکت راضی بشود تقاضای او قبول و به شهر ملاطیه تبعید خواهد شد. نمرهٔ ۹۶، ساعد، ضبط.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۶/۲۷ کارتن ۲۱ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۰

از: سفارت ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ مرداد ۱۳۰۸

نمره: ۶۵۷

موضوع: چگونگی تعقیب اسماعیل‌آقا سمکو توسط دولت ترکیه.

نمرهٔ ۵۵۰ حضرت اشرف آقای وزیر دربار دامت شوکته حسب‌الامر مذاکره شده بود. امروز وزیر خارجه اطلاع می‌دهد که در ضمن مذاکرات با اسماعیل‌آقا شاید اینکه تکالیف دولت جمهوری را قبول نکنند ترتیباتی نظامی گرفته شده بود که تعقیب و دستگیر نمایند. در نتیجهٔ تعقیب، ۳۵۸ نفر از کسان مشارٌالیه با اسلحه و اغنام و احشام دستگیر، ولی خود اسماعیل‌آقا با ۳۸۰ نفر همراهان خودش به منطقهٔ قطور نزد عشیرهٔ آردسان فرار کرده تا مجدداً برای تعقیب او تدابیر لازمه اتخاذ نمایند. نمرهٔ ۱۰۰، ساعد.

سواد به وزارت دربار ارسال شد. ۱۳۰۸/۵/۶[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۶/۲۷ کارتن ۲۱ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۱

از: سفارت ایران در آنکارا (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷ مرداد ۱۳۰۸

نمره: ۶۶۵

موضوع: درخواست محمد ساعد از وزیر خارجهٔ ترکیه در باب تعقیب اسماعیل‌آقا سمکو.

تعقیب نمرهٔ ۱۰۰ امروز مجدداً با وزیر خارجه ملاقات، نتیجهٔ تعقیب اسماعیل‌آقا را استفسار نمودم. اظهار داشت به موجب احکام صادره نظامیان ترکیه جداً تعقیب اگر به خاک ایران عبور نکرده باشد دستگیر خواهد شد. سیصد و کسری از کسان او که تسلیم شده‌اند خلع سلاح و چون اتباع ایران هستند به ایران اعزام خواهند شد. خواهش کردم آنها را به نظامیان سرحدی ایران تسلیم نمایند. جواب را موکول به مذاکره با مقامات مربوطه نمودند. نمرهٔ ۱۰۸ ساعد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۶/۲۷ کارتن ۲۱ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۲

از: سفارت ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۸/۵/۲۸

نمره: ۷۴۲

موضوع: چگونگی فرار اسماعیل‌آقا سمکو از ترکیه به عراق.

۱۱۴ اسماعیل‌آقا از راه شمدینان، یرزن و ارومیه عراق فرار کرده. نمرهٔ ۱۲۳ ساعد. ضبط

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۶/۲۷　　کارتن ۲۱　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۳

از: سفارت ایران در آنکارا (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۸/۷/۱۱

نمره: ۹۳۷

موضوع: ورود مجدد اسماعیل‌آقا از عراق به ترکیه.

اسماعیل‌آقا مجدداً به خاک ترکیه آمده، امروز از وزارتخانه توضیحات خواستم اظهار داشت از بابت او آسوده‌خاطر باشید، امر شده است فوراً خلع سلاح و به داخله تبعید در صورت عدم تسلیم تعقیب و دستگیر نمایند. نمرهٔ ۱۴۷، اول اکتبر (ساعد).

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۶/۲۷　　کارتن ۲۱　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۴

از: وزارت امور خارجه

به: سفارتهای ایران در آنکارا و بغداد

تاریخ: ۲۲ بهمن ۱۳۰۸

نمره: ۱۱۸۳

موضوع: تحقیق در باب محل اقامت اسماعیل‌آقا سمکو.

محرمانه تحقیق فرمایید اسماعیل‌آقا سمیتکو فعلاً کجا است. هر اطلاعی دارید فوراً تلگراف فرمایید. (ع. نورزاد)

محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　پروندهٔ ۳۶/۲۷　کارتن ۲۱　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۵

از: سفارت ایران در بغداد

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۶ بهمن ۱۳۰۸

نمره: ۱۴۳۴

موضوع: اقامت اسماعیل‌آقا سمکو در خاک عراق در نزد شیخ احمد بارزان.

نمرهٔ ۱۱۸۳ اسماعیل‌آقا در خاک عراق نزد شیخ احمد بارزان است. نمرهٔ ۱۳۷۹، سمیعی مدیریت کل امور سیاسی.

فوری شرقیه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　پروندهٔ ۳۶/۲۷　کارتن ۲۱　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۶

از: وزارت جنگ (رکن دوم)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۷ اسفند ۱۳۰۸

نمره: ۶۹۲۹/۱۰۶۲۸/د

موضوع: اقامت اسماعیل‌آقا سمکو در نزد شیخ احمد بارزان و اقدامات دولت ترکیه برای جلب‌نظر وی.

در تعقیب مذاکرهٔ شفاهی که با آقای نورزاده به عمل آمده زحمت‌افزا می‌شود طبق راپورت واصله به ارکان حرب کل قشون اگرچه کلیهٔ راههای سرحدی به واسطهٔ شدت برف مسدود شده ولی اطلاعات واصله حاکی است که اسماعیل‌آقای شکاک در خاک عراق مجاور سرحد ترکیه سکونت اختیار نموده و با سی و پنج نفر اتباع خود در قریهٔ ادوای محال پریان کنار رودخانهٔ بریزگرد مهمان شیخ بارزان می‌باشد. در عین حال مأمورین دولت ترکیه نیز مشغول اقدام برای جلب مشارٌالیه هستند و وعده‌هایی به مشارٌالیه داده‌اند. هر گونه اطلاعی که بعداً در این موضوع برسد، ثانیاً به استحضار آن وزارت جلیله خواهد رسید. [امضاء] [مهر]: وزارت جنگ

شرقیه محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۶/۲۷ کارتن ۲۱ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۴۷

از: فروغی

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: ۳۰ تیرماه ۱۳۰۹

نمره: ندارد

موضوع: کشته شدن اسماعیل‌آقا سمکو، بمباران عشایر کرد در سرحدات توسط قوای ترکیه و واکنش ایران.

حضرت سفیر کبیر

چون یقین دارم شخصاً از این خبر مسرور خواهید شد برای اطلاع خاطر شریف مصدع می‌شوم که آقای سمیتقوی معروف که اخیراً به عنوان تسلیم به خاک ایران آمده بود چون مأمورین دولت به او اطمینان نداشتند و مراقب احوال او بودند معلوم کردند که او همچنان بنای اغفال ما و گفت و شنود با رؤسای اکراد دارد، بنابراین بنای تعقیب او راگذاشته و دو روز قبل در زد و خورد با عساکر ایران در اشنویه کشته شد و شر بزرگی از سر هر دو مملکت ما مرتفع گردید.

از آنجاکه نوش بی‌نیش نباید باشد قبل از آنکه این مراسله را ختم کنم از ماکو خبر رسید که از قرار مسموع طیارهٔ ترکها از حدود تجاوز و چندین بمب در میان عشایر جلالی انداخته و در اواجق هم طیارهٔ ترکی چادرهای عشایر ایرانی را بمبارده کرده چند زن و مرد مقتول و مجروح کرده‌اند.

ملاحظه می‌فرمایید که ما هر چه برای حفظ روابط دوستانه تمکین و بردباری می‌کنیم مأمورین ترکیه بر تجاوزات و جسارت خود می‌افزایند و حاجت به توضیح نیست که این اقدامات توهین‌آمیز چقدر اسباب رنجش قلوب ایرانیان می‌شود. حضرتعالی که طالب دوام و ازدیاد حسن روابط مملکتین هستید خوبست وسیله[ای] پیدا کنید که بر اولیای دولت ترکیه معلوم شود که به این تجاوزات باید خاتمه داد. چه دولت ایران مجبور نیست هر اندازه بی‌مهری و توهین ببیند تحمل کند و علاقه به حسن روابط تا یک حدی می‌تواند او را به بردباری وادار نماید و بالاخره انسان وقتی که عزت خود را پایمال ببیند عاقبت از خویش و برادر هم صرف‌نظر می‌کند. در عالم خیرخواهی لازم دانستم مراتب را به حضرتعالی خاطرنشان کنم شاید مفید واقع شود. ایام عزت مستدام. فروغی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳۶/۲۷   کارتن ۱۹   سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۴۸

از: سفارت کبرای ترکیه در تهران

به: فروغی

تاریخ: ۱۹۳۰/۷/۲۲

نمره: ندارد

موضوع: واکنش سفیر کبیر ترکیه به کشته شدن اسماعیل‌آقا سمکو و بمباران عشایر سرحدی ایران توسط قوای ترکیه.

حضرت اشرف

در این موقع از خبر دستگیری سمیتقو و در رتبهٔ اول خلاصی ملت‌کرد و بعد هم اهالی دول همجوار و اهالی بیچاره از شر او، جداً و حقیقتاً ممنون شدم.

امیدوار باشیم این قبیل سرکرده‌های دیگر هم که به عنوان رئیس بودن بعضی اشرار را به دور خویش گرد آورده و به وسیلهٔ اینها افراد ایلات خود را با هزاران شر و فساد بلای سر این و آن می‌نمایند گرفتار همین عاقبت شوند.

فرمایشات جناب اشرف را راجع به خبر بمب‌اندازی طیارات به محض وصول تعلیقهٔ شریفه فوراً و تلگرافاً به آنقوره اطلاع داد. خواهشمند است اعتماد فرمایید که برای عدم تکرار این قبیل وقوعات دوستدار از هیچ گونه اقدامات ممکنه فروگذار نخواهد نمود. ایام عزت و سعادت به کام باد. [اسم ناخوانا]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۶/۲۷ کارتن ۱۹ سال ۱۳۰۹ش.

هـ ـ قیام آرارات (آگری‌داغ)

سند شماره: ۱

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: کفیل وزارت امور خارجهٔ ایران

تاریخ: ۵ ایلول ۱۹۲۷

نمره: ندارد

موضوع: تقاضای دولت ترکیه از ایران جهت مقابلهٔ مشترک با کردها.

آقای کفیل

دوستدار با نهایت احترام به استحضار خاطر شریف می‌رساند: از آنجایی که دولت متبوعهٔ دوستدار نسبت به عصات آغری‌طاغی که مرکز وقایع شرورانه حادثهٔ در سرحد ترکیه و ایران را تشکیل می‌دهند در ظرف همین ماه ایلول شروع به اقدامات تأدیبیه خواهد نمود و این مسئله نیز مسلم است که مثل سنهٔ ماضیه عصات مذکوره به ایران فرار خواهند نمود. علیهذا دوستدار از طرف دولت متبوعهٔ خود مأمور شده است که تقاضا و خواهش نماید که از اشراری بخواهند از تعاقب مأمورین ترکیه خلاصی یافته به خاک ایران پناهنده بشوند از طرف دولت علّیهٔ ایران با اسلحه جلوگیری شده و از حالا هم اتخاذ تدابیر مؤثرهٔ نظامی را برای اقدام به تأدیبات شدیده و تشمیل این تدابیر به عناصر مضره‌ای که از چندی به این طرف در خاک ایران بر علیه ترکیه و در نتیجه مغایر منافع مشترکهٔ دولتین رفتار می‌کنند تأمین فرمایند. دوستدار از نظر دقت، آن وجود محترم را به نقاط ذیل جلب می‌نماید:

بلاثمر نماندن همت و فداکاری مصروفه از طرف قوای نظامی ترکیه وقتی ممکن خواهد شد

که قوای منظمهٔ ایران هم به طور جدّی در تأدیبات اشتراک نماید و چنانچه از طرف دولت علّیهٔ ایران امسال هم تدابیر مانعه به طور کافی اتخاذ نشود مدلول معاهدهٔ موجوده در بین دولتین و مخصوصاً مقررات راجعه به تنکیل، تنبیه و تبعید عاصیهای اکراد و اشرار طرفین به طور مشترک که تعهد گردیده است متأسفانه بی‌فایده خواهد ماند. از طرف دیگر، نظر به استطلاعات دولت متبوعهٔ دوستدار اشراری از قبیل بروحسو تللی، شیخ عبدالقادر، حسین ولد سیلو، لزکی رئیس طایفه...* رضا ولد شیخ سعید مصلوب، علی یاور فراری و رفقای آنها که در آغری‌طاغی می‌گروند و مدتی قبل با یک فکر و مقصود سیاسی به بایزید تعرض نموده بودند، به واسطهٔ التحاق عده[ای] به همراهی آنها کسب قوت نموده و قرار شده است که در موقع لزوم خالد آقا، رئیس ایل جلالی هم به آنها کمک و مظاهرت نماید.

جناب آقای پاکروان، کفیل محترم وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران

[در پشت سند آمده]:

در مقابل این اوضاع و احوال که دلالت به شروع به یک جریان شدید و ترتیبات ملعونانه بر علیه ترکیه در حوالی سرحدات ما می‌نماید دوستدار اطمینان کامل دارد که آن وجود محترم بذل مساعی سریعه خواهند فرمود که در تدابیر نظامی معروضه در فوق به فوریت مطالعه و غور به عمل آمده و با اهمیتی که در این کار است شروع به تطبیقات و عمل گردیده و از نتیجهٔ اقدامات حسنهٔ آن وزارت جلیلهٔ امور خارجه دوستدار را قرین استحضار خواهد فرمود. در خاتمه موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید. شارژدافر وصفی. [امضاء]

[بالای سند]: محرمانه است.

[در ادامهٔ همین سند آمده است]:

در ظرف ماه نیسان گذشته در موقعی که آقای ممدوح شوکت‌بیگ افندی، سفیر کبیر به تأدیبات عصات آغری‌طاغ اقدام مشترکی را به دولت ایران تکلیف کرده بودند تقاضای ذیل را اظهار نموده بودند:

از استرزاده (واقع در منتهای شمال سرحد ایران و ترکیه در جایی که خط سرحدی از توابع ارس به قره‌صو[قره‌سو] ملاقی می‌شود) تا آغری‌طاغ کوچک و از آنجا صاری‌صو [ساری‌سو] را

گذاشته تا به جنوب کلیسا کندی مسدود کردن اراضی راکه به مسافت تقریباً هشتاد کیلومتر بوده و در داخلهٔ این اراضی که با صاری‌صو به دو منطقه جدا می‌شود، برای هر یک از این منطقه‌ها لااقل تخصیص نمودن یک فوج پیادهٔ ایران و یک عده توپچی و سواره و اداره و سوق دادن این قوت در ماکو در تحت امر یک فرمانده و در این موقع برای ارتباط با ما بودن آتشهٔ نظامی با حسام‌الدین‌بیک در ماکو.

بلاشبهه نظر به ایجابات موسم و ضروریتهای دیگر امروز تعیین مواقع تدارکات و تحشیدات نظامی تابع به ریاست ارکان حرب و سایر مقامات عالیهٔ وظیفه‌دار می‌باشد. ۵ ایلول ۱۹۲۷

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۰　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: شارژدافر ایران در آنقره

تاریخ: چهارم مهر ۱۳۰۶

نمره: ۱۳۲

موضوع: اقدامات دولت ایران در همکاری با ترکیه بر ضد کردها.

نمرهٔ ۱۳۳، در اینجا هم به همان مضمون مراسله نوشته بودند. جواب داده شد از نقطه‌نظر میل به تحکیم روابط ودادیه و صمیمیت کامل بین مملکتین، دولت ایران اکراد خود را تحت مراقبت قرار داده و برای اینکه مبادا تحت تأثیرات هم‌نژادی از طرف آنها اقدامی بشود ایلات سرحدنشین را به داخلهٔ مملکت کوچانیده و به صاحب‌منصب ایران امرداده شده که نگذارد اشرار از سرحد به خاک ایران عبور نمایند و مأمورین مزبور با فرمانده قوای ترک، که داخل در عملیات نظامی است، در ارتباط مستقیم بوده و از مساعدتهای لازمه، که در حدود صلاحیت آنها است، خودداری نخواهد کرد، و با این ترتیب دولت ایران کاملاً به وظایف دوستی خود عمل کرده است

و اطمینان دارد هرگاه تجاوزات طیارات و امثال آن پیش نمی‌آمد و یا در آتیه تکرار نشود وضعیت مأمورین ایران در اجرای دستورهای صادره آسان‌تر می‌گردد. البته تذکر خواهید داد که دولت ایران منتهای دوستی را درین موضوع به عمل آورده است. رمز شود. پاکروان

برای ضبط در ادارهٔ دوم سیاسی است.

مطابق با مینوتی است که به ادارهٔ محترمهٔ رمز فرستاده می‌شود. علی مالک. امضاء

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۳

از: آنقره (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۸/۸

نمره: ۷۵۱۱۳۰۷۵۱۶

موضوع: پذیرش دولت ترکیه از اعزام هیئتی جهت حل اختلافات طرفین.

تعقیب نمرهٔ ۱۴۶ جواب رسمی از وزارت خارجه رسید. دولت ترکیه از تمهیدات عالیهٔ دولت علّیهٔ ایران اظهار امتنان، پیشنهاد اعزام هیئت مختلط قبول و حاضر است با حضرت اشرف فروغی در امنیت سرحد داخل مذاکره شود. نمرهٔ ۱۵۱ ساعد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۴

از: تلگراف رمز از ژنرال قونسولگری ارضروم

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۸/۱/۱۴

نمره: ۵۱

موضوع: الحاق سرّی نظامیان ترکیه به قیام‌کنندگان آگری داغ.

ده دوازده نفر نظامی از درجات مختلف [به] عنوان رنجش از حکومت با دستور سرّی به اکراد آغری‌داغ ملحق شده‌اند.

رمزاً اطلاع دهید آن قسمت سرحدی در تحت مراقبت باشد. نمرهٔ ۱۹. اختر، این نسخه را فوراً برای استحضار خاطر محترم وزارت جلیلهٔ دربار پهلوی تقدیم کنید و سوادی هم به وزارت جنگ ارسال نمایید.

خیلی فوری است — فرزین

۱۴/۱/۸ — ۱۴ فروردین

عصر ۰۸/۱/۱۴[۱۳] واصل شد [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۸۹ کارتن۱۳ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۵

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: فروغی وزیر امور خارجهٔ ایران

تاریخ: ۷ ایلول ۱۹۳۰

نمره: ۱۸۴/۴۷

موضوع: اعلان شروع جنگ ترکیه بر ضد قیام آگری‌داغ و آگاه کردن دولت ایران از این موضوع.

آقای وزیر

دوستدار با کمال احترام به استحضار خاطر جناب اشرف می‌رساند که تلگرافی الساعه از وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت متبوعه به دوستدار واصل که ریاست کل ارکان حرب کبیر دولت جمهوری ترکیه به وزارت مشارٌالیها اطلاع می‌دهد که به عملیات شکیلیه آرارات امروز (۳۰/۹/۷) شروع می‌شود.

سفیر کبیر

از خسرو، ترجمه مطابق اصل است. [امضاء] جناب اشرف آقای فروغی وزیر محترم امور خارجهٔ دولت شاهنشاهی ایران.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۶

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت ایران در آنکارا

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: همکاری ایران و ترکیه در سرکوب کردها در آرارات.

عنوان مسوده به سفارت آنقره رمز شود

اکرادی که می‌خواستند به اشرار آرارات کمک کنند مثل جنگ اول با خالدآقا ۴۶۵، عملیات متوالی دولت ایران مخصوصاً جنگهای اخیر با اکراد فراری از آرارات مثل جنگ اخیر که عموی خالدآقا کشته و تلفات زیاد به اکراد وارد شد، به خوبی ثابت می‌کند که همکاری ایران با ترکیه غیرقابل تردید و کاملاً عملی است و باز تکرار می‌کنیم که اولاً، ایران سرحدات خود را حفظ خواهد کرد و اکراد خود را از سرحد دور کرده است. ثانیاً، اجازه نخواهد داد اکراد ایرانی به اکراد

آرارات کمک کنند یا اکراد یاغی ترکیه در ایران پناهگاه پیدا کنند. اگر یک صاحب‌منصب ترک در تبریز باشد که از اقدامات ایران کاملاً مطلع شده و روابط فیمابین باشد خوشوقت خواهیم شد. با این ترتیب همکاری تدافعی ایران کاملاً واقع شده احتیاجی نیست به اینکه ایران قوای خود را به خاک ترکیه وارد کند و دولت ترکیه هم کاملاً قادر خواهد بود که در خاک خود با این کمکهای دولت ایران اشرار را قلع و قمع کند و وارد شدن قشون ترک به خاک ایران بی‌مورد است و محل احتیاج نیست و چنان که در مراسلهٔ ۶۸۷ که خلاصهٔ آن تحت نمرهٔ ۴۶۵ به آن سفارت کبری مخابره شده گفتیم برای دولت ایران غیرقابل قبول است، مخصوصاً به وجود آمدن اختلافات ارضی استیحاش دولت ایران را بیشتر می‌کند. اگر دولت ترکیه مایل به همکاری تعرض و تشکیل قدرت واحد بر ضد اکراد آرارات باشد دولت ایران می‌تواند آن را مورد مطالعه قرار دهد، مشروط بر اینکه قبلاً اختلافات حدودی بین مملکتین مرتفع شده باشد؛ یعنی حدود ۱۹۱۳ را ترکیه تصدیق و عملی نماید. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که دولت ایران همیشه طالب سیاست دوستی با ترکیه بوده و هست و متوقع است که از طرف ترکیه هم این سیاست عملی باشد.

[حاشیه]: نمرهٔ ۴۹۹

[حاشیه]: ۲۵ مرداد ۱۳۰۹

حسب‌الامر مقام وزارت متن این تلگراف با تحریفات لازمه (من باب اینکه رمز بوده) برای سفیر کبیر ترکیه ارسال گردید. ۱۳۰۹/۵/۲۶ غفاری. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۷

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۹/۴/۹

نمره: ۳۷۸

موضوع: اقدام دولت ترکیه بر ضد کردها و عفو کردهای فراری به خاک ایران از سوی مقامات ترکیه.

در جواب مراسلهٔ مورخهٔ ۱۳۰۹/۲/۷ نمرهٔ ۳۵۱۵ راجع به تحریکات مأمورین ترکیه در حدود ایران معروض می‌دارد که سابقاً اقدام مقتضی به عمل آمده و مجدداً نیز مذاکرات شفاهی با معاون و مدیرکل وزارت خارجه در تعقیب کار به عمل آمده اظهار می‌دارند که در مراسلاتی که از طرف رئیس بلدیهٔ وان و کماندان محل، عاصم‌بیک، نوشته و ارسال شده است اولیای ترکیه علایم تحریک نمی‌بینند که بر علیه جذب ایران باشد. مأمورین مزبور به اکراد ترکیه که به ایران فرار کرده‌اند تصمیم دولت جمهوری را راجع به عفو فراریها ابلاغ و دعوت به مراجعت به خاک ترکیه نموده‌اند. با این حال تعقیب آنها به موجب مراسلات مزبوره با قوانین مملکتی موافقت نمی‌نماید. محمد ساعد. [امضاء]

شرقیه سیاسی ۹/۵/۱۳

سابقه تهیه شود. ۱۵ امرداد

می‌گویند در دوسیهٔ اکراد و نزد خود حضرتعالی است. جزء دوسیه‌هایی‌ست که نزد آقای بهنام است.

حضرت آقای خلعتبری این دوسیه را ادارهٔ ضبط اظهار می‌دارد که آقای بهنام همراه برده است. [امضاء]

آقای انصاری

فعلاً دوسیه‌ها حاضر است سابقه را تهیه فرمایید. ۱۷ شهریور

سواد این مراسله به وزارت جنگ ارسال شد. ۱۳۰۹/۶/۲۹

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۸۹ کارتن ۱۱ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۸

از: وزارت امور خارجه(تلگراف رمز)

به: سفارت ایران در آنکارا

تاریخ: ندارد

نمره: ۸۱۰

موضوع: همکاری ایران با ترکیه در باب سرکوب کردها در آرارات.

عنوان مسوده به سفارت آنقوره رمز شود

نمرهٔ ۷۳ به لشکر شمال غرب امر صادر شد همین که ترکها در آرارات شروع به عملیات کردند چنان که تقاضا کرده‌اند دو سه کیلومتر عقب بنشیند؛ تصدیق می‌کند تا موقعی که عملیات ترک شروع نشده خالی کردن حدود سبب تجری اشرار خواهد شد و بنابراین لازم است ترکها شروع عملیات خود را اطلاع دهند. در باب اهمیت نهضت کرد که جلب توجه دولت ایران را می‌کنند ما کاملاً متوجه آن و نتایج سوئی که بالمآل برای ما خواهد داشت هستیم و به ترکها هم می‌گفتیم که در این باب باید فکر صحیح کرد و از این دلتنگ هستیم که آنها به جای اینکه این نکته را متوجه بوده بنای صمیمیت را با ما بگذارند همواره نسبت به ما سوءظن ابراز کرده تهدید و توهین را خواسته‌اند وسیلهٔ پیشرفت خود قرار دهند. حال باز می‌گوییم برای همکاری مستقیم هم حاضریم و اینکه تثبیت سرحد ۱۹۱۳ را شرط قرار دادیم به سبب این است که این مسئله تنها چیزی است که احساسات بین دولتین را مکدر می‌سازد و آنچه فهمیدیم ترکها فقط محض خاطر قضیهٔ اکراد بود که زیر بار آن سرحد نرفته، پس در صورتی که ما حاضر شویم مستقیم یا غیرمستقیم در آن باب همکاری کنیم دیگر برای دولت ترک داعی باقی نمی‌ماند که در سرحد مناقشه کنند. پس اگر این اشکال را رفع می‌کنند برای همکاری مستقیم هم حاضر خواهیم بود.

غفاری [امضاء]

[حاشیهٔ]: نمرهٔ ۵۲۲

[حاشیهٔ]: مرداد ۱۳۰۹

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳۲/۳۸۶   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۹

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: محمدعلی فروغی وزیر خارجهٔ ایران

تاریخ: ۱۹۳۰/۸/۲

نمره: ۴۲-۱۴۸

موضوع: تقاضای دولت ترکیه از ایران مبنی بر همکاری طرفین در سرکوب کردها در آرارات.

آقای وزیر

دوستدار با کمال احترام دستور تلغرافی وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت متبوعه را ذیلاً به استحضار جناب اشرف می‌رساند. برای تشریک مساعی دولت ایران که از اشعارات جنابعالی و از مذاکرات شفاهی و مراسلهٔ جوابیهٔ جناب آقای محمدخان ساعد شارژدافر دولت شاهنشاهی ایران مفهوم می‌شود اولین اقدام را می‌توان در کار تأدیب اشرار آرارات، که یک دمل آسایش سرحدی می‌باشد به عمل آورد. بنابراین هرگاه دولت ایران به موقع اجراگذاردن این تشریک مساعی را مصلحت می‌داند لازم است که از طرف ما یک نفر صاحب‌منصب ارتباط نزد فرمانده قطعات نظامی ایران که آرارات را احاطه می‌نماید اعزام شود و ما برای اعزام صاحب‌منصب مذکور حاضریم. باید مطابق عملیات طبیعی نظامی و الجائات آن در عملیات مشترکهٔ تأدیبیه قطعات نظامی ترک در صورت لزوم برای تکمیل احاطهٔ آرارات، که ماهیت عملیات مشترکه را داراست، بتوانند از راههای آن منطقه که در ایران می‌باشند استفاده نمایند، و نیز طبیعی است که قطعات ایران هم چنانچه برای خود جایز و لازم بدانند می‌توانند توی آرارات که در سمت ترکیه واقع است داخل شوند. خواهشمند است جواب دولت شاهنشاهی ایران را سریعاً اشعار؛ دوستدار با ذکر مراتب فوق از جناب اشرف خواهشمند است مقرر فرمایند جواب مراتب فوق را سریعاً به دوستدار اعلام فرمایند. در خاتمه موقع را غنیمت شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید. سفیر کبیر

[ممدوح شوکت]

جناب اشرف آقای محمدخان فروغی وزیر امور خارجهٔ دولت شاهنشاهی ایران.

جواب داده شد. ۱۵ امرداد ۱۳۰۹

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۰

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: ۱۳۰۹/۵/۲۲

نمره: ۱۳۶۲۲

موضوع: دور کردن ایل جلالی از سرحد برای جلوگیری از کمک آنها به کردها در آرارات.

عنوان مسوده وزارت جلیلهٔ جنگ

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۴۵۹۱ راجع به اقدام لشکر شمال غرب در باب دور کردن ایل جلالی از سرحدت برای قطع ارتباط و جلوگیری از مساعدت آنها با اشرار آرارات زحمت‌افزا می‌گردد کتباً به سفارت ترکیه در طهران و تلگرافاً به سفارت ایران در آنقره اشعار گردید که مصادر امور ترکیه را مستحضر دارند. [امضاء]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۱

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: ۳۰ مرداد ۱۳۰۹

نمره: ندارد

موضوع: پاسخ مساعد ایران به دولت ترکیه برای سرکوب کردهای آرارات.

سفیر کبیر عزیزم

دیروز از آقای ساعد از آنقره تلگرافی داشتم که آقای توفیق رشدی‌بیک در ضمن اظهار امتنان از مساعدتهای دولت ایران و خاطر نشان کردن اهمیت نهضت کرد، لزوم همکاری دولتین در آن قضیه، همکاری غیر مستقیم قوای ایران را قبول کرده و تقاضا فرموده‌اند که در موقع عملیات ترکها در آغری‌داغ قوای ایران دو سه کیلومتر عقب بنشینند. مدلول جوابی که امروز به آقای ساعد فرستادم لفاً خدمت حضرتعالی ارسال می‌دارم که خاطر شریف از آن مستحضر شود و خواهش دارم توجه اولیاء دولت ترکیه را به مندرجات آن معطوف و مخصوصاً تأکید فرمایید که وقتی که قوای ترک شروع به کار کردند به مأمورین ما اطلاع دهند که آنها عقب بنشینند و باز سوءظن را روا ندارند که قوای ما بی‌خبر باشند و غفلتاً خود را مواجه یک اوضاع نامطلوب ببینند؛ زیرا که تصدیق می‌فرمایید تا وقتی که قوای ترک شروع به عملیات نکرده‌اند لازم است قوای ما در حدود باشند که بتوانند اکراد آنجا را تحت‌نظر داشته باشند و آنها بیشتر تجری نکنند.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید. غفاری. [امضاء]

جناب مستطاب اجل آقای ممدوح شوکت‌بیگ سفیر کبیر ترکیه.

به جای مینوت است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳۲/۳۸۶   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۲

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۸ شهریور ۱۳۰۹

نمره: ۵۷۰

موضوع: نحوهٔ همکاری ترکیه و ایران در سرکوب کردهای آرارات.

تعقیب نمرهٔ ۸۱ وزیر خارجه در ملاقات امروز تصمیمی که راجع به مدلول نمرهٔ ۵۲۲ گرفته شده اطلاع داده اظهارات ذیل راکرد: از حسن مساعدت دولت شاهنشاهی کمال تشکر و امتنان را داریم. به فرمانده قشون امر داده شده شروع عملیات را فوراً به فرمانده لشکر شمال غرب اطلاع بدهد که عساکر ایران در منطقهٔ آغری‌داغ به فاصلهٔ سه کیلومتر از خط سرحد دورتر قرار بگیرند. فوراً به آتاشهٔ نظامی سابق، حسام‌بیگ، امر داده شد با عجله به تبریز حرکت کند که رابطه و همکاری تدافعی را تأمین نماید. از دولت علّیه نیز خواهش داریم به لشکر شمال غرب امر بدهند فوراً یک نفر صاحب منصب ایران را برای تماس و رابطه به قرارگاه فرمانده ترک اعزام دارند. نمرهٔ ۸۸ ساعد.

به وزارت جلیله جنگ نوشته شد. از قرار معلوم کاظم‌بیگ، نایب سرهنگ، برای رابطه با فرمانده ترکیه مأمور شده است ولی تاکنون مراسله[ای] درین باب به ادارهٔ شرقیه نرسیده است. ضبط شود.
[بالای سند]: خیلی فوری است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۳

از: سفارت ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۷ شهریور ۱۳۰۹

نمره: ۶۲۳

موضوع: شروع عملیات دولت ترکیه بر ضد قیام آرارات (آگری داغ).

عملیات آغ فردا ۱۶ سنبله شروع می‌شود. نمرهٔ ۹۲، ساعد، شرقیه.

اقدام شده است ضبط شود. ۶/۱۸/[۱۳۰۹]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۴

از: وزارت امور خارجه (رمز)

به: سفارت ایران در آنکارا

تاریخ: [۱۳۰]۹/۶/۱۷

نمره: ۵۹۷

موضوع: ورود قوای ترکیه به آی‌بیک و واکنش دولت ایران.

خبر رسیده که عساکر ترک که شروع به عملیات کرده‌اند از سمت بازرگان و کوه آی‌بک از سرحد عبور کرده داخل خاک ایران شده اند و به یک روایت در بازرگان، پس از اینکه از طرف مأمورین ایران تذکر داده شد، مراجعت کرده‌اند. جزئیات را مشغول تحقیق هستیم، اما لازم است از حالا به حضرات تذکر بدهید که اگر این اقدام حقیقت داشته باشد خلاف قرارداد است. زیرا اگر ما قبول کردیم که در موقع شروع آنها به عملیات عساکر ما سه کیلومتر عقب بنشینند با این اطمینان بود که آنها قبول کرده‌اند که داخل خاک ایران نشوند. این نکته را متوجه باشید که اگر رفتار حضرات در این موقع آن طوری که راپورت می‌رسد باشد و سرحدات ما را محترم نشمرند دولت آن را منافی قول و قرار و تشریک مساعی و روابط دوستانه خواهد شمرد. بنابراین در مذاکرات خودتان حیثیات دولت را فدای جنبهٔ دوستی و عفو و خصومت نکنید. نمرهٔ اسناد [۱۳۰]۹/۶/۱۷

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۵

از: ماکو

به: وزارت جلیلهٔ دربار

تاریخ: ۱۷ شهریور ۱۳۰۹

نمره: ۶۲۴

موضوع: ورود حسام‌الدین‌بیگ به تبریز و مسئلهٔ تحدید ایران و ترکیه؛ عملیات نظامی ترکیه بر ضد قیام آرارات.

وزارت جلیلهٔ دربار پهلوی، دیروز عصر حسام‌الدین‌بیگ از راه بایزید وارد شد. از طرف کمیسیون لازمه استقبال و پذیرایی و بدرقه به عمل آمد. امروز صبح به اتفاق سرهنگ کاظم‌خان به موجب تلگرافی فرمانده لشکر به تبریز رفته. حسام‌الدین‌بیگ تصور نمی‌کرد کمیسیون بتواند در حدود آرارات کار کند و نظریات معروضه در نمرهٔ ۹ به وزارت خارجه را تأیید می‌کرد، و نیز علاوه می‌نمود که از قرار مسموع ایشان مذاکراتی در زمینهٔ تصحیح حدود بین دولتین در میان است. ضمناً اظهار داشت که عملیات نظامی در شرف آغاز است و همه چیز مهیا شده است. صالح پاشا فرمانده کل قوای آرارات عقیده دارد فوراً عملیات بشود. ولی ارکان کل قوا می‌گویند قدری هوا سردتر بشود که اکراد پایین‌تر بیایند و یا بعضی هستند التجا نمایند. سه روز قبل هم یک طیارهٔ جنگی آنها در آرارات سقوط کرد. نمرهٔ ۱۰ ۱۵ شهریور از اواجیق مظفر

[بالای سند]: تاریخ اصل شب ۶/۱۷[۱۳۰۹]

[بالای سند]: سواد واصل مسترد شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۶

از: ماکو (تلگراف رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۲ شهریور ۱۳۰۹

نمره: ۶۳۹

موضوع: در باب عملیات دولت ترکیه بر ضد قیام آرارات.

وزارت جلیلهٔ دربار پهلوی، تعقیب نمرهٔ ۱۱ خاطر مبارک را مستحضر می‌دارد سه روز است جنگ به شدت دوام دارد. ترکها از هر طرف حتی از طرف خاک ایران آرارات را احاطه کرده‌اند، ولی از نتیجهٔ قطعی هنوز خبری نیست. کمیسیون در اواجیق موقف و منتظر است. نمرهٔ ۱۲.

۱۷ شهریور مظفر اعلم

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۷

از: ریاست کمیسیون سرحدی ایران

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۵ شهریور [۱۳۰۹]

نمره: ۶۵۷

موضوع: درخواست بازگشت سرهنگ کاظم‌خان به کمیسیون تحدید حدود ایران و ترکیه.

توسط وزارت خارجه وزارت جلیلهٔ دربار پهلوی، تعقیب نمرهٔ ۵۱۹ خاطر مبارک را مستحضر می‌دارد که امروز به وسیلهٔ تلفون با سرهنگ کاظم‌خان صحبت کردم از قرار اظهار ایشان عملیات آرارات تقریباً خاتمه یافته است و بیشتر از چند روزی در ارکان حرب ترکیه کار ندارند. لهذا مجدداً استدعا می‌نماید که اگر عملیات کمیسیون سرحدی ادامه خواهد یافت مقرر فرمایند خود سرهنگ کاظم‌خان به پست اولیهٔ خود نماید، زیرا با اطلاعاتی که از وضعیت آنجا به دست آورده ارتباط مستقیمی که با اولیای لشکری ترکیه پیدا کرده است وجود ایشان خیلی مفیدتر خواهد بود از یک صاحب‌منصبی که جدیداً وارد می‌شود و هیچ کس را نشناسد. نمرهٔ

۱۵ مظفر.

شرقیه

ضبط شود ۶/۲۶[۱۳۰۹]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۸

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۹/۶/۲۷

نمره: ۱۲۶۵

موضوع: پایان سرکوب کردها در آرارات و تشکر مقامات ترکیه از مساعدت ایران در این زمینه.

در تعقیب تلگراف نمرهٔ ۹۸ و راپرت نمرهٔ ۱۲۴۴ به عرض حضور مبارک می‌رساند که غائلهٔ آغری‌داغ و عصیان اکراد در نتیجهٔ جنگهای متواتره با اشرار روز چهاردهم سپتامبر خاتمه یافت. رئیس ارکان حرب، مشیر فوزی‌پاشا، فرمانده قوای ترکیه، صالح پاشا، را تلگرافاً تبریک و زحمات افراد قشونی را تقدیر و روز بعد هم برای سرکشی به امور عسکری و تفتیش اوضاع مناطق عصیان و وضعیت اسرا و اهالی و تحکیم مواقع اشغال شده به طرف شرق حرکت کرده. از قرار اطلاعات واصله در مصادمهٔ روز دم آخر دو هزار قوهٔ مسلحهٔ اکراد در مقابل عساکر ترکیه مقاومت و جنگ می‌کردند و بالاخره شکست خورده تارومار می‌شوند. به اقرار مقامات نظامی عدهٔ تلفات ترکها در جنگهای آغری‌داغ قریب هفتاد نفر است. ولی افواهاً شنیده می‌شود که عدهٔ مقتولین و مجروحین بیش از سیصد نفر است. از قرار معلوم در نتیجهٔ عصیان اکراد در زیلان و آغری‌داغ تلفات جانی قریب پانصد نفر بوده و شش طیاره سقوط کرده و قریب دو میلیون لیره هم خرج شده. محافل خارجی مصارف ترکها را به شش میلیون می‌رسانند، ولی با بحران مالی

فعلی تصور این مقدار مخارج نمی‌رود. چنان‌که تلگرافاً عرض شده است وزیر امور خارجه از مساعدت و همراهی دولت اظهار تشکر کرده و مخصوصاً خواهش داشت که مراتب ارادت او را حضور مبارک حضرت اشرف تقدیم نمایم. وزیر امور خارجه در بیانات خود به جرائد اسلامبول با زبان ستایش و دوستی از ایران حرف زده و همراهی ایران را در وقایع اکراد تقدیر کرده است. مقالات و بیانات راجع به وقایع آغری‌داغ و اظهارات وزیر خارجه را مندرجه در جرائد اسلامبول برای استحضار خاطر مبارک تقدیم می دارم. محمد ساعد. [امضاء]

شرقیه سواد منضمه به دربار فرستاد شود.

سواد به وزارت دربار ارسال شد. ۱۹ مهر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۱۹

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت ایران در آنکارا

تاریخ: ۹/۶/۳۱[۱۳۰]

نمره: ۶۴۹

موضع: ورود قوای ترکیه به خاک ایران پس از سرکوب کردها و واکنش دولت ایران.

چهار روز قبل دو گردان نظامی پیادهٔ ترکیه به ارتفاعات سلب و جلو پستهای قوزلو مراجعت کرده اظهار داشته‌اند که برای دستگیری اشرار آرارات آمده‌اند، در صورتی که تاکنون به هیچ وجه در آن ناحیه از اشرار کسی دیده نشده است. این عدم اعتنای مأمورین ترک نسبت به رعایت حقوق ایران می‌ترسم عاقبت نتیجهٔ سوء بخشیده زحماتی راکه برای حفظ مناسبات می‌کشیم به هدر دهد. در صوتی که کار آرارات خاتمه یافته این عملیات دیگر صراحتاً تجاوز محسوب است و مخصوصاً با مساعدتهای دولت ایران با ترکها هم خلاف عهد و هم منافی دوستی است. آیا دولت ترکیه عاجز است از اینکه به لوازم دوستی و هم عهدی عمل کند یا نمی‌خواهد. در هر

حال یک مذاکرهٔ جدی کرده تکلیف را معلوم کنید. فروغی.
[حاشیه]: بعداً تلگراف شود. اقدام ننمایید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۰

از: تیمورتاش
نمره: ندارد
تاریخ: ندارد
موضوع: همکاری ایران با ترکیه در سرکوب کردها در آرارات.
دوست عزیزم

در تعقیب تلگراف آقای ساعد که با تلفون مستحضرم فرمودید تلگرافی به فرماندهی لشکر شمال غرب شده که ابتدای عملیات قوای ترک بر ضد اکراد آرارات، به مشارٌالیه اطلاع داده خواهد شد که در آن موقع قوای ایران را در منطقهٔ آرارات به عمق دوسه کیلومتر عقب ببرد و به علاوه حسام‌الدین‌بیگ مأمور لشکر مرکز خواهد شد و ترکها تقاضا می‌کنند که یک نفر صاحب‌منصب ایرانی برای حضور و ارتباط در مرکز اردوی اعزامی برضد اکراد تعیین شود. فرمانده مزبور جواب می‌دهد که پس از اطلاع از عملیات قوای ترک قوای ایران را عقب خواهد برد، و ضمناً درخواست می‌کند که حسام‌بیگ مستقیماً نزد فرمانده برود و نیز راهی را که از آن حسام‌بیگ خواهد آمد استخبار می‌نماید.

برای اقامت در اردوی ترک سرهنگ کاظم‌خان که فعلاً معاون کمیسیون تحدید حدود است، معین می‌شود و به جای مشارٌالیه موقتاً کسی دیگر معین خواهد شد. بنابراین مقرر بفرمایید که مراتب را رمزاً به رئیس کمیسیون تحدید حدود اطلاع بدهند که سرهنگ کاظم‌خان را از مأموریت جدید مطلع بکند و ضمناً توضیحات لازمه را در باب حسام‌الدین‌بیگ از سفارت ترکیه شارژدافر ایران استفسار بفرمایند. تیمورتاش. [امضاء]

[بالای سند]: فوری محرمانه

[بالی سند]: اقدام شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۱

از: وزارت امور خارجه

به: سفیر کبیر ترکیه در ایران

تاریخ: ۱۳۰۹/۷/۴

نمره: ۷۱۰۱۳۱۵/۱۱۵

موضوع: روانه کردن احسان نوری پاشا و شیخ عبدالقادر شمزینانی به تهران.

آقای سفیر کبیر

در جواب مراسلهٔ نمرهٔ ۲۸۸/۵۶ آن جناب مستطاب راجع به اقامت احسان نوری و شیخ عبدالقادر در ماکو محترماً زحمت‌افزا می‌شود احسان نوری و شیخ عبدالقادر با عیال و اطفال روانهٔ تهران شده‌اند. بنابراین تصدیق خواهند فرمود تلگرافی که اظهار فرموده‌اید موردی نخواهد داشت. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید. نصرالله نسیمی. [امضاء]

غفاری [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۲

از: ماکو

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۵ مهر ماه ۱۳۰۹

نمره: ۶۹۵

موضوع: اعزام سرهنگ کاظم‌خان به بایزید به منظور اعلان خبر دستگیری احسان نوری پاشا و شیخ عبدالقادر به دولت ترکیه.

وزارت جلیلهٔ دربار پهلوی، کاظم‌خان دیروز مجدداً به بایزید رفت که خبر دستگیری احسان نوری و شیخ عبدالقادر را که در خاتمهٔ قضیهٔ عملیات آرارات محسوب می‌شود به صالح‌پاشا بگوید و این گفتگو خیلی لازم بود، زیرا اگر گفته نمی‌شد و طبعاً منتشر می‌کردند باز تولید سوءظن و کدورت می‌کرد. روی هم رفته می‌توان گفت که تشریک مساعی دولت علّیه برای ترکیه خیلی گران‌بها و اهمیت حیاتی داشته است. به عقیدهٔ بنده حال موقع آن رسیده است که در باب سرحد مذاکرات اساسی شروع گردیده و این مسئله هم حل بشود، زیرا برای ساختمان و برقراری پستهای سرحدی حل این قضیه خیلی لازم است. ۴ مهر، نمرهٔ ۲۰، مظفر.

شرقیه سواد به وزارت دربار بفرستید. یک سواد دیگر هم بدهید.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۳

از: سفارت ایران در آنکارا (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: [۱۳۰]۹/۷/۱۶

نمره: ۷۲۷

موضوع: اطلاعاتی درخصوص احتمال فرار احسان نوری‌پاشا و عبدالقادر به عراق.

نمرهٔ ۶۶۱ می‌گویند به موجب اطلاعات واصله احسان نوری در ماکو و عبدالقادر در خوی درصدد فرار به عراق هستند. متوجه می‌نمایند که مضرات فرار آنها مشترکه است و دسایس آنها منافع مشترکه را تهدید می‌نماید. به سفیر کبیر تعلیمات داده‌اند توجه اولیای دولت را جلب کند،

استنباط می‌شود به سفیر کبیر تعلیمات خواهند داد که امکان اعادهٔ آنها را مذاکره نماید. نمرهٔ ۱۰۹، ساعد، شرقیه.
سواد به حضرت وزارت پناهی داده شد. ۱۷ مهر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۴

از: تلگراف رمز ژنرال قونسولگری ایران در ارضروم
به: وزارت امور خارجه
تاریخ: ۳۰ مهرماه ۱۳۰۹
نمرهٔ: ۳۱۵
موضوع: قیام آرارات (آگری داغ).

از ارضروم رمز کتبی به تاریخ ۱۳۰۹/۷/۲۲ نمرهٔ ۷۵۰ تعقیب راپرت نمرهٔ ۲۵۷ فوزی پاشا با صاحب‌منصبان آتاماژر خود شش روز قبل بعد از دو روز توقف با صبری‌پاشا کماندان اردو بایزید طرف آغری‌داغ حرکت کردند. چون روزنامه‌های مخالف اسلامبول سابقاً حرکت مشارٌالیه را حمل به عدم پیشرفت قشون در آغری‌داغ نموده بودند، به همین ملاحظه حرکت خود را به تأخیر انداخته بود. حالا که مطبوعات ترک خبر ختم غائلهٔ آغری‌داغ را نوشته‌اند به عنوان تفتیش در شرق حرکت کرده است. ولی غائله هنوز تمام نشده، برعکس اکراد به عملیات خود افزوده[اند]. در ولایات شرق دسته‌جات تشکیل داده مشغول غارت کردن دهات و هجوم به نظامیان می‌باشند. فقط اکراد درسیم، واقع در ولایات ارزنجان، بیست دسته، دستهٔ پنجاه نفری تشکیل داده که اهالی اطراف ترجان، که هشتاد کیلومتری ارضروم است، غارت کردند. از قراری که از شوفرها که از قروت مراجعت می‌کنند مسموع می‌شود ترکها هرچه از اکراد زن و مرد و بچه اسیر می‌گیرند با تیرالیوز و سلاح تلف می‌کنند و بیانات شوفرها و همچنین اطلاعاتی که در راپرت نمرهٔ ۹۷ شانزدهم ثور راجع به اخذ تصمیم برای محو عنصر کرد مثل ارامنه گرفته شده،

داده بود تأیید می‌نمایند، مادامی که این سیاست تعقیب...* رفع غائلهٔ اکراد به این آسانی میسر نشده عواقب وخیم خواهد داشت. ۳۰ مهر ماه ۱۳۰۹

نمرهٔ ۳۱۵ اختر

شرقیه

سواد به وزارت جلیلهٔ دربار فرستاده شد، ۲۳ مهر

* یک کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۶/۸۹　　کارتن۱۳　　سال۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۲۵

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: ۱۱ آبان ۱۳۰۹

نمره: ۱۲۸۴/۷۱۰۱۳۱۵

موضوع: پاسخ دولت ایران و ترکیه در باب اعادهٔ احسان نوری پاشا و شیخ عبدالقادر.

آقای سفیر کبیر

عطف به مراسلهٔ شریفهٔ نمرهٔ ۳۳۹/۶۴ احتراماً زحمت‌افزا می‌شود که نظر دولت ایران را درخصوص تقاضای دولت ترکیه راجع به احسان نوری و عبدالقادر سابقاً به جناب مستطاب عالی اطلاع داده‌ام و اکنون نیز تکرار می‌کنم که اولیای دولت ایران نظر خود را چنانچه اظهار داشته‌اند صحیح می‌دانند و ارتباطی هم بین مسئلهٔ مبادلهٔ اراضی و امتناع از تسلیم احسان نوری و غیره قائل نیستند، ولیکن چنان که سابقاً به استحضار جناب مستطاب عالی رسانیده‌ایم دولت ایران برای دور کردن آن اشخاص از حدود ترکیه و تحت نظر گرفتن آنها به طوری که قادر بر اقامهٔ فتنه و فسادی نباشند اقدامات لازمه را کرده و خواهد کرد و از این حیث خاطر اولیای دولت ترکیه را مطمئن می‌سازد. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نمایم. غفاری

[امضاء]

[بالای سند]: به جای مینوت است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۶

از: وزارت داخله

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۱ آبان ۱۳۰۹

نمره: ۶۸۵/۲۴۵

موضوع: اسکان اکراد آرارات در اطراف خوی.

مطابق راپورت ادارهٔ تشکیلات نظمیه اکراد محارب مقیمین به آرارات که اخیراً تسلیم شده‌اند از طرف ادارهٔ لشکری متدرجاً به حوالی خوی کوچ داده شده و در آن حدود سکنی گرفته‌اند. [امضاء]

[بالای سند]: محرمانه است. [ذیل سند]: محرمانه

شرقیه ۹/۸/۲۲[۱۳۰] ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۷

از: قونسولگری ایران در طرابوزان

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۲ آبان‌ماه سنهٔ ۱۳۰۹

نمرهٔ: ۵۰۹

موضوع: قیام آرارات و سیاست مقامات ترکیه در انتقال کردها از محل سکونتشان.

موافق اطلاعات واصله یک عدهٔ ده هزار از اکرادکوههای درسین با قشون ترک مشغول جنگ و تلفات سنگینی به قشون ترک وارد آورده و مقدار زیادی مترالیز و تفنگ گرفته‌اند.

مجرمین قشون ترک را از راه سیواس به اسلامبول می‌فرستند. در این چند روز مقدار قریب سه چهار هزار قشون و صاحب‌منصب به طرابوزان وارد[از] ارضروم عازم محل مزبور هستند. امیدواری ترکها این است که سرمای زمستان شروع شده و اکراد ناچار از کوهای درسین پایین آمده تسلیم خواهند شد. این کوهها چون متصل به کوههای موصل است از طرف شیخ محمود و اکراد آنجا به آنها کمکهای فردی و اسلحه و غیره می‌شود. شاید هم در موقع سخت به خاک عراق عقب بنشینند. موضوع قابل ملاحظه سیاست انتقال سکنهٔ نقاط آناتولی است که دولت ترک با جدیت و سختی آن را تعقیب و امروز اسباب زحمت دولت شده است. ترکیه اصرار دارد ترکهایی که از سلانیک و اطراف ادرنه به آناتولی منتقل شده‌اند در نقاط کوهستانی کردنشین جا بدهد. در صورتی که این ترکها در نقاط ساحلی دریا و نسبتاً گرمسیر زندگی کرده و آب و هوای خشک و سرد کوهستانی به هیچ وجه آنها مساعد نیست. همین طور برعکس، اکراد در نقاط ساحلی قادر به زندگانی نیستند و به همین جهت در سال عدهٔ کثیری از زن و مرد [و] طفل از طرفین تلف می‌شوند و خود این رویه به عوض ازدیاد نفوس آناتولی روز به روز از عدهٔ آنها می‌کاهد. ولی مع‌التأسف دولت ترک ابداً توجهی به این موضوع نکرده و جداً سیاست خود را تعقیب و البته نتیجهٔ آن معلوم خواهد شد. [امضاء]

شرقیه، ۹/۹/۱۷[۱۳۰]

آقای انصاری یک سواد به وزارت جلیلهٔ جنگ ارسال دارید. ۲۴ آذر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۶/۸۹   کارتن ۱۳/۱   سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۲۸

از: وزارت امور خارجه

به: ریاست کمیسیون حدود ترکیه و ایران

تاریخ: ۲۶ آبان ۱۳۰۹

نمره: ۸۰۰

موضوع: ورود قوای ترکیه به مناطق مورد نزاع به منظور سرکوب قیام آرارات و عدم خروج از آن منطقه و واکنش ایران.

مسبوق هستید که ترکها مدتی است پیشنهاد می‌کنند قسمتی از اراضی ایران در حدود آغری‌داغ به آنها واگذار و در عوض از نقاط دیگر خاک آنها به ایران داده شود. نقاطی راکه مطالبه می‌کنند و خطی راکه تعیین کرده‌اند سابقاً برای شما فرستادم. دولت حتی‌الامکان از قبول این تقاضا امتناع داشت ولیکن آنها اصرار دارند. از این گذشته همان نقاطی راکه مطالبه می‌کنند اشغال کرده‌اند و هر چه دولت اقدام می‌کند تخلیه نمی‌کنند. بهانه اینکه برای دفاع از [خود در برابر] اکراد مجبورند آنجا بمانند. در این صورت ممکن است اصرار دولت ایران در امتناع از قبول معاوضه منجر بشود به اینکه آنها نقاط اشغالی را تخلیه نکنند و چیزی هم در عوض به ما عاید نشود. به علاوه قبول این معاوضه یک خیر دارد که قسمت عمدهٔ سرحد متنازع‌فیه از بین می‌رود و موضوع نزاع منتفی می‌شود. بنابراین دولت اساساً با معاوضهٔ ارضی موافقت کرده است و لیکن لازم است مطالعات دقیق به عمل آید که در عوض آنچه آنها می‌خواهند ما چه مطالبه کنیم که مغبون نشده باشیم و جبران آنچه از ما می‌گیرند به عمل آید. به فرمانده لشکر شمال غرب درین خصوص از طرف وزارت جنگ تعلیمات داده شده، شما هم از طرف خود مطالعات لازمه نموده با مشاورهٔ فرمانده شمال غرب نظریات جامعی اتخاذ کرده اطلاع بدهید تا اقدام لازم به عمل آید و عجله هم باید کرد که این اوضاع نامطلوب خاتمه پیدا کنند. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۲۹

از: ماکو (سواد)

به: دفتر مخصوص شاهنشاهی

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: اقدام دولت ایران در انتقال کردها از مناطق سرحدی به داخل خاک ایران.

بعدالعنوان

دیشب فرمانده لشکر وارد شدند. ایل جلالی قرار است که از سرحد به داخله بروند. با سایرین هم همین طور معامله خواهد شد. برای منع ورود فراریان هم تدابیر لازمه اتخاذ شده است، ولی بهانه‌جویی ترکها خاتمه نخواهد یافت، زیرا که تصور می‌کنم عمده مقصود آنها احاطهٔ آرارات است با استفاده از قسمت سرحد ایران. مظفر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۳۲/۳۸۶   کارتن ۱۷   سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۳۰

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۰ آذر ماه ۱۳۱۰

نمره: ۱۶۷۱

موضوع: در باب ۱۹۲ نفر از کردهای آگری‌داغ.

بر حسب دستور صادره از وزارت عدلیهٔ ترکیه ۱۹۲ نفر مظنون از مشوقین حادثهٔ آغری‌داغ را در ۲۲ نوامبر ۱۹۳۱ از طرف مالاطیه وارد آطنه و در آنجا حبس کرده‌اند. پس از تنظیم اوراق اتهامیه مدعی عمومی به استنطاق و محاکمهٔ آنها در محکمهٔ جزا شروع خواهد شد. مستشارالدوله. [امضاء]

اگر به وزارت جنگ اطلاع داده نشده است اقدام نمایید. چهارم دی

بر طبق راپورت آطنه اطلاع داده شده.

ضبط شود.

[بالای سند]: شرقیه ۱۰/۱۰/۱۲[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۸۹ کارتن ۱۳/۱ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۳۱

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۹/۹/۱۳

نمره: ۸۰۲۲

موضوع: عدم اجازهٔ مراجعت احسان نوری پاشا و شیخ عبدالقادر به ترکیه از سوی دولت ایران.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۱۴۵۶/۷۱۰۱۳۱۵ خاطر محترم را مستحضر می‌دارد به احسان نوری و عبدالقادر و سایرین که در نتیجهٔ جنگ ترکیه با اکراد به ایران آمده‌اند اجازهٔ مراجعت به اوطان خود داده نشده است. از طرف وزیر جنگ کفیل ارکان قشون. امضاء

[مهر]: وزارت جنگ

محرمانه

شرقیه ۹/۹/۹/۱۳[۱۳۰]

ضبط شود.

[بالای سند]: فوری محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۳۲

از: ریاست کمیسیون سرحدی از ماکو

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ندارد

نمره: ۶۵۴

موضوع: شادمانی مقامات ترکیه از همکاری دولت ایران برای سرکوب کردهای آرارات و مسئلهٔ کمیسیون تحدید حدود پس از سرکوب کردها.

دیروز به قازلی‌گول که رأس حدود است رفته، فرمانده سرحد ترک را ملاقات نموده، از مساعدت و تشریک مساعی دولت علّیه فوق‌العاده اظهار امیدواری و بشاشت می‌کرد و اظهار می‌داشت که این مسئله در ترکیه تأثیرات عمیق بخشیده و توهمات را به کلی مرتفع ساخته است. ضمناً به توسط ایشان تلفون‌گرامی به سرهنگ کاظم‌خان، که در اردوی بایزید است، مخابره کردم که مجدداً با نظمی‌بگ داخل مذاکره شود. گرچه به طوری که عرض کردم مذاکره با نظمی‌بگ هیچ فایده ندارد زیرا که بدون اجازهٔ آنکارا تصمیمی نمی‌تواند بگیرد. به علاوه استنباط می‌کنم تعلل کمیسیون حضرات در سرحد به واسطهٔ نظریات جدید تصحیح حدود آرارات است. لذا نظریهٔ معروضه در تلگراف نمرهٔ ۹ را تکرار می‌نمایم. نمرهٔ ۱۴ مظفر

۲۳ آخر وقت است.

شرقیه یک سواد بفرستید. سواد به آقای مدیر کل داده شده. ۲۴ شهریور

ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۲۸۶ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۳۳

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: ۹/۱۲/۹[۱۳۰]

نمره: ۲۱۳۸/۷۱۰۱۳۱۵

موضوع: سرکوب قیام آرارات و مسئلهٔ معاوضهٔ اراضی میان ایران و ترکیه.

آقای سفیر کبیر

خاطر محترم را لزوماً متوجه می‌سازد که چنان که مکرر کتباً و شفاهاً به آن جناب مستطاب خاطر نشان شده است در موقعی که عساکر ترک با اکراد آغری‌داغ زد و خورد داشتند یک عده از قوای ترک برخلاف قولی که از طرف دولت جمهوری به دولت ایران داده شده بود به خاک ایران آمدند به عنوان اینکه برای قلع و قمع اکراد محتاج به این عمل هستند. در صورتی که یقین دارم جناب مستطاب عالی تصدیق دارید که این ملاحظه برای تجاوز به خاک یک دولت دوست مجوز و دلیل کافی نبود. خاصه اینکه در همان موقع این دولت از هر قسم همکاری با قوای ترکیه مضایقه نمی‌کرد و در عملیات بر ضد اکراد مشارکت می‌نمود ولیکن مأمورین ترکیه به این اندازه اکتفا نکرده بعد از ختم عملیات آغری‌داغ هم در خاک ایران ماندند و با آنکه مکرر چه در تهران و چه در آنقره از طرف این دولت به این قضیه اعتراض و تقاضای رجعت عساکر ترک به عمل آمد ترتیب اثری نداده اولیای دولت ایران نظر به رویهٔ دوستانه که از آن جناب مستطاب مشاهده می‌شد و برای اینکه نسبت به یک دولت دوست که دولت ایران به رعایت خاطر و علاقه‌مند است سختی و پیچیدگی نکرده باشد و به امید اینکه کلیهٔ این قضایا در ضمن تسویهٔ عمل سرحدات حل خواهد شد طریق مسامحه را در این باب اختیار نموده و منتظر تصفیهٔ کلی امور بودند ولیکن فعلاً دیده می‌شود که چندین ماه گذشته و اوضاع به حالت توقف مانده و برای تسویهٔ عمل سرحدات هم از طرف دولت ترک اقدامی نمی‌شود، حتی اینکه انتظار می‌رفت جناب مستطاب عالی در مراجعت از ترکیه برای حل قضیه اقدام بفرمایید این انتظار هم صورت وقوع نیافت و در عین حال عساکر ترک در خاک ایران متوقف مانده‌اند و اولیای دولت ایران نمی‌دانند این کیفیت را به چه حمل نمایند. اگر به ملاحظهٔ آنست که از طرف آن دولت تقاضای معاوضهٔ اراضی آن ناحیه دیگر شده است، این معاوضه هنوز واقع نشده تا عساکر ترک حق اشغال آن را داشته باشند. اگر به ملاحظهٔ آنست که بعضی از این نقاط در ضمن تعیین خط سرحدی دولتین در سال ۱۹۲۹ محل اختلاف مانده که به توسط میسیون یا به حکمیت تعیین تکلیف شود آن هم صحیح نیست، زیرا که در ضمن همان

تحدید حدود مقرر شده است که تا وقتی که عمل ختم نشده اسطاطوکو باید برقرار باشد، موجبات و مجوزات دیگر هم که به نظر می‌رسد. بنابراین یک بار دیگر ناچارم از آن جناب مستطاب خواهش کنم که اولیای دولت متبوعهٔ خود را متوجه فرمایند که این رفتار از طرف یک دولت است نسبت به یک دولتی که همه قسم حسن‌نیت خود را ابراز می‌دارد جایز نیست. تسویهٔ عمل سرحد به طوری که مابین دولتین موافقت حاصل شده است به وسیلهٔ کمیسیون یا به حکمیت یا به هر طریق دیگر که به تراضی طرفین صورت یابد البته باید واقع شود ولیکن دولت ایران انتظار دارد که دولت ترکیه نیز حقوق دولت ایران و عوالم دوستی موجودهٔ فیمابین را رعایت کرده، عساکر خود را از خاک ایران و نقاطی که به ملکیت دولت ترکیه مسلم نشده است رجعت دهند و بیش از این به امری که موهن حیثیات این دولت و منافی روابط دوستانه است مداومت ننماید. در انتظار نتیجهٔ عاجل، موقع را برای تجدید احترامات فائقه مغتنم می‌شمارد. [امضاء]

جناب مستطاب اجل خسروبیگ سفیر کبیر دولت جمهوری ترکیه.

[بالای سند]: به جای مینوت است. یک سواد به سفارت کبرای آنقوره ارسال گردد.

محرمانه است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۷　　سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۳۴

از: ژنرال قونسولگری ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۲/۱۳

نمره: ۲۶۵

موضوع: در باب منطقهٔ آغری‌داغ.

از قرار اطلاعات حاصله، دولت ترکیه برحسب تصمیم هیئت وزراء ناحیهٔ آغری‌داغ را در عداد مناطق ممنوعهٔ درجهٔ اوّل قرار داده و اقامت در آنجا را فقط مخصوص سربازان و نظامیان

مأمور ساخلو نموده است.

اسدالله بهنام [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۸۶/۳۲ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۳۵

از: قونسولگری ایران در موصل

تاریخ: ۱۰/۲/۱۴[۱۳]

نمره: ۱۳۰

موضوع: در باب هجوم نیروهای ترکیه به کردها در آرارات.

شخصی که اسم او را رمزاً تحت نمرهٔ ۹۴ به عرض رساند برای پاره[ای] تحقیقات به قونسولگری خواستم ضمن تحصیل اخبار اظهار داشت که از آنقره خیلی محرمانه امر سرّی به ژنرال صالح پاشا داده شده است که باکمال احتیاط و به طور مخفی عدهٔ خود را حاضر نماید که به محض ذوب شدن برف کوههای آغری‌داغ به اکراد آن حدود و بایزید و ماکو هجوم آورده قلع و قمع کنند و در صورت فرار به ایران بدون ملاحظه و تأخیر داخل خاک ایران شده هجوم بیاورند. سؤال از عدهٔ مشارٌالیه نمودم اظهار داشت از ۲۷ الی ۳۰ هزار است. لزوماً به عرض رساند [اسم و امضاء ناخوانا است].

[بالای سند]: فوری و محرمانه است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴۷ کارتن ۲۰ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۳۶

از: وزارت امور خارجه

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: ۱۳۱۰/۳/۱۶

نمره: ۷۰۰

موضوع: پاسخ دولت ایران به ترکیه در باب عدم امکان ارتباط احسان نوری پاشا با کمیتهٔ خوی‌بون.

آقای سفیر کبیر

در جواب مراسلهٔ نمرهٔ ۳۰۶/۵۱ راجع به عملیات احسان نوری و ارتباط او با کمیتهٔ خوی‌بون در سوریه با کمال احترام زحمت‌افزا می‌شود اگرچه با مراقبت و مواظبتهایی که از طرف مقامات مربوطه نسبت به عملیات این شخص و سایر اشرار فراری به ایران به عمل می‌آید تصور نمی‌رود که مومئ الیه بتواند موفق به انجام مقاصد سوء خود بشود. با این حال مراتب را به استحضار مقامات مربوطه رسانیده و قریباً از نتیجهٔ امر خاطر شریف را مستحضر خواهد داشت. نصرالله نسیمی [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۹　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۳۷

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت جنگ

تاریخ: [۱۳]۱۰/۳/۱۷

نمره: ۷۳۹

موضوع: در باب تحت نظر قراردادن احسان نوری پاشا و شیخ عبدالقادر.

سفارت کبرای ترکیه در طی مراسلهٔ نمرهٔ ۳۰۶/۵۱ اشعار داشته است در سنهٔ ماضیه که رؤسای اشرار کُرد موسوم به احسان نوری و شیخ عبدالقادر در نتیجهٔ تعقیب قوای ترکیه به خاک ایران فرار نمودند تقاضا شده بود که آنها را به دولت ترکیه تسلیم و یا اینکه در یکی از نقاط دور دست تحت مراقبت و محافظت قوای ایران قرار گیرند که نتوانسته مجدداً موفق به تعقیب مقاصد سوء خودشان بشوند. با این حال مطابق اطلاعاتی که رسیده احسان نوری به وسیلهٔ شخص ثالثی با کمیتهٔ خوی‌بون در سوریه رابطه حاصل نموده و تقاضا کرده‌اند که اولاً از محل اقامت آنها استحضار حاصل کنند و ثانیاً از طرز عملیاتی که در توقیف آنها به عمل آمده است مستحضر شده و بالاخره اقدامات لازمهٔ فوری برای جلوگیری از عملیات مومیٌ‌الیه به عمل آمده و او را کاملاً تحت محافظت و مراقبت مخصوص قرار دهند که محظورات متصوره مرتفع گردد تا اینکه در ضمن به تسویهٔ امور حدودی با دولت شاهنشاهی که قریباً حسن ختام می‌پذیرد این قضیه هم حل گردد. با ذکر مراتب فوق است قدغن فرمایند نسبت به موضوع فوق تحقیقات لازمه را معمول و از نتیجهٔ امر و اقداماتی که در این باب مبذول خواهند داشت وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند که جواب مراسلهٔ مزبور به نحو مقتضی صادر گردد. فروغی

[بالای سند]: محرمانه و فوری است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۹　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۳۸

از: وزارت جنگ (شعبهٔ مرموزات)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۳/۱۹

نمره: ۸۸۶۶/۲۹۰۹

موضوع: تحت‌نظر بودن احسان نوری پاشا و شیخ عبدالقادر توسط ایران و فاصلهٔ زیاد آنها از

سرحد ایران و ترکیه.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۷۳۹ زحمت اشعار می‌دهد: احسان نوری و شیخ عبدالقادر اقلاً هشتاد فرسخ از سرحد ترکیه دور هستند و عملیات آنها تحت نظر است. [امضاء]

[مهر]: وزارت جنگ

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۹　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۳۹

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ خرداد ماه ۱۳۱۰

نمره: ۵۵۷

موضوع: در باب فراریان قیام آرارات به ایران.

مرقومهٔ مبارکهٔ مورخهٔ ۱۳۱۰/۲/۲۹ نمرهٔ ۵۶۱ صادره از ادارهٔ شرقیه راجع به مراسلهٔ سفارت ترکیه مبنی بر اینکه یک عده از اکراد در موقع عملیات قوای ترکیه در آغری‌داغ به خاک ایران فرار نموده و در آق‌کول متواری شده بودند عزّ وصول بخشید. در ملاقات با وزیر امور خارجه ضمن صحبت مذاکره به میان آمد، گفتند که ما در وقوع این قبیل حادثات به هر نوع اقدامات نظامی از سوق طیاره و غیره حاضر هستیم، ولی خبر گرفتیم که این مسئله تسویه شده و احتیاجی بـه اقدامات ما نمانده است.

صادق مستشارالدوله [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۴۷　　کارتن ۲۰　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۴۰

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۹/۸

نمره: ندارد

موضوع: قلع و قمع کردها در آرارات.

سواد مراسلهٔ آتاشهٔ نظامی سفارت ترکیه تلواً ارسال و حسب‌الامر جهان مطاع مبارک متمنّی است مقرر فرمایید با رعایت نزاکت به سفارت ترکیه یا به خود مشارٌالیه جواب داده شود که ما برای تقویت عملیات شما بر علیه اشرار یک سال است خود را دچار خسارات عمده نموده‌ایم و هر اقدامی که ممکن بوده است برای قلع و قمع اشرار آرارات و دور کردن آنها، از کدام قطعات نظام و از کدام صف عده[ای] برای این کار استعمال شده و تعداد قوای ما چه بوده است، قضایایی است که کار داخلی خود ما است و استطلاع در این موضوع از طرف مأمورین دولتی همجوار موردی ندارد.

[بالای سند]: فوری محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲/۳۸۶ کارتن ۱۹ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۴۱

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۹/۲۵

نمره: ۹۶۷۲

موضوع: قلع و قمع کردها در آرارات.

راپرتهای واصله به ارکان حرب کل قشون حاکی است که باقیماندهٔ اشرار آرارات در مقابل قوای نظامی به کلی متواری و متفرق گردیده عده[ای] دستگیر و بقیه به خاک ترکیه فرار کرده‌اند. حسب‌الامر جهان مطاع مبارک مقرر است قدغن فرمایید به اولیای دولت ترکیه اطلاع داده شده است که در قلع و قمع آخرین نفرات متفرق و متشتت اشرار که به خاک ترکیه متواری شده‌اند اقدامات جدی به عمل آورند تا بالاخره با تلفات و خساراتی که تحمل شده است به طور قطع به این قضیه خاتمه داده شود و کانون فساد در حدود آرارات برای همیشه منتفی گردد.

کفیل ارکان حرب کل قشون [امضاء]

[بالای سند]: خیلی فوری محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۳۲/۳۸۶　　کارتن ۱۹　　سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۴۲

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۰/۱۱/۲۷

نمره: ۸۱۲۹/۱۸۸۹

موضوع: تعقیب فراریان آرارات از سوی نیروهای ایرانی.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۱۰۱۳۵۱ص/۴۲۶ در موضوع اشرار آغری‌داغ زحمت اشعار می‌دهد دستور لازم از طرف ارکان حرب کل به مأمورین نظامی مربوطه صادر شده است که اگر نظرات متفرقهٔ اشرار به اطراف آق‌گوی و غیره متواری شده باشند آنها را تعقیب و قلع و قمع نمایند، ولی بایستی از طرف مصادر امور دولت ترکیه نیز به مأمورین سرحدی خود تأکیدی نمایند که اقدامات مأمورین دولت مشارٌالیه نیز در تشریک مساعی با مأمورین دولت علّیه از روی صمیمیت و جدیت باشد که با مساعی هر دوطرف اقداماتی که برای قلع و قمع اشرار سرحدی

در نظر گرفته می‌شود زودتر منتج نتیجه گردد. [مهر و امضاء]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴۷ کارتن ۲۰ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۴۳

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفیر کبیر ترکیه در تهران

تاریخ: [۱۳]۱۱/۷/۳

نمره: ۲۱۸۳۶

موضوع: انتقال احسان نوری پاشا از ساوه به کرمان و تحت نظر قرار دادن وی.

عنوان مسوده آقای سفیر کبیر (ترکیه)

باکمال توقیر در جواب مراسلهٔ نمرهٔ ۱۳۲۴/۱۲۴ راجع به موضوع فرار احسان نوری از ساوه زحمت‌افزا می‌شود از قراری که مقامات مربوطه اشعار داشته‌اند خبر فرار مومیٌ‌الیه صحت ندارد و بلکه احسان نوری مذکور از ساوه به کرمان انتقال داده شده فعلاً در تحت نظر و مراقبت مأمورین مربوطه در آنجا متوقف است. موقع را غنیمت شمرده احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. نصرالله بهنام [امضاء]

جناب مستطاب اجل آقای خسروبیگ، سفیر کبیر ترکیه.

[حاشیه]: محرمانه

هیچ معلوم نیست برای چه مقصودی این اخبار را انتشار می‌دهند، وزارت امور خارجه انتظار دارد که در آتیه هم اولیای امور ترکیه به این قبیل اکاذیب اثر ندهند.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۱۴۶ کارتن ۱۱ سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۴۴

از: کنسولگری ایران در طرابوزان

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲ دی ماه ۱۳۱۲

نمره: ۸

موضوع: فعالیتهای شیخ فخری بر ضد دولت ترکیه.

شیخ فخری برادرزادهٔ شیخ شمس‌الدین از اعوان و همدستان شیخ سعید معدوم که با وجودی که از طرف دولت ترکیه تأمین داده شده و عفو شده بود باز دست از شرارت برنداشته و مدتها در دهات سلوان و لیجه از ایالت وان مرتکب جنایات می‌شد و اخیراً به اکراد درسین کمکهایی می‌کرد، اخیراً نیز با عده[ای] قریب پنجاه نفر از همدستان خود در درهٔ کامکان با ژاندارم و قشون، که در تعقیب او بودند، مواجه شد. پس از دو شبانه روز جنگ شیخ فخری و چهارده نفر از همراهانش به قتل رسیده عده[ای] از بقیه فرار و عده[ای] دستگیر و مبالغ زیادی وجه نقد و اثاثیه که از آن جمله ده دوازده نفر زنهای او بودند غنیمت قشون ترک گردید. سه روز قبل شش اتومبیل نظامی‌قریب سی نفر نظامیان مجروح را به طرابوزان حمل و با کشتی به اسلامبول فرستادند. قونسول شاهنشاهی طرابوزان. محمد ساعی. [امضاء]

دفتر محرمانه

سواد به وزارت جنگ بفرستید. ۱۲/۱۰/۲۳[۱۳]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۲/۱۶۸   کارتن ۲/۹   سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۴۵

از: سفارت ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲ اردیبهشت ۱۳۱۴

نمره: ۲۰۲

موضوع: کردهای فراری آرارات در ایران و مسئلهٔ عفو عمومی دولت ترکیه.

با عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۴۸۸۸۷ مورخهٔ ۲۳ بهمن ۱۳۱۳ وزارت جلیله راجع به اینکه قانون عفو عمومی ۲۶ اکتبر ۱۹۳۳ شامل اکراد آرارات نیز می‌شود یا خیر تصدیق می‌دهد سابقاً وزارت جلیله در تاریخ ۲۹ مرداد ۱۳۱۲ نمرهٔ ۲۰۳۷۲ در این باب استعلام فرموده بودند و پس از تحقیقاتی که به عمل آمد و در پنجم آذر همان سال به نمرهٔ ۸۵۳ به عرض رسید که قانون مزبور به اشرار آرارات مشمول نخواهد داشت. پس از وصول مرقومهٔ ۲۳ بهمن گذشته سفارت کبری درصدد برآمد متن قانون را تحصیل نموده به آن مراجعه نماید و ضمناً نسخه[ای] از آن را برای استحضار وزارت جلیله تقدیم بدارد. متن فرانسهٔ قانون مزبور اخیراً در اسلامبول به دست آمد و تحت مطالعه قرار گرفت. با اینکه به استناد قسمت«c» مادّهٔ یازده و مادّهٔ ۱۴ قانون مزبور، که محکومین و متهمین فراری را که در ظرف سه ماه از تاریخ اجرای قانون خود را تسلیم دولت ننمایند از عفو عمومی بی‌نصیب می‌نماید، معذلک از وزارت امور خارجه هم که به طور خصوصی تحقیق شد این قبیل مجرمین را مشمول قانون نمی‌دانند.

یک نسخه از ترجمهٔ قانون لفاً برای استحضار وزارت جلیله تقدیم می‌شود. سفیر کبیر

مستشارالدوله[امضاء] اول سیاسی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۶۲ کارتن ۳۷ سال ۱۳۱۴ش.

سند شماره: ۴۶

از: سفارت ایران در بغداد

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: [۱۳]۱۴/۴/۵

نمره: ۲۰۴۳

موضوع: قیام آرارات.

برای مزید استحضارخاطر مبارک به عرض می‌رساند در این اواخر جراید بغداد راجع به طغیان اکراد در خاک ترکیه نشریاتی داده‌اند من جمله در جریدهٔ العراق قید نموده‌اند شورشیان قائم مقام موش و افراد قشون ترکیه را نیز به قتل رسانیده‌اند. سواد ترجمهٔ خبر مزبور را نیز تلواً تقدیم و ضمناً عرض دارد اگرچه موش فاصله زیادی با حدود ایران دارد، مع‌هذا چون در امتداد از موش تا سرحد ایران در اکثر نقاط طوایف کرد سکونت دارند احتمال می‌رود که مجدداً اکراد متفق گردیده و بر علیه دولت ترکیه شروع به عملیات نمایند، و نظر به اینکه اکراد ایران ساکنین مجاور سرحدات با ترکیه نیز به واسطهٔ قضیهٔ آغری‌داغ تا اندازه[ای] دلتنگ و رنجیده شده‌اند ممکن است اکراد مزبور هم با مقاصد شورشیان ترکیه موافقت کرده و مجدداً زحماتی را تولید کنند. مطابق اطلاعات واصله دولت عراق هم مراقب و مواظب اکراد خود در نقاط مجاور سرحدات با ترکیه می‌باشد که مبادا آنها هم مرتکب عملیاتی بشوند.

عنایت‌الله سمیعی [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۷ کارتن ۱۲ سال ۱۳۱۴ش.

و ـ خوی‌بون

سند شماره: ۱

از: ژنرال قونسولگری ایران در بین‌النهرین

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: سوم اسفندماه ۱۳۰۷

نمرهٔ: ۷۷۳

موضوع: کمیتهٔ خوی‌بون و جمعیت تعالی کردستان.

در تعقیب راپورت معروضهٔ مورخهٔ ۱۲ بهمن‌ماه سال جاری نمرهٔ ۷۶ در باب نظریه و مقاصد سوء اکراد نسبت به تشکیل دولت کردیه صورت اسامی اعضاء کمیتهٔ خوی‌بون و غیره را تقدیم نمود، جسارت به عرض می‌ورزد چنانچه در طی راپورتهای محرمانهٔ سابقه خاطر مبارک را مستحضر نمود کمیتهٔ خوی‌بون که در حلب تشکیل گردیده برای تأسیس دولت کردیه و ارمنیه مشغول اقدامات و نظریهٔ آنها این است که کلیهٔ اکراد و ارامنه متفق و متحد گردیده دولت مزبور را تشکیل دهند و چون عده[ای] دیگر از اکراد تشخیص می‌دهند آنها هم در مقابل کمیتهٔ مزبور تشکیلاتی داده بر علیه خوی‌بون اقدام و از طرف دیگر در پیشرفت مرام و مقاصد خود که تأسیس دولت کُردیهٔ مستقل است کوشش و جدیت می‌نمایند به فدوی راپورت رسیده بود که عدهٔ اخیر کمیتهٔ خود را «جمعیت تعالی کردستان» نام گذارده و این جمعیت هم می‌خواهد به وسیلهٔ حمایت و مساعدت دولت علّیهٔ ایران بر علیه دولت ترکیه اقدام و به عنوان اینکه ظاهراً کردستان را در تحت و مساعدت نموده پس از اطمینان از جلب موافقت ایران و یا حفظ بی‌طرفی بر علیه ترکها شروع به یک رشته اقداماتی بنمایند. گرچه مطلع بود که سید طه یکی از اعضای

این جمعیت است ولی از اسامی سایر اعضاء آن سابقه نداشت تا اینکه چهار روز قبل حسین خیاط ایرانی معروف به فدوی اظهار داشت که جمعیت تعالی کردستان می‌خواهد یک نفر نماینده به ژنرال قونسولگری اعزام و پاره[ای] مذاکرات بنمایند. فدوی جواباً برای ملاقات موافقت نمود، همان روز حاج ابراهیم کُرد مأموریت دارد به ژنرال قونسولگری حسن نیت اکراد را نسبت به ایران تبلیغ و تقاضا نماید مراتب را به عرض اولیاء معظم دولت علّیه برسانند. خلاصهٔ بیانات این شخص این بود که دولت علّیه اختیاراتی به ژنرال قونسولگری مرحمت فرماید که با جمعیت مذکور داخل مذاکره شود یا نمایندهٔ دیگری برای این منظور به بغداد اعزام و یا اینکه اجازه فرمایند یک نفر از اعضای جمعیت تعالی کردستان به طهران برود که حضوراً مطالب را عرضه دارد. فدوی جواباً خاطرنشان نمود مادامی که معلوم نشود که این جمعیت از چه اشخاصی تشکیل شده و مقصد و مرام آنها معین نشود ایراد جواب مشکل است، ولی در هر صورت ژنرال قونسولگری سمت نمایندگی دولت علّیهٔ متبوعه را دارد، می‌توانید هرگونه مذاکراتی هست بنمایید، اظهار نمود این جمعیت در کلیهٔ ممالک دنیا تشکیل و در هر نقطه جمعیتی به این اسم وجود دارد و ضمناً سواد قرار اخیر جمعیت را با لسان ترکی به فدوی تسلیم و تقاضا نمود سوادی از آن برداشته و مجدداً مسترد دارد که ترجمهٔ آن را لفاً از لحاظ مبارک می‌گذراند. بر طبق تحقیقاتی که نمود ادهم‌بیگ فرمانده جبههٔ یونان (در جنگ با ترکها) و عبدالغنی افندی (همیشه نزد ملک فیصل است)، زین‌العابدین و حاج ابراهیم‌بیگ جاف مذکور در فوق و مصطفی پاشا از اعضای این جمعیت و سید عبدالله و سید طه نوادهٔ شیخ عبیدالله معروف را هم این عده جزو جمعیت تعالی کردستان محسوب می‌نمایند. در هر حال جمعیتهای مزبور اعم از خوی‌بون و تعالی کردستان محرکین آنها خارجی‌است و مخصوصاً دول خارجی برای پیشرفت مقاصد خود این کمیته‌ها و جمعیتها را تشکیل داده‌اند که از طرفی دولت ایران و از طرف دیگر دولت ترکیه را تهدید و به اضافه حکومت عراق را دچار وحشت و اضطراب نمایند که بدین وسیله نیات و مقاصدی که نسبت به دول مزبور دارند به موقع اجرا گذارند و ضمناً در صورتی که موفق به تشکیل دولت کُردیه شوند توسط این طایفه از تهاجم روسها هم جلوگیری نمایند. به هر صورت فدوی موافقت دولت علّیه به هر دو جمعیت مزبور اعم از خوی‌بون و

تعالی کردستان مخالف مصالح ایران تشخیص و بلکه به عقیدهٔ فدوی باید از تحریکات این جمعیت مابین اکراد کاملاً جلوگیری و مراقبت و مواظبتهای تامه در عدم پیشرفت مقاصد آنها به عمل آورده، حتی اکراد را هم بیش از پیش به مراحم اولیای معظم دولت علّیه امیدوار نمایند که به هیچ وجه به این قبیل تشبثات نشوند. امر امر مبارک است.

کفیل ژنرال قونسولگری

نصرالله بهنام [امضاء]

[در حاشیه]: سواد هم به [وزارت] جنگ و هم وزارت داخله ارسال گردد.

دهم اردیبهشت ۱۳۰۸

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۱۴۶ کارتن ۱۳ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲

از: وزارت امور خارجه (ادارهٔ شرقیه)

به: تشکیلات کل نظمیهٔ مملکتی

تاریخ: ۲۰ مرداد ۱۳۰۸

نمره: ۳۱۳

موضوع: دکتر آلبر تینی و ارتباط او با کمیتهٔ کُرد و ارمنی.

از قرار اطلاعات واصله دکتر آلبر تینی (Alber Tini) نام ارمنی تبعهٔ ایتالیا که مقیم کرمانشاهان است یکی از عوامل مؤثر کمیتهٔ کُرد و ارمنی است. (البته خاطر اولیای آن اداره مستحضر است که در عراق و سوریه دسته‌جات سیاسی اکراد و ارامنه وجود دارد که مشغول بعضی عملیات سیاسی و روابط محرمانه هم با اکراد و ارامنهٔ ایرانی دارند.) و بلکه کمیتهٔ مزبوره را هم این شخص اداره می‌کند و به طوری که شنیده شده است رشید نام چرکس با برادرش اواهم

که از ترکیه فرارکرده و فعلاً در عراق هستند با دکتر مزبور ارتباط مخصوص دارند و محتمل است اواهم نیز عن‌قریب به کرمانشاه بیاید. همچنین اطلاعاتی رسیده است که شخص مدحت نام که مباشر ارزاق قشونی سوریه است با دکتر مشارّالیه روابطی دارند و می‌گویند دکتر آلبر تینی مدحت را به کرمانشاهان دعوت کرده است.

با ذکر مراتب فوق متمنّی است دستورات لازمهٔ محرمانه به نظمیهٔ کرمانشاهان داده شود که اولاً در مأموریت دکتر و مدحت، توقف او در کرمانشاهان و اشخاصی که با او مراوده دارند...* و ثانیاً به طریقی که در دست دارند در روابط این شخص باشید و اواهم و مدحت اطلاعاتی حاصل نمایند و ثالثاً از وجود کمیتهٔ کرد و ارمنی کرمانشاهان اطلاع جامعی به دست آورده وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند. [امضاء]

[در حاشیه]: محرمانه

* سه کلمه ناخوانا است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۶/۱۴۶　　کارتن ۱۳　　سال۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۳

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت دربار پهلوی، وزارت جنگ

تاریخ: ۱۳۰۹/۱۲/۲۶

نمره: ۸۱۰/۲۳۰۷

موضوع: کمیتهٔ خوی‌بون.

از قونسولگری دولت شاهنشاهی در موصل راپرتی به وزارت امور خارجه رسیده و مبنی است بر اینکه برطبق اطلاعاتی که تحصیل شده اکراد به طور کلی خودشان را برای اول بهار حاضر می‌کنند که شروع به یک رشته اقداماتی بنمایند و از تعقیب این امر که مقصود دارند یکی

ادعای استقلال‌طلبی و دیگری تجهیزات بر علیه دولت ترکیه و هجوم به آنجا است، و پیشوای اکراد هم فرقهٔ «خوی‌بون» هستند، و لاینقطع جاسوسهای فرقهٔ مزبور که رئیس آنها جلادت از اولاد بدرخان است و یک نفر دیگر از عشیرهٔ بُدُن از سوریه به خاک ترکیه رفته مکاتبات و پیغامات به نقاط کردنشین ترکیه از جمله اولاد شیخ سعید (ساکن سلوان) و شیخ صلاح‌الدین (مقیم بتلیس) و ابراهیم‌بیگ از عشیرهٔ جلالیه (ساکن آغری‌داغ) و شیخ دیوانه در قره‌داغ برده و کلیهٔ ارکان آن حدود و سایر محال کردنشین دیگر را از قبیل دیاربکر، شمدینان، یزی، درسم، موش، وان، اورفا، ویران شهر، چمیش گوزک، مدیاد، گوین را تهییج و حاضر و آماده می‌نمایند که در بهار مقاصد خودشان را عملی نمایند و شیخ محمود معروف هم که در سلیمانیه و محل موسوم به پنجوین طغیان نمود به طور جنگ وگریز فعلاً مصادماتی با قوای عراق می‌نماید و منتظر موقع است که به عملیات خود شدت بدهد.

نصرالله بهنام [امضاء]

وزارت جلیلهٔ جنگ را هم از تفصیل [یک کلمه ناخوانا] داشته است. [امضاء]

[حاشیه]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۱۴۴ کارتن ۱۱ سال ۱۳۰۹ش.

سند شماره: ۴

از: سواد راپرت تظمیهٔ آذربایجان

به: وزارت جنگ

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: سرکوب کردهای آرارات (آگری داغ).

بعد از زیارت مرقومهٔ نمرهٔ ۶۱۱۱ راجع به ارتباط با کمیتهٔ خوی‌بون اکراد و اینکه مقرر گشته

است برای استقلال شرکت کرد و ارمنی تشبثاتی می‌کنند، محترماً معروض می‌دارد به طوری که خاطر محترم مسبوق و سوابق امر در ادارهٔ محترمهٔ ارکان حرب موجود است سابقاً قبل از برچیده شدن وضعیت آرارات اشرار آنجا با ارامنهٔ داشناک مربوط و مناسباتی داشتند که در آن موقع به وسایل مقتضیه از سوءنیات آنها جلوگیری به عمل آمده و تا اندازه[ای] که ممکن بود در عدم پیشرفت مقاصد آنها اقدام لازمه شده و با حصول موفقیت نیز مراتب در موقع خود راپرت شده است. اخیراً که وضعیت آرارات به کلی خاتمه یافته و اشرار آنجا از بین رفته است هیچ گونه اقدامی از طرف ارامنهٔ مذکور مشاهده نشده و عملیات آنان با نهایت مراقبت تحت تعقیب می‌باشد. مخصوصاً پس از وصول مرقومهٔ نمرهٔ فوق به کلیهٔ نظمیه‌های ولایت تابعه و مأمورین دستور متحدالمآل محرمانه صادرگردیده که طبق امریه رفتار و هرگونه اطلاعات کسب نموده باشند فوراً راپرت دهند تا مراتب به عرض برسد.

سواد مطابق اصل است. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۱۴۶ کارتن ۱ سال ۱۳۱۰ش.

سند شماره: ۵

از: سفارت کبیر ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۳ مرداد ماه ۱۳۱۱

نمره: ۶۳۶

موضوع: خوی‌بون و داشناکها و مسئلهٔ همکاری ایران و ترکیه و عراق بر ضد آنها.

از قراری که جناب توفیق رشدی‌بیگ اظهار نمودند از طرف مرکز جمعیت داشناق هویبون[خوی‌بون] که در شامات و حلب است به مراکز این فرقهٔ متحده تبلیغات اکیده صادر شده‌است که تا یک سال دیگر بین سه دولت ایران، ترک و عراق بر علیه آنها ائتلاف دایر به

توحید مساعی مقرر و در آن زمینه شروع به عمل خواهد شد. قبل از وقوع این ائتلاف باید از طرف فرقه اقدامات لازمه شروع شود والا بعد از یک سال نظریهٔ ائتلاف سه دولت هرگونه سعی و تلاش بیهوده خواهد بود.

مقصودشان از این اظهار این است که از طرف کارکنان دولت علّیه در نقاطی که مجمع و محل تبلیغات و عملیات این فرقه است مراقبت لازمه مقرر شود. [امضا]

به دربار ارسال شود.

سواد به وزارت جنگ ارسال گردد. اول شهریور

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶/۱۴۶ کارتن ۱۱ سال۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۶

از: وزارت جنگ

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴/۱۰/۱۰[۱۳]

نمره: ۲۱۶۸۳/۶۶۹۵۲/د

موضوع: تبلیغات دولت ترکیه دربارهٔ خطر حزب خوی‌بون برای تصرف بخشی از خاک ایران.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۶۳۱۵۰ ۱۴/۹/۳[۱۳] راجع به قریهٔ ماربیشو و حل اختلافات در تحدید حدود آنجا، زحمت اشعار می‌دهد مندرجات مرقومهٔ مذکور جهت اطلاع لشکر نمرهٔ ۳ شمال غرب اعلام گردیده بود. اینک راپرت جوابیهٔ لشکر مزبور که در این باب واصل گردیده حاکی است که رئیس کمیسیون تأمین حدود ضمن ملاقاتی که اخیراً با مأمورین سرحدی ترکیه به عمل آورده است مأمورین مذکور اظهار داشته‌اند چون منطقهٔ ماربیشو در سرحد واقع و محل مزبور برای عبور افراد «حزب خویبون» و تبلیغات آنها در خاک ترکیه مناسب و آسان به نظر

می‌رسد، لذا دولت ترکیه مجبور گردیده است در تصفیه و تحدید حدود منطقهٔ مزبور مصر و تأکید نماید، ولی تا حال حل موضوع به طول انجامیده است. چون قضیهٔ عبور حزب خوی‌بون و تبلیغات آنها در خاک ترکیه مفهومی نداشته، لشکر مذکور مراتب را از رئیس کمیسیون تأمین حدود استفتاء نموده و تذکر داده است که اگر منظورشان عبور از خاک همجوار، دولت عراق است، مراتب را تحقیق و راپرت دهد والا اساساً موضوع حزب خوی‌بون در خاک دولت شاهنشاهی سابقه نداشته و چنین قضیه[ای] وجود ندارد. علیهذا مراتب محض استحضار آن وزارتخانه نیز اشعار گردید.

کفیل ستاد سرلشکر ضرغامی [امضاء]

[حاشیه]: محرمانه

[حاشیه]: اول سیاسی ۱۴/۱۵/۱۱[۱۳]

[حاشیه]: آقای کیوانی، سابقه، ۱۴/۱۰/۱۳[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۶ کارتن ۳۳ سال ۱۳۱۴ش.

ز ـ قیام درسیم

سند شماره: ۱

از: کنسولگری ایران در طرابوزان[محرمانه و مستقیم]

به: وزارت امور خارجه ـ اداره کل قونسولی

تاریخ: ۱۳۱۶/۲/۳۰

نمره: ۱۱۰

موضوع: قیام درسیم و واکنش دولت ترکیه.

در پی گزارش شمارهٔ ۱۰۸ سالمه ۱۶/۲/۲۴[۱۳] راجع به شورش اکراد موش و بتلیس و درسم برای افزایش آگاهی نگاشته می‌شود: با اینکه سرآمدان کشوری و لشکری این سامان چگونگی جنگ و ستیز شورشیان با قوای دولت را خیلی پوشیده می‌دارند و نمی‌خواهند آشکار بشود، حتی امروزها چند تن که از گزارش کنونی سخن داده‌اند از سوی ادارهٔ شهربانی توقیف شده‌اند.

باز به وسایل ویژه آگاهی یافته شد هنوز آتش شورش فرو نخوابیده و هر روز زد و خورد در کار است. هوانوردان جنگی دولت که شمارهٔ آنها به بیست و شش ابلاغ شده در ستیزگاه سرزمین ارزنجان و موش و درسم گازهای زهرناک و سرنگهای حریق به کار برده و در هر جا بدون مرحمت و دلسوزی به دهات و دهکده‌ها آتش می‌بارند. از یک سو نیز هر روز به قوای دولت افزوده می‌شود. افسران آرتشی و سربازان از سوی اسلامبول با کشتی آورده و شبانه از کشتی پیاده شده و باز پس از آمادگی در نیم شب از طرابوزان رهسپار می‌شوند. اتومبیلها و کامیونهای باری مردم را در سر راه نگاه داشته و به سوی ستیزگاه بر می‌گردانند.

جای شگفت اینجاست اغلب سربازانی که فرستاده می‌شوند مشق ندیده و بی‌آموزش هستند. چند تن از شورشیان که دستگیر شده پاره[ای] اوراق نزد آنها بوده و دانسته شده جمعیت مخصوصی برای افروختن آتش فساد در ولایات شرقی تشکیل شده است. تحسین اوزر، مفتش سیم ولایات شرقی، که چندی بود برای حاضر شدن در کنگرهٔ مفتشها در آنکارا و برای عملیهٔ جراحی خود از طرابوزان رفته بود سه چهار روز است وارد شده. پریشب در بزم مهمانی که از سوی شهرداری برای نامبرده در کلوپ شهر آماده شده بود سخن‌سرایی بی‌اندازه نموده و چون نامبرده نه روز و نه شب بیدار و هشیار است و همیشه سرمستانه سخن می‌راند دو ساعت در سر میز چانه زده و ضمناً یک چند کلمه نیز از شورش اکراد اشاره نموده و گفت که مسئلهٔ مهمی در میان نیست، دو سه تن از آخوندهای کهنه‌پرست و کین‌دار خواستند جنبشی بکنند، کامیاب نشدند.

قونسول شاهنشاهی آصف برخیا [امضاء]

آگاهی ویژه گرفته شد دولت ترکیه تصمیم قطعی گرفته تا مدتی که پروگرام پنج سالهٔ «اعمار و اصلاح» ولایات شرق به پایان نرسیده و آرامش درست در هر سو رو ننموده است ارزنجان را مرکز قرار داده و همیشه سی هزار قشون در آنجا زیر سلاح نگاه دارد و این عده حین لزوم به سه بخش سوا خواهد بود که هر بخش با نام ویژه[ای] نامیده و در جلوگیری هر گونه پیشامدهای غیرمنتظر آماده خواهند بود. [امضاء] آصف

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۵۵   کارتن ۱۲   سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۲

از: قونسولگری ایران در طرابوزان

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۶/۳/۱۱

نمره: ۱۱۴

موضوع: قیام درسیم.

دنبالهٔ گزارش شمارهٔ ۱۱۳ مورخهٔ ۱۶/۳/۱۰[۱۳] راجع به شورش اکراد موش و بتلیس و درسیم برای افزایش آگاهی نگاشته می‌شود. رئیس اکراد درسیم، سیدرضا نام، که در حوالی ارزنجان فرونت[جبهه] بسته و در مقابل قشون ترک ایستادگی کرده، شرحی به والی ارزنجان نوشته به مقامات عالی ستاد آرتش اطلاع دهد به قرار ذیل است:

«ما اکراد مسلمان و مقصود ما از این انقلاب این بوده است که تکالیف فوق‌العاده به گردن ما نگذارند، یعنی شاپو پوشیدن و زنها را بدون حجاب بیرون آوردن از شریعت ما اسلاممان دور است. هرگاه حکومت ترکیه خواسته باشد ماها را نیز مثل شریعت ارامنهٔ آناطولی که تمام بچه‌های آنها را با نیزه کشته بکشند ما هم حاضر هستیم تا آخرین نفس خودمان را با خانواده و اطفال خود قربانی بدهیم، منتظر جواب هستیم».

عجالتاً معلوم نیست چه جوابی والی ارزنجان به آنها داده. محض برای اطلاع آن وزارت خارجه عرض شده و تلواً عکس سیدرضا رئیس اکراد درسیم را و نیز عکس ژنرال عبدالله آلب‌دوغان که از طرف دولت ترکیه فرمانده قواست و با آنها می‌جنگد لفاً تقدیم می‌دارد.

قونسول شاهنشاهی، محسن وافی [امضاء]

ادارهٔ اول ۱۶/۴/۲۷[۱۳]

[بالای سند]: محرمانه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۵۵　　کارتن ۱۲　　سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۳

از: سفارت ایران در بغداد

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶ تیر ۱۳۱۶

نمره: ۳۱۸۷

موضوع: قیام درسیم و واکنش جراید.

پاسخ نامهٔ شمارهٔ ۱۵۱۵۱/۲۸۰۳ سالمه ۱۶/۴/۷ ادارهٔ یکم سیاسی راجع به شورش اکراد ترکیه.

چنان که استحضار دارند دولت عراق نظر به صمیمیتی که با دولت ترکیه دارد به جراید ابلاغ کرده است که از نشر اخباری که دایر به پیشرفت شورش اکراد در ترکیه باشد خودداری نمایند و غالب اخباری هم که در این باب در جراید بغداد منتشر می‌شود مصدر آن استانبول و یا آنکارا و بالاخره آژانسهای دولتی ترکیه است که همگی عدم اهمیت شورش و پیشرفت دائمی قوای دولتی را اطلاع می‌دهند، و البته با این ترتیب اخبار صحیح و درستی را نمی‌توان به دست آورد. و راجع به کمک عشایر کرد عراق نسبت به اکراد ترکیه هم به طوری که در قسمت «۱» گزارش ماهیانهٔ خرداد ۱۳۱۶ شمارهٔ ۳۰۸۷ سالمه ۱۳۱۶/۴/۹ به عرض رسید رشدی آراس در هنگام اقامت خود در بغداد این قسمت را به آگاهی دولت عراق رسانیده و تقاضاکرده است که قوایی در سرحد شمال عراق تمرکز دهند که از معاونت اکراد عراق به اکراد ترکیه جلوگیری به عمل آید. راجع به سیاست ترکیه در قبال اکراد هم فقط جراید سوریه به واسطهٔ تیرگی روابط خود با ترکیه چیزهایی می‌نویسند که اینک ترجمهٔ شرح مندرجه در روزنامهٔ البلاغ بیروت را تلواً تقدیم می‌دارد. شارژدافر، نصرالله نسیمی. [امضاء]

[حاشیه]: ادارهٔ یکم سیاسی ۱۶/۴/۲۴[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۵۵   کارتن ۱۲   سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۴

از: قونسولگری ایران در طرابوزان

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۴ آذر ماه ۱۳۱۶

نمره: ۱۳۴

موضوع: مجازات عاملان قیام درسیم.

پیرو گزارشهای پیشین راجع به شورش عشایر درسیم و دستگیری سیدرضا و پاره‌ای از رؤساء شورش به عرض می‌رساند طبق اطلاعات اخیرهٔ محکمهٔ العزیز به کارهای ۵۸ نفر از متهمین رسیدگی و در روز چهاردهم نوامبر حکم آنها را صادر نموده است. یازده نفر آنها محکوم به اعدام که چهار نفر آنها نظر به کبر سن حکم اعدامشان مبدل به سی سال حبس شده است. اسامی هفت نفری که محکوم به اعدام و حکم آنها اجرا شده به قرار زیر است:

سیدرضا و پسرش حسین

فندق، رئیس عشیرت یوسفانلو

سعیدی

علی ولد میرزا علی

حسو، رئیس عشیرت سیحانلی

حسن، رئیس عشیرت ده‌منلی

حسن قریشانلی

چهار نفر از متهمین تبرئه و بقیه نیز به مجازاتهای مختلفی که شدید می‌باشد محکوم شده‌اند و بدین ترتیب به شورش آنجا خاتمه داده شد. مراتب جهت افزایش آگاهی مقام وزارت به عرض رسید. قونسول شاهنشاهی، محسن وافی. [امضاء]

[بالای سند]: محرمانه

ادارهٔ یکم سیاسی، نمرهٔ ۱۶/۹/۲۷[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۵ کارتن ۱۲ سال ۱۳۱۶ش.

فصل دوم

روابط اقتصادی

سند شماره: ۱

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت کبرای حکومت مجلس کبیر ملّی ترکیه

تاریخ: ۲۱ میزان [مهر] ۱۳۰۲

نمره: ۱۱۶۹۳

موضوع: تجدید نظر در مقاولهٔ پستی بین ایران و ترکیه.

یادداشت

وزارت امور خارجه احتراماً خاطر اولیاء سفارت کبری را قرین استحضار می‌دارد که مدلول یادداشت مورخ ۲۰ ذیحجهٔ ۴۱ نمرهٔ ۴۹۴/۸۶ راجع به تجدیدنظر در مقاولهٔ پستی بین دولتین ایران در ترکیه به وزارت پست و تلگراف اشعار شده بود. وزارت معزیٌ‌الیها جواباً موافقت خود را نسبت به مندرجات یادداشت مزبور به وزارت امور خارجه اعلام نموده حاضر شده است در این باب داخل مذاکرات شود. لهذا متمنّی است مقرر دارید یک نفر نماینده از طرف سفارت کبری سه‌شنبه ۲۳ برج جاری سه ساعت بعدازظهر در عمارت وزارت امور خارجه حاضر شود تا با حضور نمایندهٔ وزارت پست و تلگراف مذاکرات لازمه به عمل آید. [مهر]: وزارت امور خارجه

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۰ کارتن ۳۴ سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۲

از: سفارت ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۴ کانون ثانی ۱۳۴۰

نمره: ۳۷-۲۱۱

موضوع: مبادلهٔ پستی بین ایران و ترکیه.

یادداشت

سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه با کمال احترام به استحضار خاطر اولیاء محترم وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران می‌رساند به موجب پیشنهاد کارگزاری دولت علّیهٔ ایران به باش‌شهبندری دولت ترکیه در تبریز راجع به قرارداد تعاطی پستی بین‌المملکتین به وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ آنقوره مراجعه شده، اخیراً جوابی که از آن وزارت جلیله واصل گردیده که با تعاطی پستها در ماکو و یا نقطه[ای] از نقاط سرحدی ابراز موافقت می‌نمایند و جناب سعادت‌مآب آقای زکی حقی‌بک‌افندی، کفیل نیابت اول این سفارتخانه با جناب جلالتمآب آقای رهبر مدیرکل و مدیر ادارهٔ دویم سیاسی آن وزارت جلیله موافقت، وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ آنقوره را راجع به تعاطی پستها شفاهاً مذاکره نموده‌اند. لهذا در این باب حصول نتیجهٔ اقدامات مطلوبهٔ آن وزارت جلیله را متمنّی است.

[مهر]: وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران.

به عرض می‌رسد. ۲/۱۱/۵[۱۳۰]

آقای فهیم

ادارهٔ دویم

در تعقیب مذاکرات شفاهی که با آقای مفخم‌الدوله نمایندهٔ وزارت پست و تلگراف به عمل آمده سواد این یادداشت ارسال و تقاضا شود اقدام مقتضی نموده نتیجه را اطلاع دهد که جواب نوشته شود. قرار شود شرحی که سابقاً نوشته‌ایم و امانات پستی به جای مراسلات نوشته شده تصحیح شود، ۱۱/۱۰

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۰　　کارتن ۳۴　　سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۳

از: سواد مراسلهٔ کارگزاری آذربایجان

به: باش‌شهبندری ترکیه در تبریز

تاریخ: ۲۵ شعبان ۱۳۱۴

نمره: ۱۰۵

موضوع: مبادلهٔ پستی بین ایران و ترکیه.

از ادارهٔ پست آذربایجان ضمن مراسلهٔ نمرهٔ ۱۰۵۶۸ به کارگزاری کل بنا به تقاضای تجار تبریز می‌نویسند برای اینکه در سیر نوشتجات از تبریز به اسلامبول و بالعکس سرعتی حاصل شود مقتضی است مبادلهٔ پست بین دولت ایران و دولت ترکیه در سرحد آذربایجان مجدداً برقرار شود و با موافقت طرفین نزدیک‌ترین دفتر سرحدی معین گردد و در این موضوع هم سابقاً با باش‌شهبندری داخل مذاکره شده از طرف باش‌شهبندری به شرط اظهار از کارگزاری قول مساعدت داده‌اند. لذا با تذکار اینکه قرارنامهٔ پستی مورخ ۲۷ اوت، ۸ سپتامبر ۱۸۹۰ کاملاً به جهت نیل خود باقی است محترماً زحمت‌افزا و خواهشمند است بالمذاکره با جای لازم به اعتبار این مقصود ترتیبی معین و اعلام فرمایند که با رضایت ادارتین پست دولتین علّیتین مراسلات پستی دو طرف در آتیه در محل معین مبادله شود. موقع را مغتنم شمرده احترامات فایقه را تجدید می‌نماید. خلیل مشاورالسلطان

[حاشیه]: سواد مطابق اصل است.

[مهر]: کارگزاری مرکزی مهام امور خارجهٔ آذربایجان

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۰ کارتن ۳۴ سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۴

از: وزارت پست و تلگراف

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۸ دلو [بهمن] ۱۳۰۲
نمره: ۶۱۴۲
موضوع: امانات پستی ایران و ترکیه.

عطف به رقیمهٔ نمرهٔ ۱۸۷۷۷ ادارهٔ پست نوشته شد که مبادا امانات پستی بین ایران و ترکیه کما فی‌السابق در بایزید قرار داده شود. [امضاء]

[مهر]: وزارت پست و تلگراف و تلفن

ادارهٔ دوم، آقای فهیم، ۲/۱۱/۲۰[۱۳۰]

چون در این باب مکاتبه نشده است، به طور خصوصی به کفیل نیابت اول سفارت ترکیه نوشته شود. ۱۱/۲۳[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۰　　کارتن ۳۴　　سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۵

از: سواد جوابیهٔ ادارهٔ گمرک
به: کارگزاری کل آذربایجان
تاریخ: ۲۸ خرداد ۱۳۰۴
نمره: ۱۳۵۴
موضوع: عدم تأسیس گمرک در وزنه.

در تعقیب مراسلهٔ شریفهٔ مورخهٔ ۲۷ خرداد جاری نمرهٔ ۶۱۲ لزوماً مستحضر می‌دارد که در وزنه تا به حال گمرکی تأسیس و ایجاد نشده است. رئیس ایالتی گمرکات، واندو بانل

سواد مطابق اصل است. زین‌العابدینی. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مرکزی مهام امور خارجهٔ آذربایجان

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۶　　کارتن ۴۲　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۶

از: وزارت پست و تلگراف

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۴/۶/۱۰

نمره: ۲۶۵۲

موضوع: معاهدهٔ تجارتی بین ایران و ترکیه.

لزوماً اشعار می‌شود که آیا معاهدهٔ تجارتی بین مملکت ترکیه و ایران منعقد شده یا خیر؟ در صورتی که منعقد شده باشد متمنّی است قدغن فرمایند سوادی از عهدنامه جهت این وزارت‌خانه ارسال دارند. برای مسائل راجعه به امور پستی مراجعه به آن ضرورت دارد. [امضاء]

[مهر]: وزارت پست و تلگراف

کابینه تحقیق کرده جواب بدهند. ۶/۱۱/

از ادارهٔ محترمهٔ دوم سؤال شود. ۱۳۰۴/۶/۱۶

آقای انتظام سؤال نمایند. ۲۱ آبان

آقای رئیس کابینه فرمودند بفرستید ادارهٔ دویم سیاسی اقدام نمایند. ۱۳۰[۴/۸/۲۰]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۴ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۷

از: سواد مراسلهٔ کارگزاری کل آذربایجان

به: باش‌شهبندری ترکیه در تبریز

تاریخ: ۲۳ مهر ۱۳۰۴

نمره: ۶۱۱

موضوع: پاسخ کارگزاری کل آذربایجان به باش‌شهبندری در باب عدم تأسیس گمرک توسط ایران در وزنه.

در جواب مراسلهٔ شریفهٔ آن باش‌شهبندری محترم مورخهٔ ۲۲ خرداد ۱۳۰۴ نمرهٔ ۶۹ ضمن اشعار اینکه در وزنه (که خاک دولت علّیهٔ ایران است) تاکنون گمرکی تأسیس و ایجاد نشده. نظر به تعلق نقطهٔ مذکوره به دولت متبوعهٔ دوستدار لزوماً تذکر می‌دهد که درج عبارت «تخطی» در مراسلهٔ فوق‌الذکر آن باش‌شهبندری محترم بلا مورد است. ابوالفتح صالح

سواد مطابق اصل است. [امضاء]

[مهر]: کارگزاری مرکزی مهام امور خارجهٔ آذربایجان

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۶ کارتن ۴۲ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۸

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت پست و تلگراف

تاریخ: ۲ آذر ۱۳۰۴

نمره: ۱۱۸۲۷

موضوع: قرارداد تجارتی بین ایران و ترکیه.

در جواب مرقومهٔ مورخهٔ ۱۰ آبان‌ماه نمرهٔ ۲۶۵۲ زحمت‌افزا می‌شود که عهدنامهٔ تجارتی موجود بین ترکیه و ایران همان عهدنامهٔ قدیمی است که البته اولیاء آن وزارت جلیله از مفاد آن مستحضر و در مجموعهٔ عهدنامه‌جات به طبع رسیده؛ ولی بعد از تغییر وضع حکومت ترکیه، دولت مزبور عهود سابقه را ملغی دانسته و می‌خواهد که اساس روابط دولتین بر عهدنامهٔ جدیدی استوار شود. دولت ایران این نظریهٔ دولت جمهوری ترکیه را قبول ننموده و در ضمن مکاتبات با دلائل قانونی رد نموده است. معهذا این مسئله فعلاً تحت مطالعه است و هنوز عهدنامه و قرارداد جدیدی با دولت مشارٌالیها منعقد نشده است. د. مفتاح منتخب‌الدوله. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۴ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۹

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

نسبت به مندرجات مراسلهٔ نمرهٔ ۱۸۴۹/۱۰۲ سفارت کبرای ترکیه مراتب ذیل را محض مزید استحضار مقام منیع وزارت جلیله به عرض می‌رساند:

اولاً، راجع به حمل گندم نهایت مساعدت از طرف مأمورین ایران به عمل آمده چنان‌که سابقاً اجازهٔ حمل هشتاد بار گندم در هر ماه داده شده بود ولی اخیراً به مناسبت بدی حاصل و خطری که ممکن است پیش آید وزارت مالیه تصمیم گرفته است که کلیهٔ.....* در قضایای حمل غلات و آذوقه هیچ اقدامی از طرف مأمورین دولتی استحضار مأمور مالیه به عمل نیاید. مأمور مزبور با موافقت نظر امراء لشکر تصمیم مقتضی اتخاذ خواهند نمود و حالیه هم هرگاه مأمورین ترک نخواهند غلّه حمل کنند باید در محل به مأمورین مالیه مراجعه نمایند. مسلم است که وزارت امور خارجه در این باب اقدامی به عمل نخواهد آورد.

ثانیاً، در باب توتون نوچه در چندی قبل از سفارت کبرای ترکیه شکایت می‌کردند که مأمورین گمرکی در ورود آن اشکال می‌کنند. در تاریخ ۲۱ عقرب سال گذشته از ادارهٔ کل گمرکات توضیحات خواسته شد جواب دادند که در صورت تأدیهٔ حقوق گمرکی مانعی ندارد، ولی چون اهالی شمدینان می‌خواهند در مقابل توتونی که وارد می‌کنند اجناسی از قبیل احشام و غلات که خروج آن ممکن است ببرند اشکال از اینجا تولید شده است.

ثالثاً، در باب اقامت ارامنه، آشوری در سرحدات ترکیه راپورتهایی که تا به حال از مأمورین آن صفحات به وزارت خارجه رسیده قضیه را تکذیب کرده، معهذا در صورتی که رأی مبارک علاقه گیرد ممکن است توضیحات محدودی از وزارت جنگ در این باب خواست.

* کلمات ناخوانا.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۸　　کارتن ۴۷　　سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۰

از: ادارهٔ گمرکات وزارت مالیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۱ فروردین ۱۳۰۵

نمره: ۲۱۱/۲۹۵

موضوع: مشکلات تجار ایران در ترکیه.

حاجی رحیم‌آقا قزوینی اشعار می‌دارد که اجناس و مال‌التجارهٔ ایران در موقع ورود به خاک ترکیه مشمول رژیم مخصوص است که با اصول دول کاملة‌الوداد مشابهت ندارد. متمنّی است از سفارت کبرای ایران مقیم آنقرا به مقام تحقیق برآمده و حقیقت امر را معلوم فرمایند. نظر به اینکه بعد از جنگ عمومی بسیاری از ممالک تعرفه‌های گمرکی متفاوت اختیار نموده‌اند لذا مقتضی است از قاطبهٔ سفارتخانه‌های ایران مقیم خارجه به مقام استعلان برآیند که اجناس ایرانی‌الاصل مشمول اصول دول کاملة‌الوداد می‌باشد یا خیر. [امضا]

[مهر]: وزارت مالیه

فوری است

کابینه ـ ادارهٔ دوم

در قسمت دوم متحدالمآلی در کابینه به عموم مأمورین صادر کنید. در قسمت اول اقدام مربوط به ادارهٔ دوم سیاسی است. ۱۳۰۵/۱/۲۷

آقای انتظام، تلگرافاً مراتب را از سفارت کبرای اسلامبول تحقیق نمایند. ۲۷ فروردین.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۹ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۱

از: وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۵/۲/۲۶

نمره: ۱۴۳۴

موضوع: ممانعت از ورود مال‌التجارهٔ ایرانی به ترکیه و مشکلات حاصل از آن.

بر طبق راپرتی که به وزارت جلیلهٔ جنگ رسیده و مستقیماً هم به آن وزارت جلیله اشعار داشته‌اند از اسلامبول تلگرافی به تجار رسیده است که حمل مال‌التجاره را به اسلامبول موقوف نمایند. این پیش‌آمد در تعقیب قدغن صدور امتعهٔ ایرانی به خاک روسیه، سبب بحران شدیدتری به وضعیات تجارتی ایران خواهد شد. لذا متمنّی است در تعقیب مذاکراتی که با نمایندهٔ این وزارتخانه در ادارهٔ دوم سیاسی به عمل آمده است به سفارت دولت علّیهٔ مقیم ترکیه قدغن فرمایند، دولت ترکیه را متقاعد نمایند تا عقد قرارداد تجارتی شرایط تجارت ایران و تجار ایرانی در خاک ترکیه به حال سابق باقی باشد. ضمناً راجع به قرارداد تجارتی اقداماتی که به عمل می‌آید این وزارت خانه را مستحضر فرمایید که نظریات خود را اشعار دارد. [امضا]

[مهر]: وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه.

ریاست ادارهٔ دوم ۲/۲۷[۱۳۰۵]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۵۸   کارتن ۳۳   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۲

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه (رمز)

به: طباطبایی، سفیر ایران در اسلامبول

تاریخ: ۲۸ اردیبهشت ۱۳۰۵

نمره: ندارد

موضوع: قرارداد موقت تجارتی بین ایران و ترکیه.

پس از ورود به آنقوره هیچ چیزی از حضرتعالی نرسید و معلوم نشد که نسبت به عقد قرارداد موقتی تجارتی چه اقدامی می‌فرمودید. اگر اشکالی هست فوراً اطلاع بدهید که در اینجا هم مذاکره شود. سفیر کبیر ترکیه تلگرافات مساعدی به آنقوره کرده است. هرگاه این گمرکات گزاف نافی نشود تجارت ایران دچار بحران سخت خواهد گردید. منتظر جواب فوری است. فتح‌الله

رمز شود

د. مفتاح

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۸ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۳

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزارت فوائد عامه

تاریخ: ۱۳۰۵/۳/۷

نمره: ۱۹۵۹

موضوع: ممانعت از ورود مال‌التجارهٔ ایران به ترکیه و مشکلات ناشی از آن و واکنش ایران به این مسئله.

در جواب مرقومهٔ مورخهٔ ۲۶ اردیبهشت سال جاری نمرهٔ ۱۴۳۴ زحمت‌افزا می‌شود، همان طورکه به نمایندهٔ آن وزارت جلیله شفاهاً خاطرنشان شده است پس از وصول خبر قدغن صدور امتعهٔ ایرانی به خاک ترک به آقای سفیر کبیر ایران در اسلامبول که برای مذاکرات بعضی مسائل به آنقوره رفته بود تلگراف شد که در این موقع که عهدنامهٔ ودادیه و تأمینه فیمابین دولتین به امضاء رسیده است، اقدام مؤثری به عمل آورد که قرارداد موقتی منعقد شود تا بر طبق آن قبل از

انعقاد قرارداد تجارتی از ابراز این قبیل مشکلات جلوگیری نماید. اینک هم مجدداً تلگراف شد که اقدامات سابقه را تعقیب و نتیجه را مخابره نماید. ضمناً علاوه شد که اگر این ترتیب باقی بماند تجارت ایران دچار بحران شدیدی خواهد گردید. در خاتمه زحمت‌افزا می‌شود که در اینجا هم با سفارت کبرای ترکیه مذاکره شده و آقای سفیرکبیر تلگرافات مساعدی به آنقوره مخابره نموده‌اند. بدیهی است پس از حصول نتیجه را به استحضار آن وزارت جلیله خواهد رساند.
[امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۸ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۴

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: ریاست وزراء

تاریخ: ۱۳۰۵/۳/۱۲

نمره: ۲۸۴۵/۱۶۷

موضوع: شیوع بیماری وبای گاوی در ایران و توقیف مال‌التجاره ایران در گمرک ترکیه.

چنانچه خاطر مبارک مستحضر است در نتیجهٔ اقداماتی که از این وزارت‌خانه برای رفع ممانعت ورود مال‌التجارهٔ ایرانی به خاک ترکیه به عمل آمد به سفارت کبرای ترکیه اطلاع داد که چون این ممانعت در نتیجهٔ شیوع وبای بقری در حدود سرحدی بوده است دولت ترکیه حاضر است موانع مزبور را مرتفع سازد مشروط بر اینکه مقامات مربوط سفارت کبری را مرتباً از جریان مرض وبای بقری مستحضر دارند. وزارت امور خارجه هم در این زمینه کراراً مراتب را به وزارت فوائد عامه ابلاغ و ضمناً لزوم تهیهٔ اطلاعات مزبوره را برای رفع مانع خاطرنشان نمود ولی تا به حال هنوز به وصول جواب مساعدی نائل نگردیده و اینک هم یادداشتی از سفارت کبرای ترکیه راجع به منع ورود گاو و مواد خام آن به ترکیه رسیده است که سواد آن را تلواً تقدیم

می‌دارد تا پس از استحضار از مفاد آن هر طور مقرر می‌فرمایند اقدام شود.

مراتب به وزارتین مالیه و فوائد عامه هم ابلاغ گردید. [امضاء]

د. مفتاح

[حاشیه]: فوری است

[حاشیه]: سواد نمرهٔ ۲۲۳۲ ارسال شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۷ کارتن سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۵

از: رمز از سفیر ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶ خرداد ۱۳۰۵

نمره: ۳۲۲

موضوع: امضای مقاولهٔ گمرکی ایران و ترکیه.

هفتم جوزا مقاولهٔ گمرکی امضا، در بعضی مسائل دیگر هم اقدامات شد. چون عجالتاً کاری نیست، گرما و تعطیل آنقوره شروع می‌شود، پانزدهم اسلامبول مراجعت، باز دستور برسد برمی‌گردم. در باب مقدم سه هفته قبل عرض شد. جواب نمرهٔ ۹۷ و نمرهٔ ۱۳۵ و نمرهٔ ۱۶۸ کتباً، نمرهٔ ۱۲۱ و نمرهٔ ۱۴۰ و نمرهٔ ۱۷۷ تلگرافاً از اسلامبول عرض می‌شود. نمرهٔ ۷۶ طباطبایی.

ادارهٔ محاسبات نمرهٔ ۹۷ راجع به دستگاه سیم تلگراف.

ادارهٔ دوم نمرهٔ ۱۳۵، نمرهٔ ۷۸۸ راجع به ایرانیان که طرف حمله واقع شده‌اند کلاه ایرانی در دست نداشته‌اند.

ادارهٔ دوم نمرهٔ ۱۶۸ راجع به متروکات اتباع ایران.

ادارهٔ سوم نمرهٔ ۱۲۱ راجع به مسیون ژاپون

دارالترجمه نمرهٔ ۱۴۰

نمرهٔ ۱۷۷ راجع به کاپیتولاسیون از ریاست وزراء

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۹ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۶

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت مالیه

تاریخ: ۱۳۰۵/۳/۳۱

نمره: ۶۱۳/۴۵۷

موضوع: انعقاد قرارداد موقت تجاری ایران با ترکیه.

پس از وصول مرقومهٔ مورخهٔ ۲۱ فروردین ماه سال جاری نمرهٔ ۲۱۱/۲۵۹، متحدالمآلی به عموم سفارتخانه‌ها صادر و اشعار شد که آیا امتعهٔ ایرانی که وارد خاک آن دولت می‌شود مشمول اصول دول کاملةالوداد می‌شود یا خیر؟ راجع به رفتاری هم که دولت ترکیه با اجناس ایرانی می‌نمود دستور لازم به سفیر کبیر ایران صادر شده بود که فعلاً قرارداد موقتی منعقد نماید که به موجب آن تا عقد قرارداد تجارتی فیمابین دولتین با امتعهٔ ایرانی همان رفتار سابق را معمول دارند. اینک بر حسب تلگرافی که از سفیر کبیر ایران رسیده است در هفتم خرداد مقاولهٔ گمرکی موقتی به امضاء رسیده و تصور می‌رود که اشکالات سابق مرتفع گردیده و اینک منتظر است که راپورت کتبی آقای سفیر کبیر توضیح امر را بنماید، و البته خاطر محترم اولیای آن وزارت جلیله را نیز مستحضر خواهد داشت.

[بالای سند]

به جای مینوت است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۹ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۷

از: سفیر کبیر ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۲ ژوئن ۱۹۲۶

نمره: ۳۰۳/۱۹۶

موضوع: شیوع بیماری وبای گاوی در ایران و ممانعت از ورود احشام به خاک ترکیه از سوی آن دولت.

یادداشت

سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه توقیراً به استحضار خاطر اولیای محترم وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران می‌رساند، مراسله‌ای که اخیراً از وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت متبوعه واصل گردیده مشعر بر این است: از آنجایی که در باب سیر و جریان حاضرهٔ وبای بقری در اراضی ایران اطلاعات واضحه نمی‌توان به دست آورد، لهذا ناچاراً وزارت جلیلهٔ فلاحت بر حسب تصمیم شورای عالی بیطاری به مناسبت اینکه حلول موسم بهار و مخصوصاً هنگام کوچ کردن ایلات است، محض حفظ و صیانت مملکت از استیلای جدید وبای بقری چنین مناسب دانسته است که ادخال بالجمله بقرات و مواد خام راجعه به آنها را سرحد دولت علّیهٔ ایران به ترکیه به‌کلی منع نماید و گوسفند و بز و شترها هم پس از ابراز شهادت‌نامهٔ منشاء و انتظار پانزده روز قرانتین در سرحدها می‌توانند داخل خاک ترکیه بشوند. مراتب فوق محض استحضار خاطر اولیای محترم آن وزارت جلیلهٔ امور خارجه اشعار گردید. [مهر]

[حاشیه]: ادارهٔ دوم ۱۳۰۵/۳/۱

[حاشیه]: فوری است

آقای انتظام، فوراً مراتب از روی سابقه ریاست وزراء و وزارتین مالیه و فوائد عامه بنویسد. ۳ خرداد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۷   کارتن ۳۸   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۸

از: سفارت ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۲ تیر ۱۳۰۶

نمره: ۲۲۷

موضوع: تجدید قرارداد موقتی تجارتی ایران و ترکیه.

چهارم ژانویه و ۲۶ ماه مه هذه‌السنه دو دفعه قرارداد موقتی تجارتی با ترکیه به مدت شش ماه تجدید شده است. مدت قرارداد جدید که در آنقره به امضای وزیر خارجهٔ ترکیه و حضرت سفارت پناهی رسیده و به توسط بنده مبادله شده ۲۶ اکتبر ۱۹۲۷ منقضی خواهد شد. سواد قراردادهای مزبور را برای استحضار خاطر اولیاء امور لفاً تقدیم می‌دارد. شارژدافر محمد ساعد [امضا]

ادارهٔ دویم، ادارهٔ چهارم، اول امرداد

[بالای سند]: تهران

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۴　　کارتن ۴۴　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۱۹

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۱ آذر ۱۳۰۶

نمره: ۷۴۰

موضوع: تجدید قرارداد تجارتی ایران و ترکیه.

حسب‌الامر تلگرافی نمرهٔ ۷۶۶ راجع به تجدید قرارداد تجارتی بین ایران و ترکیه معروض می‌دارد که در تاریخ ۲۷ نوامبر دو مراسله از طرف وزارت خارجهٔ ترکیه به سفارت کبری و از سفارت کبری به وزارت خارجه مبادله و نظر به اینکه ادامهٔ قرارداد به مدت یک سال منوط به

تصویب‌نامهٔ مخصوص هیئت دولت بود و خود این کار قدری طول داشت، به موجب دو مراسلهٔ متعاطیه، مدت قرارداد به مدت شش ماه یعنی از اول دسامبر ۱۹۲۷ الی ژوئن ۱۹۲۸ تمدید گردیده، اینک لفاً سواد مراسلات متعاطیه را تقدیم می‌دارد. محمد ساعد [امضا]

ادارهٔ دویم، ادارهٔ چهارم. ۱۲ دی

آقای نواب، ریاست محترم ادارهٔ چهارم سیاسی ملاحظه فرمایند. پس از ملاحظهٔ ایشان سواد به وزارت فواید ارسال دارید. ۱۴ دی

به ادارهٔ محترم دوم سیاسی اعاده شود. ۲۰ دی ماه ۱۳۰۶ [امضا]

[بالای سند]:تهران

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۴　　کارتن ۴۴　　سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲۰

از: وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۶/۱۱/۲۶

نمره: ۱۱۶۶۸/۳۴۹۵

موضوع: درباب لزوم کسب اطلاع وزارت خارجه از وزارت فلاحت راجع به روابط تجاری بین ترکیه و ایران.

مرقومهٔ نمرهٔ ۲۴۰۰۶-۵۲۰۴ راجع به روابط تجارتی ایران و ترک واصل گردید، خواهشمند است بدون اطلاع و موافقت نظر این وزارت‌خانه در عقد قرارداد تجارتی با دولت ترکیه اقدامی به عمل نیاورند. [امضا]

[مهر]: وزارت فلاحت و تجارت و فوائد عامه.

ادارهٔ دویم سیاسی. ۱۳۰]۶/۱۱/۲۶]

ضبط شود. ۲۹ بهمن
به عرض می‌رسد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۴ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۶ش.

سند شماره: ۲۱

معاهدهٔ تلگرافی بین ایران و ترکیه

نظر به اینکه دولتین ایران و ترکیه مایل هستند بر طبق مادهٔ ۷ قرارداد مورخهٔ ۲۲ آوریل ۱۹۲۶ بین ایران و ترکیه روابط تلگرافی بین مملکتین را مرتب نموده برای انجام این مقصود قرارداد مخصوصی منعقد شود لهذا نمایندگان خود را به شرح ذیل معین نموده‌اند:

از طرف اعلیحضرت شاهنشاه ایران:

از طرف آقای رئیس جمهور ترکیه:

نمایندگان فوق‌الذکر پس از تبادل اختیار نامه‌های خود و تصدیق صحت آن در مقررات ذیل موافقت می‌نمایند:

مادّهٔ اول

نظر به اینکه طرفین متعاهدتین مایل هستند سرعت تبادل مخابرات بین مملکتین را تأمین نمایند، نهذا متعهد می‌شوند یک رشته سیم مخصوصی از طریق ماکو ـ بایزید برای مخابرات تلگرافی تخصیص داده و آن را دایماً در بهترین شرایط تکنیکی نگاهدارند.

مادّهٔ دوم

۱ـ قیمت تلگرافات صادره و واردهٔ متبادله بین مملکتین به قرار ذیل خواهد بود:

(الف) برای تلگرافات متبادله بین ترکیه و نقاط ایران که به وسیلهٔ سیمهای دولت ایران مخابره می‌شود هر کلمه هشتاد سانتیم طلا معین می‌گردد. از مبلغ مزبور پنجاه سانتیم به دولت ترکیه و سی سانتیم به دولت ایران عاید خواهد شد.

(ب) برای سایر نقاط ایران که مخابرات به توسط سیمهای ادارهٔ هندواروپ به عمل می‌آید

قیمت هر کلمه یک فرانک طلا معین می‌شود. از مبلغ مزبور پنجاه سانتیم به دولت ایران و پنجاه سانتیم به دولت ترکیه عاید خواهد شد. صورت نقاط مزبوره در قسمت (ب) از طرف ادارهٔ تلگرافی ایران به ادارهٔ تلگرافی ترکیه ارسال می‌گردد.

۲ـ قیمتهای ترانزیت از روی جدول (ب) که ضمیمهٔ نظامنامهٔ تلگرافی بین‌المللی است معین می‌شود.

۳ـ در صورتی که تغییراتی در مقررات جاریهٔ معاهدهٔ بین‌المللی تلگرافی و نظامنامهٔ ضمیمهٔ آن داده شود قیمتهای مذکوره در قسمت ۱ و ۲ ممکن است با توافق‌نظر طرفین اضافه یا کسر گردد، مشروط بر اینکه دولتین متعاهدین در امضای تعهدات مذکوره شرکت داشته و بعد موافقت نموده باشند.

۴ـ قیمتهایی که در جملهٔ الف و ب این مادّهٔ معین گردیده ممکن است در هر موقع با توافق‌نظر رضایت طرفین متعاهدین تغییر نماید ولی این تغییر با رعایت قوانین اساسی مملکتین به عمل خواهد آمد.

۵ـ در مبادلات تلگرافی بین ترکیه و ایران قیمتهای مذکوره در جملهٔ «الف و ب» در مورد مخابرات دولتی و مطبوعات صدی پنجاه تخفیف داده می‌شود.

مادّهٔ سوم

تلگرافات مربوط به سرویسهای پست و تلگراف از طرف ادارات مرکزی دولتین متعاهدتین یا مأمورین ادارات مزبوره که دارای اجازهٔ مخصوصی هستند مخابره می‌شود و همچنین کلیهٔ تلگرافات راجعهٔ تغییرات جوی بدون اخذ قیمت مخابره خواهد شد.

مادّهٔ چهارم

تلگرافات خصوصی (غیر دولتی) باید با حروف لاتین به یکی از زبانهایی که استعمال آن برای مخابرهٔ تلگرافات بین‌المللی تجویز شده نوشته شود.

در مبادلات بین ترکیه و نقاط ایران که مخابرات به توسط سیمهای دولت ایران به عمل می‌آید استعمال زبانهای فارسی و ترکی به حروف عربی نیز تجویز می‌شود.

تلگرافات خصوصی (غیر دولتی) را می‌توان رمزاً مخابره نمود.

مادّهٔ پنجم

تلگرافات سرویس و یادداشتهای سرویسی که ضمیمهٔ مخابرات تلگرافی می‌باشد و

همچنین کلیهٔ مکاتبات رسمی بین ادارات تلگرافی مملکتی به زبان فرانسه تحریر خواهد شد.

مادّهٔ ششم

۱ـ محاسبات طرفین که مربوط به مبادلهٔ تلگرافات است در آخر هر ماه تفریق و به فرانک طلا محسوب خواهد شد.

۲ـ مبلغ بدهی که در نتیجه موازنهٔ حسابها معین می‌گردد هر سه ماه یک مرتبه از طرف ادارهٔ مدیون به ادارهٔ طلبکار پرداخته می‌شود و از روزی که حساب سه ماهه به ادارهٔ مدیون می‌رسد منتهی در فاصلهٔ ده هفته باید به وسیلهٔ برات فرانک طلا یا دلار پرداخت بدهی مزبور به عمل آید. چنانچه مدت ده هفتهٔ مذکوره در فوق منقضی‌گردد از تاریخ روز بعد از انقضای این مدت از قرار صدی هفت در سال به وجوه بدهی فرع تعلق خواهد گرفت.

۳ـ چنانچه در ضمن رسیدگی به محاسبات سهو یا اشتباهی مشاهده شود اشتباه مزبور در صورت‌حساب بعد تصفیه خواهد شد.

مادّهٔ هفتم

ادارات تلگرافی و دولتین و متعاهدتین اختیار دارند لدی‌الامکان با توافق‌نظر یکدیگر سرویس تلگراف بی‌سیم را برای مبادلهٔ مخابرات طرفین دایر نمایند. نسبت به قیمت تلگرافات بی‌سیم به ترکیبی که راجع به تلگرافات با سیم در مادّهٔ دو معین شده است معمول و رفتار خواهد شد.

مادّهٔ هشتم

کلیهٔ مواردی که در معاهدهٔ حاضر پیش‌بینی نشده تابع قوانین داخلی مملکتین متعاهدتین و مقررات عهدنامهٔ تلگرافی بین‌المللی و نظام‌نامهٔ منضمهٔ آن خواهد بود.

مادّهٔ نهم

این معاهده دو ماه پس از تاریخ امضاء مجری و مدت اعتبار آن سه سال خواهد بود و هرگاه سه ماه قبل از انقضای مدت مزبور هیچ یک از طرفین متعاهدتین فسخ آن را به طرف مقابل اخطار ننماید معاهدهٔ حاضره سه سال دیگر به قوت خود باقی بوده و در سنوات بعد هم همین ترتیب مجری و معمول خواهد بود.

مادّهٔ دهم

این معاهده به تصویب خواهد رسید و مبادلهٔ نسخ مصوبه به اسرع اوقات ممکنه در تهران

صورت خواهد گرفت ولی در هر حال موقع مبادله از شش ماه بعد از تاریخ امضاء تجاوز نخواهد نمود.

مادّهٔ یازدهم

معاهدهٔ حاضره به زبان فارسی، ترکی و فزانسه تهیه شده است و در موقع اختلاف‌نظر راجع به هر یک از مواد آن برای طرفین متعاهدتین متن فرانسه معتبر خواهد بود.

نظر به مراتب مسطورهٔ فوق نمایندگان مختار دولتین متعاهدتین این معاهده را امضاء و مهر نمودند در تاریخ...* به دو نسخه در تهران نوشته شد.

[پیش‌نویس قرارداد است.]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴۷ کارتن ۴۴ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۲

از: وزارت امور خارجه

به: محمد ساعد، شارژدافر ایران در ترکیه

تاریخ: ۷/۷/۷[۱۳۰]

نمره: ۷۷۲

موضوع: قرارداد تجارتی ایران و ترکیه

به آقای ساعد شارژدافر ایران در ترکیه رمز شود. نمرهٔ ۴۸ به محض اینکه طرح قرارداد به طور قطع به تصویب هیئت دولت برسد پیشنهاد لازم به آنها خواهد شد.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۴ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۳

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۰ آذر ماه ۱۳۰۷

نمره: ۱۱۸۰/۴۲

موضوع: تمدید قرارداد تجارتی ایران و ترکیه.

در تعقیب تلگراف رمز نمرهٔ ۴۷ و راپورت مورخهٔ ۶ آذر ۱۳۰۷ نمرهٔ ۸۱۲/۳۳ معروض می‌دارد که قرارداد موقتی تجارتی با ترکیه به مدت شش ماه دیگر تمدید و با وزارت خارجهٔ ترکیه مراسله در این خصوص مبادله شد. سواد مراسلهٔ سفارت کبری لفاً تقدیم می‌گردد. محمد ساعد. [امضاء]

ادارهٔ چهارم سیاسی ۱۳۰۷/۱۰/۲۶

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۵/۴　　کارتن ۱۲　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۴

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت کبرای آنقره

تاریخ: ۱۳۰۸/۲/۲۲

نمره: ۲۴۲

موضوع: مناطق مهم ترکیه از بعد اهمیت تجارتی با ایران و لزوم تعیین نمایندهٔ کنسولی.

برای قراردادی که با سفیر کبیر ترکیه در تهران مذاکره می‌شود لازم شده است نقاطی که اقامت نمایندهٔ قونسولی از طرف ایران در آنجاها ضرور است تعیین شود. مقتضی است فوراً مقرر فرمایند پس از مطالعات دقیقه صورت نقاط مزبوره را تلگراف نمایند. (محسن رئیس) غفاری

رمز شود، فرزین ۲۲ اردیبهشت.

[حاشیه]: عهود ـ ترکیه تأمین سرحدی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵/۴   کارتن ۱۲   سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۵

از: آنقوره (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۶ اردیبهشت ۱۳۰۸

نمره: ۲۷۳

موضوع: مناطق مهم تجارتی ترکیه با ایران از نظر سفیر ایران در ترکیه.

نمرهٔ ۲۴۰۲ در نقاط ذیل به ملاحظهٔ سیاست تجارت خوبست حق تعیین نماینده داشته باشیم با این قیدکه تمام ولایت ترکیه می فرستیم، نماینده‌ها تقسیم شود، اما اختیار رتبهٔ نماینده با خودمان خواهد بود. اسامی نقاط به ترتیب اهمیت اسلامبول، طرابوزان، ارضروم، حکاری، بایزید، آطنه و قارص، صامسون و ازمیر، اگر تجدید معاهدهٔ تجارتی موقتی اینجا لازم است تلگراف فرمایید. نمرهٔ ۴۶، فروغی.

ادارهٔ عهود

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۱۵/۴   کارتن ۱۲   سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۶

از: وزارت امور خارجه

به: سفارت کبرای ایران در آنکارا

تاریخ: ۱۳۰۸/۹/۸

نمره: ۳۹۴

موضوع: قرارداد تجارتی و اقامت بین ایران و ترکیه و لزوم تمدید مجدد آن.

خاطر مبارک مستحضر است که طرح متقابل ایران برای قراردادهای تجارتی و اقامت بین ایران و ترکیه را سفیر کبیر ترک به آنقوره فرستاده است و هنوز به سفارت ترکیه جوابی نرسیده است و چون یقین است تا دهم آذر قرارداد به مرحلهٔ امضاء نخواهد رسید و ضمناً موعد قرار موقتی گمرکی هم دهم آذر یعنی سه روز دیگر منقضی‌می‌شود لازم می‌آید قرار موقتی را سه ماهه تمدید نتیجه را فوراً تلگراف فرمایید که به گمرک دستور لازم داده شود. بدیهی است مطالعه و نظریات حضرت مستطاب عالی در طرح متقابل ضروری و حتمی بوده و در ارسال آن غفلت کرده‌اند. حالیه هم چون کافی نیست بهتر به نظر می‌آید در صورتی که موفق به تمدید نشوید ناچار نسخه[ای] از طرح ترکیه و طرح متقابل ایران از وزارت خارجهٔ آنقوره خواسته ملاحظه و نظریات خودتان را به طور کلی و مخصوصاً در باب گمرک قالی و هر جملهٔ دیگری که اهمیت آن زیادتر باشد تلگرافاً مخابره فرمایید. در صورتی که تمدید مجدد صورت پذیرد و خواستن از آنها مناسب نخواهد بود و فوراً تلگراف فرمایید نسخه[ای] از تهران ارسال شود.

رمز شود. فرزین.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۴ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۷

از: سفارت کبرای ترکیه در ایران

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ندارد

نمره: ۱۸۰/۳۹

موضوع: انتخاب ممدوح شوکت‌بیک و وهبی لبیب بیک از سوی دولت ترکیه برای مذاکرات و

عقد قرارداد تجارتی با ایران.

یادداشت

سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه به استحضار خاطر اُولیای محترم جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران می‌رساند بر طبق دستوری که وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ ترکیه به سفارت کبری واصل گردیده است در مذاکره با دولت علّیهٔ ایران عقد یک قرارداد تجارتی از طرف دولت جمهوری ترکیه جناب مستطاب اجل آقای ممدوح شوکت‌بیک، سفیر کبیر ترکیه مقیم تهران، که صاحب صلاحیت برای امضاء می‌باشند و آقای وهبی لبیب‌بیک مستشار سفارت کبرای ترکیه که به سمت عضو مشاور در آن مذاکرات اشتراک خواهند نمود مأمور گردیده‌اند و حسب‌الامر اشعار می‌گردد که مشارٌالیهم حاضرند به محض شروع به مذاکرات در آن اشتراک نمایند. [مهر]

وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت علّیهٔ ایران.

ادارهٔ چهارم ۸ مهر

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۱۵/۴　　کارتن ۱۲　　سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۸

از: وزارت دربار پهلوی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۹/۲/۲۱[۱۳۰]

نمره: ۷۶۶

موضوع: اهمیت ذکر معافیتهای ایران و ترکیه در خاک یکدیگر در قرارداد اقامت بین دولتین مذکور.

با استحضار از مدلول مراسلهٔ نمرهٔ ۱-۴۹ زحمت می‌دهد که ذکر معافیتهای اتباع دولتین ایران و ترکیه در خاک یکدیگر در قرارداد اقامت با دولت ترکیه البته خیلی مفید و لازم است. وزیر

دربار پهلوی تیمورتاش. [امضاء]

[مهر]: وزارت دربار پهلوی

عهود سیاسی ۹/۲/۲۳

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۴ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۲۹

از: سفارت کبرای ترکیه در تهران

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۹۳۱/۱/۳۱

نمره: ۴۰/۵

موضوع: درخواست سفارت ترکیه مبنی بر ارسال قانون گمرکی تیرماه ۱۳۰۹ ایران به آن سفارت.

یادداشت

سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه احتراماً از وزارت جلیلهٔ امور خارجهٔ دولت شاهنشاهی ایران خواهشمند است مقرر فرمایند از قانون گمرکی که در تاریخ تیرماه ۱۳۰۹ انتشار یافته دو نسخه تهیه و به این سفارت کبری ارسال فرمایند. [مهر]

شرقیه ۱۳۰]۹/۱۱/۱۲]

از ادارهٔ گمرک تقاضا و پس از وصول ارسال شود. عبداللهی

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۴ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۳۰

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۷ آذر ماه ۱۳۱۱

نمره: ۱۳۳۶

موضوع: در باب انعقاد مقاولهٔ بیطاری بین ایران و ترکیه.

با ارسال ترجمهٔ وزارت خارجهٔ ترکیه راجع به انعقاد مقاولهٔ بیطاری میان دولت شاهنشاهی و دولت ترکیه عرض می‌شود به عقیدهٔ بنده با ملاحظهٔ اطراف کار اگر پیشنهاد وزارت زراعت ترکیه مورد توجه شود موجب استفادهٔ طرفین خواهد شد. چنان که خاطر اولیای محترم مستحضر است زیاده از شش سال است به عنوان اینکه در ایران وبای بقری هست چندین دفعه اموال تجار ایران در حدود ترکیه تحت توقیف مانده با زحمات زیاد اجازهٔ مرور آنها صادر شده است، چنان که پنج سال قبل بیشتر از دو هزار قالی ایران در قزل‌دیزه زیر برف و باران مانده با زحمات و اقدامات زیاد جواز مرور آنها صادر شد و تجار ایران جبران خسارات را هنوز مطالبه می‌نمایند. اگر تصویب می‌فرمایند داخل مذاکره شده یا آنها پروژه پیشنهاد کنند به وزارت جلیله بفرستیم و یا پیشنهادی در تهران حاضر کرده بفرستند ابلاغ شود. مستشارالدوله. [امضاء]

به ادارهٔ محترمهٔ اقتصادیه ملاحظه فرماید. ۱۵ بهمن

برای اظهارنظر به ادارهٔ محترمهٔ عهود فرستاده شود.

پیشنهاد دولت ترکیه به صحیّهٔ کل مملکتی ابلاغ و در این باب کسب نظر شود که چنانچه لازم می‌دانستند نظر موسسهٔ بیطاری [و] وزارت جنگ را هم جلب نمایند.

چون مربوط به انعقاد مقاوله است به ادارهٔ محترمه فرستاده می‌شود که اقدامی را که مقتضی بدانند به عمل آورند. ۱۱/۱۱/۲۴[۱۳]

[بالای سند]: شرقیه اقتصادیه عهود

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۱۸۷ کارتن ۱۰ سال ۱۳۱۱ش.

سند شماره: ۳۱

از:وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۲/۸/۳

نمره: ۳۲۰۲۶/۲۰۵۲

موضوع: مخابرات بین تبریز ـ طرابوزان.

در تعقیب مراسلهٔ مورخهٔ ۱۲/۸/۱۷[۱۳] نمرهٔ ۳۰۲۹۸/۱۹۴۵ راجع به مخابرات تلگرافی بین تبریز و طرابوزان اینک سواد مرقومهٔ جوابیهٔ جلیلهٔ پست و تلگراف را برای استحضار آن قونسولگری لفاً ایفاد می‌دارد. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۳۴ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۳۲

از: وزارت پست و تلگراف و تلفن

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۲/۸/۲۱

نمره: ۶۲۲۵/۶۱

موضوع: نرخ تلگراف بین ایران و ترکیه.

عطف به مرقومهٔ نمرهٔ ۳۰۲۹۸/۱۹۴۵ مورخهٔ ۱۲/۸/۱۷[۱۳]

به ضمیمه سواد قسمتی از راپورت قونسولگری شاهنشاهی در طرابوزان زحمت‌افزا می‌شود نرخ مخابرات مستقیم بین ایران و ترکیه آسیا از طریق بی‌سیم به وسیلهٔ سیم ارضی از راه ماکو ـ بایزید یکسان و از هر دو طریق یک فرانک و ۳۵ سانتیم طلا می‌باشد. ولی نظر به اینکه سیم بایزید در خاک ترکیه منظم نیست و مخابره از راه مزبور غالباً به عهدهٔ تأخیر است، لذا معمولاً تلگرافات به وسیلهٔ بی‌سیم آنکارا مبادله می‌شود. بنابراین در صورت منظم بودن سیم بین ماکو و بایزید هم تفاوت در نرخ حاصل نمی‌شود. وزیر پست و تلگراف و تلفن

[اسم ناخوانا]. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۵/۳۴ کارتن ۱۲ سال ۱۳۰۸ش.

سند شماره: ۳۳

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت کبرای ترکیه

تاریخ: ۱۳/۳/۲[۱۳]

نمره: ۶۲۴۷

موضوع: درخواست تشکیل کمیسیون اقتصادی ایران و ترکیه در تهران.

یادداشت

وزارت امور خارجهٔ شاهنشاهی درجواب دو فقره یادداشت سفارت کبرای ترکیه مورخهٔ ۲ مه ۱۹۳۴ نمرهٔ ۱۶۱-۲۴۹۳ و مورخهٔ ۱۹ مه ۱۹۳۴ نمرهٔ ۱۶۶-۲۵۳۰ راجع به تشکیل کمیسیون اقتصادی مختلط ایران و ترکیه در آنکارا به مناسبت تشریف‌فرمایی موکب اعلیحضرت اقدس شاهنشاهی به ترکیه محترماً اشعار می‌دارد که قبل از وصول یادداشتهای مزبور آن سفارت کبری، دولت شاهنشاهی در نظر داشت تقاضا نماید که کمیسیون مختلط مزبور در تهران تشکیل گردد. و اینکه هم زحمت‌افزا می‌شود که چون توقف موکب همایونی در آنکارا را طولانی نبوده و در آن موقع برای مذاکره در این امر نخواهد بود بهتر است کمیسیون مختلط اقتصادی دولتین بعداً تشکیل و اگر به انعقاد آن در تهران موافقت فرمایند موجب امتنان دولت شاهنشاهی خواهد بود. درخصوص تاریخ انعقاد کمیسیون مزبور نیز ممکن است بعداً تبادل‌نظر نمود.

سفارت کبرای جمهوری ترکیه.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۵ کارتن ۵۲ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۳۴

از: ادارهٔ کل صناعت و فلاحت

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۱۳/۸/۳۰

نمره: ۱۸۳۴۲

موضوع: عقد قرارداد بیطاری بین ایران و ترکیه.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۱۲۳۲۰ مورخهٔ ۱۳/۸/۲۴[۱۳] موضوع عقد قرارداد بیطاری دولت شاهنشاهی با دولت ترکیه اشعار می‌گردد نظر به اینکه تاکنون در تمام سرحدات ایران سرویس دفع آفات حیوانی تشکیل نشده بنابراین نمی‌توان اقدامی نمود. [امضاء]
چهارم سیاسی ۱۳/۹/۱[۱۳] آقای نجم ۱۳/۹/۳[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۶۴ کارتن ۱۵ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۳۵

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۴ بهمن‌ماه ۱۳۱۳

نمره: ۱۹۳۳

موضوع: عهدنامهٔ عدم تعرض و همکاری اقتصادی.

با عطف به تلگراف دویم دی وزارت جلیله معروض می‌گردد که مکرر به وزارت امور خارجهٔ ترکیه تأکید شده است که اسناد تصویب عهدنامهٔ عدم تعرض و همکاری اقتصادی مورخ پنجم نوامبر ۱۹۳۲ را هر چه زودتر به سفارت کبرای خودشان در تهران ارسال دارند تا با اسناد تصویب دولت شاهنشاهی که مدتی است حاضر است مبادله گردد. وزارت امور خارجه که

تاکنون وعدهٔ تسریع در این امر را می‌داد دو روز قبل اطلاع دادند که عهدنامهٔ مزبور تاکنون به تصویب مجلس کبیر ملّی نرسیده است. تقاضا شد پس از افتتاح مجلس جدید در این باب اهتمام نمایید. سفیر کبیر، مستشارالدوله. [امضاء]

چهارم سیاسی ۱۳/۱۱/۲۸[۱۳] ضبط

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۷۰　　کارتن ۱۵　　سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۳۶

از: سفارت کبرای ایران در آنکارا

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۹ آذر ۱۳۱۴

نمره: ۱۶۲۳

موضوع: طرح قرارداد بین ایران و ترکیه.

در تعقیب مراسلهٔ نمرهٔ ۱۹۷۸، ۲۳ آذر در موضوع مذاکرهٔ قرارداد تجارت و عطفاً به مرقومهٔ نمرهٔ ۳۲۵۹۱، ۲۶ مهر تصدیع می‌دهد که در باب طرح قرارداد اقامت که از طرف سفارت کبری به دولت ترکیه داده شده است اخیراً باز به آقای نعمان‌رفعت منمن‌چی‌اوغلو، سکرتر ژنرال وزارت امور خارجه یادآوری کردم که هر گاه ملاحظاتی نسبت به طرح پیشنهادی ما دارند زودتر اطلاع دهند تا تحت مطالعه قرار گیرد. معزیّالیه وعده کرد در این باب به ادارهٔ مربوطه تأکید نماید. شارژدافر. [امضاء]

چهارم سیاسی ۱۴/۱۰/۱۵[۱۳]

[بالای سند]: ضبط

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۸۶　　کارتن ۱۵　　سال ۱۳۱۴ش.

فصل سوم

روابط فرهنگی

سند شماره: ۱

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ حمل[فروردین] ۱۳۰۲

نمره: ۵

موضوع: گسترش و اجباری کردن زبان ترکی در ترکیه.

از جمله اقداماتی که حکومت جدید دربارهٔ نیت ناسیونالیزم کرده است اینست که تحصیل زبان ترکی را با تعمیم جغرافیا و تاریخ عثمانی در مکاتب غیر ترکی هم مجبوری نموده است و به رؤسا و مدیران مکاتب خارجهٔ فرانسوی و انگلیسی و آمریکایی و غیره و غیره خاطرنشان کرده است که زبان ترکی و جغرافیا و تاریخ مذکور باید در مکاتب آنها تدریس شود. اسحاق مفخم. [امضاء]

ادارهٔ دویم

برای اطلاع سواد به وزارت معارف فرستاده شود. ۲/۳۰/[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۴ کارتن ۱۵ سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۲

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ جوزا[خرداد] ۱۳۰۲

نمره: ۱۳۳

موضوع: مریضخانهٔ مظفری.

مرقومهٔ شریفهٔ نمرهٔ ۱۱۶۹ سواد مراسلهٔ سفارت کبرای اسلامبول در باب مریضخانهٔ مظفری عزّ وصول بخشید. اینکه کمک دولت علّیه را راجع به آن مریضخانه از طرف وزارت معارف و صحیّه خواستار شده‌اند، اطلاعاً زحمت‌افزا است که در بودجهٔ هذه‌السنه تنگوزئیل وزارت معارف و اوقاف سالیانه مبلغ یک هزار تومان برای کمک خرج مریضخانهٔ مظفری منظور گردیده است و امید است که با توجه اولیای محترم مریضخانهٔ مزبور به حسن انتظام خود افزوده و در معالجهٔ مرضا موفق گردد. [امضاء].

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صحیّه

ادارهٔ دوم. ۷ جوزا ۲ ۳۰[۱]

با مراجعه به سابقه سواد به اسلامبول فرستاده شود. ۳/۸

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۶ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۳

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۸ اسد[مرداد] ۲ ۳۰[۱]

نمره: ۴۳۱

موضوع: گسترش ناسیونالیسم ترک از سوی دولت ترکیه.

چنانکه انتظار می‌رفت حکومت جدید ترک جدیت کاملی در ناسیونالیزم دارد. از جمله سعی می‌کند مکاتب خارجهٔ واقعه در خاک ترکیه تقریباً در تحت نظارت وزارت معارف بوده

لسان و جغرافیا و تاریخ ترک مجبوری و به توسط معلمین ترک تدریس شود. در چندی قبل به دبستان ایرانیان نیز اعلام کرده است که سه نفر معلم باید به انتخاب حکومت اجیر و از روز افتتاح پس از تعطیل تابستان مشغول تدریس زبان و جغرافیا و تاریخ ترک باشند.

از هیئت مدیریهٔ دبستان به آن سفارت رجوع و تکلیف خواسته‌اند. جواب داده شد تحقیق و معلوم نمایید آیا مکاتب فرانسوی و انگلیسی و آمریکایی نیز این ترتیب را قبول کرده‌اند یا خیر که از آن رو برای دبستان ایرانیان هم قراری داده شود. مقصود از عرض این مطلب اطلاع دولت علّیه است از جدیت حکومت جدیده در انتشار خیالات و روح ناسیونالیسم که من بعد در تمام شعب منظور خواهد شد، حتی در تجارت که شرح آن علیحدّه به عرض می‌رسد. البته دولت امر خواهند داد در هر جای ایران اگر اتباع ترک تجارت و مکاتب دارند معاملهٔ متقابله بشود. اسحاق مفخم. [امضاء]

۱۹ برج سنبلهٔ ۱۳۰۲-۱۰۴۵۳

[حاشیه]: ادارهٔ دوم

به عرض حضرت آقای وزیر برسانید و تصاویر راپورت را به وزارت علوم اطلاع دهید. ۱۸ سپتامبر

[حاشیه]: سوادی به وزارت جلیلهٔ معارف در صورتی که لازم است بفرستید در هیئت هم قرائت شده. ۲۴ سنبله. [امضاء]

[حاشیه]: به عرض می‌رسد.

آقای فهیم به طوری که مقرر فرموده‌اند اقدام شود. ۲۴/۶/[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۴ کارتن ۱۵ سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۴

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲ عقرب[آبان] ۱۳۰۲

نمره: ۳۰۸۰

موضوع: ترویج زبان فارسی و جغرافیا و تاریخ ایران در مدارس ایرانی در ترکیه.

در جواب مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۱۱۲۶۱ اشعار می‌دارد که چون اتباع ترک در مملکت ایران مدارس و مکاتبی ندارند که بشود با آنها معارضه به مثل نمود، لذا متمنّی است مقرر فرمایید مدارس ایرانی هم در ترویج زبان و جغرافیا و تاریخ ایران در بلاد ترک جدیت مخصوص به عمل آورند که اهمیت و روح ملّی ایرانیان آن نقطه محفوظ نمایند. [امضاء]

ادارهٔ دویم ۱۳۰۲/۸/۱

آقای فهیم با مراجعه به سابقه شرح مقتضی نوشته شود. ۸/۳/[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۲۴　　کارتن ۱۵　　سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۵

از: سفارت کبرای ایران در اسلامبول

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۹ عقرب [آبان] ۱۳۰۲[۱]

نمره: ۷۹۶

موضوع: تأسیس مدرسه و مریضخانهٔ ایرانی در اسلامبول.

مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۱۰۱۴۲ راجع به تأسیس مدرسه و مریضخانهٔ ایرانی در اسلامبول و تصویب مبلغ پانصد تومان از اول برج میزان هذه‌السنه تا آخر سال برای کمک خرج مدرسه و مریضخانهٔ مزبور زیارت گردید و کتباً به انجمن ایرانیان مقیم اسلامبول تبلیغ شد که مستحضر باشند. اسحاق مفخم. [امضاء]

ادارهٔ دوم. ۲/۱۲/۱۰[۱۳۰]

آقای فهیم ضبط شود ۲/۱۱[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۶   کارتن ۳۳   سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۶

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۹ عقرب[آبان] ۱۳۰۲

نمره: ۲۵۷۹

موضوع: ارسال کتب برای مدارس ایرانی در اسلامبول و باطوم.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۹۸۲۶/۴۵۴۷ راجع به خریداری کتب کلاسیکی جهت مدارس ایرانی در اسلامبول و باطوم زحمت‌افزا می‌شود که چون در بودجهٔ هذه‌السنه این وزارتخانه برای این قبیل مخارج اعتباری منظور نشده است و وزارت معارف بنا بر تقاضای آن وزارت جلیله بذل جهد نمود که شاید محلی برای تهیهٔ کتب مزبوره پیدا نماید، ولی به علت ضیق بودجه ممکن نشد و متأسفانه در هذه‌السنه از تهیهٔ کتب برای مؤسسات مزبوره معذور است. در صورت امکان در بودجهٔ سال آینده اعتباری برای همین مقصود منظور خواهد گردید. فعلاً اگر این کتب در هذه‌السنه لزوم فوری دارد به آنها اطلاع فرمایید قیمت کتب را ارسال دارند تا تهیه و ارسال گردد. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

ادارهٔ دوم. ۲/۸/۸[۱۳۰]

آقای فهیم با مراجعه به سابقه مراتب به اسلامبول و باطوم ابلاغ شود. ۸/۱۹

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۶   کارتن ۳۲   سال ۱۳۱۲ش.

سند شماره: ۷

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۹ عقرب[آبان] ۱۳۰۲

نمره: ۳۹۰۲

موضوع: اختصاص بودجه به مدرسهٔ ایرانیان در اسلامبول.

در جواب مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۱۲۷۸۹ متضمن سواد مراسلهٔ سفارت تقاضا[ی] دولت علّیه در اسلامبول محترماً زحمت می‌دهد به طوری که سفارت معزیٌ‌الیها تقاضا نموده این وزارتخانه هم با نظریهٔ ایشان مساعد بوده ممکن است از محل اعانه[ای] که داده می‌شود بدواً احتیاجات مدرسه را تأمین و مازاد را به مریضخانه اختصاص دهند. سلیمانی. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

ادارهٔ دویم. ۲/۸/۲۹[۱۳۰]

آقای فهیم مراتب به سفارت کبرای ایران در اسلامبول ابلاغ شود. ۳۰۲/۹/۲[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۲۶ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۸

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ برج قوس [آذر] ۱۳۰۲

نمره: ۴۹۳۶

موضوع: تخصیص اعتبار برا ی مدارس ایرانی خارج از کشور.

مرقومهٔ نمرهٔ ۷۷۹۸ عزّ وصول ارزانی فرمود. در بودجهٔ سنهٔ آتیه اعتبار مناسبی برای

خریداری کتب کلاسیکی به جهت مدارس ایرانی منظور شده است که از این حیث رفع نواقص تا اندازه[ای] به عمل آید. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

آقای فهیم با مراجعه به سابقه اقدام شود. ۹/۹/[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۶   کارتن ۳۳   سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۹

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۵ حوت [اسفند] ۱۳۰۲

نمره: ۶۷۲۵

موضوع: مدارس ایرانیان در اسلامبول.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۲۰۳۶۸ متضمن سواد راپورت سفارت کبرای اسلامبول راجع به مدارس ایرانیان آنجا محترماً زحمت‌افزا می‌گردد برای اصلاح اوضاع و مساعدت به حال کلیهٔ مدارس ایرانیان مقیم خارجه به مقام منیع هیئت معظم دولت مراجعه شده است و پس از حصول نتیجه البته به استحضار خاطر محترم خواهد رسید. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

آقای فهیم عجالتاً ضبط شود. ۱۲/۲۷[۱۳۰۲]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۲۶   کارتن ۳۳   سال ۱۳۰۲ش.

سند شماره: ۱۰

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۸ سرطان[تیر] ۱۳۰۳

نمره: ۱۶۲۵

موضوع: اعطای نشان علمی به معلمین دبستان ایرانیان در اسلامبول.

مرقومهٔ محترمهٔ نمرهٔ ۱۹۳۴ با سواد مراسلهٔ سفارت کبرای اسلامبول مشعر بر پیشنهاد اعطاء نشان علمی به معلمین دبستان ایرانیان در اسلامبول عزّ وصول بخشید و پیشنهاد مذکور به شورای عالی معارف احاله و چنین مقرر شد که یکی دو نسخه نظامنامهٔ نشان و مدال علمی به جهت آن وزارت جلیله ارسال گردد که ملاحظه و به سفارت کبری دستور بدهند مدارک و اسناد مشابه مبنی بر لیاقت و تعیین مدت اشتغال به تدریس معلمینی که تقاضای نشان برای آنها شده است تهیه و به توسط آن وزارت جلیله بفرستند، به مقتضای آنها بر حسب قانون عمل شود. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

ادارهٔ دوم. ۴/۱۴[۱۳۰۳]

آقای فهیم با مراجعه به سابقه بر طبق نظامنامه جواب داده شود. ۴/۱۴[۱۳۰۳]

اسناد قدیمهٔ وزات امور خارجه   پروندهٔ ۳۲   کارتن ۳۳   سال ۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۱۱

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۱ اسد [مرداد] ۱۳۰۳

نمره: ۳۱۸۲

موضوع: مدرسهٔ مظفری اسلامبول.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۳۷۳۴ مورخه هشتم برج جاری درخصوص ارسال کتب کلاسیکی برای مدرسهٔ مظفری اسلامبول زحمت‌افزا می‌شود وزارت معارف یک دوره کتب کلاسیکی جهت مدرسهٔ مذکور از محل اعتبار بودجهٔ خود تهیه خواهد نمود. [امضاء]

ادارهٔ دوم.

مراتب به آقای طباطبایی نوشته شود. ۵/۲۵[۱۳۰۳]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۳۲ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۱۲

از: وزارت مِعارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۹ قوس[آذر] ۱۳۰۳

نمره: ۶۴۲۰

موضوع: مدرسهٔ مظفری.

در تعقیب مراسلهٔ نمرهٔ ۳۱۸۳ مورخهٔ ۱۵ برج اسد ۱۳۰۳ مقدار شصت و شش جلد کتب کلاسیکی و ادبی مطابق صورت لفاً به جهت مدرسهٔ مظفری اسلامبول تهیه شده تلواً ایفاد گردید تا به هر نحو صلاح و مقتضی است برای مدرسهٔ مزبور ارسال فرمایند. [امضاء]

ادارهٔ دوم ۹/۱۰

با استحضار ریاست محترمهٔ کابینه اقدام شود. ۳۰۳/۹/۱۱[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۶۱ کارتن ۳۳ سال ۱۳۰۳ش.

سند شماره: ۱۳

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزارت مالیه

تاریخ: ۹ فروردین ۱۳۰۴

نمره: ۱۴۲

موضوع: مؤسسه‌های خیریّه ایرانی در ترکیه.

از سفارت کبرای اسلامبول راجع به وضعیت مؤسسات خیریّه ایرانیان و اشکالاتی که اجراء مفاد تصویب نامهٔ نمرهٔ ۸۷۷۳ هیئت وزراء عظام دارد راپورت مشروحی رسیده است که سواد قسمت مربوطه را با سواد مواد الحاقیه که پیشنهاد کرده است تلواً ایفاد می‌دارد. همان‌طور که سفارت مشارٌالیها در طی راپورت خود اشاره کرده فعلاً دستور لازم راجع به اجراء تصویبنامهٔ فوق‌الذکر داده است، ولی برای اینکه در آتیه رفع موانع مزبوره بشود خواهشمند است نظریات خود را نسبت به راپورت ملفوف مرقوم دارند که جواب به سفارت کبرای اسلامبول صادر شود. سفارت ادارهٔ صندوق مرکزی اسلامبول را از نظریات خود در طی مراسلهٔ نمرهٔ ۷۵۶ مسبوق ساخته که سواد آن البته تا به حال به آن وزارت جلیله رسیده است. [امضاء]

[حاشیه]: سواد قسمتی از راپورت نمرهٔ ۷۸۹ سفارت اسلامبول که علامت گذارده شده است به ضمیمهٔ سواد مواد الحاقیه به وزارت مالیه ارسال شود. نمرهٔ کابینه ۲۲۳۸۷؟ است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۶۲ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۴

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: خرداد ۱۳۰۴

نمره: ۱۸۲۳

موضوع: ارسال کتب برای دبستان ایرانیان در اسلامبول.

به طوری که خاطر محترم مستحضر است حسب‌التقاضای جناب مستطاب اجل آقای طباطبایی سفیر کبیر دولت علّیه مقدار شصت و شش جلد کتاب کلاسیکی و ادبی در طی نمرهٔ ۴۳۲۰ مورخ ۱۰ قوس ۱۳۰۳ به توسط آن وزارت جلیله برای دبستان ایرانیان اسلامبول ارسال گردیده است. چون مدیر دبستان مذکور مجدداً تقاضای ارسال نمونهٔ کتب کلاسیکی معمول را نموده است متمنّی است معین فرمایید آیا کتب ارسالی کافی نبوده است یا هنوز آن کتب به دبستان مزبوره نرسیده است و از نتیجهٔ اقدامات وزارت معارف را مستحضر فرمایید. نظام‌المتین حکمت.

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

ارسال مراسلات تاریخ ارسال کتب را معین کرده و با [فهرست] کتب منضمه بفرستید. ۳/۱۸

ضبط شود.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۸۰ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۴ش.

سند شماره: ۱۵

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: وزارت معارف و مالیه

تاریخ: ۱۳۰۵/۱/۱۴

نمره: ۲۳۵۹۴/۴۲۵۴

موضوع: لزوم کمک مالی ایران به دبستان و مریضخانهٔ ایرانیان در استانبول.

از طرف انجمن خیریّه ایرانیان در اسلامبول مشروحه[ای] در باب دبستان و مریضخانهٔ ایرانیان و لزوم اعطای مبلغی اضافه به مقدار کمک خرج سالیانهٔ این دو مؤسسه به وزارت امور خارجه رسیده است که سواد آن را تلواً برای استحضار اولیای آن وزارت جلیله ارسال می‌دارد. به عقیدهٔ وزارت امور خارجه حفظ و نگاهداری این دو مؤسسه به طرز آبرومندی بسیار لازم است. متمنّی است از هر توجهی که در این باب مبذول فرمایند وزارت امور خارجه را هم مستحضر

دارند. عبدالرحیم پاکروان. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۶۲ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۶

از: رحیم قزوینی

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۴ خرداد ۱۳۰۵

نمره: ۱۸۱

موضوع: ایرانیان مقیم اسلامبول.

تصدقت گردم سواد تلگراف واصله از انجمن ایرانیان مقیمین اسلامبول را که عین آن تـقدیم آستان مقدس اعلیحضرت همایون شاهنشاهی خلّدالله ملکه گردیده تلواً به حضور مبارک تقدیم. ضمناً عطف توجه مخصوص به حال ایرانیان مقیمین اسلامبول استدعا می‌نماید. [امضاء]

ادارهٔ دوم. ۱۳۰۵/۳/۵

آقای انتظام

از تلگراف مطلب درست مفهوم نمی‌شود در صورت لزوم توضیحات از آقای حاجی‌رحیم آقا خواسته اقدام مقتضی را به عمل آورند. جواب حاجی آقا را صادر نمایند. ۵ خرداد

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۹ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۷

از: انجمن ایرانیان در اسلامبول.

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: مورخهٔ ۱۲ ذی‌قعدة الحرام ۴۴[۱۳]

موضوع: سواد تلگراف واصله از اسلامبول.

قزوینی، تهران، در تعقیب عرایض کتبی و تلگرافی استدعای جواب می‌نماید اقدامات اخیر مؤسسات چهل‌ساله را شرف به آن را نموده قریباً شاگردان یتیم ویل گردد، مرضای فقیر بی‌پرستار ترک حیات نموده. لکات ذلت بزرگ در ناحیهٔ ملت خواهد زد. این گونه ذلت و بدبختیها سزاوار دورهٔ منحوسهٔ قاجاریه است. در صفحهٔ تاریخ حیات ایرانیان دورهٔ پهلوی جای قبول این ناگواریها نبوده علاج واقعه را قبل از نبودن جداً خواستاریم. انجمن ایرانیان.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۹ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۸

از: ادارهٔ دوم سیاسی وزارت امور خارجه

به: حاج‌رحیم‌آقا قزوینی

تاریخ: ۱۳۰۵/۳/۱۵

نمره: ۶۹۵۰

موضوع: تلگراف انجمن ایرانیان در اسلامبول.

مشروحهٔ رقعهٔ ۴ خرداد ماه جاری، نمرهٔ ۱۸۱ به ضمیمهٔ سواد تلگراف ایرانیان اسلامبول واصل گردید. چون به هیچ وجه معلوم نمی‌شود که منظور تلگراف کنندگان از مخابرهٔ این تلگراف چه بوده است اقدام غیر مقدور می‌باشد. مقتضی است در صورتی که اطلاعاتی در این باب داشته باشید به وزارت امور خارجه بنویسید که اقدام به عمل آید. د. مفتاح

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۱۹ کارتن ۱۷ سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۱۹

از: سواد مراسلهٔ هیئت مدیرهٔ مؤسسات خیریّه

به: وزارت مالیه

تاریخ: ندارد

نمره: ندارد

موضوع: مسئلهٔ دخالت دولت در مؤسسه‌های خیریّه و واکنش هیئت مدیرهٔ مؤسسه‌های خیریّه.

توسط ادارهٔ محترم صندوق مالیهٔ اسلامبول مقام منیع وزارت جلیلهٔ مالیهٔ دامت شوکته در موضوع تصویبنامهٔ هیئت وزراء عظام راجع به ترتیب ادارهٔ مؤسسات خیریّه خاطر مبارک را مستحضر می‌داریم که نظر به پاره[ای] محظورات سیاسی مداخلهٔ مستقیم مأمورین دولت در امور خیریّه باعث تعطیلی مؤسسات خواهد بود. ولی هیئت مدیرهٔ مؤسسات خیریّه حاضرند در هر موقعی که مأمورین دولت بخواهند تمام دفاتر و معاملات آن را تفتیش فرموده و در کلیهٔ مخارج نظارت داشته باشند. اسلامبول به تاریخ ۱۲ شهر ربیع‌الثانی ۱۳۰۴

(محل امضاء ۱۵ نفر است.)

از هیئت مدیرهٔ مؤسسات خیریّه

سواد مطابق با اصل است. محمدرضا کلانتری. [امضاء]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه   پروندهٔ ۶۲   کارتن ۳۵   سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۰

از: ادارهٔ عایدات وزارت مالیه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۵/۱۰/۱۵

نمره: ۳۳۸۰۱

موضوع: مؤسسه‌های خیریّه ایرانی در ترکیه.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۱۲۹۵۷/۱۹۵۳ راجع به امور عایداتی خیریّه اسلامبول محترماً اشعار می‌شود نظر به اینکه تجار ایرانی مقیم اسلامبول تقاضا داشتند که از طرف مأمورین دولت دخالتی در امور مؤسسات خیریّه نشود، لهذا در تاریخ ۲۶ آبان تلگرافاً به رئیس صندوق تذکرهٔ

اسلامبول دستور داده شد که کلیهٔ دفاتر متعلقه به مؤسسات مزبوره را به تجار تحویل و من بعد فقط نسبت به عایداتی که بابت خیریّه از تذاکر دریافت می‌شود نظارت نماید، و چنانچه تجار به این نظارت هم راضی نیستند اضافه دریافتی از تذاکر را به عنوان خیریّه موقوف دارد. در خاتمه سواد راپرت نمرهٔ ۲۵۷۲ رئیس صندوق تذکرهٔ اسلامبول راجع به عایدات خیریّه طرابوزان را برای اطلاع از مفاد آن و اقدامات مقتضیه نسبت به عملیات دلالان مقیم طرابوزان لفاً ارسال می‌دارد. [امضاء]

[مهر]: وزارت مالیه

[حاشیه]: به عرض معاونت کل، ۱۰/۱۹[۱۳۰۵]

[حاشیه]: ادارهٔ دویم سیاسی، ۱۹ دی

[حاشیه]: آقای صفی‌نیا، ۱۰/۲۰/۳۰۵[۱]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۶۲　　کارتن ۳۵　　سال ۱۳۰۵ش.

سند شماره: ۲۱

از: اسلامبول (رمز)

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۵ تیر ۱۳۰۷

نمره: ۵۲۹

موضوع: اعانهٔ دولت به مدرسهٔ ایرانیان در اسلامبول.

خواهشمندم اطلاع بدهید امسال دولت به مدرسهٔ ایرانیان اسلامبول چقدر اعانت خواهد کرد؟ مخارج آن کلیتاً پنج هزار تومان است. نمرهٔ ۳۶ فروغی

ادارهٔ دویم سیاسی. ۷/۴/۲۵[۱۳۰]

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۵۰　　کارتن ۳۵　　سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۲

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت معارف

تاریخ: ۱۳۰۷/۶/۸

نمره: ۱۲۰۰۹/۲۴۲۱

موضوع: مدرسهٔ ایرانیان در اسلامبول.

در این موقع که آن وزارت جلیله درصدد هستند امور مدارس ایرانیان را در قفقازیه و ترکستان به وسیلهٔ اعزام مأمورین تنظیم فرمایند وزارت امور خارجه با عطف مکاتبات سابقه در باب مدرسهٔ اسلامبول مقتضی می‌داند جلب توجه آن وزارت جلیله را نسبت به مدرسهٔ مزبور نیز بنماید. از طرف رئیس [امضاء] پاکروان

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۰ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۳

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۷/۶/۲۲

نمره: ۱۱۲۲۴/۳۴۶۴

موضوع: تعیین بودجهٔ مدرسهٔ ایرانیان در اسلامبول از طرف دولت ایران.

در جواب مرقومهٔ نمرهٔ ۲۰۰۹/۲۴۲۱، راجع به مدرسهٔ اسلامبول زحمت‌افزا می‌شود غیر از سالی یک هزار تومان در بودجه هذه‌السنه اعتبار دیگری موجود نیست که بتوان به مدرسهٔ مزبوره کمک نمود. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

آقای زندی به ادارهٔ مربوطه فرستاده شود. ۱]۳۰۷/۶/۲۵[۱]
ادارهٔ دوم

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۰ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۴

از: ادارهٔ دوّم سیاسی وزارت امور خارجه
به: وزارت معارف
تاریخ: ۱۳۰۷/۱۰/۸
نمره: ۴۰۸۵/۲۱۸۸۱
موضوع: دبستان ایرانیان در اسلامبول.

از سفارت کبرای اسلامبول مراسله[ای] راجع به دبستان ایرانیان آنجا به وزارت امور خارجه واصل گردیده سواد آن لفاً برای استحضار آن وزارت جلیله ایفاد می‌شود تا از هر تصمیمی که راجع به دبستان مزبور اتخاذ فرموده‌اند برای اشعار جواب سفارت کبری این وزارتخانه را مستحضر سازند. از طرف رئیس. [امضاء]
پاکروان
[حاشیه]: سواد مراسلهٔ نمرهٔ ۱۰۶۳/۱۲ سفارت اسلامبول ضمیمه شود.

اسناد قدیمهٔ وزات امور خارجه پروندهٔ ۵۰ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۵

از: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
به: وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۰۷/۱۰/۲۴

نمره: ۲۳۰۳۵/۷۴۸۹

موضوع: عدم تعیین بودجهٔ جدید از سوی وزارت معارف به دبستان ایرانیان در اسلامبول.

مرقومهٔ نمرهٔ ۲۱۸۸۱-۴۰۸۵ به ضمیمهٔ سواد مراسلهٔ سفارت کبرای اسلامبول راجع به دبستان ایرانیان آنجا زیب وصول داد. نظر به اینکه محلی برای ازدیاد بودجهٔ دبستان مزبور موجود نیست، لذا می‌توان بیش از آنچه تا به حال داده شده اضافه منظور داشت. [امضاء]

[مهر]: وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

به ادارهٔ مربوطه داده شود. ۱۳۰۷/۱۰/۲۴[۱]

ادارهٔ دوم

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۵۰ کارتن ۳۵ سال ۱۳۰۷ش.

سند شماره: ۲۶

از: وزارت امور خارجه

به: وزارت داخله

تاریخ: ۱۳۱۳/۸/۱۹

نمره: ۳۵۰۵۹

موضوع: دبستان ایرانیان در اسلامبول.

در تعقیب مراسلهٔ نمرهٔ ۹۹۶۶ مورخهٔ ۱۳۱۳/۷/۲۳ راجع به اعانهٔ دبستان ایرانیان در اسلامبول متمنّی است قدغن فرمایید هر چه زودتر مبلغ ۵۴۰۰ ریال اعانهٔ شش ماههٔ دوم مریضخانهٔ ایرانیان اسلامبول را به این وزارتخانه ارسال دارند که با اعانهٔ شش ماههٔ دوم دبستان ایرانیان که از وزارت جلیلهٔ معارف واصل گردیده یک مرتبه به ژنرال قونسولگری دولت شاهنشاهی در اسلامبول حواله شود.

سهیلی، معاون وزارت امور خارجه. [امضاء]
[حاشیه]: خیلی فوری است.

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۴۱ کارتن ۲۸ سال ۱۳۱۳ش.

سند شماره: ۲۷

از: وزارت داخله
به: وزارت امور خارجه
تاریخ: ۱۳۱۶/۱/۱۶
نمره: ۹۱/۳۳۵۹/ج
موضوع: در باب ایجاد روابط بین کانون جهانگردی ایران و جهانگردی ترکیه.

عطف به نامهٔ نمرهٔ ۱۵۵۴/۶۱۹ مورخهٔ ۱۶/۱/۱۱[۱۳] متضمن رونویس یادداشت سفارت کبرای ترکیه راجع به تقاضای ایجاد روابط بین کانون جهانگردی ایران و کانون ترکیه زحمت می‌دهد موضوع به کانون جهانگردی ایران مراجعه گردید که مستقیماً جواب مقتضی به آن وزارتخانه صادر نمایند.

از طرف وزیر داخله. [امضاء]
اقتصادیات
ادارهٔ کل قنسولی ۱۶/۱/۱۶[۱۳]
فعلاً بایگانی شود تا جواب از کانون جهانگردی برسد.
[بالای سند]: سابقاً ۱۶/۱/۱۷[۱۳]

اسناد قدیمهٔ وزات امور خارجه پروندهٔ ۶ کارتن ۶۰ سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۲۸

از: کانون جهانگردی ایران

به: ادارهٔ کل قونسولی وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۶/۱/۳۰[۱۳]

نمره: ۲۵۰۳

موضوع: در باب ایجاد روابط بین کانون جهانگردی ایران و جهانگردی ترکیه.

عطف به نامهٔ نمرهٔ ۳۳۵۹/۹۱ ادارهٔ تبلیغات و جلب سیاحان راجع به یادداشت سفارت کبرای ترکیه دائر به تقاضای ایجاد روابط بین این کانون و کانون ترکیه:

قرارداد مبادلهٔ ترپیتیک بین کانون جهانگردی ایران و کانون جهانگردی و اتومبیل‌رانی ترکیه در ۴ فوریهٔ ۱۹۳۶ امضاء و مبادله شده است.

منشی کل کانون. [امضاء]

اقتصادیات

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه　　پروندهٔ ۶　　کارتن ۶۰　　سال ۱۳۱۶ش.

سند شماره: ۲۹

از: وزارت امور خارجهٔ ایران

به: سفارت کبرای ترکیه در تهران

تاریخ: [۱۳۱۶/۲/۷]

نمره: ندارد

موضوع: در باب ایجاد روابط بین کانون جهانگردی ایران و جهانگردی ترکیه.

ادارهٔ کل قنسولی وزارت امور خارجهٔ شاهنشاهی احتراماً در پاسخ یادداشت مورخهٔ ۱۸ مارس ۱۹۳۷ شمارهٔ ۴۲۳-۱۹۶ سفارت کبرای دولت جمهوری ترکیه در باب تقاضای ایجاد

روابط بین کانون جهانگردی ایران و کانون جهانگردی ترکیه اشعار می‌دارد طبق اطلاع واصله از مقامات مربوطه قرارداد ترپیتیک بین کانون جهانگردی ایران و کانون جهانگردی و اتومبیل‌رانی ترکیه در ۴ فوریهٔ ۱۹۳۶ امضاء و مبادله شده است. [امضاء] ۱۶/۲/۷[۱۳]
سفارت کبرای جمهوری ترکیه در تهران

اسناد قدیمهٔ وزارت امور خارجه پروندهٔ ۶ کارتن ۶۰ سال ۱۳۱۶ش..

نمـایـه

نامها

جایها

اقوام، ایلها و اصطلاحات